ÉLET ÉS LITERATÚRA.

1827.

MÁSODIK KÖTET.

ÖTÖDIK, HATODIK,
HETEDIK, NYOLCZADIK, KILENCZEDIK,
TIZEDIK RÉSZ.

PESTEN,
PETRÓZAI TRATTNER MÁTYÁSNÁL.

A MAGY. TUD. AKADÉMIA
VIGYÁZÓ FERENC
KÖNYVTÁRA.
8556. sz.

Élet és Literatúra. 1826. Első, Második, Harmadik, Negyedik Rész. Pesten, Petrózai Trattner Mátyásnál. 12ed rét. L. 312.

I. (HAZAI 'S KÜLFÖLDI TUDÓSÍTÁSOK. 1826. XV.) Megjelent a' Munka Literatúránk' azon mezején, melly eddig különösen mívelve nem volt. Az aesthetikai Ízlés, 's a' Kritika' fő czélja. T. T. Szemere Pál és Kölcsey Ferencz Urak léptek e' ditsőséges pályára. A' mostani Kötetbe Fontos-Mondásokat, Zrínyi Szomorú-játékot, ennek megrostálását, és némelly kritikai Észrevételeket, 's tudományos Eligazításokat foglaltak. Mindenütt éles ítéletnek, 's kellemes előadásnak nyomait láthatni. Ohajtani kell, hogy azt több illy Kötetek kövessék!

II. (GEMEINNÜTZIGE BLÄTTER ZUR VEREINIGTEN OFNER UND PESTHER ZEITUNG. 1826. LXXVI.) Intrate! nam et hic Dii sunt! — So eben ist erschienen: Élet és Liter. — Diese Zeitschrift (als solche, herausgegeben von den HH. . . , verkündigt sie sich selbst am Schlusse) kann Epoche machen in der ungarischen Literatur, wenn die frische, geist- und lebenvolle Regsamkeit darin eine bestimmtere Richtung annimmt; denn die herrliche Tragödie Zrínyi (von Szemere), und allenfalls auch den folgenden Nachbar, ausgenommen, scheinen die übrigen Theilnehmer oft nur auf's Recognosciren auszugehen; aber jeder von ihnen kann seinem Manne stehen, jeder von ihnen berechtigt zu grossen Erwartungen, und mehrere ihrer Leistungen verbürgen bereits die Erfüllung.

M.T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Mit einem Ring verglichen, würden wir jene Tragödie den Juwel darin nennen; aber Solitär zu sagen, verbieten die beiden Nachbarn; sie theilen mit ihm Werth und Glanz; sie sind (eines und desselben Ursprungs) ein Januskopf, von welchem das rechtsgewendete jugendliche Gesicht eine lohnende Zukunft weissagt, und indem es über Körner, den dramatischen Dichter, strenges Gericht hält, eine Menge richtiger, feiner, kunstvertrauter Bemerkungen entwickelt, die der Kritik in jeder Sprache zur Ehre gereichen würden.

Die Briefe S. 265 bis 275. wünschen wir aus der ehrenwerthen Sammlung heraus; jeder zartfühlende Leser wird sie herauswünschen, selbst Hr. v. Kölcsey; wenigstens den Anlass dazu, denn er lässt in rechtlichen Gemüthern nur schmerzliche Empfindungen zurück.

Köstlich (gedacht, vorgetragen, und placirt) ist die Vorrede; sie kratzt mitunter, jedoch nur blutreinigend.

Die Abhandlungen sind ohne Überschriften; sie reizen demnach nicht zum blossen Beschnüffeln.

Druck und Einband sind dem französischen nachgemacht, und jener zeichnet sich durch Correctheit aus.

Das Wort „Literatúra" auf dem Titelblatt, ist wenigstens kein ungarisches, und Élet ist wohl hier kein Zielweiser.

III. (IRIS. ZEITSCHRIFT FÜR WISSEN, KUNST UND LEBEN. 1826. Nro 121.) Von den geschätzten Literatoren Szemere und Kölcsey ist der erste Band eines periodischen Werkes: Élet és Lit., in dem letztvergangenen Pesther Johannis-Markt (August) erschienen. Bis jetzt hat sich dafür nur der kleinere aber gebildetere Theil des Publicums entschieden; und bei diesem Reichthum von Kenntnissen und Ideen, der sich in den ästhetischen Aufsätzen entwickelt, bei diesem Hervortreten der Tendenz, endlich eine aus-

schliessend ästhetisch-kritische Zeitschrift zu begründen, muss es jedem um das intensive Gedeihn der ungarischen Literatur Interessirten höchst wünschenswerth seyn, das Werk ausgebreitet, vielgelesen und beherzigt zu wissen. Was Kölcsey, unstreitig der tüchtigste Kunstphilosoph von Ungarn, darin leistet, ist von Niemanden geleistet worden.

IV. (IRIS. Nro 123.) Mit freudig bewegter Brust geben wir unsern Lesern, jenen so gut, welche der ungrischen Sprache nicht kundig sind, als jenen, deren angebornes Idiom sie ist, eine möglichst treue, metrisch, in gleichem Sylbenmass und vollkommen gleicher Stanzenform gereimte Übersetzung des herrlichen Monologs, den Zrínyi (in der neuen, wie schon anderswo sehr richtig bemerkt worden, über der des gefeierten Körner stehenden, magyarischen Bearbeitung dieses heroisch dramatischen Stoffes aus der vaterländischen Geschichte) in einem der gewichtigen Momente der Heldenhandlung spricht. Eine Sprache, die solches leistet (und wir können versichern, dass wir sehr wenig abgewichen sind) steht ehrenvoll neben den kultivirtesten und kulturfähigsten des Erdballs.

So steh ich denn am Scheidestrahl des Lebens,
Wo jede Stunde Sterben mir gebeut?
Ist hier das Ziel? und auf den Glanz des Strebens
Deckt ew'ge Nacht den Grabesschleyer heut?
Nein. Mein Gefühl ruft aus der Brust: Vergebens
Ward, zum Vergessen, nicht die Saat gestreut.
Und ob ich hier mit meinem Blut bezahle,
Dort harrt der Morgen mein mit schön'rem Strahle.

Vergehn wird das Geschlecht, die Zeit verhallen,
Die mich und meiner Thaten Werth gekannt,
Die Nachwelt wird zu meinem Grabe wallen,
Und segnend wird mein Nahme dann genannt.

Eingehn wird in des Ruhmes ew'ge Hallen,
Wer sich geopfert für das Vaterland:
Der Enkel dankbar fühlend Herz errichtet
Ein Denkmal ihm, das keine Zeit vernichtet.

Von dunkeln Ruf des Innern angetrieben,
Beginn' ich feurig meinen letzten Gang,
Den Auserwählten bin ich zugeschrieben,
Ich fühl's, wie die Verklärung mich durchdrang;
Was mir in meinen Träumen fern geblieben,
Zu hoffen nie dem kühnen Muth gelang,
Das fühl' ich nun die heisse Wange färben:
Mir ist vergönnt, für Fürst und Heimath sterben.

Was thaten Jene, die in Heldenliedern
Als Götterebenbild die Ehrfurcht preist?
Durch Flamm' und Woge kämpften sie, die Biedern,
Wo nur den Pfad die Mannestugend weist.
Des Helden Muth kann kein Geschick erniedern,
Ihn geben nur kann's, wenn's ihn sterben heisst.
Der Wurm mag krümmend sich, im Staube liegen,
Ein edles Herz kann kämpfen nur und siegen.

Wir sind überzeigt, dass diese Übersetzung (die magyarische) nach dem eben gelieferten, möglichst genau an die ungrischen Worte angepassten deutschen Muster, das Recht und die Kraft eines schlagenden Beweises gegen alle obskuren Vorurtheile über Unbehilflichkeit dieser reichen Sprache auch bei ausländisch-deutschen Lesern erhalten wird, und sehnen uns, bald etwas Ähnliches, auf vaterländischem Boden Entsprossenes der entfernteren gelehrten Welt mit gleichem Anspruch auf gleichen Lorber vorlegen zu können. Redaction.

V. (TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY. 1826. X. K.) Előttünk vagyon első kötete azon gyűjteménynek, mellyre Szemere már tizennégy esztendő előtt gyűjtött, 's több ízben gyűjtött munkájit másoknak, kik hasonlót kezdének, általengedé 's maga

vissza lépett. Az idő mind inkább meg látszék kívánni e' feltétel' végrehajtását, 's a' tisztelt férfiú Kölcseyvel öszveállván, e' részt jelenben mutatóba adja: milly hasznot lehessen ezen intézettől várni olvasóink 's fiatal iróinknak? milly részvételt 's buzdítást a' község' részéről a' kiadóknak?

Hogy Referens a' munkának magánálló becse mellett annak állását 's viszonyait (relatio) literaturánkhoz képest is kimutathassa, futó tekintetet fog vetni eddig birt folyóírásinkra, 's főkép azoknak aesthetikai befolyásokra literaturánkba, kivált pedig theória 's kritika által.

Második József Magyarjainkba új életet, új lelket öntött, ha egyenesen nem is, de öntött; tüzet hányt a' nyugvó elementumok alá, 's azok felforrtak, 's forrás buzgás által teremt mindent a' természet. Az ő kormány-korában támadtak első folyóírásaink is. Molnár' könyvházáról, mellynek első kötetei még 1783ban jelentek-meg, Ref. már másutt is emlékezett, 's ebbeli befolyhatásáról véleményét kibeszélte. A' sor most első heti-írásunkat éri, mellyet Szacsvai Sándor Magyar Músa czím alatt 1787—9ben ada-ki a' Kurír mellett, midőn azt Pozsonyból Bécsbe áltvitte. Milly viszonyban állt légyen azon időben a' magyar író a' magyar községhez, kitűnik jó Szacsvai uram' alázatos engedelmes tudósításából, mellyben szolgálatjával kínálja az érdemes nemes közönséget, csak parancsolatját várja, 's mivel „véges üres erszényemnek véghetetlenek költségei, instálom azért az engem tudósító közönséget, hogy bár csak az félesztendőben tejendő tudósításokat 8 krajczárokkal küldjék, mert könynyebben bírhatja sok azon terhet, melly alatt egy leroggyadna.“ Szegény Szacsvai! reád az ég setéten hunyorgott, midőn Szittya íróvá tett. De te ama' sanyarú időben mindent tevél, hogy használj nemzetednek, 's jobb érzésed' megtagadásával kelle kérned az embert, fogadná-el jóteteményidet — 's nincsen, ki rád' megemlékeznék.

A' Músának tendentiája eleinte a' poézis volt; de nem sokára némelly olvasók' neheztelésére, kik a' versekbe belé úntak, próza is szereztetett bele; 's Bécsnek németből fordított hisztóriája (I. 81—167. l.); Bacsányinak értekezése a' fordításról (I. l. 559-), 's Földyé a' versnemekről (I. l. 225.) még maiglan is megérdemlik figyelmünket. De ezek egyszer'smind minden is, a' mit a' Músa jót adott. Péczeli, Horvát Ádám, Láczai, Poocs, Vályi Nagy, Édes Gergely, Gyöngyösi János, valának ekkor 's ebbeli hérosai poézisunknak, kísérve több nevezett 's névtelen Nemtudommiktől, kik fél lábbal sántítva a' fürge Francziák után, poézisunknak leglelketlenebb időszakát alkották, oppositióban a' latán iskolával, melly Révai, Rajnis és Szabó' igyekezeteik által épen akkor kapott lábra. Ovid - Phaedrus-Gellertből rosz fordítások, mesék jobbára; erőtlen velőtlen tanító 's festő versezetek, számtalan alkalmi rongyok, sőt még némelly éleskedések is (hm!) keltek e' durczás szűz' kebléből. De leginkább még is olvastattak Péczeli, kinek érdemei minden társaiét felűlmúlják, 's ki Teleki Ádám' 's a' Francziák' nyomaikon a' négyszer öszvéharangozó versek helyett, többnyire csak kettőt rímele, 's az által legalább a' formán egy keveset szelídített; de a' torkos Horvát a' négyeseket védlette, mellyekben ő olly könnyen mozgott, hogy néha napján száz versszakot is íra. Ragyogtak még Poocs „remek eszével" (I. l. 356.) 's kivált Gyöngyösi (János), ez a' „magyar Apollon" (I. l. 337.), kinek józan fült szaggató csengéseitől kongott az ország, 's ki után, midőn betegeskednék, minden vidékről ejulátusok és lamentátiók zengtek, 's új öröm-hymnusok gyógyulásán.

„Gyöngyösi (István) volt első, Horvát a' második
Ki hérossainkról verssel gondolkodik;
Gyöngy — Homérusunknak száma párosodik."
(I. l. 336.)

Zrínyi tehát és Liszti el valának felejtve, Horvát Homér volt, a' tehetetlen kor legalsóbb lépcsőjére süllyedt. Dalok nem voltak, 's a' lyrai poézis' helyét a' gyönyörűséges leonínusok foglalák; nem volt az a' görög Schema, mellyet ezek a' barbarusok el nem bitangolának, 's a' ragadály olly hatalmas volt, hogy maga a' lelkes érzeményes Szentjóbi sem mulasztá-el a' barát (monak) ízlésnek áldozni. Rímeink voltak: p. o. Iliáscht, Éneáscht, Henriáscht, Hunniáscht; lelke poézisunknak:

„Fábris, az nagy hadivezér, jaj, meghala,
Kit Erdély mint kincset úgy néz 's becsűl vala,
Nagy volt ez! urához volt igaz hívséggel,
Volt ez hazához is példás szívességgel" 's a' t.

Horvát a' csillagokról kezdett egy poémát írni, 's legott támadt éneklője:

„Zengjed, Músám, dicséretét annak a' poétának.
Ki hírével betöltötte keblét a' két hazának,
Ki az egeken keresi versei' matériáját,
Enekli a' farkas-csillág' járásának formáját" 's a't.

Ez vala tónusa Músáinknak! — „Az üstökös csillagot inkább lehet farkas-csillagnak nevezni, mivel 1) az az atmosphaera, a' melly ennek farkát vagy üstökét teszi, minden bölcsektől egyáltaljában farkának neveztetik 2) a' német nyelvben is neveztetik azon csillag farkas-csillagnak. De kiki úgy nevezze a' mint neki tetszik"! Igazi keresztyén tűredelem, 's philológiánk' tónusa! — Egy (nevezetlen) gróf és főhadvezér így ítélt a' M. Músáról:

„Pópnak és Hallernek van sok jó munkája,
Eles a' Báró Trenck 's Gellert' zsolozsmája,
De Bécsi Násónak (a' M. M.) számos szép Músája
(mert Músáknak nevezték magokat 's egymást a' M. M. munkatársai)
Múlja őket, 's övé dicsőség' pálmája."

I. l. 421.

*

Az Enyedi Superintendens pedig, Enyedi Zsigmond, különben tudós férfiú: „Péczeli meghalhat ezzel a' munkájával (Henriás' fordításával) ha többet nem ír is.“ Ez volt az embereknek ideája a' classzicitásról, ez volt a' kritika' tónja! — „A' nyolcz egyvégzetű sor sok, a' kettő kevés, a' négy épen elég, se nem sok, se nem kevés.“ Másutt pedig: „úgy tapasztalom, hogy a' négyes stróphák mindenre rá illenek, víg és szomorú játékokra, dicséretre, átokra, gyalázatra, chronostikonra, 's mindenre, a' mit a' régi poéták után majmolhattam, (l. l. 381.) 'S ezeket Horvát mondta, 's ez volt aesthetikánk' hangja! De szólj csak egyet illy korban! Valaki úgy vélte, hogy a' Musa' kiadójának jobban meg kellene válogatni a' feveendő darabokat, — legott támad egy rettentő ember 's így harsog: „nem szükség, nem is szép, nem is hasznos, sőt nagyon káros, akármelly, de kivált mocskos módon tehetségét valakinek még jobban is kisebbíteni, és benne a' szikra igyekezetet is megoltani“. (I. l. 697). Ez azt az időt tükrözi, melly a' gáncsot elmellőzni még tehetetlen, mint egy kis gyermek sírva fakad, ha talán ártalmas kedveitől eltiltottuk vagy csínjaiért megbűntettük. Vannak ugyan még most is köztünk ollyanok, kik evvel a' kis nagy emberrel egyetértenek, de legalább így nem mernek kitörni, 's alig találkoznék redactió, melly ezt a' gyermeki lármát közre adni nem pirúlna. — Maga Batsányi, akkor Jobbjainknak egyike, azt óhajtá (l. 565.) hogy Horvát Virgílt, ne ugyan négyes, de kettős végzetű versekben fordítsa, 's feljebb még (l. 561.) azt itéli poétai nyelvünkről, hogy már a' tökélletességhez látszik közelíteni. Közelíteni? Jó, a' szó igen tág értelmű, de itt talán olly tág értelmű, hogy vele semmit sem mondanánk. 'S ez volt Batsányinak ideálja a' poezisról!

Illyen volt a' kor. Iszonyodom 's futok! 'S ezen híg özönében a' lelki szegénységnek, alig

emelkedő lelke ifjainknak váltig elmerűlendő vala, ha másfelől Bessenyei és Báróczi azzal ellensúlyt nem tartanak, 's a' Latánok 's a' Kassai társaság más irányt nem mutatnak a' Jobbaknak.

Mennyi kárt okozhat illy Herostrati időszak a' jó ízlésnek, ennek bajos felüdülése mutatja. Könnyebb rontani, hogy sem építeni. Mert, ki hinné, hogy épen ezen korban, 's épen a' MMban a' poézis' külsejéről a' legjózanabb alapideák ki vannak fejtve. Maga Horvát, ez a' leggondatlanabb 's legízetlenebb troubadour, figyelmezteti már olvasójit a' rímek közt való különségre, 's a' most az Új-iskolától úgy nevezett tiszta rímekről így szól: „a' cadentiák külömb külömb részei legyenek a' beszédnek, ha egyik nomen, másik legyen verbum, adverbium, pronomen, vagy legalább a' casusok, tempusok változtattassanak. Ez ugyan nem minden versben sűl-el, de az a' legszebb vers, a' mellyben elsűl." (II. 1. 376.) Sőt ezen theóriának néminemű okait is adja, hogy tudnillik így nem olly könnyen látni a' következést, 's hogy ez alkalmat nyújt olly gondolatokra is, mellyek e' nélkűl bennünk nem támadtak volna. Ezen okokat, mellyek módosítva igazak, noha nem egyetlenegyek, itt nem vizsgálom, sem nem öreghítem, mert fogom másutt. De menjünk tovább: ugyan Horvát arra is figyelmeztet, hogy a' magyar énekben igen fülsértő a' rövid magánhangzó' megnyújtása, a' hosszúnak siettetése, 's hogy ennél fogva ugyan rímelt verseink, mellyek „kótára iratnak" mértéket is kivánnak. Innuálván tovább Horvát azt is, hogy a' görög schémák bizonyos nótákhoz voltak szabva, azon következtetésre ád természetesen alkalmat, hogy ezek magokban már elég muzsikát bírván, 's a' mi compositióinkkal meg nem férvén, nem szorúlnak rímre is, sőt azt el sem tűrik. De Horvát ezt észre nem vette 's nem kis számmal öntötte leoninusait. Ő előtte, még 1782ben, a' derék Földy rímes verseket ada trochaeusokra mérve, a' Hirmondóban; de ez is

eltévedt, és schémákat is megrímelt; 's a' leoninusok' minden nemeit javallotta. Régiség kedvéért ezen verseit jegyzem-fel:

„A' bujálkodó szerelmek
A' tavaszhoz illenek,
A' mardarkák párosodni
Erre kelve kezdenek" ' a' t.

De Földy az új nemzetek' minden poézisának is minden formájit ajánlja, a' mit tenni akkor időben nagy pogányság vala, mert apáink nem tették. 'S milly foganatja volt legyen ezen és sok más józan javallatnak is, tudhatja a' priori, ki a' posteriori tudja, milly szerencséje van nálunk közönségesen azon ajánlatoknak, mellyeket apáink nem gyakorlottak. A' Músa' megszünésével tehát csak nem ott valánk, hol az előtt: a' mi rosz vala benne rontott, a' jó nem használt: legalább Horvátnak propositiója sem maga sem mások által nem gyakoroltatott. Ó ezután is meg nem szűnt naponkint száz versszakot megcsinálni, a' mit nem tehetett volna tiszta rímekre 's mértékre való gonddal. Így cselekvének mások is, a' sok vers özönlött, 's lőn nagy áradás poézisunk' mezején, melly az Új-iskolának minden törekedései mellett is maiglan sem szűnt-meg egészen.

E' könyvről valamivel hosszabban szólánk, mert annak ismeretlen léte azt meg látszék kivánni.

Kassán azonban (1788—92.) öszveálltak Bacsányi, Kazinczy és Baróti-Szabó; 's főkép Ráday' 's Versegi társaságokban a' Magyar Museumot szerkeztették. Ezt lehet és kell első aesthetikai folyóírásunknak tartani. Itt Kazinczy, Versegi 's Batsányi törvénnyel és példákkal mutatákki azon utat, mellyen mivelt nemzet-társaink a' szép felé törekedtek. A' próza, melly Pázmány óta csak Faludy' ajkairól folya kellemmel, itt újonnan feltámadt; Bacsányi Ossziánnal, Kazinczy Klopstockkal, Gessnerrel *) ismerteté meg

*) Kónyi 's Nagy fordításaik nem érdemelnek említést.

nemzetünket. Itt olvastuk Rádainak kellemes léptű énekeit, itt hozá emlékezetünkbe méltatlan feledségben nyugvó Költő-Nagyunkat Zrínyit; Bacsányi itt vivé ügyét Rájnis ellen, Ányost itt hozá világra, itt figyelmeztete Bessenyeinkre; itt először a' m i v é s z s é g' ideájára Versegi. Sok próbálatlan formákban jelent-meg a' poézis, és nyelvünk' tulajdoni meglepőleg fejlének itten. 'S háladatlanok volnánk ugyan itt Daykának, Földynek, Szentjóbinak, Simainak sírjokra virágot nem hinteni! Az Újiskolának mind ezekkel már itt meg vala téve alapja. Időközben (1790) Kazinczy is, élő tudósink' Nestora, ugyan Kassán adá-ki O r p h e u s á n a k kilencz darabjait is, olly ihlettel és készűlettel, millyennel előtte 's utána senki más. E g y characterű 's rangú a' Museummal, verseink' prózánk' csinosbításában nem kevéset munkált; 's Kazinczy, örökké egyetlen 's halhatatlan epistolographusunk, itt lépettfel először némelly leveleivel. — Utána a' munkás S á n d o r S o k f é l é j e (1791—1808. 12. Köt.), 's kivált P é c z e l i M i n d e n e s g y ű j t e m é n y e (1789—92. 6 darab) által az ismereteknek virágoztatására 's nyelvünkön é l e t b e h o z á s á r a nem keveset használtak, 's mind ez utóbbik, mind Kazinczy (akkor még királyi iskola-igazgató) csak azon egy érdemért is örök hálánkat megérdemlik, hogy teljes erő el honi nyelvünk' fentartásán iparkodtak, 's olly időben, midőn ezen iparkodás nélkűl nyelvünk sírjához közelíte; hogy ők hajlíthatatlan lélekkel munkálkodtak a' nemzetnek arra való figyelmeztetésén, hogy azon 1790béli országgyűlést használatlan el ne hagyják múlni.

Így Leopold alatt négy folyóírást láttunk virítani, mértéket az akkori buzgóságnak az irók' — a' részvétnek a' község' részéről. A' kezdet, melly meg vala téve, sokat, mindent hagya reményleni- De most olly évek jöttenek, mellyek felett bús emlékek' nymbusa borong. Te értesz, édes hazámfija! Az idő leghasznosb fejeinket leot-

te, 's a' zsengő kert új gyümölcsöt hajtani sokára megszűnt. Múlt századunk' utólja, 's a' folyónak eleje kopár lőn, Faludiéhoz majd nem hasonló. 1794ben ugyan két lelkes férfiú, Kármán és Pajor pótolgatni iparkodtak azt, a' mit vesztének, 's Urániájok aesthetikai 's belletriszt tendentiájú volt; de olly időben, midőn a' világ forr, a' nemzet' figyelme mindenfelől, tróntól tömlöcztől egyiránt, meg van véve, csak a' leghatalmasb génius fogható azt magára is vonni; az áldandó intézet három negyed' kijöttével megszűnt, tizenkét évig követő társat nem lelendő. Azomban sok jeleseink is kimultak, a' köz-hasznú Péczeli, a' lelkes Dayka, Csokonai, a' szép r ményekkel biztató ifju Farkas! De ezen időszak, melly az aesthetikának olly keveset adott, másfelől egy Legnagyobbunk' hatalmas szelleme által lőn Státora a' jövendő sikeresb és classicitásra emelengő nyelvmivelésnek. Révait nevezem 's iskoláját, 's mindent neveztem. Kulcsárnak akkor még csak hazai levelei majd küzdő helye lettek egy országos nyelv- és ízlés-háborúnak; a' Pesti iskola, Versegi, Debreczen, Kazinczy voltak a' pártok, 's új élet, új lélek serkedezett mindenfelé. Ragályi, akkor még csak ifju, most nemzetünk' Cátójinak egyike! egy aesthetikai folyóirásnak, a' Segítőnek hat füzetét adá-ki, ön szerzéseiből jobbára; ő első volt, ki Batteux' aesthetikai principiumait adta elénkbe, 's Révai és Kazinczy volt a' jelszó. Révai nem sokára meghalt, széke a' félszegség' és sandaság' prédája lőn, de lelke köztünk maradt 's maradandó míg Pallas 's Apollon mosolygók e' népnek.

Literatúránk most olly pezsgésbe jöve, mellyből utóbb, ha ugyan valaha, üdvességünk fog kelni. De feltételem csak az időszaki munkákat irányozza, 's így az erő' 's nemzeti dísz' Palládiuma felé fordúlok, a' kedves Erdély felé, mellynek kebeléből D-öbrentei már 1814ben Muzeumát elindította, tárházát számtalan

jónak, igaznak, szépnek! Tíz kötetet ada négy év alatt, 's megszűntét, még semmi ki nem pótlotta. Izlés, itélet, józanság, több-oldalúság bélyegi voltak az egésznek. 's azért menynyivel hathatosb befolyása volt emelkedésünkre, annyival inkább kell fájlalnunk rövid tartóságát. Eredetiséggel nem igen dicsekedett, de igen haszonnal, 's nekünk ez kellett! Én több író társaimról tudom, hogy ez vala proscholionok 's kalaúzok a' pálya' kezdetén. Erdély is általa serkent fel leginkább, 's az erős velős hegyilakók benne azt mutaták-meg, hogy van arany, csak legyen bányász, ki rejtekéből előidézze. Megszűnése előtt Kulcsár is hasznos Mulatságokat (1817) kezde kiadni, mellyeknek első kötetei elfelejthetetlen Tóth Lászlónk' gondviselése alatt azt tevék, mit Ragályi akart tenni Segítőjével. Ugyan akkor volt, hogy boldogúlt Trattnerünk által tudósaink a' Tudományos Gyűjtemény' szerzésére öszveköttettek; Fejért utóbb Thaisz váltá-fel a' Redactio' súlyos tisztében. Eredeti, tudományos, 's kivált honunkat illető értekezéseknek lőn tárháza e' folyóírásunk, 's megérdemlé, hogy a' nemzettől pártfogoltatva, mintegy nemzeti intézet' tekintetét nyerje-meg. Csak a' mióta ezen folyóírásunkat bírjuk, szólhatunk literatúráról, mert csak ez szerze közöttünk egy bizonyos olvasó-közönséget, ez tette literatúránkat beszéd' tárgyává, ez hozta valamennyire életbe, 's mintegy közép pontjává lett hatásainknak. Hazánk' ismertetésére annyit nem tett egy munka is, mint ez. A' belletrisztika' ágán is sok jeles munkákat közlött, de a' mit ezek használhatának helyes vélemények' terjesztésében a' publikum közt, azt a' polémiának tónusa elrontá, melly időnkben szinte uralkodó lett, 's a' kort bélyegzi, mellyben mindenki tudós lenni hajház. Trattner' hónapos írásához 1821től fogva évenként egy kötet Szép literatúra járúl, mellynek első íveiben a' legkedvesb nevek hangzanak.

Ezóta már több mások próbáltak szerencsét. Aspásiának csak egy kötete látott napfényt (1824) aesthetikai 's belletriszt tendentiával; sok jeles munkával dicsekszik a' több gyenge közt, 's jobb kézben boldogúlandó vala. — Komárom' táján ugyan azon évben próbált valaki valami illyest kiadni. Méltatását megtalálni Kulcsár' leveleinek akkori valamellyik számában. Feledség borítsa századunk' 's honnunk' illyen termékeit, 's az idők' archivuma nevét fel ne jegyezze szégyenére. — Boldogúlt barátom Igaz Sámuel a' Kurír mellett ugyan 1824ben egy Kedveskedőt ada, csínost, hasznost, interesszánst, mellynek tartósságot 's közönségesebblételt lehete kivánnunk. — Több szerencse látszék eleinte mosolygani a' felföldi Minervának, Kassa' harmadik folyóírásának, mellyet Dulházy 1825től fogva negyedenként ereszt-ki; de a' mi tárgyunkra keveset nyújt. Sajnos megértenünk, hogy a' közönség' kedvezése, melly egyedűl képes illy intézetet fentartani 's becsét emelni, fogy iránta.

Mind ezekből kiviláglik, hogy mind eddig nem vala még olly folyóírásunk, melly egyedűl arra czélozna, theória, kritika 's példák által a' jó ízlést terjeszteni, alapos igazságokat állítani a' számtalan megrögzött eléitéletek' 's balvélemények' helyébe; kritikát teremteni a' kritikasterismus' helyébe, melly nálunk részrehajló, indulatoskodó, részint vad, részint tudatlan emberek' kezében a' publikumot a' legjobb munkáktól elidegeníti, másfelől a' legigazságosb jóváhagyásokat hiteltől sikertől megfosztotta. Semmi nem kivánatosabb tehát, nem szükségesebb, mint egy olly folyóírás' vagy gyűjtemény' támadása, melly a' komolyabb tudományokat már fenálló társainak hagyván, czéljául tenné a' Szépnek iskolája lenni. 'S hogy erre napról napra mind inkább szorúlunk, mutatják azon paradoxonok, a' mikre most már ollyan értők tévednek, mint Kazinczy, 's olly költők mint Berzsenyi! Egy iskola kell, melly az olvasót és írót a' rész-

rehajlás', affectátió' és önség' szavától ójja; elmélkedésre, elválasztásra vezessen, buzdítson.

Ez utóbbik útat választották a' jelenvaló munkának kiadóji, ezen Montesquieuből vett mottón járván-el: nem mondani-el mindent, 's a' mit mondunk is, csak azért mondani el, hogy az olvasó gondolkodásra ébresztessék. (lap 3.) 'S e' szerint sok helyeken látjuk a' munkában, miképen a' kiadók az eléadott véleményekkel ellenkező véleményeiket másoknak alább feljegyzik minden intermediátió nélkűl: hogy a' gondolkozó fej ítéletet hozzon a' resultátumokról a' principiumokra, és viszont (lap. 3.)

De itt egy kérdés foroghat-fen, mellyre való feleletet Ref. akár a' kiadókra akár az olvasókra hagyja: Elkészűlt e már egész publikumunk, mint e g é s z, ezen methodusra? Lap 234. p. o. Gr. Teleki Józsefnek a' r í m szó ellen való felkelése van lenyomtatva, 's épen olly helyen, hol az minden szabadsággal használtatik. Kérdi Ref., mennyi van olvasóink közt, kinek elég etymológiai ismerete 's Witze van, Teleki' ellenvetését feldönteni? Más volna, ha az említett szó mellett a' p r o is el volt volna mondva, mert: audiatur et altera pars. Továbbá lap 58. felhozatik Gróf Mailáth' ítélete Berzsenyiről (I. Magyarische Gedichte. Stuttgard, Cotta, 1825. lap XXX.) melly szerint Berzsenyi az első magyar költő a z é r t „mivel egészen magyar" — a' mi már a' feltételben 's annyival inkább a' következésben hamis. Megtagadhatja e valaha a' lyrai költő lelkesedésében individualitását elanynyira, hogy tiszta charakteristikus-nemzeti legyen röpte? Nem foghat a' nálánál gyengébb de plastikus költeményt szerző költő k ö n n y e b b e n 's i n k á b b nemzeti lenni, mint ő? De vallyon magyarabb e Berzsenyi Kisfaludy Sándornál? Sőt nem magyarabb e d a l a i b a n is Kisfaludy, mint Berzsenyi az övéjiben? Továbbá a' nemzetiség e legfentebb tulajdona a' költőnek, 's nem lehet e a' nem-nemzeti nagyobb minde-

neknél? Ha Shakespear magyarúl írta volna drámájit úgy mint azok ángolúl vannak írva, vallyon Berzsenyi nála is nagyobb genius fogott volna lenni? Ezt ugyan sem Berzsenyi, sem Gr. Mailáth, sem más gondolkodó fő nem hiendi, — 's még is szükséges lett volna Mailáth' szempontjának helytelenségét kimutatni: mert minél szebben és tüzesebben van az oda vetve, annál többeket fog elszédíthetni, a' mit sem Ref. sem az Élet és Lit'. kiadóji nem szerethetnek, nem akarhatnak. 'S a' mi különösen Berzsenyit illeti, Ref. azt hiszi, hogy az nem nagy szolgálatot tesz Berzsenyinek, ki kelletinél több koszorút aggat reá, mert ő azokra nem szorúl, 's csak az örök érdemlett lomb marad-fen örökké. Mondassék-el tehát a' contra is, 's ne bízzuk a' lassú időre, a' mit mi serény élő kézzel tehetünk. Máskép vagyon olly feltételekkel, mellyek önmagokat megczáfolják mint p. o. Gr. Dessewffy' véleményével a' recenseálásról, lap 306. Toldy ott Lessing' szavaival felszólal: Sújtsd le a' kontárt! Igen ám, mais, Monsieur, ce n' est pas joli! mond a' Gróf; óva, kímélve kell itélgetnünk, nehezebb teremteni mint a' teremtettet vizsgálni, sarkantyúra szorúlunk most, nem ostorra. De Ref. Toldy' nevében kérdi: sarkantyút a' kontárnak? hogy még tovább kontárkodjék? Ostor neki! vagy, hogy etiquette ellen ne légyen: Permettez moi Monsieur, que je vous mette à la porte! A' mit Gr. Dessewffy tanácsol (és soha sem követ), a' mint kiki észre veheti egy azon tanáccsal, mellyet valaki már 1787ben elmonda — 's most csak azt kérdi Ref.: ez, a' férfiúhoz illetlen 's csak méltatlanokat fedező principium tehető e e'kor' miveltségét előbbre vinni? Az 1787iki embernek megbocsáthatóbb, mert akkor elég volt magyarúl írni — de most, minekutána olly lelkeink vannak, kikben büszkék lehetünk, és classzicitásokban peldaként állnak előttünk, tűrhető e most is még a' félszegség és kontárság? 's lehet e még azt mondani, a' mit 40 év

előtt mondani is gyarlóság volt? Ki fogja a' magyar közép vagy alrendű mívet olvasni, midőn szekrényeink idegen remekekkel töltek-meg? 'S mehet e addig a' patrióta' kivánsága, hogy száraz kórót rágjunk, mert e' földi, az ananász helyett, mert nem e' földi? Ezek tehát olly világosak a' gondolkodó fő előtt, hogy elég vala a' kiadók' részéről a' két ellenkező állítást egymás mellé aggatni minden közbejárás nélkűl. Így van azon töredékkel is, mellyet Zrínyiből Virág fordított (l. 253.): mert a' könyvben bennálló Szemere' fordításával öszvehasonlítván, minden, kinek fűle van, legott megitélheti, a' szenárius, 's pedig római szabadsággal, szebb e a' quináriusnál? 's milly érdeme legyen Szemere' dolgozásának Virágéhoz képest.

Ref. tehát a' szóban forgó módot csak jónak vallhatja azon egy észrevétellel, hogy egy fél egyedűl ne szóljon: csak így lehet a' publikumban helyes resultátumokat reményleni.

A' czím: Élet és Literatúra, messzire terjedő czím, 's mindent elfogad lapjaiba, a' mi e' vagy ama' megfogás alá rendeltethetik. De a' munkának végig olvasása közelébb megismertet czélzásával. Figyelmeztetés a' mindennapi életre, t. i. annak philosophiai 's poétai oldalára — csak ezen studium szűlhet Washington Irvinget; kritika a' literatúrában — e' vonhat csak magánálló és classzikus literatúrát maga után. Az első résznek első 5 számai (lap 3—12) az „Élet" alá tartozó aphorizmák: fontosak és valók, de nem annyira újak is, 's azért kevésbbé meglepők. A' VI. szám alatt egy — a' mint látszik — levéltöredék közöltetik Kölcseytől (Cselkövi világosan anagramma) a' mívelődés' módjáról, sok tartalommal, és théma elmélkedésre. A' VII. szám ideákat ád elé a' poézisnak kifejléséről, különösen pedig a' nemzetiéről a' hőskorból. A' 2dik rész Körner' Zrínyijét adja, Szemerétől az originál' mértékében fordítva. Ez az első dráma magyar nyelven, melly versezett formában gáncs-

talan — mert Kisfaludy Károly' első epochájabéli jambusos drámájiról ezt el nem lehet mondani mind addig, míg Kisfaludy, feltételét azokat újra dolgozni, ki nem viendi. — De a' tiszta, könnyű folyamatú 's numerosus verseken 's a' fordítási hűségen kívűl nálunk még ritka érdeme a' dolgozásnak a' nyelvnek grammatikai, rhetorikai 's aesthetikai classzicitása, melly a' nemtelentől, czikornyástól, a' durvától, affectálttól, a' pedantságtól 's regulátlanságtól egyiránt távol, olly józan és csinos, hogy Ref. ezt a' Szemere' Zrínyijét mint becsűlhetetlen hasznú könyvet ajánlja ifjainknak. A' 3dik részt Körner' Zrínyijének megbírálása tölti-be Kölcsey által. Ez 's az I. rész' VII. száma a' művészi vizsgálatok' körébe tartozik. Ezeket egy, minden népek' classzikusai által kimivelt ízlés 's a' legmélyebb vizsgálói ész lengi keresztűl; eléadásra nézve pedig Kölcsey bármelly nemzetnek mívphilosophusai közt is igen előkelő helyt foglalna: annyi a' józanság és könnyűség a' stylusban, a' rendirányosság, komolyság és világosság az ideák' kifejtésében, az összevetésekben, állításokban. 'S milly tudomány! 's ennek feldolgozásában mennyi routine! Körner' megbírálása nem csak Körner' megbírálása, itt a' gondolkodó fő nem csak egy drámát lát megitélve, hanem a' mondottakat rá alkalmaztatja a' drámára mint valamelly abstractumra, 's az abba beszakadt fogyatkozásokat 's visszaéléseket tanúlja-ki, 's elkerűlni igyekszik. Drámai literatúránk bölcsejében ringadoz, 's most van ideje, hogy a' csemetét kényünkre hajtsuk, hogy el ne késsünk. A' tanításnak ezen módja — mondhatná valaki — negativ! Igen ám, negativ, de lehet e aesthetikai tárgyakban mindenütt positive elmenni? A' positiv törvények könnyen meg fogják kötni a' genius' kezét, hogy ő használni sem foghatja: de a' negativoknak ő mindenkor hasznokat veheti, 's fogja venni:

mert hogy ő kerűljön valamit, arra megtanithatd, nem pedig hogy ezt így amúgy tegye. Ezért vala hasznos a' gáncsolt darabot még is felvenni; de hasznos vala azon philologiai jelességei miatt is, mellyeket szinte most legnagyobb lelkismeretességgel mondánk-el.

A' 4dik rész felette intereszszáns számokat nyújt. Hogy rövidek legyünk azon könyv felett, melly olvasóink' kezében forog, csak keveset még! A' VII. szám adja Kazinczynak, a' félszázadot írói pályán túlhaladt Kazinczynak, kinyilatkoztatását, melly Sallustjának előbeszédjéből kimarada, 's mellynek közzé tételét a' Redactiónak szívesen köszönjük. Ref. el nem hallgathatja azt az ünnepi érzést, mellyet benne az agg férfi gerjeszt, midőn az visszatekintve két generátióra, melly körűle támadt 's előtte az emberiség' magasabb lépcsőjére felvergődött (mert mik valánk mi Magyarok, midőn Kazinczy közénkbe jött, 's mik vagyunk most, midőn ő lassanként készűl körünkből kiléphetni) végre ön keblébe tekint 's magától kérdi, ha élt e, hatott e? 'S itt Ref. kiáltja a' megbecsűlhetetlen férfiúnak: Ne állj-meg, 's légy a' régi! — A' IX. szám egy kedvetlen pert terjeszt elénkbe, mellyet közre ereszteni kénytetve volt a' Megsértett; 's Ref. nem szeretne bíró lenni a' részek közt, 's nem is fog praejudicálni, a' publikumra hagyván azt, mint a' kiadók tevék. A' X. szám vegyes gondolatokat közöl a' kritikáról (Szemerétől!), a' XI. pedig ennek gyönyörű epistoláját Vidához, mellyet csak kevesen ismerének eddiglen. Jön Kölcseytől egy szatírai „előbeszéd könyv nélkűl" mellyben annyi a' humor mint a' tanúság, 's az egésznek tónusába kedves különféleséget hoz.

Nálunk a' kritika szó gyűlöletes lett önnön általunk, vagy durvaság vagy szárazság lévén bélyege eddiglen. Máskép tűnik az fel Kölcseynél. Derűlt komolyságban 's gazdag egyszerűségben! E' titkot bírd 's tiéd a' koszorú! Amazzal

mívphilosophusunk felűlmúlja a' Németeket, ezzel a' Francziákat, 's egy bizonyos fentebb popularitással az Ángolokhoz közelít. Ha illy lelkű férfiú nem lelne kedvességet nálunk, akkor, Ref. nyilván és komolyan elmondja, vigasztalhatatlan fogna lenni. Mert illyen, 's csak illyen Iskola tehetne mindent. 'S hogy ez tendentiája az egésznek, világos a' mondottakból, 's ennél fogva milly relátióban áll 's fogna állhatni egykor literatúránkhoz, épen olly világos. Azért Referensnek buzgó óhajtása, hogy a' munka azt a' részvételt tapasztalja, melly félbe ne hagyja szakadni, 's hogy benne ollyan intézet állhassonfel elébb utóbb, melly legjelesb fejeinket közös munkálkodásra íntve, Tanácsszék legyen aesthetikai respublikánkban. 'S így ő elébe kiáltjuk a' mit máshol ideájának kiáltánk: Légy őr, hogy a' felfuvalkodott ne usurpáljon, az ármányforraló ne öljön; sújtsd-le a' kontárt, 's üzzd-ki a' Szép' palotájának tornáczaiból az uzsorásokat 's részegeket; segéld a' kezdőt és élesszd; békéltessd öszve a' felekezeteket; az érdemest koronázzd-meg; a' nagyot kétkedve csodáld; a' geniust pedig hagyjad ön szárnyán repülni, mert ő maga túlesik határaidon, 's önnön maga Törvényhozója magának! — Pozsony, Szeptember 23. 1826. *Toldy Ferencz.*

ÖTÖDIK RÉSZ.

HIT, REMÉNY, SZERETET.

I.

Midőn látod, hogy ártatlan csecsemőd kínlódik, nyög betegségében, 's te, marczongolva atyai érzésid között, az Apostolok' szavaira emlékezel, Ez vétett e? vagy talán szüléji? 's hallod a' választ: Sem ez nem, sem azok, de tetszék Istennek magát e' szenvedésekben megdicsőíteni! 's midőn látom, hogy ez az intés mint erősíti, emeli lelkedet, hogy tűrd 's nemesen tűrd, a' mit meg nem másolhatsz —

Csudállak akkor, Ember és Keresztyén!

II.

Az emberiség bizonyos magvakat rejt kebelében, de a' mellyek annyi ezredek' folytokban soha sem indultak virágzatba; 's ha elvégeztetett, hogy valaha kivirágozzanak, annak másutt és nem ezen életben, máshol és nem ezen planétán kell 's lehet megtörténnie. Az emberi nemzet felett és körül, úgy a' mint ezen bujdosó csillagon él és bolyong, világosságnak és homálynak bizonyos jóltévő egyarányosságban kell elterjednie. Bontsd meg az Egyerányt; 's akár világosság a' homályon akár homály a' világosságon vegyen erőt, mindenik esetben *elvakitottad* az emberi gyönge szemeket. 'S kit fogsz majd a' sötétben tévelygő mellé Vezetőül rendelni?

... Az emberi nép időről időre rázkódásokon megyen keresztűl, 's minden rázkódás után bizonyos, többé vagy kevesebbé megváltozott, formák között marad. Hagyni kell őtet azon formák között nyugodtan. Jaj annak, a' ki eléggé erős a' maga Egykorújit saját magasságához felvonni! Felvonhatta ugyan őket, de a' szédűléstől meg nem óvhatta; 's azon dicsőséggel szálland sírjába, hogy a' századnak nyugalmát magával temette el.

Azt tanítjátok, hogy az így eltemetkezett nyugalom gazdag aratásra leszen egykor felvirulandó. Azt tanítjátok, hogy a' Gondviselés nem hagyja el az emberi

nemzetet; 's hogy ezen szenvedésekkel gazdagon kikészült emberi nemzetnek bizonyos isteni czélok felé kell közelgetnie; 's hogy ezen czélokat szükségesképen és egyedül megrázó Rendületek által fogja elérhetni. O, tegyétek nekem azon nagy, azon isteni czélt csak olly világossá, csak olly látszóvá: mint Herschelnek legtökéletesebb csövén a' legtávolabb feltünő csillagzatnak legparányibb pontja látszatik! Íme most a' Babyloni Birodalom' eldöltétöl fogva Nagy Sándoron, Rómán, a' Nemzetek' Költözéseiken, Nagy Károl Császáron 's Lutheren keresztül a' Franczia Vérontásokig ezredekröl ezredekre nyomozom azon rettentő Vészeknek következéseiket; 's mutassátok meg, hol találhatok bizonyos közönséges, Czéltol tavozást, vagy Czélhoz közelítést? Mi gyengék, mi szédelgő-fejűek akarunk e borzasztó rázkodásokban erőt, 's szédítő magasságokon 's mélységek felett biztos álláspontot találni?

Az emberi nemzet látszik ugyan bizonyos időkben, bizonyos ismeretlen centrum körül most kisebb majd nagyobb tolongásban, most kisebb majd nagyobb gyorsasággal kerengeni. De ezen kerengések megszűnnek és újra kezdődnek, 's mindannyiszor újabb alaku tüneményeket hoznak magokkal a' nélkül, hogy a' Centrumtol való távolság észrevehetőképen kisebbednék. A' franczia lélek' szilajkodása ezer ídeákat tett közönségesekké, mellyek külömben csak kevés embernek sajáti voltanak: mint elébb a' Re-

formatio. 'S mit nyert mind ezekkel az emberiség? Mi rajtunk keresztülment az Orkán; szenvedtünk és jajgattunk; 's lesz idő, mikor a' nép mellyben a' Reformátorok születtek, mikor a' nép mellyben a' Királyölők születtek, úgy enyészik el mint Babylon és Athéna; 's egy új generatio ismét ezer évekig fog küszdeni, hogy a' mostaninak minden tökélletességeit és tökéletlenségeit, virtusait és hibájit, tudományát és tudatlanságát új meg' új színek alatt magának megszerezze, 's a' maga sorján ezen planétárol eltünjön.

...A' Vallás az az isteni folyam, melly az egész pallérozott és pallérozatlan emberi nemzeten keresztülhabzik; az a' Talizman, melly sok népeknél és sok esetekben minden tudomány, polgári alkotvány és törvény helyett szolgála; az a' talpkő, mellyhez minden Törvényadó és Státusalkotó a' maga principiumait úgy forrasztotta, hogy csak általa 's rajta találjanak maradást; az a' menedék, melly a' természeti jusnak gyengeségét legelőszer oltalomba vette, 's mellyből a' nemzeteknek jusaik a' magok kicsinységében legelébb kiszállani merészeltek; az az erő, melly az erőszaknak és bűnnek legfoganatosbban vethetett határt, midőn, túl az emberi törvény' és fenyíték' határain, a' jövendőben mutatott Reményt és Félelmet.

Minden Vallás, egyszerü vagy öszvetett, tiszta vagy homályos, ollyan eredetre viszi fel magát, melly túl a' Hisztóriának

emlékein, túl minden tudománynak 's vizsgálatnak kezdetén, a' legrégibb 's legtávolabb kornak homályában enyészik el. Önmaga az Arabs Prophéta is kénytelen vala egy-felöl a' Mózesi más-felöl a' nemzeti Hagyomámyokhoz kötni hálóját, hogy szövedékei önkényt széllyel ne bomoljanak. Jele: hogy a' Vallások a' magok alkotó részeikben nem emberi találmányok. Olly vászon ez, mellyre az emberi kéz időröl időre sok külömböző színeket mázolt fel: de a' vászon ezer évek után is, 's ezer külömböző színek alatt is, mindég ugyan az marad, 's a' figyelmes nézőnek tekintete elöl soha sem tűnik el.

Az emberiség' kezdetében, 's ahhoz közel, tisztábbak 's bizonyosabbak voltak azon Traditiók, mellyek ezen planéta' mostani alakjának kezdetét, az emberiség' eredetét, első lakhelyét, állapotját, változásait illeték. Ezen Traditiók, keresztül szőve homályos sejdítésekkel az Istenség, 's az Istenséghez köttetett ideák felöl, (mellyek annyira természetében fekűsznek az emberi léleknek, hogy azokat inkább Érzelem' mint Reflexió' következéseinek kell tartanunk); ezen Traditiók, generatiórol generatióra szállongottak által, 's száz meg' száz féle alakot vettek magokra, 's az időnek folytában száz meg' száz féle Vallásokat szültenek. Mert a' Vallások Hagyományokon épültek fel, 's a' Hagyományokbol vett lételt a' Philosophia is. 'S íme ezen két, annyira külömböző szellemü Testvé-

rek itt találkoznak egy kis korig, hogy innen különböző Erányokat vévén fel, ugyan-azon tárgyakat ellenkező pontok felé keressék.

... A' Vallás első beléptével boldogságra hív, és boldogít is; 's hol ezt emberi környülmények miatt nem teheti, legalább vígasztal 's remélni hágy. Reményt, vígasztalást 's boldogságot nem adhat egyéb, hanem a' mit igaznak, valónak, csalhatatlannak hiszünk, 's ennél fogva tiszteletben tartunk; 's ezen Igaznak, Valónak, Csalhatatlannak 's Tiszteltetettnek ídeája az, a' mit Szent névvel nevezünk. Szent legyen tehát a' Vallás előttünk, ha benne nyugalmat és boldogságot lelni akarunk. Ez legyen ama befátyolozott kép, mellyet felfedni nem szabad; 's a' Philosophia, melly ehhez ért, nem nyert egyebet, hanem vagy megkábulást vagy megcsalattatást.

... Jól mondja Montesquieu: *Lelki Valót kell a' Vallásnak imádtatni, hogy nagyobb ragaszkodást szerezzen magához Híveiben.* A' nép, melly az Istenség' képét márványbol vagy fábol vagy szalmábol formáltatva látja maga előtt, ha majd ismeretei szélesednek, észre fogja venni, hogy az ő istenségei tehetetlenek; 's azt teszi a' mit Diogenes: ha könyörgését hogy tüzet szerezzen, meg nem hallgatja, fabálványát vagdalja fel, 's melegszik darabjainál. A' Lelki Valót imádás nagymértékü Culturá-

nak következése, 's az abban hivéstöl valamint a' Philosophot csak a' feszített okoskodás viheti el, úgy a' köz embert semmi el nem vonhatja.

...Ha van Vallás, mellynek fundamentumába erkölcstelenség öntötte magát, azon Vallásnak elébb utóbb a' világosodó emberiség előtt tekintetét el kell vesztenie. Törvényadó és Philosoph, a' jónak 's rosznak felébredező gondolatja, és köz bátorság fel fogják a' népnek szemeit nyitni. Így tűntek ki a' historiából az emberáldozatok, a' prostitutiók. Így törültettek el Romában a' Bacchanáliák. De a' tiszta Morállal egybe olvadt Vallás felette áll minden megvettetésnek. Hijában gyújtja meg fáklyáját az emberi nyughatatlan elme; hijában tűn elő a' kételkedés minden gáncsaival: rendületlen áll az épület, mert czélját betöltötte; 's revolutiók mennek és jőnek, de végtére is Törvényadó, Philosoph és Nép kénytelenek lesznek oda visszaindúlni, hol lélek és szív, társasági alkotvány és társasági boldogság egyedül találhatnak bíztos álláspontot magoknak.

...Az Egyházi Szertartás bizonyos Setéttisztában tűnteti fel a' Vallási tárgyakat; az értelemnek megfoghatatlan dolgokat a' szívnek sejdítéseivé varázsolja; 's a' phantásia előtt azon termékeny regiónak kárpitjait vonja fel, hol csak az nem talál boldogságot, ki elég kegyetlen magát mindég és mindenütt hideg vizsgálatokkal 's

gáncsokkal gyötreni. Magában következik, hogy a' Vallást erősítő minden gyámolok köztt a' Szertartásnak gyámolai legerősebbek. Tedd hozzá: és legtartósabbak. Emlékeznünk kell a' népre, mellynek Mózes adott törvényeket; 's ez legyen minden bizonyság helyett bizonyság.

...Azon *Communis maxima mensura*, mellyhez minden lépéseinket, gondolatainkat, tetteinket mérnünk kell: az Egésznek boldogsága; szív és ész ezen tárgynak vannak alárendeltetve. Minden törekedés a' tökéletesség 's világosodás felé, minden társasági egybeköttetés, törvény-adás, philosophia 's több illyenek csak azon oscillatio által hozatnak elő, mellyet ezen tárgyhoz egyenes vagy nem egyenes közelgetés vagy közelgetni akarás elejétől fogva okozott. Gazdagság, testi-kény, virtus, felvilágosodás — látni való, hogy nem tehetik az élet' végczélját, hanem csak eszközei lehetnek azon végczélnak, 's a' szerént jók vagy roszak, mint azt hátráltatják vagy nem hátráltatják. *Bolondnak mondassék a' bölcs* mond Horatius; *'s igazságtalannak az igaz, ha magát a' virtust mérték felett kívánja.* Azt teszem hozzá: Részegnek mondassék a' józan, ha magát a' világosodást mérték felett kívánja. Ezen mértéknél, ezen ítéletnél fogva ohajtanám, hogy valaki a' Vallást 's annak tisztogatását, modificatióját 's befolyását megvizsgálja.

... Az a' Philosoph, ki a' maga vakmerö állításait a' Való' fáklyájinak lenni hírdeti, igen is távol van a' felvilágosodásnak azon lépcsöjétöl, mellyet az ember képes elfogadni. Ö gyűlöli vagy neveti, 's kisebb 's nagyobb mértékben igazságtalanoknak véli Mindazokat, kik értelmétöl külömbözni fognának. Ismerjük meg értelmünknek gyengeségeit, 's engedjük magunkat a' szívnél és a' Religiónak megtisztult érzelmeinél fogva vezettetni! Ezen érzelem, melly nem nyughatatlanít, mint az értelmi vizsgálatok, midön megnyugtat bennünket, önkényt vezett a' közönséges Emberszeretetre és Türelemre. Mert a' ki magában megnyúgodott, az nem fog másban veszekedésnek tárgyait keresni.

... Az, kinek a' Religióra nézve felvilágosodást lehet tulajdonítani, érzi a' külömbséget a' Lappon' Vallása 's a' Theismus' köztt; de érzi azon örökre közönséges okot is, mellyböl mindegyik homályosan vagy tisztán kifejtözött. Ö szánja azon embertársait, kiket a' Vallásnak gonoszúl vezetett állításai vadságra gerjesztenek — a' gyermekégető Druidot 's az ellenséget-feláldozó Mexikóit. De nem gyúladoz dühösségre, 's hatalmában állván, úgy fogná őket jobb útra vezetni: mint az okos mester talentummal bíró, de azt mindeddig nem jó úton mívelt tanítványát. Ö fogná érezni, hogy az értelmet kényszeríteni nem lehet, 's hogy vagynak emberek, kik a' világoso-

dás' egy bizonyos pontjára soha sem juthatnak el; 's ezeknek szíveikből nem szakasztana ki mindent, a' mit a' hideg ész szükségtelennek lél ugyan, de a' szív ezer meg' ezer kicsinységeknél fogva fontosnak hiszen. Külömbséget tenne a' vizsgálódás és érzés köztt. Tudná, hogy az értelem' gyengeségei miatt a' leghidegebb vizsgálódó is számtalan tévelygéseknek van kitétetve: az el nem romlott szívnek érzései pedig egyenesen visznek bennünket a' pont felé, melly körül a' vizsgálódó értelem örök tapogatózásban kereng, és reá ismerni nem bír elég erővel.

...Arra, hogy másokat türjünk, 's még ellenkező értelmeik mellett is türjünk, a' felvilágosodásnak bizonyos lépcsője kívántatik meg; de ezen felvilágosodás 's a' Vallástalannak felvilágosodása köztt nagy a' külömbség. Nem csak fejeinknek, de szíveinknek is fel kell világosodniok, 's mindent a' mi az emberiségre tartozik tisztelnünk kell, 's még akkor is, mikor másoknak javokat kívánjuk, nem saját szeszeink szerént kell a' mértéket venni, mellynél fogva ezek boldogítassanak. Minden felvilágosodás által (a' szónak legjobb értelmében) csak az emberi boldogságnak kell elősegíttetnie. Azt akarom mondani, hogy én azt, a' kí túl tette magát a' jó' és rosz' külömbözésének érzésén, nem tartom Felvilágosodottnak; mert a' főnek és szívnek felvilágosodása nem egyéb, hanem az

emberi értelemnek 's az emberi érzéseknek a' lehetséges pontig vitetett kimiveltetésök. A' Religio tulajdonképen nem az értelemnek tárgya. Van bennünk bizonyos érzelem, mellyet Religiói Érzelemnek nevezhetünk; melly, szint úgy mint a' Szépnek Érzete, külömböző emberekben külömböző mértékkel találtatik: egyben kifejti magát, másban ki nem fejtetve vagy épen elnyomatva vagyon. Azt hiszem, hogy a' Vallástalan úgy áll ezen tekintetben a' Vallásoshoz képest: mint a' poetai szellem nélkül született Grammatikus a' maga Homérjához vagy Virgiljéhez. Az tehát a' mi a' Vallástalannak felvilágosodásul tulajdoníttatik, épen ugy csonkaság: mint csonkaság a' Szépet érezni nem tudni, 's meg nem foghatni, mi legyen egy poetai mesterművben vagy egy művészi festésben méltó a' tiszteletre.

... Ki csudálkozott valaha azon, hogy az emberek különösen, és a' nemzetek közönségesen, a' magok vélekedéseit és szokásait minden idegen vélekedések és szokások felett kedvelik, 's az azokkal ellenkezőket kisebb nagyobb mértékben visszásoknak vagy épen botránkoztatóknak gondolják? Ha már az illyen vélekedések és szokások Hagyomány és Vallás által sanctionáltattak, természetes, hogy azokat illettetni 's csúfság' tárgyaivá tétetni nehezen szenvedjük. A' déli tenger' szigeteinek félénk lakosaik soha sem titkolhatták el neheztelésöket,

midőn a' rettegett Európai valamelly szentnek vélt madarat ejtett le.

... Ha megtörtént, hogy az emberek véghetetlen kicsinységekért egymásnak nyugodalmát feldúlták: minek nem kell még történnie, midőn a' vetekedés a' Mennynek Ügyévé tétetik, 's az olly könnyen felforró 's erőszakoskodó emberi természetet határtalan elragadtatás kapja fel? Csak igen hosszú mívelődés' után juthat az emberiség azon pontra, hol a' Hit saját lángjaiban megtisztúl, 's a' buzgóság emberszerettel mérsékelve megengedi, hogy a' Vallás úgy tűnjön fel, mint a' hogyan azt a' kijelentő mennyei Hatalom gondolta; 's vér helyett jótéteményekkel borítson bennünket.

III.

Minden tudja sorsát a' Római Birodalomnak; tudja, miként enyészett el, azon jobb vagy roszabb Igazgatók' hosszu sorok alatt, kik Augustus nevet viseltek, az a' nagyság, melly az ismeretes földnek tartományait századokig tartá rettegésben. Lankadva, 's eltompulva minden magosabb, minden szentebb érzés előtt, vették fel a' berohanó barbarusoknak jármaikat a' hajdan szabad Rómaiak; 's úgy látszott, hogy az igazságos Nemesis épen azt, és épen olly mértékben akarta velek éreztetni, a' mit 's a' millyen mértékben ők a' hódoló világgal olly sokáig éreztettenek. De a' sors, melly egykor a' virulásnak-indult Város felett a' Camilli lelkekben lebegett, most sem hagyta el azt.

Nem hijában találtattak valaha a' fundamentumokban lelt ökörfejröl, 's a' helyéböl nem mozdúló Határistenröl szólló Magyarázatok: a' világ' birodalma ezen temérdek planétának csak egy parányi részecskéjéhez köttetett, 's ez a' Capitolium vala. Saját lángjaiban oszlott fel a' Phoenix, hogy még egyszer hamvaibol megifjodva szállhasson elő; 's ki tagadhatja, hogy az új Romának hatalma nem vala csekélyebb mint a' régi?

— — *Az igaz universalis Monarchia*, mond Buchholz; *bizonyos ideának erejében nyilatkoztatja ki magát, nem pedig bizonyos személynek hatalmában, mint valamelly Franczia vagy Nyugoti Császárnak személye lehetne. Mert az Idea nyugalmat ád; a' Személy ellenben visszavonást szerez 's háborút.* Illyen Idea a' Vallásnak, az Istenségnek ideája, mellynél szentebbet, bájolóbbat találni nem lehet. Ezen ideában emelte fel magát egykoron a' Római Szék. 'S valljuk meg, hogy minden más, erre a' végre öszveszerkesztetett, okok egyedűl ezen a' talpköven fundálhatták magokat, 's e' nélkül vagy soha fel nem tűnhettek, vagy haszontalan rakássá omlottak volna. A' Vallás tiszteletbe hozta a' Papságot, a' hit szűlte az engedelmességet; és ez lőn amaz egyetlen egy principium, a' mellyböl és a' melly mellett folyhattak ki és tűnhettek fel mind azon segédek, mellyeket Romának nagy neve, a' Római nép' büszkesége és fényszerelme, a' Császári thronus' Konstantzinápolyba költözte, Pipinusnak és Nagy

Károlnak hatalmas karjaik, a' térítések, az Ecclésiai egységre törekedés, az Isidorus' Decretumai, a' Winfriedek stt. a' Hierarchiának nyújtottanak.

...Azon sokféle, és sokfelöl nem beköltözött, de berohant népnek, melly a' Római birtokokat egymás után meglepte, elmúlhatatlanúl szüksége volt egy olly középpontra, melly által bizonyos meghatározott pályába szoríttassék: mint a' planéták a' nap által. 'S ez a' pont a' Hierarchia lön. Azon sokféle rajnak, azon sepredékesen öszvefolyt, bárdolatlan, de erővel-tellyes generátiónak elmúlhatatlan szüksége volt olly felülegre, melly alatt magát a' kivánt tisztúlásig kiforrhassa a' nélkül, hogy az, idő előtt, széllyel pattanjon. 'S ez a' felüleg is a' Hierarchia lön. De magok a' Hierarchák nem hagyták azt csak holt eszköz gyanánt szolgálni. Ezerféle impulsiókat adtak ők Európának, mellyek ugyan egyfelöl a' Papi Uralkodás' gyámolítására találtattak; de másfelöl Európának jövendő sorsára, kifejlésére 's emberesedésére csalhatatlanul előre dolgoztak.

Igy talált az Európai békétlenül küszdő vad fajzat a' Hierarchiának kebelében néminemű nyugalmat és megelégedést, 's néminemü egyeránytt és öszveérésnek pontjait külömböző Statusai köztt; 's ez által az emberiségnek egyik szép czéljához, a' közösüléshez és testvéresedéshez közelgetett. A' Keresztes Hadak legelőszer szoktatták a'

nyúgoti népeket bizonyos köz egyesüléshez, bizonyos Európai Rokonsághoz. A' Pontificalis Monarchia megtanította a' Fejedelmeket és Népeket, úgy nézni egymást: mint ugyan-azon hazának fijait; mivel mind egyenlően Rómának alatta voltanak.

... *Miben állott*, azt kérdi Herder, *az az Európai Rokonság 's Egyesület? az egyféle Istentiszteletben? Az nem sok jó vala. A' Pápai Itélőszéktől függésben? Azt Európa maga sem óhajtá. Béke nem volt a' Catholicismusnak népei köztt; 's egyedül a' hitetlenek ellen egyesültenek ők egy Európai Köztársasággá.* De, ki is várhatott valaha az emberiség' körében, tökéletest? Azonban ki fogja tagadni, hogy az *egyféle Istentisztelet*, századokig óvta meg Európát azon borzasztó belső háborúktol, mellyeket a' Világosodásnak napjai a' *többféle Istentisztelet* által feltűntettenek? Ki fogja tagadni, hogy az egyféle Istentisztelet a' hónszeretetnek erős köteléke volt; a' többféle Istentisztelet pedig milliomokat kapott ki a' patriotismusnak határaibol? Ugyan-azon földnek két külömböző oltárnál áldozó lakosa gyűlölte egymást, 's túl hegyen, folyón és tengeren az idegen föld' rokon-hitű lakójához érzett rokon vonzódást; 's a' Hazafinak langérzeményeit vagy a' Fanaticusnak vad dühe vagy a' Kosmopolitának hidegsége fojtotta el. A' *Római Itélőszéktől függést* pedig,

ha voltanak a' kik rettegték, azok bizonyosan nem tevék Európának többségét. Úgy látszik ezen függés Europát rabságra nem kényszerítette. Rabszolga csak az, a' ki saját kedve, akaratja, meggyőződése ellen kénytelen engedni: de a' Hierarcháknak inkább szüksége volt az Európai nép' szívére, mint sem azt kényszerítés által elidegeníteni próbálták volna. A' Vallás nem lehetett rablánc, hanem légfelebb is az a' vezető fonal, mellyet a' nép (akkor mint mindég) készen követett, 's mind addig míg az ember Ember leszen (akarmelly szinekre változzék is a' fonal időröl időre) készen követni fog. Vélitek e, hogy másképp a' Hildebrandok és Henrikek köztt történt Scénák feltűnhettek volna? Ha volt a' ki a' Hierarchiát, mint hatalmat, retteghette, az legalább nem a' nép vala. 'S ezen félig-homályos állítást annyival inkább nem szükség felvilágosítanom; mivel azt a' Reformatio' Kezdetével párosult Jelenések minden gondolkozó fej előtt bőven felvilágosították.

...Emlékezem azon helyre Tacitusbol, hol a' szabad *Francusokrol* beszéllvén, azt mondja: *hogy nálok büntetést a' Papokon kivül senki nem adhatott.* És ez igen természetes, hogy a' legszabadabb lélek, ki a' Világi Hatalmaskodástol visszaszairtózik, ne tartsa nyomásnak a' Vallástol és Vallásban való függést: mint

saját indúlatainak, szenvedelmeinek 's értelmének való engedést.

...A' Római Szék' hatalma nem a' szabadságnak sírja, hanem inkább az az Ellensúlly vala, melly a' Fejedelmi és Nemességi despotismusnak ellene dolgozott, 's a' Népnek Alsó-Rendét felemelte. Mi fogott volna e' nélkül történni a' setétségnek, zűrzavarnak 's elnyomásnak századaiban, midőn a' Müvész és Kézmíves csak a' Klastromokban lelt menedéket, ne hogy az uralkodó Nemestöl jobbágyi szolgálatokra kényszerítessék; midőn nem volt Philosoph, ki az emberiség' jusait szóra hozza, 's a' józanabb Politikának magvai még elhintetve sem valának...?

...Ki tagadta azt valaha, hogy a' Hierarchia az egymásra toldúló Barbarusok ellen menedéket és szabadítást nyujtott? A' Római Püspök nem egyszer szerzett Italiának Attila, Genserich és a' Longobardus Királyok előtt váratlan segédet. Sok franczia, spanyol, olasz és német Püspökök nem egyszer nyitották meg a' vad Üldöző előtt futónak szánakodva kebleiket. A' müvészség, a' földmívelés, a' kereskedés nem egyedül a' Vallás miatt szentté lett helyeken találtak e nyughelyet és később virágzást? Hol maradtak meg a' Classicus Írók' nagybecsű dolgozásaik, hanem-ha a' Klastromokban? Hol a' Római Nyelv, hanem-ha az Istentiszteletben? 'S mi lett volna a' Tudo-

mányokbol, 's mi lett volna a' későbbi generatióbol Tudományok nélkül, ha a' Gondviselés ezen az úton nem segített volna?

Nagy a' külömbség a' köztt a' mit a' deák nyelv ma tehetne, és a' középkorban tehetett. Mert ha a' mi korunkban a' nemzetiséget és a' tudományos felvilágosodásnak elterjedését akadályoztatná is: de a' közép időkben egyfelöl a' tudomány' örökös vesztét előzte meg, másfelöl a' jövendő világosodásnak és kifejlésnek elébe dolgozott. Wladimir nem fogadta el a' Római Pápának Követeit, 's ugyan azért, mond Herder, egyedül az Orosz Nép' Történetei azok, mellyek nemzeti emlékeken fundáltatnak. De ki fogja azt megbizonyíthatni, hogy ezen környülmény az Orosz Népet Európának több népei felett magasabb míveltségi polczra segítette? Épen mivel Wladimir Rómának Követeit el nem fogadta, maradt Russia az Európai nagy egyesületnek kivűle. A' Hierarchiának ölében fekvő nemzetek pedig, a' deák nyelv' segéde által szerezték mind azt a' tudományt és felvilágosodást, a' mit saját nyelveiken és saját régiségeikben hijában kerestek volna: valamint egyedül a' deák; 's a' deáknál fogva, a' görög classicusi míveken szedett zsákmányokbol gazdagították meg nemzeti nyelveiket; 's így léptek azon magasságra, mellyen fénylenek.

IV.

A' Világosodás, melly név a' Tudomány' Helyreállásával egyre megyen ki, azon földön tünt fel, mellyben a' Catholicismus' thronusa állott — Italiában.

Minden ismeri, csak említenem kell, azon Olasz Poetákat 's Müvészeket, kik a' Pápáknál 's a' Ferrarai 's Florenczi Udvaroknál oltalmat, segédet 's hospitalitást találtak; és a' kik elébb adtak a' népnek ismeretes nyelven készült Munkákat, mint a' Német Reformatorok; és minő Munkákat! Dante és Petrarcha, Ariost és Tasso egy olly hajnalnak vezetőji voltanak, melly nem setétséget hagyott nappalán reméllení. Mit nem tett a' deák és görög Literatúráért Petrarcha, és mások? Mit nem tett maga X. Leo? Olasz Ország sokáig egész Európának Iskolája volt; 's azon Nagyokat, kik ezen iskolából kerültenek, csak azért nem mondom elő, mert mindenek előtt ismeretesek. Villers a' Reformatiót az újonnan-született Világosodás' Leányának nevezte. Honnan tehát a' Világosodás? A' Catholicismus' kebeléből. Honnan a' Reformatio? A' Catholicismus' felvilágosodásából. Elmondom a' mit akarok. A' setétség' hosszu századaiban lehetetlen, hogy a' tudatlanság a' vallási tárgyakkal is ne közölte volna szennyét. De, mikor a' Hisztóriának felűleges ismérete is nyilvánná teszi, miként támadott fel, mind e' mellett is, a' tudománynak és józan észnek országa: van e okunk, a' terjedő világosság' jóltevő, békés következéseiröl kételkednünk? 'S midőn már azon században olly világos fejek származhattak mint Savonarola és Luther, mint Erasmus és Melanchton, mint Ximenes és Sarpi: ha ekkor szüksége volt e az emberiségnek

azon pusztító revolutióra, melly Európának cultúráját egy századdal bizonyosan késleltette? Had és theológiai versenygések foglalták el az előre-törekedő cultúrának helyét... Mikor már Copernícust és Galilaeit és Gassendit számlálhatott Európa: kellett e, hogy Coccejust és Voëtius és Calmetet és Venemát számláljon? Ez volt e az út: hogy idővel Linne és Leibnitz, Hemsterhuys és Herder teremjenek? ki bizonyíthatja meg: hogy sok ember, ki homályos Controversiák közt haszon nélkül ment el e' világbol, nem lehetett volna új és szép ismereteknek szerzőjök? 's nem lehetett volna jóltevője az emberiségnek, vezetvén azon fényt, mellyet a' Jónak és Szépnek míveltetése hoz magával?

A' következés mindég egy marad.

Azon századokbeli tudatlanság külső dolgok' öszvejöttöktöl okoztatott és nem a' Catholicismusnak következése volt. E' szerént lehetetlen, hogy a' setétség a' Catholicismussal természetesen 's szükségesképen köttetett volna öszve. Valamint a' Catholicismusban vette vissza Schweitz a' szabadságot: úgy visszavehette Európa a' cultúrát, 's Német Ország szintúgy lehetett volna a' világosságnak 's philosophiának forrása.

...A' Zseni minden külömböző formák alatt is egyenlő következéseket hoz elő: tökéletes ű lést, — érzésnek, gondolatnak, ismeretnek messzebb kiterjedését.

Petracha és Ariost szintúgy nem voltak setétségnek fijai mint Bacon. A' melly Sectábol Gassendi 's Des Cartes és Malebranche származhatott, miért nem származhatott volna Bayle, Lock és Kant? A' mint a' környülmények öszvejőnek, úgy határoztatik meg a' Zseninek kifejlése vagy ki nem fejlése, 's a' melly környülmény egyszer nem akadályoztat, arrol nem is lehet az akadályozást általában feltenni.

...Az emberi történetek annyira öszvefonattak, hogy azokat egyes okokbol soha ki nem magyarázhatjuk. Hogy Galilaei üldöztetett? Mellyik Philosoph az, Anaxagorástol fogva Cartesiusig és Rousseauig és Kantig, ki üldözőket, vagy a' mi szerző okára nézve egyre megyen ki, Contradisputátorokat nem talált? Azonban Galilaeinek értelme még is elterjedett...

V.

Montesquieu azt tanácsolja a' Törvényhozónak, hogy adjon jó törvényeket; de a' törvény' okát nem tartja szükségesnek kitétetni.

Ezt csinálja szükségesképen minden Vallástanító.

— — — A' Vallás külömbözik mind azon dolgoktol, mellyek a' Philosophiának tárgyait teszik. Annak czélja a' Hit, 's a' Hit által a' Moralitas. A' Philosophia, melly

vizsgálódáson fundáltatik, bizonyos Resultatumokra soha sem viszen. A' Lételtöl a' Lehetségig, a' Nemlételtöl a' Lehetetlenségig általláthatatlan a' köz. A' tapasztalásnak határa felette szűk, 's feltévén, hogy a' tapasztalás bennünket meg nem csal, hová vetjük lábainkat, ha belőle kiléptünk? Mi ád tiszta ídeát az Istenségről? Ezen csudára méltó Rend, ezen sok Jó a' világban? De ki nem látja a' Moralis Világ' rendetlenségeit? 's ezen sok physikai Roszakat? Mit fogunk mondani? Azt e a' mit Platon? Azt e a' mit Zoroaster, Manes...?

Nézünk hátra és előre; 's utoljára is azt kell mondanunk, a' mit Bayle mond: *Az emberi Okosság ollyan mint a' Mózesi Törvény, melly nem egyébre való, hanem saját gyengeségünket ismerteti meg velünk, 's ez által egy Megváltónak 's Könyörülö Törvénynek szükséges Voltára vezet. Akarmint legyen*, mond ismét Bayle; *nincs senki, ha az okossággal élni akar, hogy Isteni Segédre nem lenne szüksége. E' nélkül az Okosság olly Vezér, melly eltéveszti magát. A' Philosophiát az olly nagyon emésztö porokhoz lehet hasonlítani, mellyek a' sebben elromlott húst megemésztvén, az elevenig rágnák magokat, emésztenék a' csontot, 's a' velőkig hatnának. A' Philosophia megczáfolja elöszer a' tévelygést, de itt meg nem áll, hanem az Igaz ellen indul, 's ha phantasiája szerént engedjük cselekedni, olly messze*

megyen, hogy nem tudja többé hol van, nem tudja többé hol nyugodjék meg. Illy gyenge az emberi Ész; 's Sokratesnek hasonló okoknál fogva kellett azon ismeretes Resultatumra jutni: a' mi felettünk van, nem tartozik reánk.

...Nincsen a' Gondviselésnek nagyobb jótéte a' Vallásnál. A' mit magunk soha sem fogtunk volna megtudhatni, megállíthatni, azt a' Vallás, a' Revelatio tudatja velünk — 's meg hagy nyugodni.

Természetesen következik innen, hogy minden Vallásnak czélja tehát a' Hit.

...Hitet, engedelmességet parancsol mindenütt az Evangelium (Act. XVI. 31. Luc. V. 27., IX. 59.): Hitet, mert a' Tudomány az égnek ajándéka, 's — „*megvallom rólad, atyám*, szóll Jézus (Mat. XI. 25.), *Ura Mennynek és földnek, hogy elrejtéd ezeket a' bölcsektöl 's értelmesektöl, és az együgyüeknek fedezéd fel.* 'S midőn Simon az örokkévalónak fiját megismérte: *Boldog vagy, Simon*, monda az (Mat. XVI. 17.); *mert test és vér nem fedezték fel ezt elötted, hanem az én atyám az égben.*

Így a' Vallásban nincsen semmi Okoskodás.

Jezus 's az Apostolok csak a' Prophétáknál 's a' csudákban kerestek Erőségeket; 's ezen módtol csak ritkán tért el Szent Pál is. Ő nem philosophi Erőségekkel igyek-

szik tudományát támogatni; sőt inkább megvallja, hogy az ő tudománya homályos, 's ő azt csonkán tudja, 's értelme semmit abbol meg nem foghat, ha Istentöl nem ihletik (Rom. XI. 14. 1. Cor. XIII. 12.); 's a' Philosophiának csábításai ellen inti (Coloss. XI. 8. 1. Tim. VI. 20, 21.) a' Vallásnak Híveit. Cselkövi. II—V.

HATODIK RÉSZ.

EGYHÁZI BESZÉD.

A'
BOLDOGSÁGOS SZŰZ'
MENNYBE MENETELÉNEK ÜNNEPÉN.
AZON SZEMPILLANTÁSOKRÓL,
MELLYEKBEN MAGÁT AZ EMBER
MINT EGY MENNYBEN LENNI ÉREZI.

Mária legjobb részt választott magának.
Luk. X.24.

Akármerre fordítsuk figyelmetességünket, mindenekben megvalósodni látjuk ez igazságot, hogy Isten az ő Választottait a' szenvedések' tisztító tüzén vezeti körösztül az örömekre, mellyekkel tökélletességöket jutalmazza.

Országunk' Nagy Asszonya is, kit örök-től fogva Szent Lelke' mátkájának választott a' Mindenható, csak ezen az úton juthatott mennyei dücsőségének ama méltóságára, mellyel minden angyali és dücsőűlt Karoknak fölébe magasztaltatott.

Mert nem csak az alacsonyságnak, szűkölködésnek és az életnek egyéb, lelket szorongató, terheit viselte; hanem a' keserűségekben is, mellyek egy anyai szívet vérezhetnek, annyi része volt, mennyit benne az emberi gyarlóság felsőbb segedelem nélkül el nem bírhatott.

Mindazonáltal, az is igaz: hogy Isten az ő kedveseinek szenvedéseit nem hagyja áldás nélkül. Nem mondom, hogy a' szenvedések szívök' ártatlanságát védelmezik, 's lelköket ezen jajjal tellyes életnek veszedelmes örömeiről leszoktatják, Istenhez édesgetik, egek felé utasítják; nem mondom, hogy háborúságoknak öröm, állhatatosságoknak maga az Isten vége és jutalma: csak azt említem, hogy már ezen a' földön az oda-fenn valókat keresvén, mennyei vígasztalásoknak, ama megkeresíthetetlen örömeknek, mellyeknek tengere a' Magosságbelinek thronusa körül vagyon, már ezen a' földön részt vesznek édességéből, melly a' terhet könnyíti, a' keserűséget édesíti, és bennök a' belső megelégedésnek, boldogságnak eleven forrásává leszen.

Mert jöjenek és helyettem bizonyítsák, jöjenek magok ezek az Isten kedvesi, és hitessék el véletek: hogy vagynak ez életben szempillantások, mellyekben magát az ember mintegy mennyben lenni érezi. Jöjön Mária, kit Magdolnának nevez az Evangelium, és szóljon — mert Üdvözítőnk' lábánál ő is illyen szempillantásokat töltött,

és mélyen érezte a' mit felőle az Úr a' szorgalmaskodó Marthának mondott —: hogy ő a' legjobb részt választotta.

De ezek a' tiszta örömek és élő szóval megmagyarázhatatlan belső boldogságok nem földi Párák, hanem mennybéli harmatok; és csak azon lelkeknek kincsei, kik a' Hit, Reménység és Szeretet által megszenteltetvén, a' jóságos indúlatoknak gerjedezésivel, mint virágos kertek, az Úrnak illatoznak.

Mert, hogy mintegy mennyekben lenni érezzük magunkat, szükség angyaliaknak lenniök az érzéseknek, mellyek lelkünkön lángadoznak. Az örömek, mellyek egykor Szent Pált a' harmadik égbe ragadták — ezen örömek sem voltak a' testnek és vérnek örömei. Sőt hogy amaz örömek, mellyek a' mennyei örömek' szikráiról gyúladnak, életre gerjedjenek bennünk, ki kell szívünket mind azokból tisztítanunk, a' mik ezen gerjedezéseket elfojthatnák; millyenek a' testi kívánságok, mellyek a' földbe szeretve csak földi örömeket szomjúhoznak, és a' mennyei származásu lelket csak az állati gyönyörüségek' hervadandó mezején legeltetik.

Ugyanazért, mivel édes hazánknak Nagy Asszonya, a' Boldogságos Szűz, a' lelki jóságoknak szeplőtelen edénye és a' mennyei ajándékoknak tárháza volt, nem kételkedhetünk: hogy néki a' keserüségek mellett az angyali örömekből is nagy rész jutott; és hogy voltak életének számos

szempillantásai, mellyekben magát mintegy mennyben lenni érzette.

Azonban, valamint ama boldogságát, mellynek az Anyaszentegyház ma üli örömünnepét, emberi nyelv ki nem rebegheti, mivel „sem a' szem nem látta, sem a' fül nem hallotta, sem az ember szívébe föl nem mentek" I. Kor. II. 9." a' mit őneki az Úr öröktől fogva elkészített: azonképen ama belső gerjedelminek is, mellyeket szóval érintettem, csak tökéletlen árnyékát szakaszthatni: mind azért, hogy azokról csak maga az érzés, a' belső tapasztalás beszélhetne — mert ezeknek a' lálható dolgok között még csak hasonlatosságok sem találtatik; mind azért, hogy ő azokat alázatosságának titka alatt tartotta.

Vagynak még is életének czikkelyei, mellyek ezen Szempillantásokra mutatnak. Ezeket akarom figyelmetességtek elejébe terjeszteni; mert ezekből fogjátok megérteni mind azt, hogy:

vagynak ez életben Szempillantások, mellyekben az ember magát mintegy mennyben lenni érzi —

és ez lészen az Első, mind azt:

mire kell használnunk ezen Szempillantásokat?

és ez lészen a' Második Rész.

Mindenható Úr Isten, ki ajándékaidat tetszésed szerént osztogatod, teremts mind-

nyájunkban tiszta szívet, hogy ezen a' földön sok illyen szempillantásokra, ez élet után magára a' mennyei boldogságra méltók legyünk! Figyelmezzetek!

Midőn Mária a' hajnalt megelőzve, a' szent elmélkedésnek szárnyain az egekig emelkedve, a' Mindenhatónak thronusa elejébe öntötte angyali buzgóságának imádságát, és Gábriel általvette a' mennyei üzenetet, hogy ő, mint Jesse' gyökerének szűz virága, szeplőtelensége' ártalma nélkül az Atyák' várakozásának, a' Magasságbeli fiának, a' nagy Emmanuelnek, annya lesz, tagadhatatlan: hogy ő akkor, ha bár nem az elsőt, bizonyosan a' legszebbikét élte azon Szempillantásoknak, mellyekben magát mintegy mennyekben lenni érzette. Egész valósága egy nagy, egy szent, egy tiszta érzéssé olvadott; és, mint a' csöpp a' tenger' vizei köztt, a' kimondhatatlan örömek' özönébe merült.

Mi is az illyen szempillantásokra, ha nem egyedűl, de leggyakrabban a' szent elmélkedések' és szíves imádságok' boldog magányosságában virradunk: midőn lelkünk, a' világi gondoktól elbucsúzva, az érzékenységeknek mintegy meghalálozva, egy más, egy boldogabb Országnak elementumában él; és örömeket kóstol, mellyek minden földi gyönyörködéseket hasonlíthatatlanúl fölülmúlnak.

Ez az oka, hogy a' Szentek, megvetvén az élet' közönséges örömeit, lelkek'

mulató helyének a' magányosságot választották, és ott az Istennel nyájaskodván békességet, boldogságot kerestek és találtak, a' minőt e' világ nem adhat, a' minőt az állati emberek nem is képzelhetnek. Mert ha „a' test szerént való ember meg nem foghatja azokat, a' mik az Isten lelkéé I. Kor. II. 19.“: eme mennyei áldomások' édességes ízét olly kevéssé érezheti, melly kevéssé gyönyörködtetheti magát a' világtalan ama szépségeken, mellyeket a' külömbféle színeknek kedves elegyedései a' szemnek hímzenek.

Vajha mi is a' szent magányosságot szívesebben örvendenők, és, ha a' világtól külön nem válhatunk, legalább gyakrabban szívünkbe szállanánk, hogy ott ama szebb, jobb, boldogabb érzések' fakadásait apolgassuk, mellyek amaz örömeket is gyümölcsözik, mellyek miatt a' jámborok szükségeikről, sőt mindennapi eledelökről is örömest megfeledkeztek! Ekkor több ollyan szempillantásokat érnénk, mellyekben magunkat a' tiszta lelkek' országában a' tiszta örömök között lenni érzenők. De mi futunk a' magányosság elől, és a' világ' lármája közé elegyedve, tele szedjük szívünket gondokkal, mellyek meg nem engedik, hogy bennünk a' szentebb gerjedelmek erőre kaphassanak, és lelkünket érzésekkel boldogítsák, mellyekkel Nagy Asszonyunk' lelkét többszer is boldogították.

Midőn a' boldogságos Anya a' tizenkét esztendős Jésust harmadnapi szorongatások

és fáradság után a' templomban feltalálta, és hallotta ajakiról a' bölcseséget, mellyen mindenek álmélkodnak vala: kétség kívül akkor is ollyan szempillantása volt, mellyben halandóságán fölülragadtatva, mintegy mennyekben lenni érzette magát, és benne az anyai szív a'legédesebb érzésekkel ömledezett.

Jésus Kristus' ígéje ezen áldásban még most sem fogyatkozott meg; mert még most is termékeny anyja azon szempillantásoknak, mellyekben mennyei örömeket élünk. Szóljanak azok, kiket a' lelket-marczangoló kételkedések szorongatnak: hol kereshetik ama világosságot, melly a' tévelygő ösvényekre igazságot sugárzik, hogy őket az élet' czéljához elvezesse? Szóljanak azok, kiket a' szomorúságok és enyhíthetetlen bánatok emésztenek: hol találhatnak vígasztalást, melly szívöket minden veszteségökön megnyugtassa, és a' reménységek' legszebbikével megvígasztalja? Szóljanak azok, kiket a' bűnnek súllya szorongat és a' lélekesméret' fulánkjai háborgatnak: hol pihenhetik ki magokat? hol juthatnak eltékozlott csendességökhez?

Ah, Jésusnak szent ígéje, te nyugtatod meg az elmét, hogy a' vélekedések' forgandó szelei ne lengessék. Te, mint egy balzsam, a' szívnek vérengező sebeit béhegeszted. Te könnyebbíted meg azokat, kik munkálódnak, és terheltetve vagynak. Te békéltęted meg a' szívet önnön magával. Te osztod a' szempillantásokat, mellyek bennünket mennyekig emelnek, és sorsunk

fölött boldogítanak! Oh, ha ezt az ígét szívesebben örvendenők, ha javallatát gondolatink' lelkévé, szívűnk' barátjává, életünk' tanácsává tennők! Mennyi bánatok megenyhülnének! Mennyi könyhullatások elapadnának! Mennyi panaszok megszűnnének! — Miképen megszaporodnának a' szempillantások, mellyek elfelejtetvén a' keserűségeket, még szarándokságunk' völgyében éreztetnék velünk, hogy reánk felségesebb örömek várnak, mint ezek legyenek, mellyekkel Isten bujdosó életünk' viszontagságit fűszerezi! De — mondjam e? hogy sokan közűlünk Jésus' ígéjit gyűlölik, és helyette ígéket szeretnek, mellyek az örök igazságokkal ellenkeznek; ígéket, mellyekkel magokat, valamint régen, úgy a' mi boldogtalan üdeinkben is, csak a' gonoszok biztatják, mondván: „hamuvá leszen a' mi testünk, és a' lélek elszélled mint a' gyenge levegő, és elmulik életünk mint a' felhő' nyomdoka és eloszol mint a' köd, melly elűzetett a' nap sugáritól. Bölcs. II. 3." Nem csuda tehát, hogy kevesen találtatnak, kik a' mennyei örömek' szempillantásiról saját tapasztalásaikból beszélhetnének; mert megszaporodtak, kik előtt az illyen örömek kelletlenek, inkább állítván: „hogy az élet nyereségre rendeltetett, és akárhonnét, még a' gonoszból is, hasznot kelljen keresni. Böles. XV. 12."

Vajmi másképen gondolkodott Nagy Asszonyunk, ki enyészendő haszon helyett mennyei örömeket keresett és talált! Mert,

midőn látta a' sokaságot, melly Judéának minden tartományiból szent Fia után sereglett; midőn látta a' csudákat, a' jótéteményeket, mellyekkel ezer meg' ezer ínségeken segített; midőn ezer meg' ezer ajakról visszahangzani hallotta az Evangéliumi asszony' szavait: „boldog a' méhe, melly téged hordozott, boldogok az emlők, mellyeket szoptál! Luk. XI. 27.“: mind annyiszor, mintha mennyekben lett volna, örvendezett és egészen háladássá vált, hogy rajta a' Mindenható nagy dolgokat cselekedett. Pedig az ő öröme csak szent fiának jótetéményiről gyúladott. Mit érezhetnek azon tiszta lelkek, kik magok egészen jótétemények, és az áldásokkal, mellyeket szaporítanak, csak az egy élő Istennek kedvét és jutalmát keresik, — mit érezhetnek? kérdem; mert tudom: hogy Isten a' jóságos tettekért már e' földön mennyei örömekkel fizet.

Ha azok, kikre jóvoltunknak csak haszna árad, meg nem magyarázhatják az örömet mellyben jótéteményünk fölött részesülnek; ha az özvegy, ki gyámolót, az árva, ki atyát, a' beteg, ki orvost, az elhagyatott, ki barátot talál bennünk, ki nem beszélheti boldogító illetődését: mondja-meg, a' ki tudja, mit érezhet a' jámbor, ki a' szomjuzónak italt, az éhezőnek eledelt, a' mezítelennek ruházatot, a' vándorlónak szállást ad; ki felebarátja' boldogításától sem javát sem fáradságát sem életét nem kéméli? mondja meg, a' ki tudja, maga a' jó mivel jutalmazza meg magát?

Ha megmondani senki nem tudná bár, de érezzük, hogy minden gondolat, melly eszünkbe juttatja, hogy jót tettünk, segedelmeztünk, szomorúságot oszlattunk, bánatot enyhítettünk, könnyeket szikkasztottunk; minden emlékezet, hogy bér 's haszon 's nyerekedés nélkül magunk' emésztésével, sajátunk' fogyasztásával, egéségünk' 's életünk' koczkáztatásával is áldást hintettünk: a' szívnek bőséges boldogságot juttat; boldogságot, mellyet semmi egyéb tapasztalható gyönyörűséggel föl nem cserélnénk; és ha egyébként csak az oskolák' bölcseségének lenni állítjuk, illyen szempillantásokban elevenen érezzük, hogy a' jó önnön magának szép jutalma; mert minden erőlködésünket, mellybe tellik, mennyei örömekkel meghálálja.

Ne nevessed, ki csak magadat szereted, ne nevessed a' mit mondok; hanem tanúlj előbb jót tenni, tanúlj önnönmagadból kiürülni, tanúlj Kristus szerént a' jóért, a' szentért, egyebek' üdvösségéért, boldogulásáért áldozattá lenni szeretetből; hiszem a' jóknak és a' szenteknek Istenét: viradsz, kétségkívül viradsz szempillantásokra, mellyeket, mivel másképen nem nevezhetsz, magad is mennyeieknek lenni vallasz.

De ismét Nagy Asszonyunkra térek, ki, midőn a' koporsóhoz ment, hogy hasonlíthatatlan fájdalmát ama végső csókkal, mellyel Egyetlene' tetemitől bucsúzni akart, enyhíthesse, és bizonyossá lett, hogy az Isten az ő szentét rothadást látni nem en-

gedte: tagadhatatlan, hogy mintegy egész valóságával mennyben volt, és e' földön csak mintegy eleven árnyék maradott.

Akarjuk, ne akarjuk, mi is fontolódunk a' jövendőről. Kérdezzük az elementumokat, ha egész valóságunkat felemésztik e? Kérdezzük a' sírt, ha minden reménységünket elnyeli e? Kérdezzük a' természetet, ha ollyan e az élet mint a' pára, melly csak üdeig látszató és hamar szellővé enyészik, vagy mint az arnyék, melly eltünik nyomdok nélkül? Oh, ha ekkor az ész csak bizonytalansággal, a' tavasz csak hasonlatossággal, a' csillagos ég csak kecsegtető reménységgel felel: minő kívánatos szívünknek ama szempillantás, melly érezteti velünk, hogy nem, nem földi származásu bennünk a' lélek; hogy az annak lehellete, ki mindeneket alkotott (Bölcs. XV. 11.); hogy fölüléli a' testet, és majd belőle halhatatlanságának szárnyára kél.

Annakokáért, valamint a' Boldogságos Szent Szűz még e' földön mennyei szempillantásokat élt: úgy vagynak a' jámborok' szívének érzéseik, mellyek a' mennyei örömek' szikráiról pattannak. Azonban az illyen érzések lángra nem lobbanhatnák a' szívben, melly nem tud másnak örülni, hanem csak a' mi a' testet gyönyörködteti, és az ösztönöket táplalja, mellyek bennünk az állatot mozgatják. Nem is azokhoz készültem szóllani. Mert tudom: hogy más fül az, mellyhez hangokkal beszélünk; más ismét, melly a' lelket érti meg. Azért,

mint Üdvözítönk, mondom: „kinek füle van a' hellásra hallja meg"

mire valók a' Szempillantások, mellyekben Isten lelkünket a' földről mintegy mennyekbe magasztalja?

Valamint mindennek, a' mi az Istentől származik, ugy azon szempillantásoknak is, mellyeket beszédem' Első Részében festettem, különös hasznok vagyon, és arra valók, hogy velünk valóságunk' becsét éreztessék, jámborságunkat tökéletesítsék, reménységünknek új életet, megelégedésünknek új táplálatot nyújtsanak.

Hogy az ember nem csak állat, hanem lélek is; hogy hazája, a' honnét származott, a' hová készül, nem e' látható dolgoknak világa, melly mint a' test mellyet hordozunk, változik, elavúl, végre elenyészik, hanem hogy annak a' halandóság' megvéjén tul kell fekünnie: abból is észre vehetjük, hogy semmi a' mit kívánunk, a' mit e' világ adhat, lelkünket ki nem elégítheti; hogy örömeink nem csak hijánosak, hanem egy sincs mellyet végre meg ne unjunk, és azzal, „ki mindeneket, miket kívántak szemei, meg nem tagadott nékik, sem meg nem tiltotta szívének, hogy ne élne minden gyönyörűséggel föl ne kiáltsunk: „Hiúságoknak hiúsága, és mindenek hiúság!"

Mindazonáltal, ha nem volnának szempillantások, mellyekben maga az ember nem csak e' mulandó élet' örömeiből osztozhatik, hanem fölségesebb örömeknek is örököse: valóságunk igazi becsét nem érezhetnők; mert csak ezen szempillantások kóstoltatják meg velünk az örömeket, mellyeket az értelem csak sejdít, a' szív csak szomjúhozik, és ha bennök részesül, boldogságra jut, melly a' földi boldogságok' becsét hasonlíthatatlanúl fölül múlja 's megnyugasztalván az indúlatokat, a' kívánságok' tűzét lecsillapítván, bennünket egészen kielégít. Ekkor érezzük, hogy nem szél füste, a' mi az orrunkban vagyon (Bölcs. II. 3.); hogy kellemetesebb illatok is vagynak, mint a' hervadandó rózsáké (U. ott. 12.); hogy a' drága bornál és keneteknél is édesebbek a' gyönyörűségek, mellyekkel töltözhetünk (U. ott. 15). Ekkor értjük meg: hogy nem csak a' testnek és vérnek ösztöni mozgathatják akaratunkat; hanem hogy alattunk vagyon azoknak kívánsága, és mi uralkodunk rajta (I. Mos. IV. 7.). Ekkor ébredünk: hogy az alávaló ösztönök' kielégítését a' legnemesebb örömek' feláldozására méltatlanoknak tartsuk; szemeinket e' porhantról, mellyen vándorlunk, várakozásunk' egére fölemeljük; és a' Hitnek, Reménységnek, Szeretetnek elementomiban élni tanúljunk. Mert ezen három, égből szakadt jóságok nem csak egyéb jóságoknak, hanem amaz örömeknek is szülő anyjok, mellyeket emlegetek; mivel

mennél elevenebb a' Hit, mennél bizodalmasabb a' Reménység, mennél lángolóbb a' Szeretet: annál gyakortábbak a' szempillantások, mellyek velünk az Angyalok' boldogságát éreztetik.

Oh, ti, kik ezen jóságokról nevökön kívül egyebet nem tudtok, — kik ezeket, mivel mindeneket csak a' haszonhoz mértek a' mellyet hajtanak, kik ezeket vádoljátok: hogy az élet' nyomoruságit el nem háríthatják, és a' történeteknek más törvényeket nem szabhatnak, mint mellyeket nékik az örök végzések szabtak — szűnjetek igazságtalanok lenni! mert gazdagságot ugyan nem adnak, méltóságot nem szereznek, a' szorongatásoktól nem oltalmaznak; de érzéseket költenek, mellyek veszteségünket pótolják, könyhullatásinkat apasztják, és minden esetek között annyira vigasztalnak, hogy ha a' viszontagságok töredékekre zuznák is boldogságunkat, ezek bennünk a' mennyországnak pitvarát fölépítik, hogy a' szerencsétlenség között is boldogok legyünk; érzéseket költenek, mellyek velünk valóságunk' becsét elevenen éreztetik.

Nem csak; hanem jámborságunkat is tökélletesítik. Mert nem tökélletes a' jámborság, ha azt a' tiszta szándék meg nem szenteli; ha a' szent Szereteten kívűl más forrása vagyon. Mert jót ugyan az ember természeti hajlandóságból is cselekedhetik, — a' mint cselekesznek is, kik az öveikre, jóbarátikra, kedvelt-

jeikre kegyeskednek: de, vallyon, „nem ezt cselekszik e a' Publicanusok is? nem ezt mívelik e a' pogányok is" (Máté V. 45. 46.)? Jót ugyan az ember dücsőség kívánásból is cselekedhetik, — a' mint cselekesznek is, kik a' jó tetteket nagyravágyások' eszközivé változtatják; de, bizonnyal mondja az Üdvözítő, hogy ezek „elvették jutalmokat" (Máté VI. 16.), a' hírt, nevet, magasztalást, mellyet vadásztak. Jót ugyan az ember más tekintetekből is cselekedhetik, — a' mint cselekesznek is, kik általa hasznot, előmenetelt, kedvességet keresnek: de, ezeknek szóll, a' mit Szent Pál mond: ha bár emberek' és angyalok' nyelvén beszéllenének, ha bár hegyeket-mozdító hittel bírnának, ha bár minden vagyonaikat szegények' eledelévé tennék, és szeretet nélkül szükölködnének, lennének mint „a' pengő ércz vagy a' zengő czithera" (I. Kor. 16.). Mert a' jóságos tettek, mellyeket nem ama szeretet szül, melly a' Szent Lélektől kiöntetett a' mi szívünkbe, jók ugyan; de csak külső, 's nem egyszersmind belsőképen is: ama megromlott szeretet, mellynek forrásából erednek, belső értéköket megvesztegeti.

De a' szívet a' világbeliek' szeretetétől azoknak, mellyek Isten lelkéé, szeretetére legkönnyebben szoktatják a' mennyekig ragadó szempillantások, mellyekről ugyan azért mondom: hogy jámborságunkat tökélletesítik.

Kérdezzük azokat, kik frigyet kötöttek szemeikkel, hogy asszonyállatról ne gondolkoznának (Jób. XXXI. 1.), megvallják: hogy az Isten örömekben részeltette őket, mellyek a' testnek és vérnek gyönyörködéseit mind tisztaságokra mind édességökre nézve közelíthetetlenül fölül múlták; ezért adván Isten' birtokába veséiket (Zsolt. CXXXVIII. 13.). Kérdezzük azokat, kik a' gazdagság helyett a' szegénységet, a' barátkozások helyett a' magányosságot, az élet' örömei helyett a' szent emélkedéseket választották, megfelelnek: hogy örömeket kóstoltak, mellyeket sem kincseken meg nem vehettek, sem a' barátkozások között föl nem lelhettek, sem az élet' örömeiben nem kereshettek; azért gyönyörködtek az Úrban, és megadta nekik az ö szívök' kérésit (Zsolt. XXXVI. 4.). Kérdezzük, kik az üldözéseket, rágalmazásokat, szenvedéseket és kínokat, mellyektől írtózik bennünk a' természet, jó kedvvel elviselték az igazságért, nyilván hirdetik: hogy szempillantásokat éltek, mellyekben mintegy megnyilatkozott előttök az ég, és szívökbe örömeket harmatozott, mellyek elhitették velök, hogy „a' mi most a' háborúságokban egy szempillantásig való és könnyü, a' dücsőségnek örökké való nagy voltát szerzi mi bennünk (II. Kor. IV. 17.). Ezek a' szempillantások voltak, mellyek szívöket a' mennyeiek' szeretetéhez édesítvén, benne a' jóságos tettek' forrását megtisztították és jámborságokat tökélletességre emelték;

melly miatt nem csak az emberek', hanem az Isten' tetszésére is méltók lettek.

Többet mondok; mert ezen szempillantások' munkája: hogy bennünk a' reménység új életre támad.

Ah, ha elgondoljuk a' terheket, mellyek keresztény kötelességinket nehezítik, a' gátokat, mellyek jámborabb igyekezeteinkkel ellenkeznek, az áldozatokat, mellyeket tőlünk hívatalunk kíván, az örömeket, mellyektől tartózkodnunk 's a' keserűségeket, mellyeket szenvednünk kell! — mert kísértet ember' élete e' földön, és mindnyájan, kik a' Kristus Jésusban ájtatosan akarnak élni, üldözést szenvednek (Timot. III. 12.); ha, mondom, ezeket elgondoljuk: szintén ohajtjuk a' szempillantásokat, mellyek vélünk sérelmünket felejtessék, és a' jutalomra mutassanak, mellyet állhatatosságunk érdemel; mert „még nem jelent meg, micsoda leszünk (1. Ján. III. 2.).

De ha ezen szempillantások' óráira virradunk, könnyü meggyőznünk minden nehézségeket, mellyek jámborságunkat reménységünkkel együtt csüggeszteni termettek. Mert ezek mintegy követek, mellyeket a' jövendő küld, hogy fáradságunk' jutalmas kimenetelével bíztassa iparkodásunkat; mintegy bizonyságok, mellyek hitelt tesznek, hogy szebb, jobb örökség vagyon számunkra eltéve, mint a' melly bennünket csak a' sírig boldogíthat. Ezek ama határok, mellyeken a' föld az

eget megérinti, — mellyek a' lélekkel mennyei származását szemléltetik; ezek ama titkok, mellyekben a' por az Istennel egygyesül; az üdő és az örökkévalóság megölelik egymást; a' halál elejti győzedelmét; a' halhatatlanságot közel lenni érzi a' halandóság; és az ember örömekbe szeret, mellyek véle nem csak minden szorongatásit felejtetik, hanem egyszersmind új életre tamasztják reménységét úgy, hogy mondhassa: „ha mingyárt megölend is engem, ő benne bízom (Jób XIII. 15.)"; mert ollyakat érez, mellyekről mondhatja: „ez az ígéret, mellyet ő ígért nékünk, az örök élet (I. Ján. II. 25.)".

Végre ezen szempillantások a' mi megelégedésünknek új táplálatot nyujtanak.

Mert, mivel az Isten mindent e' földön az ember' lábai alá, hatalma alá, vetett, lehetetlen: hogy a' javakban, mellyekkel e' világ bővelkedik, mellyek csak ez arasznyi életnek segedelmei, mindnyájan egyenlő részt vehessünk. Lehetetlen: hogy, mivel az Isten a' megfizetést más világra halasztotta, lehetetlen, hogy e' mulandó javak az érdemmel egy mértéket tartsanak, és hogy a' ki legjámborabb az légyen a' legszerencsésebb. Annakokáért mi lenne nyugtunkból, mi lenne megelégedésünkből, ha Isten szempillantásokat nem adna, mellyek a' jámborságot már ezen a' földön jutalmazzák, a' történettel megbékéltetik, sorsánál föllyebb emelik?

Most pedig, — jertek jámborok, és enyhüljetek! — most pedig ki panaszolkodhatik, hogy néki része az örömekben nem jutott? Mert ha Isten csak a' gazdagsághoz, bővelkedéshez, a' méltóságokhoz, tiszteletekhez kötötte volna az örömeket, lenne, talán lenne helye a' panasznak. Azonban nem. Mert ama tisztább, szentebb, édesebb örömek, mellyekről szóllok, nem lehettek egyedül csak a' gazdagoknak, egyedül csak a' hatalmasoknak, egyedül csak a' Méltóságoknak örömeik; hanem ezekben minden jámbor szív osztozhatik. Felkeresik ezek a' szegényt kunyhójában, a' szűkölködőt inségében, a' beteget nyavalyájában. Sőt többen vannak, kik vallást tehetnének, hogy óket a' fogyatkozás, az ínség, a' kesergés tették figyelmetesekké amaz érzésekre, mellyekből igazi, belső, változhatatlan boldogságok fakad.

Félre tehát az irígységgel, melly kaján szemekkel nézi a' szerencsésebbeket! Mert a' keresztény a' Istent személy-válogatásról nem vádolhatja; sem elhagyattatásán nem szomorkodhatik. Viselje csak szeme előtt az Istent; társalkodjék csak véle, mint Hénok társalkodott; tegye csak akaratját akaratjává, ígéretit bízodalmává, és mindent vele tegyen, mindent vele tűrjön, vele szenvedjen: lesznek, kétségkívül lesznek néki is szempillantásai, mellyekben semmi uraság, semmi kincs után többé nem sohajtozik; mivel azt a' mit érez fölcserélni semmivel sem szeretné.

De már utánad sohajtunk, Boldogságos Szüz, ki a' mennyei örömek' forrásához legközelebb állasz, és mivel Szent Fiaddal együtt minket is szíved alatt hordoztál, rólunk dücsőségednek thronusában sem feledkezel! Látván a' háborgásokat, mellyek között vergődünk, a' veszedelmeket, mellyek jámborságunkat ostromolják: nyerj nékünk szent Fiad által örömeket, mellyek bennünket szomoruságunkban vígasztaljanak, lankadásunkban ébresszenek, égi eredetünk' érzésével eltöltsenek, szándékunkban tisztítsanak, reménységünkben erősítsenek, viszontagságinkban megnyngtassanak, és belsőképen boldogítván, a' jámborságban végig megmarasztaljanak!

Te pedig, ***-i közönségnek Katolikus népe! valahányszor Nagy Asszonyunk' mennybe menetelének ünnepét űlöd, mind annyiszor szívedben tisztúlni, életedben javúlni, és az örömekre, mellyekkel Isten az őtet keresőket még e' földön megszereti, méltóbbá lenni szorgalmatoskodj! Mert csak úgy ünnepek a' mi ünnepeink, ha azokon keressük és megnyerjük, a' mire szolgálnak — az üdvösséget. De el nem bocsájtlak benneteket, míg keresztény kötelességtekre meg nem intelek: hogy Azért, ki köztetek atyáskodik, a' kegyelmes Uraság, buzgóságtoknak imádságát bémutassátok. Nem juttatom eszetekbe a' jótéteményeket, mellyekkel köztetek egész élete áldássá lett: csak a' templomra mutatok, mellyet ájtatosságtoknak építeni serényke-

dik. És ha megfontolom, ez lesz jótéteményinek, mellyeket reátok árasztott, legszebbike. Mert abban fogjátok ti élni a' léleknek életét, abban venni a' szívet tisztító malasztokat, a' lelki áldomásokat, a' szempillantásokat, mellyek benneteket sorsotokon fölül magasztalnak. Induljon meg bennetek a' háladatosság, és kérjétek az Urat: hogy áldja meg Őtet ez életben sok mennybe ragadó szempillantásokkal, ez élet után pedig magával az ő boldogságával; mellyre hogy Isten mindnyájunkat fölvenni méltóztassék, mindnyájan imádkozzunk. Ámen.

HETEDIK RÉSZ.

I.

IK - VÉGZET ÍGÉINKBEN.

Képlaki. — Hogy az *ik* verbumainkban Névmás volt?! Hagyjuk az illy álmodozást Révainak. Kételkedem, hogy önmaga is hihette volna. Ha beszédeiddel oda czélzasz, hogy Verseghyanusbol Révaianussá tégy, úgy tanácsosabb elhallgatnod. Én, a' mennyire Révait Mesteremnek munkájibol ismerem, felette iszonyodom fejtegetéseitöl.

Vidényi. De talán ollykor - ollykor méltatlanúl?

Képlaki. Méltatlanúl?! Hiszen Révai azt praetendálja, hogy: „*ázik* non est solum *madescit*, verum amplius isto *madescit - ille*. Azonban ez az ígéknek mindennémű 's egyéb formatívájikra is illik.

Vidényi. 'S tehát az *ik* csak olly verbalis formatíva mint a' többiek? 'S ezen szó *ér*, akár *ez*, akár *ik* végzetre bővül, mindegy?

Képlaki. Aligha nem.

Vidényi. Nincs e külömbség a' következők köztt:

Érzik a' rózsaillat, de az abbol semmit nem érez.
Hallik a' harang, de a' siket abbol semmit nem hall.
Nem vérzik már a' seb, 's el nem vérez.
Ő engemet hijában csikland, az én testem nem csiklandik.
Ő tör, 's a' mit tör, az törik. — ?

Képlaki. Érzem a' külömbséget; de azért nem következtetem, hogy az *ázik* nem csupa *madescit* hanem *madescit-ille.* Külömbben azt is kellene következtetnem, hogy ezen ígék *szépít*, *gyúlad*, *ered* nem csak annyit tesznek: *decorat*, *ardescit*, *oritur* hanem amplius isto: *decorat-ille*, *ardescit-ille*, *oritur-ille.* Bizony, ha az *ik* az *ille* névmást nyomja ki, úgy verbumainknak minden egyéb formatívájik is, mint *ít*, *ad*, *el ál*... valóságos (egyes harmadik személyt jelentő) promomenek. 'S nem mosolyogsz?

Vidényi. Az *ik* substantívumokhoz 's egyebekhez is ragasztatik...

Képlaki. Az *ag*, *eg* végzetekkel hasonló történik. *ÜrEG* substantívum, *lebEG* verbum; így a' *csillAG* és *ballAG.* Azonban ez semmit sem erősít.

Vidényi. De az *ik* épen olly külömbséget szerez, mint a' verbumokban. Láttad, hogy más az *érzik* és *érez*, a' *vérzik* és *verez*, a' *hallik* és *hall.* Vala-

mint ezeket hibásan mondanám: *érez a' szag*, *vérez szemem*, *hall a' harang*, ezek helyett: *érzik a' szag*, *vérzik szemem*, *hallik a' harang*, úgy hibásan szóllanék akkor, ha ezeket: *egy*, *más*, *szebb*, *harmad* és ezeket *egyik*, *másik*, *szebbik*, *harmadik* felcserélgetném. Roszúl mondanám, *harmadik magammal*, e' helyett: *harmad magammal*; hibásan kérdeném így, *melly a' kettő közzül?* e' helyett: *Mellyik a' kettő közzül.*

Képlaki. Csapongasz: mind ez nem ide tartozik. Az *ik*-nek a', többi verbalis végzetekkel hasonlatos vagy nem-hasonlatos, minéműsége felöl vagyon a' kérdés.

Vidényi. Ha ezen hasonlóság igaz, úgy a' potentialitás' formáltatása is mindenütt hasonló. Az *érzik vérzik*, *hallik* igékből potentialisok lesznek így: *érezHETik*, *vérezHETik*, *hallHATik*. Tehát a' *szépít*, *gyúlád*, *borúl* igéknek az *ikes* verbumok' hasonlatossága szerént így kell potentialisokká válniok: *széphetít*, *gyulhatad*, *borhatul*, 's nem így: *szépíthet*, *gyuladhat*, *borulhat*.

Képlaki. Mondasz valamit. Való, hogy a' potentialitas (*Hat* 's *Het*) külömbözőképen járúl az ikes és ikellen igékhez.

Vidényi. Más példát mondok. Többnyire mindennémű verbalis formatíva vehet maga mellé *tat* 's *tet* factítivumi végzetet, mint: *szépíttet*...

Képlaki. 'S bizonyosan *gyúladtat* 's *borúltat*, nem de?

Vidényi. Azt mondám: többnyire; 's kétségkivül értettél. De, halld tovább. Ha az *ik* a' többi verbalis formatívákkal hasonlatos, úgy a' *hallik* igének a' *szépíttet* szerént így kell factitivummá válnia: *halliktatok*, *halliktatsz*, *halliktat*, melly hasonló a' te *gyuladtat* és *borúltat* tréfáidhoz.

Képlaki. Úgy de...

Vidényi. Ki ne ereszd ajkodon a' mit mondani akarál. A' hol az *ik* valamelly igében előfordúl, abban soha nem lehet factitivitas. Ha ez lehetséges volna, úgy példd. o. az *érzik*ből, a' *szépíttet* szerént, *érziktet*-nek kellene erednie. De ezen *érziktet* nulla. Mi van tehát ez helyett? Ez: *éreztet*; 's itt nincsen *ik*. Mihelyt az *ik* hozzá járúl, nem factitivum többé, hanem passívum; úgymint: *éreztetik*. E' szerént az *érez*, *éreztet*, *éreztethet* és az *érzik*, *éreztetik*, *éreztethetik* egészen külömbözők. Lehet e tehát állítani, hogy az *ik* csak paragogica végezet? Sőt inkább ezen *ik* az, melly a' factitívum verbumot passívumainktól megkülömbözteti. Elmondom rövideden.

F.	P.
A' Factitívum mindent dicsértet; 's ha te mindent nem dicsértetsz is: én mindent dicsértetek.	A' Passívum mindentől dicsértetik; 's ha te mindentől nem dicsértetel is: én mindentől dicsértetem.

F.	P.
A' Fact. mindent dicsértete; 's én is mindent dicsérteték.	A' Pass. mindentől dicsérteték; 's én is mindentől dicsértetém
A' Fact. mindent dícsértetend; 's ha te mindent nem dicsértetendesz is, én mindent dicsértetendek.	A' Pass. mindentől dicsértetendik, 's ha te mindentől nem dicsértetendel is, én mindentől dicsértetendem.
Te Fact. mindent dicsértess, hogy ő mindent dicsértessen, 's hogy én is mindent dicsértessek.	Te Pass. mindentől dicsértessél, hogy ő mindentől dicsértessék, 's hogy én is mindentől dicsértessem.
Ha a' Fact. mindent dicsértetne: úgy én is mindent dicsértetnék.	Ha a' Pass. mindentől dicsértetnék, úgy én is mindentől dicsértetném.
Ha a' Fact. mindent dicsértetendene, úgy én is mindent dicsértetendenék.	Ha a' Pass. mindentől dicsértetendenék, úgy én is mindentől dicsértetendeném.

Képlaki. Van e még hátra?

Vidényi. Nincsen. 'S meg kell vallanom, nem kis fogyatkozása nyelvünknek, hogy a' Fact'. és Pass'. inflexiójí csak ennyi esetekben külömböztethetnek meg egymástol. Ezek:

dicsértetél, dicsértettek, dicsértetünk;
dicsérteténk, dicsértetétek, dicsértetének;
dicsértettem, dicsértettél, dicsértetett; 's plur.
dicsértetendünk, dicsértetendetek, dicsértetendenek;
dicsértetnénk, dicsértetnétek, dicsértetnének;
dicsértető;
dicsértetendő;
dicsértetvén 's dicsértetve;

factitivumi és passívumi hajlítások is egyszersmind.

Képlaki. E' szerént az is fogyatkozás nyelvünkben, hogy a' Passívum' inflexiója a' Factitivum verbum' meghatározott formájával sok esetben egyenlő és ugyan az; mint:

dicsértetem,
dicsértetném,
dicsértetendem,
dicsértessem,
dicsértetném,
dicsértetendeném
Őtet én, és én ő tőle.

Az én Mesterem, Verseghy, igazítást akara e' részben tenni; 's hogy a' Mutató Forma az Egyenes Formával öszve ne kevertessék, mind az Actívum mind a' Passívum verbumokat csaknem egyenlőleg hajtogattatta.

Vidényi. A' gondolat mindenképen szerencsétlen volt. Az ő conjugálása szerént sem passivum sem factitívum nincs. Nincs az elsőbb; mert az activalis végzet azt jelenti a' mit nem más én velem, hanem a' mit én cselekszem mással; nincsen a' másik is, ehhez hasonló okbol.

Képlaki. Ugy de nyelvünknek egygyik napkeleti tulajdonsága az, hogy az actív. verbumokat két formában adja elő. A' passivumi inflexio ezen formákkal némelly esetben megegyez. Innen tehát az következik, hogy a' Mutató Forma az Egyenessel, vagy a' Határozatlan a' Meghatározottal öszvekevertetvén, nyelvünk csak né-

melly esetben különböztetheti meg a' két cardinalis formákat. Ha pedig a' passívum Verseghy szerínt conjugáltatik, úgy a' Mutató Forma mindenütt tökéletesen és tisztán megmarad.

Vidényi. Tagadom: nem mindenütt. A' perfectum' első személyének inflexiója mind a' két formában egyenlőképen vagyon. 'S így többek is, mint:

dicsértem,
dicsérétek,
dicsérnétek
mindent és őtet.

Azonban, ha ezeket megigazíthatnók is, még akkor sem dicsekedhetnénk azzal, a' mivel Verseghy dicsekedni akart: hogy nyelvünk' conj. inflexiójit tisztára vontuk. Most jut eszembe, hogy az is homályt okoz, hogy példd. o. ezek: *dicsérék*, *dicsérnék*, *dicsérendenék* mind az *én* mind az *ők* névmásra vitethetnek. De ha, — a' mit magatok sem remélhettek — mind ezek megváltoztathatnának bár; ha a' passívumnak actívumi hajtogatása által nyelvünknek napkeleti characteristicája a' cardinalis formákban soha öszve nem zavartatnék is egymással: még akkor is kétségnek maradna fenn, ha vallyon a' Mutató Formát áldozzuk e fel a' factitivum és passivum verbumoknak, vagy e' kettőt az egynek? A' nem-hirtelen Grammaticus nem nyúl mingyárt késsel a' csomóhoz; mert tudja, hogy a' nyelv magát felfejtetni, feloldoztatni igen

is, de széllyeltépdeltetni nem engedi: 's ha ezt tudja, úgy távol van attól, hogy egy tulajdonságot más tulajdonság' ledöntésével építsen fel; 's e' szerént kész mind a' passivum' és factitivum' mind a' Mutató Forma' inflexiójit meghagyni. Ki a' nyelvbe olly és annyi tulajdonságot akar bevinni, mellyet az, úgy és annyi mértékben, nem bír 's nem bírhat: az olly Grammaticust, később vagy hamarabb, maga a' Nyelv megczáfolja. Ne álmodozzunk tehát olly tulajdonságot nyelvünknek, melly szerént a' conjungatióban minden Módnak, Időnek, Számnak és Személynek külömböző inflexiót nyujthat.

Képlaki. Nincs egészen fundamentom nélkül a' mit mondasz. De én az *ik*nek az igékben mindég ellensége voltam; szerettem elhagyogatni a' hol lehetett: sőt találtam esetekre is, mellyekben, az *ik*-et el nem vetni, hibának látszott. Ha akkor figyelmesebb, gondosabb voltam volna nyelvemre, 's azon eseteket feljegyzettem volna: most világosabban szóllhatnék.

Vidényi. Megvallom, érzésem e' részben eltávozik Révaiétol; 's magam is hajlok hozzád.

Képlaki. Ha az *ik* olly formát jelent, mint az *érzik*, *egyik*-ben, azaz mástol magára 'való hatást, és így ollyan valamit mint a' passivum: úgy az ikes verbumot acsusativussal construálni, vagy az accusativust kívánó igét *megikesíteni* nem lehet: mint a' hogyan hiba volna a' factitivum

verbum' *ik*-jét, azaz a' passívumot magát, accusativussal construálni. Valamint hibásan mondotta 's parancsolta volna mondani Révai ezt: *Ő dicsértetik engemet*: épen olly hibásan parancsolta a' következőket is: *ő által lépik, szökik, felülmulik, megeszik, általugrik, körülhangozik, körülvirágozik, körülfénylik engemet.*

Vidényi. A' mint sejdítem, te azzal hízelkedel magadnak, hogy az *ik*-es igékkel való élésre bizonyos útat találtál.

Képlaki. Hallgasd a' következő példákat:

bízlak,	bízza,
bánlak,	bánja,
eszlek,	eszi,
iszlak,	issza,
léplek,	lépi,
felülmúllak,	felülmúlja,
megszoklak,	megszokja,
megszűnlek,	. . . . .
általszöklek,	általszöki,
ugorlak,	ugorja,
feláldozlak,	feláldozza,
éhezlek,	éhezi,
szomjazlak,	szomjazza,
megdolgozlak,	dolgozza,
szoplak	szopja
Tégedet.	Őtet.

Ezek Révai előtt sem voltak monstrumok. Pedig ha a' *lakja*, *összvebújja*, *megfekszi*, *elalussza*, *virágozza*, *imádkozza*, *megalkussza*, *keresztülálmodja*, nem monstrumok, úgy a' Verseghy' *eszek valamit* formája sem monstrum, sőt az *eszek va-*

lamit a' helyes; nem pedig az *eszem valamit*. Értesz, ugy e?

Vidényi. Igen; a' pronominalitásra czélzasz.

Képlaki. Ezek szerént nem tehetnénk e illyen forma határozást: A' melly ígék a' *tés* és *Mutató formát* felvehetik, 's következésképen accusatívussal construáltatnak, azok, az accusatívussal construálva, soha meg ne ikeztessenek.

Vidényi. De hát ha én azt mondom, hogy ezen Meghatározásnak itten még nincs vége?

Képlaki. Oh, ha ezt mondod, egy hitben vagy velem. Kétség kivül arra akarsz emlékeztetni, hogy vannak ollyan *ikes* ígéink, mellyek mellöl az *ik*-et el nem vethetjük.

Vidényi. Illyenek nevezetesen az *ed-öd - od - ód - IK* végzetűek, mellyek mindég magokBA és nem magokBOL való Hatást jelentenek; 's ezen BE- és VISSZA-Hatást nem épen az *ik* festi e a' legtöbb esetekben? Ha az illyetén ígék mellöl az *ik* elparagogizáltathatnék, úgy ezeknek casus rectiójokban zavarodást fognánk okozni. Bár próbáljunk néhány ígét:

megelégedik,
gyönyörködik,
iszonyodik,
állapodik,
folyamodik.

Nemde, ezen kérdések támadnak bennünk:

megelégedik: Mivel?
gyönyörködik: Miben?
iszonyodik: Mitöl?
állapodik: Min?
folyamodik: Mihez?

De, próbáld; 's ejtsd *ik* nélkül, péld. ok.

megelégeď, gyönyörköď, iszonyoď, állapoď, folyamod...

Nem azt kérdjük e' mingyárt: *Mit?* vagy *Kit?* 'S mondhatnám e ezeket: *megelégedlek, gyönyörködlek, iszonyodlak, állapodlak, folyamodlak?* avagy: *megelégedi, gyönyörködi, iszonyodja, állapodja, folyamodja?* Soha nem! Pedig a' *csipkedi, köpködi, lopkodja, kapkodja, csapkodja* 's a' *csipkedlek, köpködlek, lopkodlak, kapkodlak, csapkodlak* első tekintetre elámíthatnának.

Képlaki. Ugy veszem észre, hogy gondolatod itt nehány lánczszem' híjával vagyon.

Vidényi. Csak azt akarám következtetni, hogy, ha lehetnének is ezek: *csipkedik, köpködik, lopkodik, kapkodik, csapkodik*, mellyekre azonban szükség nincsen: még is illyeneket: *gyönyörköď, iszonyod...* lehetetleneknek képzelek. Hogy tehát az *ik*re és *alóla* valamelly Gramaticusunk felszabadíthassa Nyelvszokásunkat, azon kell lennie, hogy menttől több, *tés*

és *mutató formát* elfogadható, ikes igékre akadhasson; 's megvisgálván Nyelvszokásunkat törekedjék megmutathatni, hogy a' tés és mutató formát (de leginkább az utóbbikat; mert amazt az activumok is csak úgy fogadhatják el, ha casus rectiójok accusativusi) minden ikes ige el fogadhatja. Ha mind ezt a' passivitas' és syntaxis' sérelme nélkül divatba hozhatja, úgy elérte czélját. Én ugyan ezt lehetségesnek nem képzelem.

Képlaki. Most veszem észre, hogy az én, tés és mutató formából vett, Meghatározásom is nem egész kiterjedésig alkalmaztatható. Nyelvünk mondja ezeket: *megfeküdlek*, *megjátszlak*; *megfekszi*, *megjátsza*: 's még is mi módon lehetnének a' *játszik* és *fekszik* accusativussal construalva: *ik* nélkül?

Vidényi. Igazod van. De ne felejtsd, hogy Kivételek vannak, és lenniek szükség. Én ezt így egyeztetném öszve: Nincsen *feksz* és *játsz*, tehát az *ágyat fekszik* 's *szerepet játszik* jó; van *megfeküdlek* 's *megjátszlak*, *megfekszi* 's *kijátsza*; tehát a' *fekszek* 's *feküdj*, *játszok* 's *játszodj*... activalis conjugatiók nem roszak.

Képlaki. Ez az épen, a' mit kivált Költőink' kedvéért meghatároztatni magam is ohajték, Azonban mosolyganom kell fecsegéseink miatt. Mi az *ik*? 's formatíva e az, vagy nem? Ez volt a' megfejteni való kérdés. 'S e' szövevényes beszéd után csak ott vagyunk, a' hol valánk.

Vidényi. Hogy az *ik* nem csak nem hasonlatos a' verbumok' többi végzeteihez, úgy tetszik, ezt már mutogattam. Talán megbizonyíthatom azt is, hogy az *ik*, legalább Verseghyre nézve, nem formatíva? Emlékezel e, mit nevez Verseghy *Formatívának*, és mit *Inflexiónak*?

Képlaki. Elmondom. A' Formatíva a' nevekre nézve csak nominatívusokat, az igékre nézve pedig csak egyenes formabeli indicativus sing. harmadik személyt formál: a' honnan maga után uj formatívát vagy legalább inflexiókat megszenved; mint a' formativa *hat* e' szóban *foghat*, mellyhez új formatívák ragasztathatnak, mint *foghatatlan*, vagy legalább inflexiók, mint *foghatsz*.

Az Inflexio ellenben... Jól meghallgassd! —

Vidényi. Merő figyelem vagyok.

Képlaki. Az Inflexio ellenben maga után sem formatívát sem más inflexiót nem szenved: mert, példának okáért, e' szóhoz *foghatsz* semmiféle betűt vagy syllabát többé nem függeszthetni; értelme tökéletesen meg lévén határozva.

Vidényi. Mondjam e, hogy az *ik* maga után — jól megértsd: maga után, sem formatívát sem semmi inflexiót nem szenved? 'S hogy illyenek nincsenek: *múlikhat*, *múlikhatatlan*, *múlikhatsz*? Mondjam e, hogy az *ik* az inflexiónak minden tulajdonságaival bír? mondjam e, hogy nem formatíva? Bátorkodjam e mondani, hogy

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

az *ik* a' verbumokban inflexio? Bátorkodjam e mondani, hogy Mestered a' *gyúladok, gyúladsz, gyúladunk, gyúladtok, gyúladnak* hajtógatások után, helytelen analogiából csufolódott az illyenekkel: *ázikok, ázikszz, ázikunk, ázíktok, ázíknak*? Mondjam e, a' mit Mestered Révaira mondott: „Illyen analogiára még akkor sem építhettem volna okoskodásomat, ha oskolagyermeknél semmi egyéb nem lettem" — az az voltam — volna is...?

Képlaki. Már ez kemény. Inkább szűnjünk-meg. Ugy látom, hogy grammatizálni 's vastagságokra, sértegetésekre nem vetemedni — merő azon soloecismus.

Vidényi. Te az én tónusomat épen úgy ismered, gondolom, mint egész lelkemet. És így látod, hogy kifakadásom nem egyéb mint víg fellobbanás minden epe nélkül. De, légyen: elhallgatok. E' száraz visgálatokbol ennyi is elég.

II.

KÉPZŐ MŰVÉSZSÉG ÉS KÖLTÉS.

Képírók és Szobrászok annyiból is nagyobb fényt kivánhatnak magoknak a' Poeták felett, mivel őnekik a' felvett ideát nem betükben, hanem valóságos tárgyakban és megszemélyesítve kell adniok. Itt mindazáltal a' jó Képírókat és Szobrászokat emelem a' jó Poétákon is felül. Nem értem-ide

Camuccinit, az újabb Római Festők' jelesebbikét, a' ki *Scipio'* híres leányát abban a' helyzetben rajzolá, mellyben ez, a' sok gyémántjaival 's egyébb kincseivel dicsekedő Róma, Dámának, a' maga gyermekeit mutatja, mondván: „*Ezek az én legnagyobb kincseim!*" *Cornelia'* szemein és arczvonásain itt el kelle *Camuccininak* öntenie, mind a' gyermekeire való pillantatkori gyönyör' édes anyai érzetét, mind azt a' nemes büszkeséget, melly miatt ő a' drágaköveket és érezeket nagy kincseknek nem tartá. Szép ídeát fogott-fel ebben *Camuccini*, de szerencsétlen volt a' felvett gondolat' személyesítésében. Itt már középszerű talentumú Költő is sokkal jobb sikerrel mutathatta volna versekben a' valóban szép gondolatot. De mikor eggy rajzolat, mint *Jupiter' Jo*-ja, legott hév lángra gyúlasztja a' már öregedő Lantost, 's ez a' maga szemeit a' néma képre függesztve, a' csókolódókhoz így szóll: *Félre, te Mennyrázó! Fordúlj, szép lyánka, le hozzám; Szedje az emberi lyány' csókjait emberi száj;* — 's mikor a' Néző *Canova'* művében *Theseust* látja, miként ez az előtte lesimúlt *Centaurusra* emeli karját, 's nézvén számakodva mondja a' hideg márványból lévő *Theseusnak*, hogy ne bántsa azt; — 's midőn végre a' Vaticáni *Apollt* nézi a' Belvederben, melly a' természeti tárgyakon felúlhágott legfentebb ideálja a' mennyei szépségnek; — már illy esetekben a' Képírók és Szobrászok, mint néma 's nyúgvó

de felséges művek' alkotóji, bámúlást indítanak 's emlékök nem hal-meg. — A' Versírók természeti mozgásban és így változtatva 's mintegy beszélve közlik eleven gongolatikat az Olvasó' érzéseivel; amazok eggy forma nyugalomban mutatják műveiket a' Nézőnek; azért itt az interessze csak úgy van-meg, ha a'képen vagy a' szobron semmi hijányt nem talál a' szem. — Versben a' hibát nem vesszük olly hamar észre, ha másképen a' tárgy érzetünkre tud hatni. Az 1826iki Hébében álló „*Marí*" a' többi képek köztt eggy olly hibás detailt mutat az Olvasónak, mellyet mikor észrevettem, bosszankodnom kelle, hogy a' Költő vala szegény *Lajos*' hullámbamerűltének oka. „*Eggy ifju messze költözött. Marí a' szirtről kémlelé, Mint tün a' csónak hab között*" 's a' t. Minekutána messze vágyott az ifju költözni, 's a' tó is zajgó szélünek van írva, tehát igen bizonyos, hogy a' tó sem kicsiny volt, annyival is inkább mivel azon őt a' szélvész is utolérte; ennek következésében kár volt a' szegény ifjut csónakba űltetni, melly a' *lélekvesztő* nevet igazán viseli. A' csónak igen rövid utra való, legalább űltethette volna dereglyére vagy más bátorságosabb hajóra, 's így nem borúlt volna *Lajos* olly hirtelen a' vizbe; jóllehet igaz, hogy így a' Rege nem lehete annyira romantisch mint így leve. Ha pedig csakugyan tócskán evezett az ifju, nem lehet hinni, hogy azon eggy pillantatban olly dühös vihar termett, hozzáértvén azt,

hogy szélvészben *Lajos* aligha szállott vízre. Már itt egy jó Képíró, a' valóságos *Schilleri* szellemből írott *Marí* nevű kis Regének ídeája után képet rajzolván, nehezen festene csónakot; mert ez olly művészi ügyetlenséget árúlna-el, mint ha valaki a' *Troja*' falain kívűl állott falovat eggy természeti ló nagyságra, 's a' körűle volt vitézek' lovait ugyan akkorákra festené. Szintolly hibás festés van *Vásárhelyinek* e' méltán magasztalt énekében: „A' Költő' vágyása." Ez így kezdődik: „*Lesújtott fővel, lantja a' kezében, Komordan ül a' Költö 's révedez.*" Igy a' Képíró nem festene, 's a' Szobrász nem faragna, mert hibás lenne; 's itt a' versben a' hiba nem olly szembetűnő. A' *lesújtott* főt úgy kell képzelni mint agyonütöttet, öszveroncsolttat, mivel a' *lesujtás* már magában erőt tesz-fel. Minő szomorú kép ez már most! Kezében van a' Költőnek a' lant, ül, és feje le van sujtva. Lehajtott, lelankadtt fő olly nagy erőt ugyan nem, de formát szebbet adott volna a' festésnek. — Még azért is első rangot érdemelnek a' Képírók és Szobrászok a' Versírók felett, hogy ideát utánoznak ugyan, de kész művet nem oroznak; 's ha eggyik a' nála jelesebb Művész' darabja után szintollyant tud készíteni, már ez maga elég arra, hogy őt dics koszorúzza, mivel a' másolat ugyanannyi ügyességbe 's munkába kerűlt, és ugyanolly tökéletes, mint az Originál. Mit csinálnak azonban a' Költők? Ezek igen

sokszor egész darabokat lopnak a' jobb Iróktól, 's eggyetlen érdemök abban áll, hogy a' külföldi kertész' lankájában megtetszvén nekik valamelly virág, honni földbe 's edénybe teszik azt; sőt az is megtörtént már, hogy a' honi Költő honi Collegájától is lopa már. Nem értem itt az olly gondolatorzást, mellyet valamelly remek Irótól a' végett kölcsönöz valaki eggyes ídeát, hogy azzal művét ékesítse, mert ez nem *plagiatus*; valamint az sem, ha valaki fordít, 's az eredeti Iró' nevét kiteszi. Tudjuk, hogy emberi poézis csak emberi ídeákat kénytelen szülni, 's így az elmék gyakran teremtnek eggyforma gondolatokat, de e' miatt azonban sem eggyiket sem másikat *plagiarius*nak mondani nem lehet. Van olly eset is, hogy eggy mástól vett ídea a' kölcsönvevő' tolla alatt még inkább szépülést nyere. Mit fog veszteni p. o. ama' jeles latín Költőnek ismeretes ídeája, 's mit *Mailand*' híres Költője *Parini*, midőn amannak versét így adá a' maga „*Il Mezzogiorno*" nevű munkájában, egészen elismerhetőleg:

Oh beati tra gli altri, oh cari al cielo
Viventi a cui con miglior man Titano
Formò gli organi illustri, e meglio tese,
E di fluido agilissimo inondolli! —?

Csak azt kivánom megjegyezni, hogy Költők orozhatnak, 's teszik is azt, de gyakran annyira, hogy nem pirúlnak el a' szóról szóra leírt másolat alá nevöket is odaillegetni, 's az eredeti Szerző' becses nevét

homályba borítani. Megszánva 's mosolygva kell az illyeneket nézni, mivel ők is Apotheosisre képzelik magokat méltóknak lenni; bár nem mindeggyik Költő fogja azt érdemelni, a' mit érdemle *Virgil*, a' kinek érczszobra *Mantua*' birtokában lévén, állásán ez az önmagától származott hexameter van: *Semper honos nomenque tuum, laudesque manebunt.* Ohajtani lehet azonban, hogy négynek vagy ötnek, most élő honi Költőink közzűl is, ez az érdemlett pályabér jutna. — Képírók és Szobrászok köztt a' csalás nemcsak nem olly nagy, de nem is olly nyilvános mint a' Költőknél; bár meg szokott történni, hogy a' kisebb Művészek' munkájit örömest elmondják a' Belvederekben és Muzéumokban, olly remek Mesterek' műveinek, a' kik hajdan koszorút nyerének. Igy sok — igen sok művet hivnak *Raphael*ről, a' ki évszázadokat érve sem rajzolhatott volna annyit, mint a' mennyit neki tulajdonítanak, pedig tudva van, hogy *Raphael*' életének a' *Grácziák* csak rövid ideig örűlhetének. Csupán az itt a' külömbség, hogy a' Belvederek 's Muzéumok' birtokosai 's mutogatóji ruházzák az érdemet a' kisebb rangú Művészekre, a' mit az Irók köztt maga szokott a' csaló tenni. Nem régen is eggy magyar munka jöve-ki nagy hírrel, nagy lármával, mint valamelly páratlan Originál, 's a' gőggel megjelent Originált eggy hajdani ritka latín munkában szerencsém vala már az előtt látni; forró vággyal vevém a' magyart

kezembe, 's olvasásom közben — *Obstupui, steteruntque comae, vox faucibus haesit.* *N. A. Kiss Sámuel.*

III.

DÖBRENTEI GÁBOR
ÉS
KÖLCSEY FERENCZ.
LEVELEIKBŐL.

Döbrentei. (Andrásfalva, Küküllő Vármegyében, September' 2dik, 1813.) Egy ismeretlen szóllít meg a' barátság' szavával; kérlek, méltóztassd elfogadásra. Az én kedves barátom Szemere adott erre hatalmat: Lepd meg ezt a' széplelkü embert, így ír Téged értve; 's hívd fel mind barátságodra mind Muzéumodra. A' Muzéum felöl tudosítani fog ezen Híradás, mellyet itt küldök; ezen Levelkém pedig arra kér, hogy igyekezetemet segítsed Te is elé, Munkák által. Egy hét mulva Kolozsvárra megyek, 's becses leveledet oda várom. Bár olly szerencsés lehetnék, hogy mingyárt Munkáid közül is küldenél. Ajánlom magamat. Barátod: Döbrentei Gábor.

Kölcsey. (Álmosd, Bihar Vármegyében, Sept. 25dik. 1813.) Épen Xenophonnak Memorabiliájit olvasám, midőn a' posta jött, 's leveledet kezembe nyujtá. Félre tevém a' könyvet, 's írok.

Tizenhetedik évemben hívott engem Kazinczy, ki nékem rokonom, barátjának; a' tizenkilenczet töltém, midőn először Pestre menék, 's Horvátnak és Vitkovicsnak és a' mi kedves Palinknak karjaikban éltem legszebb órájit az életnek. Már akkor ismertelek téged; 's most, midőn legközelebb Pesten valék, 's leveledet Palimnál olvastam, siettem idvezleni azon férfiút, kiért szívem azért ver illy forrón, mert a' Sötéttisztában, mint téged Szemeréhez írt leveleid mutattak, ismert vonásokat sejdítgettem képeden: jelenségeit egy vérző szívnek mint az enyém; mellyet az égtől jutalmul nyertem e? vagy büntetésül? nem tudom.

Soraimbol, mellyeket itt olvassz, fogod érteni: hogy én nem a' Literátort, nem a' Muzeum' Kiadóját keresem benned; hogy én lelket keresek, melly lángoljon mint az enyém, 's barátot, mint én Palimban és Kállaimban bírok; kiket én inkább szeretek mint mindent itt körűlem, 's kikhez én téged hasonlóul foglak szeretni, ha nyilt kebellel fogadsz engemet, a' Merengőt, a' Gyermeket. Mert én szeretni tudok, mint senki nem szeretett, 's szerettetni óhajtok, mint senki nem szerettetett. O férjfiu, ha talán téged megtanított is a' tapasztalás, nem rohanni hévvel egy Ismeretlennek karjaiba mint Tasso: nem! engem soha meg nem taníthat. Sok lángot kioltott az idő szívemböl: ezen egy akar

mind végig makacsul lobogni; és mi sokszor készít ez nékem kínokat!

Írtam, miolta csak éreczni 's gondolkozni kezdettem: mert hogy is ne írjon az, kinek szíve olly sokszor van tele, 's olly ritkán talál keblet, hová kiömölhessen? De, nem előre feltett czélbol vegyültem Literatoraink közé. Szükségem volt barátra; 's kiket gyermekkoromtol fogva úgy neveztem, az egy Kállait kivévén, megholtanak. Ezen megmaradottol el kelle válnom; 's minthogy másként nem élhettem az életet, újakat kerestem. 'S íme ifjúságunknak romlott sergében nem találhattam fel őket egyebütt, hanem Literatorink köztt. 'S ez legyen Literátori pályámnak egész hisztóriája.

Tellyesítem kívánságodat; 's küldök verseket. Keveset küldök, mert keves van. Öt évvel az előtt írtam gyakran; de akkori dolgozásaimat tűznek adám: most ritkán írok. Barátim örömmel fogadják soraimat; de a' *profanum volgus*, — tapasztalásbol tudom, hogy az én dolgozásaim az előtt nem fognak kedvesek lenni. Azonban én a' Publicumnak bálványozója soha sem lennék; 's megengedte a' Génius, hogy mint Iró, választhassam azon Horatiusi mondást symbolul:

— — mihi parva rura, et
Spiritum graiae tenuem Camenae,
Parca non mendax dedit, et malignum
Spernere vulgus.

Én minden Írók között legtöbbszer és legörömestebb azokat olvasom, kik görög és német nyelven írtanak. Magyarúl darab

ideig nem olvastam semmit a' Kazinczy' dolgozásain kivül, mellyeket ő nekem leveleiben meg szokott küldeni. Miolta Daykának, Kisnek, Berzsenyinek verseiket ismerem, olvasom ezeket is; kivált az elsőt örömmel. Ismerem Szemerének 's Vitkovicsnak műveiket is, és a' tiéidet. Ha illyen jó művekkel rakod meg Muzeumodat, örömmel fogom azt is olvasni; de mint sem rosz darabokat végy fel, inkább magad írd tele mind a' negyvennyolcz ívet esztendőnként. Ölellek.

Döbrentei. (Kolozsvár, Oct. 11dik. 1813.) Örömmel nevezlek, édes megnyugvással mondalak barátomnak, nem az ész' hanem a' szív barátjának, a' mint kívánod, kedves Kölcseym. Engem, az egykor igen hamar barátságra lobbant ifjút, ez és amaz visszataszított; 's ez által szinte egészen magamba-vonúlóvá lettem. Ne egy emberért tehát, mondám: hanem az Egészért! Az Egész közzül melly nyiltsággal, melly szépet-mutató lánggal nyitod te meg kebeledet, szeretetre nagyon méltó barátom. Érzem ezen találásomnak becsét; 's kérlek, hidd: hogy azzal az indulattal szeretlek, melly tüzet ada írásodnak. — Ma kaptam Kazinczynak levelében egy Szonettódat (Reméný. *Szelíden mint a' szép esttűnemény...*), melly valojában igen szép: azért nevezé isteninek. Én a' Szonettónak nagy barátja nem vagyok; ámbár a' magyar földön, a' mint látszik,

gyökeret indul verni. A' poetai léleknek szabadnak kell lenni; szabadabbnak mint sem 14 rend megköthesse. Olvasd egy franczia Kriticusnak ítéletét: *Le lai et le virelai, ainsi que le sonnet, n'ayant du mérite que la difficulté vaincue, ne pouvaient longtems se soutenir, elles furent abandonnées du moment qu' une raison plus cultivée rendit plus sensible aux beautés de nos grands poetes et que le bon goût se fut plus généralement répandu.* Tudod; mit mond róla Göthe, 's a' kicsapongó Génie, Jean Paul, *Vorschule der Aesthetik*-jában. A' próbákat becsülöm; 's makacs lenni nem akarok: 's hogy ha szépet lelek bennek, csak azért mivel Szonettók, meg nem vetem: de magam azokat írni nem fogok. Mondhatja Boileau, hogy a' Szonetto a' Génie' próbája; 's hogy egy jól bevégzett quatrainekből 's terzettekből álló vers annyit ér mint egy poéma: azt neki hinnem nem lehet. Egyéb küldött verseid:

Hölgyemhez. Akkor is, ha nap hunytával...
Kívánság. Boldog a' kit szent berek'...
Az Ívó. Éloiszek repkényt fonának...
A' Phantasiához. Boríts el édes álmaiddal...
A' Kedvesnek sírja. Ki sírja ez?..
A' Holdhoz. Istenasszony, felhőd'...
Csüggedés. Génius száll az Énekes' keblébe...
A' Költő. Tiszták, miként Arethusának...
Sappho' dala. Boldog ember, mint...
A' Jegyváltó. Vedd e' gyűrűt...

jeles Költőre mutatnak. Sappho' dalát látni fogod Muzéumunk' Első Füzetében Báró

Naláczi Istvántól is fordítva, egy kevéssé más fordulással mint az Eredetiben vagyon. — Minden darabjaidon lehetetlen critice általmennem levélben; hanem lassanként megteszem. Leginkább bevégzetteknek látom ezeket: a' *Phantasiához*; ámbár a' vége, azaz, a' két hátulsó stropha, nagyontömöttsége miatt, alább száll; *a' Kedvesnek sírja*, *a' Csüggedésnek* első strophája — mert én a' sok fájdalmas, szerelmes kínokat nem szeretem olvasni; a' kemény Sors' végzései' említgetései előttem kedvetlenek; és kívánom, hogy Költőink nagyobb munkákhoz fogjanak: ott, péld. o. a' Tragoediában, egy karakternek festéséhez jól jönnek; de a' személyes epedések közzül már elég van közöttünk. *Sapphó' dalában* az *ellankad*-nak *kad* szótagja nem lehet hosszu; úgy: *folyja*. En azt mondanám: Ne írj *gyöngét sötétet*, *röpült!* — Megengednéd e, hogy a' Reményhez írt Szonettódon változtassak? Nálad így vagyon: *Szeliden mosolygsz*, *'s megenyhül Sorsom: de most nem tünsz fel*; én így kíyánnám: *mosolygtál reám*, *'s megenyhült*. Írj, kérlek, e' felöl hamar. Mert az Első Füzetbe akarom tenni.

Kölcsey. (Álmosd, Oct. 30dik.1813.) Nevetnem kell, mihelyt a' Reményhez írt Szonett jön eszembe. Mondád, hogy erröl hamar írjak; 's íme — de a' mit nem vártál:

a' Szonett nem enyém!

Pali azt úgy közlé velem mint Helmeczi' mívét; Kazinczyval mint az enyímet. Ebböl azt hozom ki, hogy a' dal talán magátol Palitol került; 's ő csak játékot űz. Én mind Palinak mind Kazinczynak azt írám, hogy e' Szonettet szépnek nem lelem; 's azt írom néked is, hogy ez Palinak nyomtatott Szonettjeitöl annyira van, mint a' Lysippusi mív a' Phidiásétol, mint Raphaeltöl Dow vagy Mieris.

Sappho' dalában az *ellankad* és *folyja* igazán hogy nem felelnek meg a' rhythmusnak szorosan; de a' caesurán a' hexameter is adhat tribrachyst: miért ne a' sapphicus is? Így az Originálban:

Ὡς γαρ ειδω σε . . .
αυτικα χρῶ πυρ . . .

Ezen kis Apológiát nem azért írom, hogy just formálj magadnak, úgy bánni velem, mint Quintilius, a' ki *si defendere delictum, quam vertere malles; nullum ultra verbum aut operam insumebat inanem; quin sine rivali teque et tua solus amares.* Csak azért írám és írom, mivel — a' mit jobban tudsz — nem hordozzuk mindég a' *Mamsell la Regle*-nek nehéz jármát.

Muzéumodnak Hírádását beküldém Debreczenbe; de Praenumeránsaid nem gyűltek. Egyetlen egyet tudok, hogy innen előre fizetett. — A' mi nemzeti Literatúránknak nem nyujta kedvező pályát a' Sors; de adott nekünk szent érzeményeket a' da-

rabos pályán; 's ha magunkat egymásban feltaláljuk 's szeretjük, nem vígasztalhatjuk 's hevíthetjük e közttünk a' Hanyatlót azzal, a' mit Apollon a' Trójai Hőseknek mondott: *Nem tudnátok e olly férfiak lenni, hogy a' Sorsnak ellenére is győzedelmet vegyetek?*

Döbrentei. (Kolozsvár, Nov. 9dik. 1813.) Te alig ha egy kevéssé igen nagyon nem szeretsz mythologiai neveket munkáidba tenni? A' mi K. mythológiánk bizonyosan dísztelen a' Poezisra; 's Dante' *La divina Comedia*-jában, az azzal való élést, csak az ő különös energiáju Génieje nézetheti el; a' Görögökében pedig olly idealis szépségű Költések vagynak, hogy azokat bátran, sőt szépítésül, felveheti a' Költő: de benne messze mennünk nem kell. Példának okáért, a' hol hasonlításra van szükség, miért nem vehetünk Hőst a' mai mi Világunkból? Te ebben az esetben nem vagy; 's ez csak úgy jöve hirtelen pennám alá: hanem elértesz ebből, e' felől mit gondolok. Az idealis, az igen szép allegóriájúakat tartsuk meg; de őket *par force* ne vadásszuk! — Hogy Horatiusból való citálásodat nem követem: ebből láthatod. Élek a' barátság' jusával; mert tudom, hogy egyenes baráti szívből jő, 's ahhoz megyen. Én köszönettel fogom venni észrevételeidet. — A' hexameternek szabadságai csak nagy, hosszú Darabban tűrhetők. Átaljában minden Költői Felszabadítások csak

ott, a' hol látjuk, hogy a' Mechanismusért nagyobb és szebb kifejezés lett volna feláldozva. Ha Fügernek Phidiásában látom is, hogy az isteni mívbe elmerült Phidiásnak bajusza fagyosan: *pofszakálla* Párisi módi szerint van festve: elfelejtem azt, ha Zeüsz' ábrázatjára 's, az ő méltóságától ijedtében szemét behunyó, sasra nézek. *Wehe dem Dichter*, mond Wieland; *der seine Kunst nicht mehr liebt, als seine Bequemlichkeit.* — Reád az Ének' mennyei hangjára hallgató Isten megeléglő mosolygással tekint, midőn látja mint vívsz, hogy a' lant' hangja szívet-ragadó legyen. Csak azt kívánnám Verseidre nézve, hogy világosabbak legyenek. Te a' Németeket követed, kik, meg angolyosan képeket képekre halmozva, írnak; 's igyekeznek, hogy mentől inkább betakargassák epithetumaikkal gondolatjokat. Én magamnak ezt a' poetai nyelvet kívánnám: Ne legyek olly prozai 's száraz mint a' franczia Költők; ne olly dagályos mint a' Németek. Homerosz világos; 's ezen értelmességében majd magas, majd meglepő, majd érzékenyítő, majd rettentő is.

Kölcsey. (Álmosd, Nov. 15dik. 1813.) Nekem a' Génius határtalan lángoló szívet 's határtalan hév beszédet nyujtott. Innen ez a' hyperbolákkal tellyes nyelv; innen ez a' homályos, dagadó Ének. Így fogok én talán örökre gyermek maradni: de, ennérzésem mondja nékem azt — tőled és

tőletek örökre szeretett gyermek. Mi nekem minden egyéb? Fény és Dicsőség soha sem voltak 's nem lesznek szenvedelmeim. Ha jót teszek, azért teszem, hogy szerettessem; ha szeretek, azért, mert én külömben nem élhetek. . .

Hogy Verseim homályosok? Azt én elhiszem; sőt talán tudom is. Természeti hiba e az? Vagy, a' munkától kerül? Nem tudom. Egy régi Versemböl ezen sorok jutnak eszembe:

Gyakorta szárnyain szelleteknek,
Mint Guido' bájos képei,
Chitone' fényénél lebegnek
Hűs berkek' istenségei;
És szent homályba leplezett
Csendes dal zeng halmaink felett. . .

Próbáld ebböl megmagyarázni magadnak, a' mit én magam még most egészen nem értek. Az én dalaim ifjúi dalok; 's egyik külömböz a' másiktol. Legrégibb verseim Hölty' és Salis' manierjában írattak, kiket még akkor nem ismértem. Későbben Matthissonnak színe látszott rajtok, kit könyv nélkül tudtam. Legujabb dalaim a' *Költö* és *Jegyváltó;* 's ezek, úgy hiszem, a' legjobbak. Kazinczy és Kis János azt mondák, hogy ezekböl Schilleri lélek tündöklik. Én Schillert ritkán olvasom: mindenek köztt leggyakrabban Göthét és Homérószt; 's íme ezekböl csak szín sem jön reám. Az Angolok' és Olaszok' Poesisát nem ismerem; a' Németekét egy bizonyos részben úgy nézem mint a' Görögnek Leányát, de a'

melly az új századok' manierját öltözte fel, a' Sentimentalismust. Dagályos; ugy mondod. Igen is: de ezen dagály a' Sentimalismusnak, 's sokaknál igazán a' szívnek nyelve. Nem így szól e Rousseau is? nem e ez a' Természetnek 's Igaznak fija? Mért van az ő nyelve hyperbolákkal tele? Homér az Isteneknek nyelvét szóllotta, vagy is a' Hérósoknak nyelvét, kikröl énekel. Adja valaki nekem ezt a' nyelvet hallanom. Neki nem a' természet fogja azt adni; tanulni fogja azt Nagy Mesterétöl: de imádni fogom őtet; mert kitette magát az emberiségnek köz sorsából; 's sem nem érzéketlen, 's sem nem elkapatott a' passiók' veszétől; fenn áll felséggel 's nyugalommal mint az Elisi Jupiter, de a' kit a' köz Néző, mint Pausániás, nem felséges tekintetéröl, hanem fényéröl és drágaságárol fog csak megítélni.

Döbrentei. (Kolozsvár, Nov. 20dik. 1813.) A' hyperbolákkal, 's általjában, Figúrákkal 's Tropusokkal tellyes írás épen nyelve a' Költőnek; és nyelvének kell lenni, még minekelőtte a' Rhetorikát tanúlta volna. Állíts nekem valakit elé, a' ki annak tanúlása után hozhatja írásába a' soknemü, különös, meglepő, érzékényítő, elragadó, kifejezéseket, ha azok önmagából nem jönnek. És épen mivel a' Költőben praxisban van, theoria nélkül, ezen írás'-módja, azért ragadtatik el általak. Minden csendes megfontolás abstractumokkal való fog-

lalatoskodás kedvetlen előtte, az ő ifjui phantasiájának istenekkel-társalkodó világában; Materiája önmagából ömlik; ír a' társaságban is; — nyelvével pedig nem igen gondol (*aus Mangel an Stoff denkt man leicht zu sehr an die Sprache;* mond a' szökdöső phantasiáju Jean Paul); de, lassanként hűlvén tüzéből, mellyben elébb egeket ostromolni is kész lett volna, megáll repülésében, nyugszik, gondolkozik; ez által 's a' Kritika által ítélete erősödik; ekkor leül Versei mellé, mellyeket elébb neki csupán a' természet' lángolása gyújtott, nézegeti, gondolkodik; ugy van mint a' Képíró, ki elkészített genialis munkája mellett, mellyet felhevűléssel dolgozott, csendesen ül, nézegeti, ítélgeti magában a' vonásokat; itt világosság kell még, itt több kinyomás, itt karaktervonás; így a' Költő verseivel; megbizonyosodott érzése sugdos neki: ez csak szópompa, ez itt nem eléggé tiszta vagy világos kifejezés, ez nem a' tárgy' tulajdonságát festő szó, itt nincs eurhythmia, itt nincs erö, ez itt alatt mászó, nincs egység a' munkában, nincs logikai rend; azonban reszketve olvassa a' már sokak' ítéletén keresztülment 's mindentől felségesnek talált munkát, látja ott a' bevégzett írás mi legyen? 's minthogy a' tökélletességnek bizonyos elrejtett sejdítésével kell bírnia, méregeti a' magáét, 's mindent a' mit igaz Szépnek nem lel, irgalom nélkül kitörli; végtére feláll csendes bizodalommal, 's a' magával vívó Ifju felett lebegett Muzsa isteni csókját adja neki, 's

ezt mondja: így légy fiam, és én halhatatlanságot adok neked; e' szerint, mint a' Kollégyiomi Deák, a' ki elsőbb esetekben, midőn a' Csínos-Világ' tónusát még nem ismeri, pedánt, otromba, fás, nevetséges a' maga viseletében, de utóbb igyekezetei, észrevételei 's az Illendőnek érzése által egészen mássá változik, leszen a' Költőnek lelke is, megtisztítva mindentől, a' mi phantasiájának aranyos rongyai voltak ugyan, de, egybe-állítva, hogy gyönyörűséget szerezzenek, nem; kitisztult érezése megmarad, csendesebb de méltóságosabb gyűladás teszi azokat szavakká 's ollyanokká, mellyek a' jobb szíveken győzödelmet vesznek; phantásiájának merész repűlése most is szabadon teremt, egybe-alkot, de csak a' Megpróbáltat, a' valóságos Nagyot, a' Tisztát veszi be ítélgető érezése: most menjen bátran; költése örökre fenn marad. Ezeket, édes Kölcseym, nem neked írom 's nem verseidre; mert te tudod magad is a' Poeta' Világát érteni. Magam sem tudom, mint jövék ezek' írására: jönni kezdett, 's hagytam menni gondolatimat. — Kifejtésre küldött versed poetai phantasiára mutat; de nem értem. Ábrándozód' *) kezdete

*) A' Burkusok' örökemlékű 's szép tudományú Királya, II. Fridrik, Oeuvres posthumes. Tome I. Histoire de mon temps nevű derék munkájában így kezdi előszavát: La plupart des Histoires que nous avons, sont des compi-

eddig: *a' Sorsnak ölében*. hiba nélkül való; és igen szép előttem, igen szép: de a' végére én nem hoznék Szerelmet, hanem festeném tovább az idealitást; nem szeretem, hogy mind-untalan csak Szerelem jőjjön az énekbe. Mint únom azt az örök Epedést a' Poetákban; mondá tegnap előtt egy széplelkü leány. Igaza van; felelék.

---

lations de mensonges mêlés de quelques vérités. A' mit e' szavaiban Fridrik mond a' történetírásokról, ugyan azt lehet ma nálunk a' magyar nyelvvel buzgón küszdő Philologaink közzűl is sokak' tanácslatiról elmondani. Nem akarván itt olly Grammatikai Sectátoroknak a' mániáig vitt csudálatos állitásaikat érínteni, kik önvéleményöket másokba mintegy belé kivánják verni, most csak azt említem, mennyit rontanak némellyek holmi kül-zavak' fordításában. Legyen elég erre is csak eggy pár példát felhoznom. A' Schwärmerei szó' kitételére van a' jó ábrándozás szavunk; így a' Schwärmer magyarúl igen helyesen ábrándozó. Minek tehát amazt rajoskodásnak, emezt rajoskodónak fordítani? Következés e szoros értelemben véve, hogy a' Schwärmer és Schwärmerei, azon Schwarm szótól legyen származva, melly magyarúl rajt jelent! holott a' Schwarm, ábránd értelemben nagyon ritkán jön-elő; 's ha jönne is, tartozunk e azt mi is elfogadni, még pedig raj-nak fordítani, mikor a' derék ábránd szavunk van? Hiszen fonákság mindent úgy fordítani, hogy egészen az eredeti szó' neve maradjon híven lefordítva az írásban. Szabad akármelly szót, nyelvünkön egészen más ter-

Kölcsey. (Álmosd, Jan. 21dik. 1814.) Muzéumodra Literatúránk' környűlményihez képest elegen praenumeráltak: de az Ország' népességéhez micsoda azon 380 személyből álló kis csoport!

Én azok közül való vagyok, kiknek reményök, nyelvünk' virágzására nézve, nem nagy. Hijában nézek előre: semmi szélesebb, szebb pálya nem nyílik fel; 's Literatúránk' studiuma privat-studium marad mind végig. Nehány napokkal ez előtt

---

mészetű szóval kitennünk, csak a' dolgot fejezze jól ki; mivel nem mindég a' szót magát, hanem annak értelmét kell a' fordításban előadni. Ne az idegen' nyelv' geniuszát őrízzük, midőn fordítunk, hanem tulajdon nyelvünkét. Mi is lenne hazai nyelvünkből, ha a' Wasserdichter szót is, — melly enyvetlen kalapot teszen, — híven vizi költő-nek fordítanók? Szintolly képtelenség tehát a' Schwärmer szót is rajoskodó-ra fordítani; 's ezt nem is teszik mások, mint azok, a' kik a' sok idétlen rajzástól soha nem szűnnek meg. — Ollyan a' Frühstück' regdarab-ra való fordítása is. Már németben is rosszúl meríti-ki a' Frühstück a' kivánt dolgot; mivel p. o. a' mit csak inni szokott az ember reggel, kávét, theát, csokoládot vagy akármit, ezt darabnak mondani nem lehet. A' ki jó szót nem tud alkotni, hagyjon a' nyelvbérmálásnak békét, úgy legalább nem fogja nyelvünket rontani. Szent űgy a' nyelvet mívelni, de rontani nagy bűn, mellybe legtöbben dicsvágyból esnek. A' ki méltóvá teszi magát, erőlködés nélkűl is övé lesz a' koszorú. *N. A. Kiss Sámuel.*

e' tárgy vala Doct. Szentgyörgyinél Debreczenben beszélgetésünk. A' Németeket hozta fel; 's ezeknek példájával akart nyujtani vígasztalást. Nem! A' Magyar Publicum Schillereket és Götheket nem nevelhet: ezt írá egyszer Superint Kis; 's jaj nekünk, hogy Kisnek igaza van! Miért áldozzuk fel időnket, életünket...? Ha kinevettetünk a' köznéptöl, hogy inkább ezt csináltuk, mint gazdagságot gyüjtöttünk: azzal mi nem gondolunk; mert kevélyebbek vagyunk mint sem gondolhatnánk; söt igaz az, hogy sok részben boldogoknak érezzük magunkat, mert ezen studium által szívek fűzetnek egyűvé, kik külömben egymást fel nem találhatták volna. De midőn elmentünkkor is éreznünk kell, hogy fáradásunk az Egészre nézve füstbe ment, 's törekedéseink resultatumok nélkűl maradtak — meg fog e azon gondolat majd nyugtatni: Te megtettél mindent a' mit tenned lehetett, 's önn-érzésed legyen jutalom...? Kicsiny vigasztalás valóban, midőn a' Sorsot veszszük elő, 's azt mondjuk, hogy ez nem eshetett másképen. Ott, hol nincs többé helye a' reménynek, nem jöhet fel egyéb a' kétségbeesésnél; 's ugy vagyunk mint a' ki nagy fájdalmaiban többé nem érez.

Inkább férfiu vagyok mint sem asszonyi panaszra fakadozzak; 's én a' ki megtanúltam magányos kedvetlenségeimet eltűrni, eltűrhetem a' közönségest is. De ezen gondolatok bár nem nyomhatják is el bennem a' szelíd mély érzéseket, mellyek poesi-

somnak charakterét teszik, még is sokszor keserü leszek temperamentumomnak ellenére; 's megvallom, gyakran teszek ollyat, millyenre csak azon gyermek vetemedik, ki haragjában legkedvesbb játékait rontja széllyel.

Neked a' nagy kiterjedésü Debreczenben, mint Szentgyörgyi mondá, három Előfizetőíd gyültek. 'S hallottad e, hogy *Báróczitol a' Védelmeztetett Magyar Nyelvet* újra nyomtatni nem hagyják?..

Igazságtalan vagyok, midőn neked, kinek épen most bíztatást kellene inkább nyújtanom, illyeket írok. A' ki akadályokkal küzd, mindég dicséretet érdemel; 's ha nem győzött: ki vetheti szemére, hogy felsőbb hatalommal fel nem ért? 's ha elsüllyedt a' terhek alatt: ki leszen eléggé igazságtalan, a' szerencsétlentöl szánakozását 's könnyeit megtagadni? És nem tisztelljük e mi Rádaynak és Orczynak emlékezetöket? Nem lesznek e ezután is, bár milliomok között kevesen, kik Kazinczyt és Kist és Berzsenyit, 's Virágot és Kisfaludyt, kik Horvátot és Vitkovicsot és Szemerét 's tégedet forró tisztelettel fognak említeni? Emlékezetben lenni a' maradéknál, okos ember előtt nem lehet nem kivánatos dolog.

Adjon az ég egy reménytelen, egy szép jövendőt Maradékainknak! Adja az ég, hogy, ha Literatorink úgy halnak is meg mint Milton, elhagyatva, ismeretlenül sírjokban ismertessenek meg; 's kevélykedve mondja az Akkor-élő: A' mi korunk jobb, mint a' régi volt!

Döbrentei (Kolozsvár, Januar. 31dik. 1814.) Fajdalom, nagyon érzem igazságát annak, a' mit Literatúránk' állapotja felöl írsz: Minden, minden Európai Keresztyén Nemzet elébb vagyon nálunknál, 's nem ragyog sugár elémehetésünknek. Egy-egy Vármegyében van egy jeles fő, egy széplélek, a' ki valamit dolgozik, vagy, legalább, e' felöl gondolkodik; közönségesen pedig szunnyadnak; mohón kapják a' külföldit, ha rosz is, a' magunkéról megfelejtkeznek. (A' Géniek, édes Kölcseym, nem illy környülállások között fejlődnek ki.) Csak egy-egy enthusiasmussal bíró ifju vágja magát keresztül, a' ragyogó Ideáltól vonattatva; 's majd ez is lankadni kezd, midőn látja zsibbadásban lévő Publicumunkat. Nehányszor mondám magamnak, ezeket elnézve: Miért adta nekem a' természet Nemzetem' állapotját olly mélyen érzenem, hogy olly sok fájdalmaim legyenek? Mindazonáltal, azon érzés melly bennünket emelni szokott, tartson fenn. Vívjuk a' harczot, a' míg lehet. A' Morálnak megnyugtató szava, én is azt tartom, nem tartozik a' Literatori fáradság' önnön megnyugtatásához. Az csendes bátorságban is fénylik magának; mert hiszi, hogy a' jobbak 's őt közelebbről ismerők megmentik. Az Iróí-léleknek vágyásai külömbözők ezétől. Ez fényleni szeretné látni Nemzetét. Magyar Iróinknak kedvek épen azért mulik el, 's nem mutatkozik egész lelkességében, mert látja, hogy az ő kerűlete kicsiny ke-

rűlet. A' mi Íróink nevei, kettőt 's hármat kivéve, még igen kicsiny nevek; még mi, ifjakul, semmit sem tettünk néhány apróbb dalok' írásánál, ezek pedig, mint az ének' hangja, hamar elreppennek: te és Szemere tehettek nagyot, 's környüállástok is nagyon segíthet. Azért, barátom, menj bátran a' pályán. Oh, bárcsak lelkedet szárnyra indíthatnák rendeim 's baráti kéréseim: hogy a' boldog Képzeletnek Tündérvilágából olly nagyokat adna, mellyekért nevedet melegséggel említhesse a' jövendő ifjú Génie; mert, hogy csak tudatlanok emlegessenek, tudom, nem kívánod. De, külömben, a' Génie nem azért ír egyedül, hogy dicsőséget kapjon: ő nem lehet el a' nélkül, hogy benne lobogó ídeájinak életet ne adjon; csak dolgozásai között mutatkozik előtte a' hiúdad leányka, a' Hír; 's emelgeti, — — Verset mintegy pirúlva küldök: mert azt gondolhatnád, hogy munkámról sokat tartok, mivel illy későre közlöm; de, hiszem, ment vagyok előtted; messze áll még előttem a' czél; külömben megvallom, rest vagyok leírt verseim' új leírásában; azonban, próbáúl íme valami: *A' Szív' vágyása.* Küldd el, kérlek, te is e' darabról való ítéletedet; küldj a' Muzéumba munkákat!

Kölcsey. (Álmosd, Febr. 18dik. 1814.) Ugy van, édes barátom; méltán kérded a' természetet: miért adta Literaturánk' állapotját olly elevenen érzened, hogy fájdalmaid olly sűrűek legyenek? Ezt kérdem

én is. Ezt kérdjük mindnyájan. Én leggyöngébb vagyok mindnyájotok köztt: megvallom, leghamarabb esem kétségbe, leghamarabb kezdek lankadni.

A' boldog gyermek-kor! midőn írunk még gyakorlatlan kezekkel; 's küzdünk, bár nem tudjuk, Miért? nem tudjuk, Hová? Oh, az a' Tapasztalás! Ott van sírja minden álmainknak, kényeinknek: mikor eloszlik sütő heve előtt a' Sötéttiszta; 's nem többé Phantasiáink' bájképeit, csak azt látjuk a' mi valósággal van...

Ihr Tage, wo wir klüger werden,
Wie schwül ist euer Mittagslicht,
Wenn die Erfahrung warnend spricht:
Vollkommnes weilet Nichts auf Erden,
Was blühet, währet nicht.

Jaj nékünk, hogy reánk nézve a' következő strophát *Wohl dann*... alkalmaztatni nem lehet. Nincs többé semmi vigasztalás: hátra semmi sem maradt! — Hagyjuk ezt. Éljünk egymásban; éljünk egymásnak. Bár milly kedvetlenek a' környülmények, bár milly hijában legyen fáradásunk: de ha Literatúránk idegen maradt volna előttem, mi pótolhatta volna ki azon örömeket, mellyek Kazinczynak, Szemerének 's másoknak barátságokban, 's most kevés idők olta a' tiedben, nékem nyiltanak? Tapasztalásbol tudom: semmi barátság nem lehet lángolóbb 's tartósabb, mint a' melly együtt-tanulásban, együtt-küszdésben — a' köznépnek-ismeretlen Ideál után — veszi lételét. Mit teszen Gellertnek, ha képét

márványbol faragják ki halála után? De, hogy életében Rabenert és Cramert számlált barátai közt: oh, ezen érzést, hogy szavaiddal éljek, *a' Mennynek elöízlete* volt!

Ohajtod: bár lelkemet szárnyra indíthatnák rendeid. Megtompúltam, édes barátom; most inkább mint valaha, érzem azt. Máskor egy levél barátaimtol elverte hidegségemet: 's visszajött a' Phantásia, visszajött az Íróí-lélek: most nem tehetek többé semmit; 's szinte fél év múlt el, miolta csak egy kis dal sem jött elő mellyemböl. 'S mi leszen, ha majd a' jövő nyár' végével a' huszonnegyedik év is előáll? Ennyit élni; és még is illy keveset tehetni! Nem többet erröl egy szót is...

Hogy Muzéumodba munkákat küldjek, most hirtelen nem tehetem. Írásaim köztt nem találok a' mit küldhetnék; 's Jegyzeteim némelly megholt Íróinkrol nagyon rövidek és csonkák. Biographiákat talán írhatnék? Híradásod Férfiak' Életeröl beszéll: de, ha Aspasiárol is valamit tudatni akarsz, jelentsd; 's ezen híres asszonynak biographiáját, mellyet németül írtam, magyarra fordítom, 's sok részben újra dolgozom.

Dalodat, a' sziv' vágyását, örömmel olvastam.

Legszebb, legvigasztalóbb érzései lelkünknek azok, mellyeket ezen dalodban kifejtesz. Boldog visszaemlékezéssel töltöttek el soraid; kivált a' végsők. A' mi kedves Palinkra 's Mathissonomnak némelly

dalaira emlékeztem, mellyekben ő Salisrol illy formán emlékezik. Minő szép dala az neki, mellyet így végez

Dein gedenk' ich, o Salis, mit der Sehnsucht
Heisser Thräne! Der Berge Pracht umfloren
Plötzlich trübende Schleier, nur dein Bildniss
Dämmert im Nebel.

A' tiéd is szép. De mennyivel lenne szebb, ha mértékes rímekben íratott volna. A' Zrínyi-vers, Alexandrínerekben, 's nyolcz és hét syllabáju sorokban, numerosus lehet: így numerosus a' Szemere' Vidához írt Epistolája, a' te Feleleted a' Pozsonyi Újságíróhoz, 's Kisnek és Berzsenyinek sok darabjaik; de az illyen soroknak, mint ezen daléi, nehéz adni jó hangzást mérték nélkűl. Vessed csak öszve a' dalodban lévő trochaicusokat a' többivel. Minő szép hangok ezekben:

Ekkor vékony aetheröltözetben...
Rám mosolyg, én is rá képzeletben...
A' lélek szép testvérlelket óhajt...

Nekem úgy tetszik, hogy az articulus' kimaradása nagyon emeli a' beszéd szépségét; 's ez által kedvesebb hangú 's öszve olvadtabb leszen. Én a' következő megjegyzett helyeken elhagytam volna az articulust:

(A) sohajtás miért jő...
Ki az hát, (A) kinek...
Lep meg (AZ)...
(A) szép képzet...

A' pleonastica particulázásokat:

Szívét szívéBE BELÉ veti...
REÁ simulunk karjáRA...

nem tudom, ha kárhoztassam e? De a' Hiatusokat, mint: *bút oszlat Ó Égi, mondjA Az* kedveseknek nem mondhatom. 'S eddig hozzád mint Recensens. Azonban vegyed vígasztalásul, hogy a' Rec.nek sincs mindég igaza; 's még ezt: hogy szép sorok is találkoznak a' dalban.

Döbrentei. (Kolozsvár, Febr. 25dik. 1814.) Ölellek, hogy versemmel egyenességgel bántál. Mindenkor meg leszek elégedve ollyan Recensensemmel. Erzem én azt a' rhythmust, mellyre intesz. De nekem a' Muzsa csókját csak lopva lehet elfogadnom. Neked azt mondom a' mit Szemerének Pesten 1809-ben: te boldog vagy; kényedre élhetsz; 's követheted leked' sugallásait. Külömbben pedig, ha olly erősen a' metrumos rímes versekhez kötjük magunkat, irtóztató munkát kell arra fordítanunk: mert nyelvünkben igen sok a' spondaeus, sok a' hosszu szó. Éleinte úgy próbáltam ezt a' darabomat; de láttam, hogy abba kell hagynom, mikor majd-majd szerencsés valék; 's így hagyám. Szemere' Alexandrínusaiban nincs meg az a' rhythmus: az egyenesen a' franczia versek' modulatiója, 's Kisé. A' mi Olvasóink soha sem fognak a' mértékes rímű versekhez szokni, 's abban azt is becsűlni; ketten 's hárman vannak, a' kik ezt kívánják. — Aspásia' Életét köszönettel fogom venni; 's köszönöm, hogy ajánlod magadat a' munkálkodásra. Ird le tehát, kérlek Csokonai' Éle-

tét; te ehhez Debreczenben könnyen juthatsz. Recenseáld minden munkájit. Tedd Ódáji' Recensiója elébe az Óda' Theoriáját; Dorottyája elébe pedig a' Furcsa Vitézi Versezetét; 's mutassd meg, mi hibáji vagynak? 's mit tett? Erre rég kértem Kazinczyt is; de mindenkor elhallgatott. Palinak pedig, kérlek, írd meg: dolgozza ki Rádayét; ő Péczelen kaphat ezekre datumokat. — — Nem sokára egy levél fog hozzád menni, melly arra kér, hogy egy Eredeti Szomorú Játék' írására concurrálj. Itten, t. i., nehány ifjú Magnások egy summa pénzt most adnak egybe jutalomúl annak, a' ki a' legjobb Magyar szomorú Játékot készíti. Kérlek, ellenem ne mondj: hanem előre készűlj! A' jutalom' kihirdetése a' Muzeumban fog megjelenni. — — Igazíts, kérlek, a' *Költön* 's az *Abrandozón*, az-az fejezd ki szép gondolatodat értelmesebben; — 's a' többieket is, hogy a' Második Fűzetben jól jöhessen ki. Ha csak elfér, az Elsőbe a' *Kedvesnek sírját* tétetem.

Kölcsey. (Álmosd, Mart. 22dik. 1814.) Rest vagyok; 's csaknem alkalmatlan. Ezen buta, tompító magány kedvező lehetne talán valamelly Compilatornak; de a' Poeta inkább sorvad itt, mint bár-hol; neki fénylő társalkodás nem kedves, de egyetértő, öszvehangzó szívért esdeklik szüntelen; 's ha ezen kincs tőle megtagadtatik, lehet ugyan ő Világ ön magának, mint

Matthisson mondja, de ezen világ ollyan mint azArnyak'Országa sivatag és borzasztó.

A' Szomorú Játék!?

Hogyan jöhetsz azon gondolatra, velem valami ollyant probáltatni. Én nagyon Lyricus vagyok; 's Múzám nem eléggé találós: 's egy Tragoediát vihetnék ki? *Sumite materiam viribus aequam*, ugymond Horátz: 's ezen okos embernek sehol sem volt inkább igaza mint mikor ezt mondá. 'S osztán — ki fogná megitélni? Gábor, Gábor! Bámulom a' tüzet, melly a' Literatúráért benned ég. De nem hiszem, hogy Erdélyedben nagyobb divatban volna az Aesthetikának stúdiuma, mint itten, minálunk. Curiositásbol várom a' levelet, mellyet e' felöl írsz; de ha ellened mondottam, látni fogod — hogy igazam van.

Te azt hiszed, hogy én kényemre írhatok. 'S miért? Hogy falun lakom? 's hívatalom, 's elszorító kötelességeim nincsenek? De, ki űzi el az únalmat, mellyet ezen falusi magányos élet szül? Hiszed e, hogy ritkán van erőm, csak olvasni is? Ha némellykor nehány rímeket leírok, ez csak úgy jön, mint mikor a' bandzsalgó ember bötűket ír a' porban, bár lelke másutt jár.

Utolsó levelemet Palihoz Lasztóczra írám; mert Februárban oda visszament, 's úgy írá, hogy heteket fog ottan tölteni. Ott van e még? nem tudom. 'Ö, úgy látszik, nem csinál 's nem gondol egyebet, csak a' mi Szerelmére tartozik. Kétségkivül

kérted őt is, concurrálni? Ő az effélére külömben is rest; 's nem fog e most az lenni', midőn csak hölgyében él? Íróink köztt egyet sem ismerek, ki ezen pályán szerencsésen mehetne; 's nincsen is Tárgy és Környülmény, melly a' Drámára hajlandóságot adjon valamellyiknek Költőink közül.

Miért dolgozzunk?

A' Magyar Színjátszói Társaságokért? Képzelhetni e nyomorultabbat, szánásra méltóbbat, mint azok? Kontárok a' Játszók, 's azok az Írók is; 's igy maradnak, ha nagyon nem csalódom, míg egy szerencsés, nem remélt Epocha fel nem tűnik. Óhajtom, hogy ne legyen Magyar Theatrum, ha más formán nem lehet: Pesten a' Német mellett, nem egyéb nevetségnél; itt, ezen kisebb Városokon pedig, azon pusztítást teszi a' Publicumban, mellyet az ostobául vezetett Érzelősség tenni képes. Valami másfél éve, hogy az Annalisokban ezen Provincial-theatrumokrol, nevezetesen a' Debreczeniröl, vala szó — talán Gróf Battyáni Utazásainak Recensiójában; 's valósággal, sok igaz volt az ítéletben; ha bár nem a' legtisztább kútfőböl folya is. Ismered azt a' Lengyelt!

Ezen levél Éretnektöl íratott; azt fogod hinni. De ne hidd, hogy hidegségem Literatúránk eránt íratta volna velem. A' Magyar Literatúra örökre kedves leend nekem, 's még akkor is, midőn reményem csak annyi sem leszen, mint most még van. Sokat, sokat köszönök én ezen szép, de elhagya-

tott Literatúrának: barátimat, cultúrámat, 's életemnek kevés de egyedül szép órájit. Miért nem lakunk együtt? miért nem egymáshoz közel?.. Az ég nem így akarta; 's így nem leszen.

Döbrentei. (Kolozsvár, Máj. 10dik. 1814.) Ne írd azt, hogy a' Serkentések, Jutalomtételek hijában valók. Mivel mi nem találjuk alkalmatosnak környülállásainkat a' Literatúra' virágoztatására: azért hát ne munkálódjunk? mivel rossz Játszóink vagynak, ne írjunk Drámát? Ne írt volna e' Shakespeare, mivel darabjait életében nem Garrick adta elé?

Kölcsey. (Álmosd, Mart. 6dik. 1815.) Íme, lerovom esztendős adósságomat; 's küldöm Csokonainak új manieru Recensióját. Ebben a' munkák' recenseáltatásárol az Iró' individualitására vitetik vissza az Olvasó; a' mit a' Recensensek tenni nem szoktak, és nem is szokhattak.

Csokonai megholt; Csokonai Biographust vár.

Én neki Biographusa nem lehetek; de Recensiómban psychológiai festéseket fog valaha az ollyan Biográph találni, ki őtet közelebbröl nem ismerte. Az a' mi itt Csokonairol 's munkájirol mondatik, előtted és barátaink előtt nem új; de az a' mi a' köznép nyelvéröl, 's a' régi szavakrol, 's újításrol mondatik, szükség hogy a' Publicumnak mondassék.

Döbrentei. (Kolozsvár, Apr. 17dik. 1815.) Recensiód egy jól elkészült kitisztított ízlésű, 's tudománnyal bíró Férfiút mutat; 's nagy gyönyörűséggel olvastam. Különösen tetszett a' Génieről való megjegyzésed. De azt a' mit Göthéről mondasz, nem igen hiszem. Benne nincsenek meg a' genialitásnak olly különösen meglepő vonásai mint Homérószban 's Shakespeareben; 's őtet is, mint Horatiust 's Virgiliust, a' környülmények tették naggyá; Göthe már tanúlhatott, amazok magoktól állottak elé; Göthét Génienek tartom, de a' hol az olly hatalmas Kiütődésről van szó, inkább Klopstockot választanám. 'S Ossziánt itt elhagyád? — Gyermekkori Vélekédésed' elébozása nem áll jól, hogy Henriádot az Iliásznál, Csokonait Himfynél többnek tartád. A' gyermek nem ismerte talán még Iliászt; nem Himfyt. Lehetetlen, hogy te mingyárt e' kettőt nem választottad volna magadnak. A' gyermeki bizonytalan, kapkodó ízlés miben ítélhet?... Lelkemben forr minden; — én sokat nem szeretek írni... te érted, mit akarok: azt a' periodust én elhagynám. — A' *gediegenes Gold*-ot vagy magyarul tenném, vagy elhagynám. A' Töviseket és Virágokat becsűlöm: csak a' Dayka' Ítéletét nem. Himfyről olly Teremtő-lélek ítéljen, mint Himfy; ki tisztább ízlésü legyen mint Himfy: Dayka tiszta — De nem teremt! Kazinczynk maga megvallotta, hogy ezen epigrammáját fellobbanásból írta. Bosszanko-

dom, hogy azt mondhatta valaki Kazinczynak, hogy én a' jegyzést félénkségből, még épen hizelkedésből, tettem a' Muzéumba. Nem. De, Recensióink' csendesebb tónusa' helyre állását óhajtom — mint azt Kazinczy kezdette; a' hogy e tiédben is több, csendesebben való beszéllést ohajtok, mert némelly kifejezéseid valóban nagyon kemények: különösnek jő az nekem, hogy mi, Magyar Írók, csak hatan 's heten vagyunk; 's czibáljuk egymást. Irjunk *in genere* Kritikai Megjegyzéseket: fedezzük ott fel a' hibákat; akkor bizonyosabban fogunk tanítani. Láng legyen a' munkában: de az ítélésben ne heveskedjünk; 's kerüljük a' keserü tónust. — Nem mondanám egészen előre, hogy Berzsenyi nagyobb pontra még nem mehetne. A' Dicsőség fő pontja Egy; de nemei lehetnek, 's mindenik fő pont lehet. Horatius elérte már némelly darabjaival a' fő pontot — teszem: Ódájiban; de lehetett volna e hinni, hogy idősbb korában az Epistola' Dicsőségét el ne érje? Berzsenyi is olly két új Epistolát írt, egyiket Malvínához 's másikat hozzám, hogy azokban új Dicsőségét látom.— *Szerencsétlen próbák*... Ezen kifejezésed helyett ezt tenném: *'s azért a' Lyrai lobogó tüz miatt az Elbeszéllés' természetes rendét nem mindenütt tartá meg.* Vagy hogy itt ezt egészen elhagynám; mert ugy sem a' Regékről szóllasz: annak kifejtésére pedig az, a' mit elébb mondál, elég. — Mind Himfy mind Csokonai határ közzé szorí-

tott Geniek... Csokonai kisebb osztálybeli. Azért nem tenném Kisfaludy Sándor mellé. Osztán minden Genie határ közzé szorított Génie *in genere*. Igy Petrarcha nem tudott volna Gierusalemme írója lenni; Pope nem Gessner, Pastoráljaiban; Gessner pedig nem tudott volna olly felséges Prologust írni Addison' Cátója elébe, mint Pope írt. — — — Kazinczy' Marmontele sokkal feljebb való, csínosbb tónusu a' Báróczyénál; de Kazinczynak sok elforgatott periodusai vagynak, mint Shaftesburynak Johnson' itélete szerint; 's mennyi Germanismusa, 's ott is, hol nem kell! Nem szívelhetem Állítástokat, hogy ott is éljünk a' Germanismussal, a' hol nekünk van helyette jó, magyar, csínos Szollásformánk. Mi a' jó franczia Stylus? Az a' mi jól van francziául. Igy a' többi Nemzetek' Stylusa. Ezekhez csak akkor kell folyamodnunk, mikor a' magyarban semmi ollyant nem találunk. A' rettegő puristaság rossz: de hibás a' kelletinél merészebb neologizálás is; a' kettő között való út teszi a' Nyelvet tisztává, csínossá. A' cultivált Magyar, igen is, csínosan beszéll; de az a' Dáma vagy Úrfi, a' ki németes fordításokkal beszéll magyarúl, nem tud magyarul: van szerencsétlenségem, illyen Dámákkal beszéllenem; 's épen nem kívánom, hogy az Új Magyar Stylus ollyan legyen. Kazinczy kaczag engemet, mikor illyent írok neki; 's kaczag, ha írom, hogy ez és az nem jó; 's azt írja, hogy azt megérti Szemere és

Kölcsey. Én is írtam, de nem tartom jónak. Gessnerben sok jobban van az első fordításnál: de némelly jobb az elsőben. Nem szebb kifejezés e a' „vérrel befecskendezett bajnok" a' *vérrel mocskosnál*? Osztán a' csermely csergedez, 's nem *csácsog*; a' csácsogást únom, a' csergedésben gyönyörködöm. Ezeket mind említened kell Kazinczy' fordításában. Barátom, én hévvel szeretem Kazinczyt, úgy szeretlek téged; de illyen újításaitokban nem értek egyet veletek. 'S ne gondold, hogy ezt Sághi' levele okozta volna bennem, ki egyenes hazafiui indulatból azt írá, hogy Kazinczy' Újítgatásai 's csípős Recensiója miatt negyvenen mondottak le a' Muzéumról; hanem meggyőződésem ellen soha sem cselekszem. — — A' *populár* és *pöbelhaft* kifejezésedet így próbáltam kitenni: köznyelvi és kösségi. A' *Romance* helyett jobb Románcza; 's a' *Copierozás* helyett Másolást tennék. — — — Mit mondasz ezen észrevételeimre? Feleletedet elvárom.

Szemere nekem nem ír. Mint lehet az? Nem értem. Azt kell hinnem, hogy irántam meghidegült. De köszönöm neki, hogy Kölcseyt barátomnak tette.

Kölcsey. (Álmosd, Maj. 3dik. 1815.) Göthe, azt írod, nem tartozik egy rendbe Homérosszal és Shakespearrel; 's hogy őtet, mint Horátzot és Virgilt, a' környül-

mények tették naggyá. Én örökre azt állítom: nem.

Göthe tanúlhatott; 's épen azért csínosbb és kritikusabb mint az Angol és Hellén; 's a' ki őket igazán ismeri, lehetetlen nem látnia azon *Grundot*, melly sem Virgilben és Horátzban, sem Klopstockban nem látható. En Klopstockot nagynak hiszem: az ő lelke szint ollyan nagy mint akármellyiké a' legnagyobbak közül; de egészen — Ódájiban, dalaiban, Messiadjában, Drámájiban, szóval mindenütt, csak *lyrisch*, még pedig csak *sentimental-lyrisch*. Az a' szabad, makacs, örökre-víg, örökre teremtő, mély és mégis könnyü, fellengő és még is játékos lélek az: mellyet én az én három Választottaimban nem bámulok már, mint hajdan, de kedvelek és kedvelni fogok mindég. Osszián nagy és Teremtő-lélek; de nem Homér: ez n utolsóban ujabb 's ismét újabb szépségeket lelek; amaz elsötétedik lasanként szemeim előtt mint a' felhőkbe vonúló hold, 's únalommal teszem le. A' Kaledóniai és a' Görög olly formán állanak előttem, mint Schiller és Göthe: nagy mindenik, de Schiller setétbe sülyeszt 's kifáraszt; Göthe felderít 's erőben tart.

Hidd nekem, hogy bizonyos értelemben minden Poetát csak a' környülmény teszen.

A' Homerídák mint Shakespeare, Osszián mint Göthe másoktol vettek lángot és tudományt; de, valamint a' Homerídáknak jutott segéddel Virgil nem sokra ment volna,

úgy a' Göthének jutott segéddel sem ment volna ő annyira mint Göthe ment. Vessd bár öszve Göthének Achilleisét az Aeneissel, 's nézz végig a' Werthertöl Wilhelmig 's Berlichingentöl Egmontig és Iphigeniáig, 's olvassd össze meg' össze Hermant és Dorotheát; 's mondd meg, hogy, ha a' Környülmények és Tanúlás Göthét tehetnek, mért nem lehetett Voss is Göthévé? 's lesegessd a' külömbséget Dorothea és Louise 's Herman és Walter köztt; 's a' Voss' gyönyörű Elegiájit tedd mellé a' Római Elegiáknak.

Gyermekkori Vélekedésemnek előhozását gáncsolod.

Esküszöm neked, hogy tiszta igazságot írtam ott; 's ha azt hiszed, hogy Himfyt és Homért ismervén, lehetetlen volt volna őket nem választanom, azt juttatom eszedbe először: hogy én Debreczenben iskoláskodtam, következésképen Csokonait hallottam mindég Himfy felett dicsértetni; 's a' nem-bizonyos ízléssel bíró gyermek elébb hiszi azt a' mit más mond, 's későbben habzik, 's csak idővel talál az igazra; másodszor: hogy én francziáúl igen jókor tanúltam, 's sok ideig Voltaire volt az Aesthetikában Vezérem; csudálod e, hogy Homért ismervén, még is hittem azokat, mellyeket Fridrich, a' Burkus Király, ír a' Henriad előtt álló Beszédben? Egyéberánt ezen Véleménynek előhozása csak azt akarja mondani, hogy Csokonainak igen sok bálványozóji vagynak, 's az voltam én

is, de már az nem vagyok, és hogy miért nem? akarom a' Publicummal tudatni. Nekem egy sok érdemű Úr nem régiben is azt mondá, hogy ő Csokonait minden más Magyar Poeták között Elsőnek tartja: az illyeneket szeretném, hogy a' Recensiónak eleje érdeklené; 's hagyjad azt a' *gediegenes Golddal* együtt — 's ezt egy kis capriczből kívánom; mert kiknek vagynak több szeszeik mint az Iróknak?

Én a' Recensióban is azt vallom, 's barátaim' körében is színezés nélkül mindég azt beszéllem, hogy én Ebben és Abban, 's a' kitisztított Daykában is, sok Elhányni-valót látok; de látok azt Matthissonban és Klopstockban is. 'S miért kívánja azt Valaki, hogy hibájit is jóknak tartsuk? Iszonyu balgatagság az, midőn ezen Valaki vakon bámultatni kíván. Soha sem szabad tehát megmondani, hogy ez a' Munka jó, de még itt vagy amott lehet jobb is..? 'S ha ki ezt megmondani meri, czibálást kezd e? Valóban nem értem, mire czélzasz azokkal a' *Közönséges Kritikai Megjegyzésekkel.* Ha recenseáltatni nem akarunk, soha sem megyünk elébb. Nézzed, mi lőn Matthissonbol, kit az első Recensens Hölty-nél sokkal alább-valónak lenni declarált. Mi nem lehetne Egynémellyikünkből is; vagy, mi nem lehetett volna! A' gondatlanság is nagy hibája az Irónak; de ha azon gondatlanság még kevélységre ád okot: ott ne remélj többé semmi jót. A' mit Recensiómban mondottam, . . . megfontolva

mondottam. Egyikböl épen ugy nem lész több mint a' mi; mint Másikbol nem lész több mint a' mi. A' fő pont csak Egy, és minden külömböző nemekben is csak Egy.

Kazinczyban sok a' Germanismus.

Ha ezen Ellenvetésedre, 's a' mellyeket még itt felhozsz, felelni akarnék, árkusokra kellene nőni e' levélnek. A' múlt nyáron írtam a' Neologizálásrol egy Dissertatiót; 's ohajtom, hogy valaha láthatnád. A' mit Kazinczy csinál azt nem Báróczy csinálta legelébb; hanem csinálták minden régibb Íróink, mint Illyés Püspök, Molnár Albert, Zrínyi, Gyöngyösi István.... Elhiszem én, hogy a' jó franczia Styl az, melly jól van francziáúl; de a' mi Nyelvünk, hála az égnek! nem franczia nyelv. Van franczia Constructio: de van e Német és Magyar is? Én örökre azt mondom: nincs; 's épen azért tartom mind a' mi nyelvünket mind a' németet szerencsésbbeknek a' többi Európainál, 's magánál a' régi Rómainál is. Az út meg van törve; de nem Kazinczy, nem Báróczy által: hanem régtöl fogva, az egész Nemzet által; 's ezen út leszen az igaz út, 's erre hajlik a' Nyelv, 's ezt maga útjábol elvenni épen úgy nem lehet, mint Marini az Olasz nyelvet el nem vehette. Az idő mindent kimutat: azonban Ellenkezők lesznek még akkor is, midőn már a' nehézség superaltatni fog.

Én Adelungot kaczagom; 's minden érdemei mellett is nem tartom egyébnek szegény Grammatikusnál. Kolbe megmutatta

a' franczia nyelv' rosz útját, 's Adelung' hibás Véleményeit — midőn már Adelungnak szemei előtt estek meg, a' miket ő képteleneknek lenni predikált. Hidd el nekem, a' nyelv maga meghatározza magát, 's hogy ez a' Szó vagy Szóllásforma bevétessék, vagy ne? sem Grammatika sem Syntaxis nem határozzák meg: hanem Valami-Más, a' mit nevezni nem lehet.

Jusson eszedbe, hogy Révainak sok rend szerént formált Szavai el vagynak felejtve; 's a' *czím* megmaradt. Mi okon? Ki tudja megmondani? Mert a' miket Garve mond is az illyenekröl, jól vagynak ugyan mondva; de minden kérdésre meg nem felelnek. Én Kolbeval tartok: mert azt kívánja a' nyelv' természete; 's hogy azt kívánja, megtetszik csak onnan is, mivel a' Debreczeni Új Énekes Könyvböl a' múlt nyáron két ívnyi Neologismust írtam öszve, pedig még félig sem olvasám vala el. 'S honnan ezen Neologismusok? Honnan épen ott, hol azokat leginkább gyűlölik? Felelet onnan, a' honnan Illyés, Tinódi, 's számtalanok a' magokéit vették: a' Nyelv' Természetéböl.

Popular és *pöbelhaft*...

Ezek azért állanak ott, mert magyar nevök ezeknek sincs. A' *populus* és *plebs* köztt nagy a' külömbség; 's a' *köznyelvi* és *kösségi* (helyesebben: *községi*) mindenik Egy ídeára viszen. Nem bánom, tedd oda őket, de parenthesisben vagy jegyzésben; mert a' német Terminusok az Aes-

thetikussal inkább megértetik mit akarok: a' Nem-aesthetikussal pedig, tudod, igen keveset gondolok. Ha a' *Romance* nem tetszik, írj *Románcz*-ot; mert a' *Románczát* és *Rímát* ki nem állhatom. A' *Copierozás*, mint Technicus Terminus, csúszott be. Purista nem vagyok; 's tudod, hogy a' Recensiók Technicusoknak iratnak — 's a' bévett Terminusok minden nyelven Egyek. Tedd a' *Másolatot* parenthesisbe. Én makacs nem vagyok: de a' rettegést inkább utálom, mint sem rettegni látassam mások előtt.

Periodicus Írások' Kiadójira nézve nem kell a' Munkáknak mind egy principiumon készűlni: ő a' másokéit csak kiadja; nem pedig szerzi. Ha attol félsz, hogy az illy Recensiók a' Muzéum' szerencséjét hátráltatják, úgy ne vedd fel: jobb nem lépni fel a' Publicum előtt, mint sem ugy lépni fel, mint az ember nem akarna. — Philosophiai Tárgyak is valának a' Muzéumban: ha akarod, én ollyakkal legbővebben szolgálhatok; mert az Aesthetika, látom, nem a' mi embereinknek való. Nekem a' Görög Philosophusokrol igen sok jegyzeteim vannak; ifjabb koromban ez vala legkedveltebb Stúdiumom. — — — Elfáradtam a' Literátori dolgokban; szólljunk már magunkrol is.

'S Szemere neked nem ír?

Emlékezem, hogy a' múlt nyáron ő panaszolt nekem így: Döbrentei nem ír. Fájdalmas, mikor feledékenység lép a' szép

ismeretség elébe. Felejt az ember, de soha nem hal el bizonyos homályos érzet keblében; 's ugy tetszik, mintha lett volna még valami jó, melly már eltűnt. A' mi Palink, az én kedves Palim, sokat 's igen sokat szenved; 's ezen gondolat valahányszor feljő lelkemben, mindannyiszor elborúlok. Én nem tudom: azon érzemény e kínosbb, midőn az ember maga szenved; vagy az e, midőn másokat lát maga körül segéd nélkül szenvedni? Nincs senki baj nélkűl; de sok idő olta feledem a' magaméit, ha látom azokét, kiknek sorsában részt veszek. Mit tehet az ember? Mit tehetek én, ki naponként gyöngűlök, többnyire vídám kivűlröl de belöl emésztetve — a' mit én olly ritkán, 's Palinak most soha sem, szoktam megvallani... Elmegyünk egymás után, édes barátom; 's űresen marad a' pálya, mellyen mi olly kevés szorgalommal forgottunk — nem a' magunk hibája miatt! — — —

Döbrentei. (Kolozsvár, Máj. 15dik. 1815.) Recenseálnunk, édes barátom, igen jó: lám magam kivántam, de csak a' mint írám már, ne olly heves megtámadásokkal, 's recenseálni kell; ámbár én azt nehezen fogom tenni. A' Kritikáról ez előtt két eszdővel kezdettem írni; 's ki fogom dolgozni, mihelyt kedvem jő: ott, úgy látom, a' tieidtől külömböző principiumokat hozék elé. Én szeretem a' Geniet — még kicsapongásaiban is; 's nem fogom olly kurtán, mint te venni látszol. Mit használ a' száraz

Regulák' kielégítése: ha az Egész hidegen hágy? Szebb nekem az anglus kert mint a' franczia. Barátom, a' Genie büszkén tekint le sasrepültében az őt lerángatni akaró Kritikusra; 's valamint ez rázza annak munkája mellett fejét, úgy az kaczagdogál aprólék kifogásain. Te, mint Recensiódból látom, jó Psychologus vagy: figyelmezz hát arra is, hogy a' genialitás és magas kifejezés, vad elhányás és szilaj repülések köztt van; nagyon szép az, a' mit erről Longinus mond; nem értem ezzel a' Jean Pauli kicsapongást, mert a' Genienek kell magát a' csínos ízléstől vezéreltetni — de, reszkessen e az aestheticai Postulatumok' be nem töltése miatt, ha minden legkisebbet szorosan be nem töltött?! A' Kritika felette sokat segít; 's akkor nagyon szeretem, ha nem felette feszes. Szabad megmondani, hogy ez a' munka jó, de ez vagy más hibák vagynak benne; hanem mindent egy szóllással ne sujtson le; 's a' Recensio' tonusát a' humanitásnak szelíd színe nagyon kedvessé teszi: átaljában kívánom, hogy az állíttatnék fel közöttünk. A' Magyarok közül egy egy csínosítja magát a' Külföld' Kritikájával, 's túl megyen a' magyar cultúrán, melly igen csekély. Minthogy Iskoláinkban nem taníttatnak úgy az ifjak, hogy elkészűlhetnének a' Felső Kritika' ismeretére, a' hézag nagy a' külföldön 's itthon Tanúlt köztt. Igy a' mi Kritikánk nem magunk közűl jőven ki, szükség hogy az elmaradt Olvasóhoz a' fennlévő Kritikus

leszálljon, 's Kritikájának okait adja; 's a' mit az Olvasó az iskolában nem tanúlhatott, azt nála tanúlhassa: Ezt értem én a' *Közönségesebbé tétetett Kritikai Megjegyzésekkel.* — Ha látni fogod Algarotti' Munkáját a' Muzéum' IVdik Fűzetében, látni fogod: hogy én a' Neologizálásnak, Külföldről-kölcsönözésnek ellensége nem vagyok; de úgy értve a' mint már írtam. Rettegő nem vagyok: de nem azért nem rettegek, hogy rettegni látszani félnék; hanem a' Nyelvvel igen szabadon 's vakmerőskedve nem akarok bánni. Én azt szeretem, mikor Gondolat ád a' Nyelvnek míveltséget, nem Feszeskedés. A' gondolat' nagysága is akkor lehet ugyan nagyobb, ha a' nyelv nem hátráltat kifejezésemben; 's szabad kurtítnom a' szót, mellyet kurtítani a' szók' gyökereinek ismerete megenged, szabad szokatlan fordúlással élnem: de vígyáznom kell mégis, hogy a' nyelvet ki ne tekerjem; 's a' nyelv' természetére és az abból folyt szokásra is kell ügyelnem — mert kinek írok?! Én perelni veletek nem akarok, ha némellyekben nem egyezem is. Szabadon akarok választani Ennek és Amannak uj felfedezéséből a' nélkül, hogy denevéreskedni akarnék; mert magamnak is útat kivánok csinálni; — 's hiszem, hogy azért még is híven fogsz szeretni.

Kölcsey. (Cseke, Szatmár Várm., Apr. 2dik. 1816.) Szemere írja, hogy neked írt; 's barátságtok ismét folyásba indult. Adja

az ég, ne jöjön többé semmi kedvetlenség közitekbe; 's miért is ezt — hogy éltünknek legszebb örömeit kész-akarva semmivé tegyük? Fájdalom, makacsok vagyunk a' barátságban. Pedig nem egészen azé a' hiba, a' ki elébb elhallgat vagy félre vonja magát; hanem azé is, a' ki a' hallgatót vagy félre vonúlót magának hagyja. Nem kellene szégyenlenünk, ha némellykor járunk is barátaink után: mert a' barát 's az idegen köztt felette nagy a' külömbség. Vagy talán mingyárt azt higyjük, hogy a' hallgató meghűlt erántunk? Ne, édes barátom! ne veszítsük el az emberekbe való bizodalmat mind addig míg lehetséges. Kinek szívébe könnyen fér a' gyanú, annak sorsa sokkal veszedelmesebb 's szánásra méltóbb, mint azé, ki a' bizodalomnak áldozatjává lett: míg bízunk a' más' virtusaiba, jele hogy a' virtus' magvait még szíveinkben hordozzuk.

Engedd meg nékem ezen Predikátziót.

Én sokszor örömest intek, örömest predikálok; de minden, a' mi szívnek tellyességéből jön, méltó az engedelemre. Én, a' ki tudom, mi voltál te egykor Szemerének 's ő neked, soha sem emlékeztem fájdalom, sok fájdalom nélkül azon panaszokra, mellyek az ő hallgatása ellen tétettek. Kínos volt nekem azt nézni, hogy két ember, mindenik kedves nekem 's mindenik hasznos Literatúránknak, mint veszti el egymást! Ne, barátom; soha se jöjjek én illy rettegések közé miattatok!

A' mi engemet illet, az én lelkem sympathiábol van alkotva; 's mind addig míg barátaim Rényért és Hazáért, a' Szépért és a' Jóért lángolni fognak, nem szűnöm meg őket a' leghőbb, legszenvedelmesbb szeretettel körülölelni. Így téged is, szeretett barátom; 's bár külömbözzünk értelmeinkben egymástol, az szerelmemet erántad nem fogja gyengíthetni.

Idő, hely, környülmények külömböző fejekben külömböző ideákat származtatnak: mit ez a' barátságra, ha ez vagy amaz tárgyairol a' Tudománynak nem egyeránytítélünk? Én legalább távol igyekszem lenni azon veszedelmes balgatagságtol, hogy másokat is a' magam mértéke szerént becsüljek. Mi lenne a' világbol, ha az Opiniók' Tartományában minden ember egy úton járna, egy úton tolongana? Én téged nemes szívű embernek hittelek; óhajtom, hogy nálad hasonló hitre tegyem méltóvá magamat!

Döbrentei. (Kolozsvár, Apr. 23dik. 1816.) Nagyon köszönöm újra-megszóllamlásodat. A' mult héten írtam Munkácsra, hol egy Ismerősem van; 's kértem ezt, tudakozna téged e' tájon: most téged kérlek, látogassd meg őt, ha Munkácshoz közel lakol, 's oda bemégy. — — — Nagy örömemre van, hogy a' Muzéum itt Kolozsvárott hét Ifjat feltüzelt; 's ezek hazafiúi lángolással jönnek előmbe. — — A' Mondolatra tett Feleletetek igen jól kimutatják

Literatúránk' Szemetjeit. Az Életírás' húmora, 's a' *Nejtj Gedeon!* nekem nagyon jól jött; 's az a' Tiszteletes-Uramos Bibliai Citálás: de nem kellett volna *Beytrag* 's *Bursch* szavakkal élned; annyira menni az Írónak, annyi, mint helyben hagyni a' Magyar Dámák' *geschickt* munkájikat, midón azok *hackedlizás* mellett *Gefrornest* esznek. A' ti Munkátokról mingyárt olvasásakor mondottam, hogy nem fog annyira tetszeni mint a' Mondolat, mert ez képével Arlequinade, 's oda futnak az emberek; 's, úgy látom, hogy a' Feleletet sokan nem tartják elégségesnek: bizonyosan hibáznak; ezt tíz esztendő meg fogja mutatni. Hogy a' ti Írástok' czélját vastagabban megérthették volna vastagabb Olvasóink, jó lett volna ki is mutatni Előértekezésben: Hogy a' Mondolatisták azt akarják e tehát, hogy olly munkákat csudáljunk, millyeneket ti kicsúfoltok? 's elválasztani Kazinczy' szerencsésebb Újításait Vandzáétól.

Kölcsey. (Cseke, Maj. 11dik. 1816.) Munkács ide nincs messze; de ott még sem valék egyszer is. Makacs vagyok, 's nem lehetvén azokkal, kiket leginkább szeretek, ritkán hagyom el ezen nyomorult falut. Míg Városon laktam, mindég ohajtottam a' falut, a' szép mezei természetet: most miolta falunlakó vagyok, Sokratesnek principiumait tettem sajátimmá, ki a' holt természetben nem lelt semmi kedvellésre méltót, társalkodó talentumainál fogva

mindég a' városba az emberek közé vonattatván. Valami illyet mondott Berzsenyi is a' Vitkovicshoz írt Epistolában; 's jól jut eszembe, hogy azon Darab csak ez által lett előttem kedvessé.

Ifjaidon, kik szeretik a' nyelvet, nem kevés örömem van.

Bár ők értenék azt, mit teszen a' Szép Mesterségeket a' Komoly Tudományokkal úgy együvé kapcsolni, mint azokat Lessing és Herder és Winkelmann együvé kapcsolták. Azt óhajtanám, hogy nevekedő Literatorink bírnának a' tudományok' kincseikkel; 's a' küszöbön ne állapodnának meg. Vezessd ezen óhajtás szerént ifjaidat; 's állítsd fel előttök a' követésre méltó példányokat. A' Németeket azért nevezém, mert a' Francziák között kevés az ember; mert Fontanelle, mert Voltaire, minden nagyságok mellett is, nem érdemelték meg soha bámúlásomat.

Leveled azt érezteti velem, hogy te a' Neo- és Xenologismusnak nem vagy többé olly ellene mint tavaly. Tudtam én azt, hogy minden jobb fejnek elébb-utóbb a' mi részünkre kell állani; annyival inkább minden poetai fejnek.

Adelung is nagy ember volt, mint Wieland 's Göthe és Voss azok voltanak: még is betellyesedtek az idők, hogy Adelung mindenek' láttokra elvesztette perét; 's Wieland 's a' sokkal kisebb Kolbe győztenek.

A' természet' rendében áll az, hogy Aeschylus és Pindar másképen írjanak, mint a' Grammatika' kis Doctorai.

Meg van mutatva, hogy a' Ronsard' és Malherbe' nyelve jobb úton indúlt el, mint a' Voltairéké; 's erröl többé senki nem kételkedhetik, minekutána az újabb időkben De Lille is kénytelen volt azon szabadabb útra visszacsapongani, mellyen a' szeretetre méltó Marot eröltetés nélkül járdalla. 'S nem sokkal okosabb e a' De Lille' cselekedete a' Voltairéénál, kik szüntelen panaszoltak a nyelv' igája ellen, a' nélkül hogy azt kivetni igyekeztek volna?

Hagyjuk el a' pórnépet; 's térjünk az igazi Philológiának utjára, mellyre Vizsgálat 's a' Nyelvnek Történetei vezetnek: 's ha nem akarjuk is épen azt tenni a' mit Voss tett, legalább keressük elő a' Régiség' kincseit; 's a' legrégibb kéziratu Bibliában, Illyésben, Zrínyiben 's többekben már régen auctorizálva találjuk azt, a' mit ezek a' vízzel bövölködő Gottschédek Íróinknak újabb míveikben kárhoztatnak. Kicsiny az, a' kit a' nagyobb sereg' lármája félelemre hoz: mert vagy nem bír illő bátorsággal, vagy járatlan a' maga mesterségében; 's principiumokat nem kapott.

Döbrentei. (Kolozsvár, Jun. 25dik. 1816.) Az Ötödik Füzetben fel van véve dalod a' Phantásiához; a' többi nálam lévőidről várom változtatásaidat: nekem azok valóságos poetai fellobbanással vagynak írva;

de gondolatid, érzéseid nem olly tisztára hozva, hogy lelket és szívet egyszerre megnyerjenek. Közöld velem, kérlek, változtatásaidat. — — Hogy a' Nyelvben változtak gondolatim, igaz. Kereken ellenetek egyszer sem voltam; vagy a' meddig voltam, vagyok most is — midőn ti a' forgásban lévő magyar kifejezések helyett ok nélkül idegeneket választotok. Látni fogod az Ötödik Fűzetben, hogy nekem is a' Nyelv' Ideálja Vezérem; 's mindenben nem nyűgözőm a' Szokás, ezt láthatod a' Harmadik Fűzetben is. Még nem kezdődött jól el ezen Nyelvváltoztatás, 's nem válának Közönséges Perré a' Beszéd' dolgai, midőn Machbethet fordítottam, 's Anglicismusaimért Aranka rossz Magyarnak kiáltott ki; egész Erdélyben nem kaptam Helybenhagyót. Gyanakodtam magam ellen, ha nem csal e a' meleg képzelés? nem e a' mély forró érzés, melly ömlengéseit szokatlan vonásokban festegeti? 's láttam, hogy némellyekben messzebb mentem mint kellett volna; láttam, hogy némellyekben Rángatóim maradnak igen nagyon alantt a' közbeszéddel. Az ifjúi legelső hévben tiszteltnek választott Kazinczy nem vive minden Újításainak felvevésére; 's Ellenvívója voltam egynek és másnak, a' miket Szemerénk tapssal fogadott veled; hiszem azomban most, hogy a' Nyelv' Emelkedése a', Kazinczy által inkább folyamatba vett, Irás által fog történni.

Ugyan-az. (Kolozsvár, Mart. 27dik. 1817.) Hát mi, egykor gyúlva egymás eránt, örökre hallgassunk e? Azt sem tudom már, te írtál e nekem utólszor vagy én neked? De ezt forgatnunk nem szükség: mindenikünk vagy el volt foglalva, vagy rest volt levelet írni; mert szeretetünkben egymás iránt bizonyosan egyikünk sem hűlt meg. Ime én megtöröm a' hallgatást: tedd te is, és felelj e' levelemre, ne hogy büntess; mert, mondom, mind a' ketten jobbak lehettünk volna. Most többszer kapok levelet Palitól. Talán Januáriusban említé, hogy vagy Pestre mégy, vagy egészen félre vonod magadat a' Literatúrától, 's még barátidtól is. Feri, mi ez? De, megczáfolva lelém e' rossz feltételt a' Tudományos Gyűjtemény' II. Kötetében álló Recensióddal. A' ki még recenseál is, az nem vonja el magát a' Literatúrától. Schediust a' Pestalozzi' védelméért nagyon szeretem. Micsoda embercse az a' Folnesics? A' Nagy-Váradi Magyar előbb Magyarságával tette magát furcsává; most Okoskodásai által szörnyít el magától. — Olvastad e már a' Muzéum Ötödik Füzetét? Mit mondasz hozzája? — — Csokonai' Recenseáltatását még nem adtam ki; mert azon Füzetbe, mellybe azt teszem, a' Kritikáról való Értekezésemet akarom elé bocsátani: Hagyj így tennem. Ha egy helyen olvassák a' Kritika' Hasznait egy Imádottnak recenseáltatásával, bizonyosan több hasznot teszünk. Kritikámat nem sokára tisztázom; 's küldöm munkád-

dal együtt. Tehát dolgozz egyebet a' Tudományos Gyűjteménynek: ezt hagyd itt.

Horvát István a' Hatodik Füzetre száz forintot fizetett ki Trattnernek. Ha nem halmozok is ide dícséreteket: sokat érzek ezen veled-közlés' írása alatt.

Írj; 's tőlem is többet kapsz.

NYOLCZADIK RÉSZ.

SZONETTEK.

Kazinczy azon vala elejétöl fogva, hogy Nyelvünket idegen szép formák és szóllások által minél inkább gazdagíthassa. Most a' Szonettet hozta be, elhevülvén Petrarchának olvasása által, 's látván hogy azt, zengzetlen nyelvökön, Bürger és Schlegel Wilh. August is, nem szerencsétlenül próbálták. Rímekben gazdagok nem lévén, hogy jámbus lábainknak is vehesse hasznát, tizenegy és tíz syllabáju sorokkal élt; és e' részben elállott az olasz schémától: kára nélkül a' Müvészetnek; 's talán, díszére. Én követém a' szép kezdetet, és utánunk mások; úgy hogy most Literatúránk is bír nehány Szonettet, melly a' Külföldéji mellett pirúlás nélkül mutathatja magát. Itt adom sajátaimat másoknak reájok tett (Rész X.) Kritikájikkal.

I.

EMLÉKEZET.

Ismét egy édes boldog érezet!
Reám derűl a' messze kor' homálya,
Az elveszett, elsüllyedt rózsapálya
Ismét öröm-tájak felé vezet.

Melly istenség nyujt itt varázskezet?
Mint ömledez hozzá keblem' dagálya!
Érzem, hogy e' szív enyhülét találja,
Te ihletéd, szelíd Emlékezet.

Nem. A' helyett, hogy visszabájolod
Eltűnt korom' szebb álmait felettem,
Borítsd el rajtok inkább fátyolod'.

Elég, hogy őket egyszer elvesztettem.
Ne kénszeríts ujonnan vérzeni;
Ah, érezzd, melly kín ismét - veszteni!

II.

BOLDOG PÁR.

Egy titkos ah felém, 's egy elpirúlat,
Arcz bájos, mint a' legszebb reggelé,
Egy líliommelly, 's egy pillantás belé —
Elszédülék; 's szivem lángokra gyúladt.

Te vagy! kiáltok; 's a' merész indúlat
Kiterjesztett karokkal vitt felé.
Láng lángomat, csókom' csók érdelé;
'S a' boldog Pár egymás' ölében múlat.

„Enyím, enyím vagy, kit kerestelek!
Tiéd e' csók, szerelmem' áldozatja,
E' lélek, e' szív, 's mindenem velek!"

'S mig így rebeg, 's hév szomjam' oltogatja,
Elsüllyed elmém' minden gondolatja,
Velőm lobog, de szókat nem lelek.

III.

HIMFY.

Szökdelve, mint hullám köztt a' halak,
Víg lejtéssel, mint őzek a' berekben,
Úgy éltem én, boldog még, örömekben,
Míg téged, lyányka, nem imádtalak.

Nem így most, lángban értted, szép alak,
Nem így utánad könnyel e' szemekben;
Nincs nyugtom, és völgyekben és hegyekben
És mindenütt téged sohajtalak.

'S egek! talán, míg itt kell sínlenem,
Az oltárnál más boldog fűz karokra,
'S mosolygva fel dúljátok mindenem'?

Ah, díszeid vágyhatnak thrónusokra,
Lelhetsz imádóid között nagyokra,
De mint e' lángszív, illyen hívre nem!

IV.

REMÉNY.

Szelíden, mint a' szép esttűnemény,
Lángarczodon kecsekkel, mint Auróra,
Mosolygsz reám, sötét sohajtozóra,
'S megenyhül Sorsom, a' vad, a' kemény...

De most nem tűnsz fel nékem, jobb Remény.
Fenn révemtöl köd, szél, hab messze szóra,
Faggat, gyötör, remegtet minden óra,
'S küzdell keblemben minden érzemény.

Ah, jőj 's ringassd el e' nagy kínokat,
'S Endymionként a' szent rózsaberken,
Hagyd, éljek boldog istenálmokat.

'S ha lelkem e' varázskarbol felserken,
Mint kedvesét Chitone' lángjai,
Lepjék orczámat hölgyem' csókjai!

V.

ECHO.

Hallgatsz, 's csak sóhajtásid lengenek,
Csak néma köny csepeg bús arczaidra,
Esengve fordulsz ember-társaidra,
Hogy eggyütt-érzéssel könnyítsenek:

Nem ők, nem ők, az érzéketlenek!
Hideg pillantást vetve kínaidra,
Miért vonúla köd szép napjaidra?
Mi bánt? Mit vesztél? Ők nem kérdenek.

El! Társat a' bús nálok nem talál.
El én felém. Szív szívhez szóllhat itten;
Jer, öntsd ki bánatod' nekem meghitten.

'S ha hívedtöl megfosztott a' halál,
Jajgassd nevét, nevével költs fel engem,
'S enyhülni fogsz, ha kínod' visszazengem.

KILENCZEDIK RÉSZ.

A' LEÁNYŐRZŐ.

VÍGJÁTÉK HÁROM FELVONÁSBAN.

SZEMÉLYEK.

Sziklási, földesúr.	*Lőrincz*, kertész.	Sziklásinál.
Szálkai, szomszédja.	*Jakab*, inas.	
Morlay Móricz.	*Léghdzi Nelli*, rokon.	
Lángai Sándor.	*Margit*, gazdasszony.	

Több paraszt.

ELSŐ FELVONÁS.

Sziklási' háza kapuval 's előre nyúló kertfallal, mellybe egy kis ajtó nyílik. A' ház előtt fák.

Móricz (jő.) Szép vidék! Milly gyönyörű ennek a' háznak fekvése e' dombon. Messzéről ugyan szebbnek látszik, mint minden e' földön, közelről veszt, mint némelly asszony, ha fátyolát felüti. Valóban, ha nem szól is a' fogadós, eltaláltam volna a' nőtelen gazdát. Itt selyem kárpit, ott léczes ablak, itt márványozat, ott fatámaszték — úgy állnak szemköztt, mint

szerelem és házasság, élet és álom, reméný és valóság.

Nelli (a' kertben énekel.)

Rózsa-csókkal lengj, te szellő,
Ott a' kéklő hegy felé,
Hol szivem, lágy érzetében
Édes mását fellelé!

Móricz. Milly édes hang? A' kertből látszik felém ömledezni. Mért nem vagyok akkora mint egy torony, hogy a' szép éneklő' szemébe nézhetnék!

Nelli (énekel.)

Lengj te arra, 's mondd a' hívnek,
Még ver e' szív — ah de kínt!
És csak akkor lesz szerencsés,
Ha keblén verhet megint.

Móricz (a' kertajtóhoz megy.) Be van zárva — Hm, annál nyiltabb lesz a' szív. Ez szerető vagy szerelem-ahító, és a' váratlan vigasztaló édes jutalmat nyerhet.

A' kertajtó nyílik; Nelli kiszökik, utána Jakab.

Nelli. Itt akarok sétálni a' szabadban.

Móricz (félre.) Milly szépség! Rég nem láttam párját. (Nellihez): Szabad e', szép Jelenés! mély hódolattal üdvezlenem?

Jakab (merően Nelli elébe áll.) Nem szabad. — Kisasszony! — Kérem alázatosan, a' mint illik!

Nelli. Engedelmet, uram. (a' kertbe vonúl).

Móricz. Csak egy pillantatig még!

Jakab. Tessék künn maradni! (a' kertbe megy, 's az ajtót bezárja.)

Móricz. Mi volt ez? Mint jutott ez az angyal ebbe a' házba? Milly ritka báj ömlött felém e' sötét tüzes szemekből? 'S mellette a' durva kísérő! Holla Móricz, ez dolgot ád; üresen nem távozom, itt titok lappang, melly egy víg történettel vagy néhány szép órával gazdagít. Veszély nincs egyéb mint ha bele szeretnék, 's ez a' szerencsétlenség már annyiszor talált, hogy csak tartós hűség tehetné rettentővé; azt pedig, hála szépeinknek, nem reménylem. — Móricz, Móricz! egyszer még is megakadsz. Mentsen isten! Én annyira szeretem a' Szépeket, mint gyűlölök minden köteléket. Valaki jön! (Lőrincz jön és a' kapuhoz megy.) Hej földi!

Lőrincz. Tessék.

Móricz. Kend a' házba' szolgál?

Lőrincz. Kertész vagyok.

Móricz. Ez, mint hallom, Sziklási Úr' háza?

Lőrincz. Igen is, 's a' falu is a' völgyben; emez pedig az országúton Szálkai uraságé, uram' jó barátjáé.

Móricz. Itthon az uraság?

Lőrincz (félre.) Tán a' leány miatt jött? Nem felelek.

Móricz (félre.) Fel kell oldanom nyelvét. (pénzt ád neki.)

Lőrincz (félre.) Lehetetlen megtagadni tőle valamit. (Móriczhoz.) Azt tetszett kérdeni, itthon e az uraság? Az most rit-

kán megy-ki, mióta az idegen kisaszony nálunk van.

Móricz. Mi neve?

Lőrincz. Nellinek híják.

Móricz. (félre.) Jaj, ez nem jó jel.

Lőrincz. Valami három hét előtt hozták, becsinált kocsiba' mint valami tiltott portékát, és igen vigyáznak rá, még Szálkai úr is majd mindennap általjár őrsegédre.

Móricz. Az énekel olly gyönyörűen?

Lőrincz (vállvonítva.) Csak úgy — de van itt még más, ki jobban ért hozzá —

Móricz. Hol szedi a' kend' ura össze a' sok szép leányt? gonddal nem cserélnékmeg vele.

Lőrincz. Másik Margit gazdasszony, nem épen fiatal, de derék tenyeres talpas leány.

Móricz. Kend tűzbe jön, tán mélyen nézett kend Margitra?

Lőrincz. Biz uram, jó is volna az szegény legénynek; van is valamicskéje.

Móricz. Hát mért nem forgolódik kend körűle? a' párta csak nem nőtt a' fejébe.

Lőrincz. Magam se hiszem, de nekem szívem van 's pénzem nincs — aztán az öreg úrnak is nagy kegyelmében áll.

Móricz (félre.) Ezt meg kell nyernem. (Lőrinczhez) Hallja kend! én megszerzem Margitot, de kendtől is viszont szolgálatot kérek.

Lőrincz. Plánta és virág-magot adhatok, de a' gyümölcs-oltványokra igen vigyáz az uraság.

Móricz. Nem magot — mingyárt megmondom (papirost vesz-ki zsebkönyvéből, és ír.)

Lőrincz (félre.) Ennek a' zsebjéből valami néz reám — most jól fizet, majd fösvény lesz, ha megházasodik. Minő tüzesen ír, mintha a' török úlne nyakán.

Móricz (összehajtja a' papirost.) Így, rövid de világos; nem legszebb írás, de hizelkedő, 's azért a' kalligraphia szégyent vall mellette (Lőrinczhez.) Ezt a' levelkét adja kend mentől elébb az idegen kisaszszonynak — de okosan.

Lőrincz. Mind jó lenne, uram, de — az öreg úr nagyon pattogós. —

Móricz. Azért szedje kend össze eszét, úgy lesz pénze, felesége; aztán tartsa kend nyitva a' kertajtót, tán ott szóllhatok vele.

Lőrincz. Ott lehetetlen, mert Jakab inasnál van a' kúlcs.

Móricz. Hát tartsa kend nyitva a' kaput, nem sokára jövök.

Lőrincz. Meglássuk! de most mennem kell.

Móricz. A' mint mondám, Margit a' kendé.

Lőrincz (a' kapunál csenget.)

Margit (belől.) Ki vagy?

Lőrincz. Lőrincz. (Margit beereszti, és kidugja fejét; Móricz oda szökvén, sikoltva rácsapja az ajtót.)

Móricz. Huh, de rettentő itt a' férfi — ismerjük ezt a' játékot, azért szalad

hogy üldözzük. Most a' fogadóba sietek, magamat rendbe szedem; külsőm mutassa legalább, hogy nem vagyok kiigazítani való ember (Gondolkodva.) De minő charakterben lépjek a' házba? A' szelíd, lágy érzetűt ajtó mőgé ültetik, a' durva erőszakost kivetik — legjobb lesz víg, könnyelmű 's gondatlan elméjűt játszanom, ki csak mulattat: ettől sem félni sem reméllni nem lehet, 's az öreg büszke bátorságában nem sejti majd, honnan száll a' méh a' nyilt keblű rózsára. Mit látok? egy férfi jön erre — haha! tán egy kertben akarunk lopni — mindég a' házra néz. —

Sándor (jön.) Ez hát a' ház, melly utamnak 's reményemnek véget vet. Ha itt sincs, nem tudom hol keressem; minden rokonát összejártam, ez utólsó.

Móricz. Valami utazó melancholikus, igen savanyúan néz — elvonúlok, 's meglesem mit csinál. (a' fák mellé vonúl.)

Sándor. Szoros vigyázat alatt kell nyögnie, különben írt volna.

Jakab (a' kapun kijön.) Lőrincz, zárdbe jól a' kaput utánam, én a' postára megyek, 's ha valaki utánam kérdezősködik, nem vagyok itthon, a' mint illik.

Sándor. Ettől kikémlem. — Egy szóra, jó barátom!

Jakab (félre.) A' gonosz ma annyiféle embert hoz ide.

Sándor. Kend, a' mint látom, itt szolgál?

Jakab. Itt ám, pedig régen.

Jakab (félre.) Ez most hamiskodik, ki akarja belőlem venni. (Sándorhoz.) Tőlem hasztalan kérdezősködik, a' mit uram eltilt, én arról nem szoktam beszélni.

Sándor. Kend derék ember — merre a' kisasszony' szobája? — itthon van Sziklási úr?

Jakab. Hehe! nem mondom-meg.

Sándor. Mit csinál a' kisasszony? kesereg mint a' páratlan fülmile, nemde elvágyik innen, mint fogoly a' szabadba?

Jakab. Engem kérdez, és maga felel — különös —

Sándor. Nemde öröm a' kisasszonyt szolgálni?

Jakab. Én inas vagyok, nem szobalyány.

Sándor. Azt látom; de kend még is boldog, mert körűle élhet.

Jakab. Én nem körűle, hanem utána járok — a' mint illik.

Sándor. Mondja meg kend nekem?

Jakab (hirtelen.) Én semmit se tudok, azért jobb lesz ha az úr innen eltávozik, mert tőlem soha sem hall igazságot.

Sándor. Ezért a' hazugságért megjutalmazom kendet.

Jakab (félre.) Meg akar vesztegetni. (Sándorhoz) Hallja az úr! én becsületes cseléd vagyok, nem veszek mástól bért, érti? Most megyek, a' mint illik. (Megnézi, be van e zárva a' kapu, 's úgy el.)

Sándor (örömmel.) Felséges! Nelli itt! a' viszonlátás' öröme közelget.

Móricz (elöjön.) Már bizonyos, ez régiebb ismerős. Most az öreg két tűz közé jut, 's míg az egyikkel vesződik, a' másik gyújt. (Sándorhoz) Hozta isten, uram!

Sándor (meghökkenve.) Mit jelent ez? (Móriczhoz) Szolgája — tán e' házba való uraságod?

Móricz. Még nem — csak akarok, uram.

Sándor (magát tettetve.) Tán a' szép táj édesgette ide uraságodat?

Móricz. Mi a' holt táj, hol eleven szépség int?

Sándor (félre.) Ördög pokol! ez Nellit érti. (Móriczhoz.) Szabad kérdeznem, kihez legyen szerencsém?

Móricz. Szabad tudakolnom, honnan tetszett jönni?

Sándor. Több helyekről, 's most az országútról.

Móricz. Úgy? magam is — a' mi pedig nevemet illeti, nagy okom van azt elhallgatni. (félre) Milly gyanúsan néz reám.

Sándor (félre.) A' vér ki akar szökni eremből. (színlett nyugalommal Móriczhoz) Már régen tetszik itt mulatni?

Móricz. Nem olly soká hogy ásítsak, nem olly rövid ideig hogy eleget ne láttam volna. Tán uraságod is e' házba szándékozik?

Sándor. A' legjobb cselekedet néma.

Móricz. Helyesen! az okos vezér nem üti dobra, hol 's mikor kezdi ostromát.

Sándor (félre.) Ostromát? (Móriczhoz) Tán váratlan jelenésem valami szép órát gátolt? (félre) A' gyanú megemészt.

Móricz. Akadály édesíti a' diadalt.

Sándor (felcsattanva.) Diadalt! (erőltetett egykedvüséggel.) Így hát némelly hadi készületek már is tétettek?

Móricz. Vadság vólna valakit orozva megtámadni.

Sándor. Úgy! valóban magam is részt veszek. —

Móricz. Annál jobb, én nem vagyok ugyan győzhetetlen, de nem is futamlommeg mingyárt. Szabad tudnom, kivel lépek a' pályára?

Sándor. A' mi nevemet illeti, nagy okom van azt elhallgatni, különben én is tudom a' magamét védeni.

Móricz. Csalatkozik, ki a' szépet magáénak véli; a' nap' sugára nem egyet melegít.

Sándor. A' szelíd szív nem fordúl minden csalfény után.

Móricz. Szelíd a' hóld 's még is változik — de minek több szó? Mi értjük egymást, 's a' következésben rejtezik szerencsénk. (Szives vidámsággal Sándor' kezét fogja). Én győzni akarok, uram! Ha meggyőzetem, lábamra bízom eszemet, 's gondolván nagy a' világ, sok a' szép, ma te ölelsz, hólnap más — és irígység nélkűl szedemfel sátorfámat. (magában) Ez a' régi imádó, én az új — 's hogy az ónál ritkán jobb az

új, azt asszonyaink nem hiszik! — Ajánlom magamat. (el.)

Sándor (egyedül.) Most kocsimat a' faluba küldöm, aztán itt meglesem, mint kezdi az Ellen vitéz munkáját. Erősen hiszem, hogy Nelli' hűsége győzni fog. (el.)

Szoba Sziklási' házában.

Nelli kedvetlen jön 's a' székbe veti magát, Margit.

Margit. Rosz kedve van, édes kisasszony? Mi baja?

Nelli. Minden.

Margit. Hogy lehet az? hiszen rokonánál van, kit édes atyjával egy anya szült; egészséges is, gond nélkül él.

Nelli. És öröm nélkül, mint a' madár arany kalitkában.

Margit. Mikor tulajdon atyja kivánja, hogy míg a' rendelt vőlegény nem jő, szoros rejtekben maradjon.

Nelli. Én a' vőlegényt se nem ismerem, se őt szeretni nem fogom; különben pedig atyám távozást és nem fogságot rendelt.

Margit. Fogság, mert nints itt valaki — csak nyugtan, édes kisasszony, ennek is vége lesz; tessék magát valamivel mulatni.

Nelli. Tán az unalommal? Itt sem a' szívnek sem a' léleknek nincs élelme.

Lőrincz (jön; Nellihez.) Kisasszony! kedves violáját most által ültetem, nem tetszik a' kertbe jőni?

Nelli. Majd holnap — ma nincs kedvem.

Lőrincz (rózsát ad Margitnak.) Leányasszony, ez legszebb rózsa az egész kertben. (Míg Margit a' rózsát elveszi, Lőrincz másik kezével Nellit a' levéllel kínálja.)

Nelli. Micsoda levelet hozott kend itt?

Lőrincz (újait ajkaira teszi.)

Margit. Levelet? micsoda levelet?

Lőrincz. (félre.) Minő tudatlan az a' Kisasszony. Most hazugság légy velem. (Margithoz) Ezt a' levelet előbb egy úr adta által, hogy én a' legszebbnek adjam a' háznál, 's a' leányasszonynak nyújtom. (Titkon Nellihez) A' kisasszonynak szól!

Nelli (a' levelet elkapja.) Haha! tán egy bújdosó vitéz jött tájunkba? (a' levelet nézi) „Az ismeretlen szépnek."

Margit. Édes kisasszony, nem szabad ezt olvasni — már bocsánatot kérek, de nem engedhetem. (A' jobbik mellék szobába kiált) Tekintetes úr, Tekintetes úr!

Nelli. Minek lázítja-fel a' két öreget?

Margit. Tekintetes úr, Tekintetes úr!

Lőrincz (titkon Nellihez.) Kisasszony, miért árult el?

Sziklási és Szálkai jőnek.

Sziklási. Nem hijába, két asszony egy vásárt tesz. Mit lármáztok?

Margit. Ezt a' levelet egy ifju úr küldte Lőrincz által, 's nem tudjuk mellyikünket illeti.

Szálkai (Nellihez.) Ej kisasszony! városi szokás, falusi vétek. Mi nem szoktunk szívről firkálni.

Sziklási (Lőrinczhez.) Ásó neked, nem írás; hogy merted általvenni a' levelet?

Nelli. Szerelmes levél az érzés' virága, 's mivel Lőrincz kertész. —

Sziklási. Tehát a' kisasszony hallgasson. (Lőrinczhez.) Minek fogadtalak? levélhordozónak vagy kertésznek?

Lőrincz. Kertésznek.

Sziklási. Te pedig lopva levelet hordasz, azért kifizetlek, 's eltakarodol házamból.

Margit (esengve.) Tekintetes úr!

Sziklási. Nelli, add ide a' levelet.

Nelli (félre.) Nem Sándor' irása. — Vegye Bácsi. Szinte nehéz a' sok sohajtástól.

Lőrincz. Nem tudtam, mi áll a' levélben; az az úr igen kért. —

Margit. Bocsássa-meg Tek. úr ez egyszeri hibáját.

Sziklási. Hibázott, mert a' levél nem téged illet.

Margit. Nem is reménylem, hogy ártatlanságomat Tek. úr mellett valaki illy szembetűnőleg kísérteni merné. —

Lőrincz. Nem gondoltam semmi rosszat. —

Sziklási (Lőrinczhez.) Eredj! furkós mennykő! máskor megszidlak.

Lőrincz (félre.) Most jól kimentettem magamat (el.)

Nelli. Látja édes bácsi, e' tájban is vannak meleg szívek.

Sziklási. Szeles ifjak, kik elúntokból az asszonyok' könnyű hitével játszanak.

Szálkai. Sem ész, sem tiszteletnem vezérli őket, hanem elbizottság. —

Sziklási (a' levelet nézi.) Ólommal van írva — az igéretnek is ólom lábai lesznek. Minő írás! görbe mint az útjok, zavart mint elméjök.

Szálkai. Lássuk mit ír. (Félre megy Sziklásival.)

Sziklási (olvas.) „Csak egy pillanatra volt szerencsém láthatni, 's tüstént meg valék győzödve, hogy ennyi szépség sem illy magányba, sem valami életúnt agglegény mellé nem való."

Szálkai. Barátom! ez téged illet, én özvegy vagyok.

Sziklási (folytatja.) „Ha tán erőszak tartja, én karomat és tehetségemet ajánlom, forrón ohajtva kedves ismeretségét 's az alkalmat, melly kitűntesse tiszta indulatomat. Minden esetre udvarlására sietek őszinte vallást reménlvén."

Szálkai. Az aláírás?

Sziklási. „Imádója 's védője minden Szépnek."

Szalkai. Balgatag! mi nagy dolgot vett magára. (Nellire czélozván) Ah, egy is sok bajt okoz!

Nelli. No's, bácsi, mit ír vitézem?

Sziklási. Szív helyett lánczot neki, melly tévedt eszét helyre szorítsa. Minő

vesződség lesz ebből! Nelli, hol láttad őtet?

Nellí. A' ház előtt akarván sétálni, egyszerre elémbe bukott; de ne vélje bácsi, hogy szóval vagy jellel e' tettre bátorítám.

Sziklási. Nem elég tág a' kert? Illyenek vagytok ti: különféleség' kedvéért virágoktól csalány közzé mentek. Nem tudod, hogy szomorú időnkben a' csínos leány ollyan mint a' hadi lármajel, minden férfit talpra kiált?

Szálkai. De visszavonúlnak ha frígy köttetik.

Sziklási (félre.) Most egy meglátta, a' többit is ide csődíti, 's utóbb a' sok vendégtől magam kiszorúlok házamból. —

Nelli. Valóban, e' falak köztt nem vártam volna hódulót.

Sziklási. Ne is várj; mert az ember itt okosabb mint hogy szerelemmel vesződnék, melly emésztve táplál, simogatva kínoz, mosolyogva csal 's kizsebelve bért ad.

Nelli. Hah! ismét hallom az asszonygyűlölőt.

Sziklási. Az erőset lehet csak gyűlölni; a' gyönge nemet csak sajnálni.

Nelli. Az igaz, mert szelid érzete többször gyötrelemmé válik.

Margit (Sziklásira czélozva.) Valóban úgy van; csak az érzéketlen boldog.

Szálkai. A' megérett kortól jön a' tiszta érzés; a' fiatalnál csak bujdosó csillag, melly az állhatatlanságban állandó.

Sziklási. Nálatok az érzés hamis pillangó sötét feneken, vér' játéka melly csak a' nyelvet mozgatja.

Nelli. Soknál megengedem; ellenben hány példát tudunk, hol az asszony-érzés megpirítá a' férfi-erőt.

Sziklási. Csak szóval, mint a' szín-játszó, ki fen héjázva rohan-ki meghalni kedvesével, aztán nevetve mossa-le a' tükörnél az indulat' színét. Ha van is érzés, melly egy holdestvénél tovább tart, csak gőg és kitűntetés oka.

Margit. Mint furdalja szívemet az illy gondolat.

Nelli (csintalanúl.) Egykor, édes bácsi, másképp gondolkodott.

Sziklási. Minden embert meglep egyszer a' földi gyarlóság.

Nelli. De bácsit többször is meglepte. Atyám beszélte —

Sziklási. Hogy te csevegő leány vagy —

Nelli. Hogy némelly kosár miatt lett asszony-gyűlölő —

Szálkai (titkon Sziklásihoz.) Haha, megfogtak barátom.

Sziklási. Hm — igaz, kaptam kosarat, de abba rejtezett szerencsém, 's az egy jó, mellyet asszonyoktól nyertem.

Margit. Ah Tek. Úr, hát az én hűségem —

Sziklási (félre Margithoz.) Okosan, Margit — téged nem értelek.

Margit. Valaki jön. (kinéz a' középajtón.) Tek. úr, vendég jön — az az úr —

Sziklási. Nelli, menj hamar szobádba — csak be — te is Margit. (betolja őket a' bal ajtón, 's bezárja.) Úgy. (koczognak.) Szabad. (magában) Ha künn marad se bánom.

Móricz (csinosan öltözve jön, és körülnézi magát, félre.) Már elzárták. (a' két öreghez) Szolgája.

Sziklási. Kihez van szerencsém?

Móricz. Tán a' házi úr?

Sziklási. Igen.

Móricz. (kiterjesztett karral feléje megy) Ah, kedves drága barátom uram!

Sziklási. Lassan, lassan! Az úr ott kezdi a' hol más végzi. Hol tetszett bejönni.

Móricz. A' hol ki tetszik járni.

Sziklási. Hiszen a' kapu zárva áll. Ki eresztette-be?

Móricz (félre.) A' kertészt el nem árulom. (Sziklásihoz) A' mi a' kaput illeti, nekem különös hatalmam van minden zárt felnyítni.

Szálkai (félre.) Barátom, vigyázz! ez valamit akar. Végezz vele minél előbb —

Móricz (Szálkaira nézve, félre.) Hát az micsoda maradványa az előidőnek?

Sziklási. (Móriczhoz) Mi az igazsághoz szoktunk — kihez van szerencsém —

Móricz. Engem hínak — de minek a' név? ez hang, én élő szer vagyok, fentartott homlokkal járok, azért ember ne-

vem, ez a' szó pedig annyit foglal magában, hogy bele halunk, míg kifejtjük.

Sziklási. Nem kivánok én értekezést az emberről, csak nevét kérem — neve csak van —

Móricz. Az én nevem olly szó, mellyre sok ember esküszik, kevés tartja meg. Hív Tóbiás nevem.

Szálkai (félre.) Ez a' házba akarja magát hazudni, 's a' házból a' szívbe.

Sziklási. Hát mit parancsol, Hív uram?

Móricz. 'S szót fogad, ha parancsolok?

Sziklási. Alig hiszem.

Móricz. Röviden elmondom: Nekem e' ház' fekvése tetszik, megveszem jószágostúl — azért nézzük hamar a' szobát keresztűl. (el akarja vonni Sziklási t; kivűl csengetnek.)

Szálkai. Tüzes vásárló! tudom hitelre megvenné a' világot.

Sziklási. Igen gazdag ember tehát Hív uram, hogy illy átabotában illy jószágért mer alkudozni?

Móricz. Hát több pénze van uraságodnak?

Sziklási. Azt nem tudom, van mennyi kell, 's több is —

Móricz. Hát fogadjon-be tisztjének.

Sziklási. Nagy ugrás egyszerre.

Szálkai. Vagy inkább esés.

Móricz. Az ugráshoz láb kell, láb hordja a' testet, 's ki a' kűzdésben és sze-

relemben jókor lábát nem használja, feje is zálogban marad, azonban nekem fejem is van; mert én a' gőböly, júh, még a' kappany-tenyésztést is a' bölcselkedés' legmélyebb fenekéből merítettem, a' mezei gazdaságban pedig maga a' természet is csodál (kivűl csengetnek ismét.)

Sziklási (félre.) Elhiszem, mert a' velő' alkotását elvétette. (Móriczhoz) Sajnálom, hogy ennyi ügyességet nem használhatok, most épen nincs szükségem tisztre (félre) kivált illyenre.

Móricz. Az semmi — valami egy hétig úgy is itt mulatok, nézek, hallok, tanácslok, javítok, használok, 's több illy csekélységekkel házát boldogítom.

Szálkai. Ez a' vendég csupa jó akarat (ismét csengetés.)

Sziklási. De ki csenget annyit? Jakab postára ment, Margitot elzártam, a' többi cselédnek pedig hirem nélkűl senkit se szabad beereszteni.

Szálkai. Okosan! leány és pénz legjobb zár alatt.

Szikklási. Még is megnézem, tán valami ismerős? (az ablak felé megy.)

Móricz (szinte az ablakhoz.) Ne tessék fáradni, tudom már ki lesz (az ablakon kinéz, félre.) Haha, a' régi szerető. (Sziklásihoz.) Egyik tisztem, kit mindég magammal hordozok, bizonyosan engem keres. Mingyárt elküldöm. (Az ablakon kikiált) Ne fáradjon az úr, én itt igen jó helyen vagyok,

keressen másutt mulatságot. (félre) Mint háborog!

Sziklási (Szálkaihoz.) Ez bolond vagy kitanúlt kópé. Csak Nelli ne volna itt, jól elmulatnám magamat vele.

Móricz. Már elment, 's mi békében lehetünk; azért is engedelméből úgy teszek, mintha otthonn volnék. (leűl.)

Szálkai (félre Sziklásihoz.) Most ugyan vigyáznunk kell; én barátságból nálad maradok, és segítem a' leányt őrzeni, még a' táj nem tisztúl.

Móricz (magában.) Hát ezek mit szőnek?

Sziklási (félre.) Mint űl itt, mintha ő tette volna le a' ház' talpkövét. (Móriczhoz) Én szeretem a' vendéget, de most engedelmet kérek, mert fontos dolgaim vannak.

Móricz. Csak tessék dolga után járni, találok én mulatságot.

Sziklási. Hallja Hív uram! nem tudom, hol tanúlt illy móddal belépni idegen házba; 's mivel látom, hogy erővel itt akar maradni, én is egyenesen kimondom: hogy most nincs kedvem e' szerencsét elfogadni.

Móricz (felkél, 's bíztosan Sziklásihoz.) Látja Sziklási úr, ez a' késő tévedésnek kára; most féltékeny, mert szerelmes.

Sziklási. Mit csevegi az úr másra őnnön gyöngeségét? Ismerjük a' vitézt (elővészi Móricz' levelét) itt életlen fegyvere.

Móricz (félre.) Átkozott történet. (Sziklásihoz.) Nem tagadom, én szép fog-

lyát el akartam ütni kezéről, de csupa barátságból.

Sziklási. Kakuk barátság.

Móricz. Sziklási úr derék ember, kár hogy szive fiatalabb mint kinézése, 's azért a' szépek úgy tekintenek rá mint a' hamvazó szerdára.

Sziklási. Aztán kinek mi köze arra?

Szálkai. Az ifjuság semmi érdem, az öreg fának nagyobb az árnyéka.

Móricz. Csak a' fáradtat veszi-fel. A' tüzes vándor ha szükségből alája tér is, hamar kivágyik; 's így ha Sziklási úr a' szép leányt el találja venni, utóbb lehet, hogy nem minden levél jut majd így kezéhez:

Sziklási. Vak töltés, uram; puffog, de nem sért.

Móricz (félre.) Igen nyugott. (Sziklásihoz.) Ezerszer bocsánatot kérek, ha tán balúl itéltem; az a' kisasszony talán rokona? — de ne gondolja hogy el akarnám venni —

Szálkai. A' rókát hallom.

Móricz. Nekem a' szabadság szeretett hitvesem. Mentsen isten minden frígytől! Az asszony csak teher, szíve ollyan mint a' rejtett szó, ha egyszer eltaláltuk, nincsen érdeme.

Szálkai. Ez helyes állítás. (félre Sziklásihoz.) Ne higyj neki, az angyalt feketének festi, hogy maga bírhassa —

Sziklási. De a' levél, Hív uram, a' levél?

Móricz (biztosan.) Már meg kell vallanom. Én gazdag képíró vagyok, 's a'

Szépeket azért festem-le, hogy magamat a' lemondásban gyakoroljam —

Sziklási. Mi lesz még ebből?

Móricz. Azért is ne zárja-el a' Szépet. —

Margit (belül.) Tek. úr, Tek. úr!

Sziklási. Mi baj megint? — csak maradj.

Margit (belül.) Csak hamar eresszenki — mondásom van —

Szálkai. Halljuk, halljnk barátom! ki tudja mi történt?

Sziklási (felzárja az ajtót. Margit megláttán Móriczot, hajtogatja magát.)

Móricz. Szolgája, szép kisasszony!

Margit. Leányasszony — szolgálatjára.

Móricz. Akkor a' sors nagyon hibázott.

Sziklási (Margithoz.) Ne hajtogassd magad, hanem mondd-el mit akarsz.

Margit. Ah Tek. úr, én a' szobában ültem és kötöttem, Nelli kisasszony a' benyílóban a' tükörnél fürteit igazgatta, egyszerre — áh minő ijedés —

Sziklási. } No's! ki vele!
Szálkai. } Mi történt?

Móricz. Tán elejtette tűjét?

Margit. Egyszerre egy idegen férfi az ablakon bedugja fejét. —

Sziklási. Ejnye furkós mennykő, ki mer így alkalmatlankodni?

Szálkai. Ezt nem kell engedni.

Móricz. Éljen házi jusával, és üzze-el. —

Sziklási. Az urnál kezdem mingyárt. Tovább Margit!

Margit. Bedugja fejét, és többször érzékenyen — de halkan — Nellit híta. Én elsikoltám magamat, 's elsőben is a' kisasszony' ajtaját csaptam-be 's rá is zártam, hogy a' kísértet ne lássa. Az urfi erre elvonúlt, 's szinte hallottam mint nyögött a' fa, mikor leszállt róla.

Móricz (tüzesen fel 's alá járkál.) De úgy kell, mert nem vágatja-le a' fát — a' leány' ablaka előtt az veszedelmes.

Szálkai (szintúgy.) Én kivont karddal az ablakhoz állok, 's jaj neki ha még egyszer bedugja fejét.

Sziklási. Ó leány-őrzés! Ha az ember csupa szem volna is, még is vak.

Móricz (félre.) Ezer villám! ez jobb útat talált nálamnál. Az ablakon járó mindég szerencsésebb mint a' ki a' tág kapun megy-be. — Most mit tegyünk uram?

Sziklási. Kimegyünk a' házból. Jó egészséget.

Szálkai. Én strázsára megyek (el a' mellékszobába.)

Móricz (Margithoz.) Édes leányasszony, én kérő vagyok —

Margit. Még nem is ismerjük egymást. —

Móricz. Kérem — én csak más' szerencséjét eszközlöm.

Sziklási. Margit, mit csevegsz? Uram, jó egészséget.

Móricz (magában.) Más útat kell keresnem. Ha egyébként nem lehet, a' háztetőn is befúrom magamat. (el.)

Sziklási. Margit menj Nellihez — én magam zárom-be a' kaput. (el a' közép ajtón.)

Margit. O, azok a' férfiak! (el a' mellik ajtón.)

A' karpit lefordúl.

MÁSODIK FELVONÁS.

Sziklási háza' előtt.

Móricz (gyorsan keresztűl megy a' játék színen.) Hahaha! a' két öreg hogy kémli a' házat! Én is azonnal példájokat követem 's kikémlem hol lehet a' falon áthágni, egy bátor salto mortale többet ér a' szépeknél ezer sohajtásnál. Meglássuk, nem leszek e' boldogabb levelemnél (el.)

Sziklási jön Szálkaival, kinek puska a' vállán.

Szálkai. Hála isten', a' házkémlést elvégeztük! A' puska színte lehúzza vállamat (puskáját földre ereszti.)

Sziklási. Mért hoztad-el? Előre mondtam, az öreg legénynek a' ruha is nehéz.

Szálkai. Illy ijesztő szerszám hathatósb a' fenyítő szónál; ez a' gondolat' féke, a' tett' bírája, a' földi villám.

Sziklási. Embert csak nem lősz? úgy is meg van lőve ki asszonyok után szalad.

Szálkai. Mi lesz az emberből! Ki hitte volna, hogy még leányt kell őrzenünk.

Sziklási. Ha feleséged élne tudom házadat kellene őrzened. Ezek a' jó madarak is máskép énekelnek, ha sorsodon átestek.

Szálkai. A' holtakról csak jót; boldogult hitvesem jó asszony volt, csak hogy erkőlcsét néha igen érezteté velem.

Sziklási. Ollyanok mind! az erköles is ostorrá válik nálok.

Szálkai. De szépek, 's az által győznek.

Sziklási. Szép a' szivárvány is, de mi haszna, ha feltűnte előtt a' fergeteg mindent pusztán hagy.

Szálkai. És az apoló kéz — ah barátom ezt csak érzeni kell; teszem: mit csinálnál, ha Margit nem volna?

Sziklási. Az más! Margit cselédem; jó mert nincs lekötve, hív mert többet reméll — csak a' szokás teszi tűrhetővé.

Szálkai (félre.) Kedvéért már csak kikelek az asszonyok ellen. (Sziklásihoz) Hisz igazad van — az asszonyi természet még per alatt van, az élet e' bíró 's a' mit nappal itél, azt este megmásítja. Az asszony esküvés után elhányja bőrét 's pille lesz;

feje kemény, szíve lágy, nyelve folyó, szeme tükör, melly másnak sima, 's a' férjnek görbe képet mutat. —

Sziklási. Ollyan mint a' déli nap, hevít, de árnyékot nem ád, érlel 's fonnyaszt.

Szálkai. Hagyjuk szegényeket! én bemegyek pihenni. Haza már nem térek, mert illy állapotban, tudom, két baráti szem is sokat ér (félre.) Tán szólhatok Nellivel. (el.)

Sziklási. Ennek még sem hiszek egészen, nagy farkas! Ki jön ismét?

Sándor (fellép.) Sziklási úr?

Sziklási. Igen.

Sándor. Örvendek.

Sziklási. Tán az úr dugta-be előbb fejét ablakomon?

Sándor. A' kapun nem eresztetvénbe, az ablakon kivántam látni azt, kit mindég látni ohajtok.

Sziklási. Én azt nem szenvedem.

Sándor. Magam is inkább kedvellem az egyenes útat.

Sziklási. 'S fákat mász — ez gyöngeség.

Sándor. Könnyen vádol az ész, ha a' szív békén ver. Nevemről tán ismerős leszek, ha szerencsémről nem is, noha egyikén sincs okom elpirúlni. Én Lángai Sándor vagyok.

Sziklási (félre.) Hát az ördög ma mindent összehoz? (Sándorhoz) Örűlök, de ha máskor jött volna, inkább örűlnék.

Sándor. Sajnosan látom, milly kelletlen jelenésem, azért nem is leszek soká terhére. De legalább engedje-meg Sziklási úr, hogy őszinte szóljak szivéhez.

Sziklási. Hagyjuk a' szívet! kinek pénz kell vagy leányt ámít, csak az él vele. (félre) Most vallatni fog! Mit mondjak? restellem a' hazugságot.

Sándor. Én Nelli kisasszonyt, mostoha öccse leányát, szeretem és viszont szerettetem.

Sziklási. Ez igen szép, de minek a' szerelem? Hiszen tudja uraságod, hogy öcsem Nellit egy jó barátja' fiával már eljegyezte, és a' becsületes ember megtartja szavát.

Sándor. Nelli akkor még gyermek volt, 's mindeddig jegyesének képét sem látta.

Sziklási. Minek a' kép, ha él a' vőlegény?

Sandor. De a' vőlegény sem elébb, sem atyja' halála után se nem jött, sem hírt nem adott magáról.

Sziklási. De nem is mondott-le.

Sándor. Nem akarom illy makacs szótartás' bús következéseit feszegetni, csak egy kérést teszek: Nellit atyja hirtelen elküldte. —

Sziklási. Jól tette, a' szerelem' nyavalyája ellen távozás régi jó orvosság.

Sándor. Epeszt de nem gyógyít. Én tudom, Nelli itt tartatik, és ohajtanám tud-

ni, nem szenved-e miattam méltatlan sérelmeket?

Sziklási (hevültében magát feledve) Hát az úr azt véli, hogy én vad állat vagyok, 's hogy házam barlang?

Sándor. Én Nelli által még derék embernek ismerem, kinek arcza fergeteg, de szíve tiszta verőfény.

Sziklási. Azért ne vádoljon, ha látogatását nem fogadhatom-el. Lássa az úr! én sok jót hallottam Magáról, öcsém is tisztelettel említette, azért javallom, hagyjon-fel a' házassággal, higyje-el: csak ollyan, mint a' nagy nevetés, kedvvel kezdődik, jajjal végződik.

Sándor. 'S nekem az főczélom. Öszvehangzó érzet és temperamentum boldogságot igér.

Sziklási. Öszvehangzó! A' legjobb húr is utóbb hamis hangot ád. A' mi pedig a' temperamentumot illeti a' szépeknél, mindenik megfordúl. Míg fiatal, sanguinikus, mindenfelé szökell, szemről szemre néz, könnyen szeret, könnyen felejt, sír és nevet a' mint a' pillanat kivánja — tűz érzékei intézik érzelmét. Az első virág' hulltával a' cholera jelenti magát, tele van feltétellel, melly ha törik szakad nyomoztatik, az indulat bosszúra 's áldozatra kész; uralkodni vágyik, 's ha csak lehet, férjét szugba szorítja. Öszkor, ha már kedves tolvajok nem igen kisértik, beáll a' melancholia; ekkor mindent komor színben lát, irígyelve más' jó ked-

vét mindenben 's mindenütt hijányt érez, szenved, beteg, nem tudja mért, panaszkodik a' világ — de leginkább a' férfiak ellen. A' legnagyobb télben jön a' jótevő phlegma, de mivel ritka asszony ismeri-el telét, a' phlegma is ritkán találtatik nálok. Mondom, ne házasodjék!

Sándor. De a' rideg nőtelenség mindég árva, mindég szegény; száraz fa a' kies mezőn, mindég komor és tövises. Mint a' havas' kopár csúcsa, tündököljön bár magasan, élet nem tenyészik körűle. Zúgó felhő eső nélkűl; bolygó árnyék, melly mindenre homályt vet. Én mondom, házasodjék!

Sziklási. De nem tánczol más' sipja után, nem kesereg csalfa könny miatt, borzadva nem nyúl örömhez, nem szalad a' házi pertől, hanem szabadon él és hal. Mondom, ne házasodjék!

Sándor. Én megházasodom. Maga a' teremtő kietlennek tartva alkotványát teremté az asszonyt, hogy mennyet tenyészszen a' földön. Ő a' világ' szépe, az élet' szíve! 's az nem élt, ki nem vőn részt annak édes szerelmében. Én ezt hiszem.

Sziklási. Lássa! a' ki hisz, boldog, ki nem hisz okos. Egy csepp öröm, tenger bánat. — De mivel így állunk, mint mivelt embertől méltán várom, hogy erőszakos úton nem fog a' leányhoz közeledni.

Sándor. Azt igérem.

Sziklási. Én öcsémet mindenről tudósítom. Ő atya, ő végezzen. Addig foga-

dásom szerént megőrzöm a' leányt, azért — noha máskor szivesen látnám, most házam az urnak zárva marad.

Sándor. Nem alkalmatlankodom! Csak ez egyet még: elébb itt egy idegen férfit láttam leskelődni: szabad tudnom, milly czélt űz?

Sziklási. Azt tán maga sem tudja. Valami asszonyos vitéz lehet, ki élte' felét tükör elött vagy utzán tölti, szivével adakozó, ég mint a' szalma, 's ha nem gyújthat, legalább füstöt 's zajt okoz; lesz gondom őt távol tartani. — Bízhatom tehát szavában, hogy az ur innen eltávozik?

Sándor. Követem, távozást nem igértem, de hogy engedelme nélkűl házába nem lépek, azt fogadom.

Sziklási. Jó egészséget! (bemegy a' házba, 's a' kaput bezárja.)

Sándor. (egyedűl.) Ő megy, 's én úgy állok itt, mint a' számüzött honja' szélénél: a' szem rajta csügg, de a' merész lépést egy bátrabb maradás' reménye tiltja. (el)

Sziklási' kertje. Egyik felűl sövényfal kis ajtóval.

Nelli fellép olvasva; Margit kíséri.

Margit. Ezt a' könyvet annyit olvassa a' kisasszony, csodálom, hogy már bele nem únt!

Nelli. Belsőmet festi, 's midőn érzetemet felingerli, egyszersmind megnyugtat.

Margit. Én is érzékeny vagyok! Tavai mikor urunk halálos beteg volt, an-

nyit sírtam, hogy még! de olvasás által a' világért sem tudtam volna megnyugodni.

Nelli. Mert hű szorgalma által azt meglelé; van állapot, midőn az is vigasztal, ha érzésünk reményünk illy némán zengő társat lel! (olvas.)

„Miként tavaszban a' virág
Illat-cserében olvadoz,
Rokon feléhez úgy a' szív
Malasztos hévvel lobbadoz.
'S ha bár felette vész üvölt
'S kéj-vesztve keble hervadoz,
Új nap derűl, mosolyg az ég,
Szebb fényre fordul élte még,
'S muló keservekért
Nyer édes, hosszu bért."

(a' lugosba megy, leűl 's tovább olvas.)

Margit. Élne csak urunk körűl, majd nem tanulna könyvekből érzeni.

Lőrincz (jő.) Édes leányasszony, örűlhetek?

Margit. Mért ne, ha van oka kendnek. (kiváncsian.) Mi örvendetes történt?

Lőrincz. Nem szólt az ur semmit, ki elébb a' házba volt?

Margit. Ki hinne ollyast mingyárt.

Lőrincz. De én mondhatom, van a' dologban valami — ismerem a' férfit is kinek az az ur kérője.

Margit (nevekedő kiváncsisággal.) Millyen formáju, micsoda ember? (habozva elfordúl.) Eh! menjen kend, illyen tréfát nem szenvedhetek.

Lőrincz. Nem épen fiatal, de nem is vén — velem egy idős; nem épen úr, de

ha a' dolog elsűl nem is lesz szolga. Rég próbálta volna szerencséjét, de nem bízott zsebjébe; most új kilátással nő reménysége, 's azt gondolja: hogy jó gazdasszonyból jó feleség is válik

Margit. Csak gondolja még, 's nincs meggyőződve?

Lőrincz. A' szerelem majd meggyőzi — mit mondjak neki?

Margit. Nagy lépés. Urunkkal szólok elébb.

Lőrincz. Én állok mellette, hogy rútabb 's roszabb férfi is van nálánál — dicsérném is de nem illik —

Margit (félre.) Magát érti — tudtam mingyárt — régen megkülönböztet, 's a' hol lehet, szépet mond (lopva rá kacsingat) az ember nem épen rút —

Lőrincz. No's leányasszony?

Margit. Kend csintalan ember! okosabb mint véltem, de semmit sem igérek — tán majd — idővel —

Lőrincz (félre) Ez annyit tesz: mingyárt. (Margithoz) Tehát megyek a' rozmarintot megöntözni, lehet hogy szükségünk lesz rá. (el.)

Margit. Ah! én inkább itt maradnék! Sziklási ur olly kegyes! nem szeret ugyan: mert én is a' szépnemhez tartozom, jól le-lehord, de mindent megtesz a' mit csak óhajtok — aztán legszebb időmet nála töltöttem! Szívem fáj! ha ő — de gondolni se merem.

Szálkai (elé lappang.) Margit! Margit!

Margit. Tessék parancsolni.

Szálkai. Hol a' kisasszony?

Margit. Ott olvas a' lugosban.

Szálkai (félre.) Tán a' szerelemről — örömest terjesztené kezét, de nem tudja ki felé — a' szeretőt pedig kizárjuk! (Margithoz) Nem untad-el a' strázsát?

Margit. Urunkért teszem.

Szálkai. De még se bánnád ha Nellit elvínnék?

Margit. Igaz, sokszor tartóztat dolgomtul, ki tehet róla; de nem is tudom, hol marad Jakab olly soká?

Szálkai. Ha dolgod van Margit, bízvást bemehetsz, itt maradok én helyetted.

Margit. Dolgom volna — de —

Szálkai. Csak menj Margit — hiszen nincs kitól tartani.

Margit. Az igaz, Tek. ur nem félelmes, tehát engedelméből megyek. Ha valami ifju ember jőne, csak méltóztassék lármázni. (el.)

Szálkai. Magunk volnánk — a' hely, a' pillanat kedvező, még úgy se szólhattam vele Sziklási miatt — most — mi szépen ül ott a' kis tündér, gyönyörű bimbó a' lombok közt. De mit akarok? Átkozott ősz hajak! Eh, ő is asszony, 's nem haragszik ha tetszik valakinek! Én úgy égek, hogy szinte eltudnám venni, 's így az ifjan is győznék; o miért nem? az öreg imádónak többnyire jobb az erszénye, mint a' fiatalé, 's ez nagy szószóló — rajta tehát!

(rózsát szakaszt, 's annak levelével meghinti Nellit.) Igy csókolja egyik rózsa a' másikat.

Nelli. Ah Szálkai ur? (elő jön.)

Szálkai. Milly szerencsés tárgyan tetszett úgy elmerülni?

Nelli. Olly tárgyan, melly harmat gyanánt csillog a' virágon, 's ha ez fonnyad is, gyökerét élteti; de hová lett Margit?

Szálkai. Dolga akadt. Én váltottam fel.

Nelli. Valóban bűszke vagyok, hogy illy érdemes urat is őreim közzé számlálhatok.

Szálkai. Édes kinos munka a' szépséget őrzeni. Másra kellene vigyázni, 's a' szem csak egyet lát; mással küzdeni, 's az ember magával sem bírhat.

Nelli. Kit őrzeni szükség, nem érdemel őrizetet.

Szálkai. A' szépnek ezer ellensége támad — ah! és szintanyi imádója. (kezét csókolja) Én magam a' legforróbb —

Nelli. (szavába esőleg.) Asszony-gyűlölő!

Szálkai. Mentsen isten! e' ballvéleményt kész volnék bár milly áldozattal megczáfolni. (hízelkedve) Teszem, ha illy angyal valamit kívánna —

Nelli. Mit kivánhatnék, a' mi nem volna már? 's mit nyerhetnék itt, mihez még kivánnom nem lehetne?

Szálkai. Példának okáért, egy szívet, melly bár jó ideig ver, még is ifjan lángol, a' szépet ismeri, a' jót becsüli, türö-

delmes, bőkezű, és illy elhagyott állapotban mindég elfogadható.

Nelli. (félre.) Milly gyöngeség, ő engem hűtelennek mer tartani! szinte kedvem volna az öreg gőgös iránt érzékenyűltet játszani, 's ez által bátyámon is diadalmaskodnom! (Szálkaihoz) Ah! illyen szív csak a' képzeletben él.

Szálkai. (félre.) Tetetí magát, enyelgeni akar; így akarom! enyelgés az érzet' gyujtója; az ember nevet, közelebb jő 's utóbb nevetve győz. (Nellihez) Nem mindég zordon a' valóság.

Nelli. Ah!

Szálkai. Kit illethet e' mély sóhajtás?

Nelli. Magamat! Én szívdobogásban szenvedek.

Szálkai. Ennek orvossága, vagy inkább ellenmérge a' szerelem — ah! ha én lehetnék az orvos!

Nelli. Nem minden orvos kedves ugyan a' betegnek — de igen a' jó tanács.

Szálkai. (kezét csókolván.) Ha tudnám mit itél ezen szív felőlem.

Nelli. Mint bátyám' jó barátját tiszteli. —

Szálkai. Tisztelettől szerelemhez ollyan lépés, mint líliomtól a' rózsához.

Nelli. (félre.) Ez régi hang az ifjuságból; fenmaradt czifrázat a' romladékon. (Szálkaihoz.) Ez olly igazság, mellyet minden jobb ember érez.

Szálkai. Valóban! Így hát sikerrel mondhatnám: Szép kisasszony! ne nézzen tüskémre, az az időmre, hanem tekintse rózsának szívemet, melly kegyében élni óhajt. (térdre omlik. Móricz fejét a' kertfalon felüti) Im lábainál. —

Nelli. Kérem, Szálkai úr! Fájni fog majd lába.

Móricz. Mit látok! (átszökik a' falon.)

Szálkai. Illy kedves szolgálatban csak ifjadni lehet.

Móricz (hirtelen Szálkai mellé térdel.) E' szolgálat inkább illik hozzám! 's így két évszakasz hajt fejet a' szépségnek, 's minden javával kínálja!

Szálkai. Uram! ez hallatlan merészség! (fel akar kelni.)

Móricz (karjába ölti kar'át, 's tartóztatja.) Tessék maradni — ennél szebb helyet nem talál. (Nellihez) Szép kisasszony, milly forrón vágytam e' pillantatra!

Szálkai (erőlkedve.) Ezt nem szenvedjük. (félre) Nem ereszt-el!

Móricz. Bocsáthatatlan vétek, a' szépet így elrejteni! Vagy tán csak azért, hogy a' legbátrabb vihassa-ki, mint a' búvár a' gyöngyöt az irígy habok közzül?

Nelli. (feddő hanggal.) Uram! én —

Móricz. (hírtelen.) O ne azt a' kemény tekintetet! ez csak neveli a' lángot. Midőn az ég haragszik, legközelebb' érezzük magunkat hozzája. Ha nem örömest múlat itt, kimentem — akár el is rablom.

Nelli. Uram! kicsapó szeszélyeit tessék másfelé fórdítani. Viselete nem olly természetű, hogy azt viszonozni illendőnek tarthatnám.

Móricz. Illendőség! vak szokás' szava, váltott-gyermeke a' természetnek. Szépet látni 's neki nem hódolni, az igazi illetlenség, lelki halál, dermedő szív —

Nelli. Kérem Szálkai urat, tessék a' házba vezetni.

Szálkai. Szívesen! (fel akar kelni, félre.) Mikor nem ereszt-fel. — Uram! micsoda erőszak!

Móricz. Csak tessék maradni — én nem vagyok irígy, e' boldogságot mással is felosztom.

Nelli. Így hát magamat ajánlom! (ekkor eléjőn Sziklási.) Itt jőn bátyám.

Sziklási. Hé, mi dolog ez? Minő térdelő társaság?

Móricz. (felszökik, Szálkai utána nehezen felvergődik.) Isten hozta Sziklási urat! Nemde szép foglalatosságban lelt? de én csak ezt az urat utánaztam.

Szálkai. (félre.) Átkozott meglepés! most vége mindennek. Lesz mit hallanom.

Nelli. Úgy van édes bácsi? Szálkai úr előttem az asszonyi nemet térden követtemeg.

Szálkai. (félre vonva Sziklásit.) Csak gúnyból tettem; hiszen ismersz — térdelni asszony előtt. —

Sziklási. Illy ősz hajjal. —

Szálkai. (szavába esik.) Csak ne pattogj! majd megőrzöm ezentúl, (Móriczra mutatván) csak ezen adj-ki.

Móricz. Édes kisasszony! tán e' társaság teszi olly komorrá? — e' falon túl vidámabb az élet —

Sziklási. Mit szóljak az ifjúnak? ha még az öreg is ábrándozik. (Móriczhoz.) Uram, hol jött-be ismét?

Móricz. Ahol a' madár! a' szív adott szárnyakat.

Szálkai. A' falon jött által, mert a' ki rakta, nem vélte hogy leányt kellene elrejtenie, különben magasabbra emelte volna.

Móricz. A' chinai fal is csak egy szökés a' szerelemnek, a' tenger kis folyam, a' föld egy lépés.

Sziklási. De én nem szoktam a' falmászó vendégekhez, azért kapumhoz igazítom. Tessék követni!

Móricz. Mit fárad hasztalan, én ollyan vagyok mint a' levegő, ha itt kiszorítnak, amott török-be.

Szálkai. (titkon Sziklásihoz.) Barátom, nem jó volna Nellit titkon az én házamba által vitetni? mert itt nem lesz nyugtad.

Sziklási. Úgy! tejet a' macskára bízni. — Téged egy pár szem lenéz lábadról. (Móriczhoz.) Tessék követni!

Móricz. Édes kisasszony! én gyűlöröm a' félig tett munkát — 's így még lesz szerencsém —

Sziklási. Csak tessék követni uram! minket el nem vakít. — (Nellihez) Te várjbe itt! (elvonja Móriczot.)

Móricz. (mentében Nellit érdekelvén.) A' jó barát ki akar menteni a' veszélyből, de már késő — édes fulánk, kedves baj ide vonz.

Sziklási. Csak el! (elmennek.)

Szálkai. (habozva néz Nellire.) Hm! Nelli kisasszony! csak igaz: az ifjuság csapongó, ollyan mint a zápor, többet ront mint használ. A' valódi érzés nem szökdel, nem vet bukfenczet, hanem jótevő forrásként szívárog fel 's minden virúl körűle. —

Nelli. (enyelegve.) Milly sokat nyer a' szív, ha illy szép szavak kisérik.

Szálkai. És a' lélek, melly a' belső érdemet becsűlni tudja.

Nelli. Rámáért ki csodálna képet?

Szálkai. Valóban! 's Nelli így gondolkodik? (Nelli' kezét megcsókolja.) Ah, így hát az érdem reménylhet.

Sándor. (a' falon által.) Nelli, Nelli!

Nelli. Sándor, Sándor! maga itt?

Sándor (átszökik.) Elvégre hát még is látjuk egymást?

Nelli. Nem csalt-meg reményem, és Sándor híven felkeresett.

Sándor. És társaságot lelék (kérdezőleg) elébb távolrul egy ifjat láttam a' falon átszőkni! 's itt egy öreg ur áll égő szemekkel.

Nelli. Szálkai úr! bátyám' szomszédja és barátja, ki olly kegyes volt engemet mulatni. A' másik urat nem ismerem.

Szálkai (félre.) Ez a' szerető! Mint villámlik szemével! (Sándorhoz) Igen, igen, mulatni; de az urnak ide nem volt szabad jőni.

Sándor. Én az engedelmet (Nellire) csak ezen szemektől várom.

Nelli. Jelenléte, Sándor, minden bús órámat elfeledteti.

Sándor. O Nelli! képzelje nyugtalanságomat.—

Nelli. Örömest írtam volna mingyárt, de nem volt kibe bízhatnom.

Szálkai. Uram! Nelli kisasszony! – Nem hallanak. (közzéjök áll.) Nekem hatalmam van ezt megtiltani.

Sziklási jőn Margittal.

Margit. Mikor mondom, épen az imént maga Lőrincz megvallotta — o mint fáj szívem.

Sziklási. Ha fáj, gyógyítsd-meg — nem akarok többet hallani. (észre veszi Lángait.) Ejnye furkós mennykő, ez hibázott még. Ki adott erre engedelmet? Váljanak el. (Szálkaihoz) Te itt voltál, 's ezt elnézhetted!

Szálkai. Eleget lármáztam, de ezeknek száz trombita is csak szúnyognóta.

Sziklási. Lángai úr, én biztam szavában!

Sándor. Én is bíztam abban: hogy a' kisasszonyt idegen vendégektől megőrzi, 's ha az ember valamit magára vállal, végezze emberűl.

Sziklási. És a' féltés az idegen' nyomába unszolta. Hahaha.

Szálkai. Berzenkedik immár — félti—

Sándor. Én azt fogadtam, hogy engedelme nélkűl házába nem lépek; kertről szó sem volt.

Sziklási. Kert a' házhoz tartozik mint gyarlóság a' szerelemhez —

Szálkai. (félre Sziklásihoz.) Ez kiállhatatlan ember, ezzel keményen bánjál!

Sziklási (viszont félre.) Te haragszol rá, mert Nellinek tetszik — csak eredj! te is örömest félre billenél.

Szálkai. Én nem bánom, akár mit csinálsz velök.

Margit. Edes kisasszony, mit cselekedett? Urunk haragszik.

Nelli. Ha vétkes volnék is e' kedves történetben, sajnálni nem tudnám.

Sziklási. Én pedig nem leszek szolga tulajdon házamnál; azért kérem Lángai urat, tessék elvonúlni szivével, melly ha igazán ég, távol sem alszik-el.

Sándor. Nelli, szeret még?

Nelli. Változhatatlanúl.

Sándor. Nyugott lehetek minden esetben?

Nelli. Mint magam leszek ezentúl.

Sándor. Most Sziklási ur is békén lehet, hogy illy uton ezentúl sem házába, sem kertjébe nem jövök.

Sziklási. Örűlni fogok.

Szálkai. Én is haza megyek (haragosan néz Sándorra.) Csak ez ne jött volna! — Jó éjszakát! (el.)

Sziklási (Sándorhoz ki Nellitől bucsúzik, 's most kezét megcsókolja.) Elég uram, tessék' követni! (Nellihez és Margithoz) Ti is aztán jertek-be! (Sándorral el.)

Margit. Micsoda zűrzavart okoznak azok a' férfiak!

Nelli. Volt is ideje már hogy mozgásba jöjjön házunk.

Margit. Hát az a' másik ur is itt volt? 's nem szólt felőlem.

Nelli. Semmit se hallottam; de kivánesi vagyok tudni merre járnak. Nézzünk-ki az ajtócskán.

Margit. Be van zárva. Jakabnál a' kulcs.

Nelli. Tán felnyítja valamellyik a' magáé közűl.

Margit. De urunk —

Nelli. (esdekelve.) Édes Margit! csak egy tekintetre —

Margit. De ne többre ám — (feloldja kulcsait.) Ez felnyitja. —

Nelli. Tán láthatom őt (a' mint az ajtót kinyítja Móricz áll előttök, Nelli vissza szökik.)

Margit. Istenem minő meglepés!

Móricz. Édes kisasszony! a' szerencse jár ma velem; elébe vezet az eredetinek, midőn képzetem hasztalan vesződik azt egész kellemében visszavarázsolni.

Nelli. Nem tudom mit csodáljak inkább, a' czéltalan fáradságot é, vagy gyakoroltságát érzés nélkúl ömledezni?

Móricz. Eddig úgy volt; de félek, már érzeni tanúlok.

Sziklási. (jön.) Ejnye furkós menykő! megint itt van az ur? Látom félre kell tennem minden tekintetet. Hallja Hív uram, vagy mi a' neve — én nem vagyok barátja az örökös enyelgésnek, 's ha el nem távozik lábat adok.

Margit. Bocsásson meg Tek. ur! ezt jó szívüségem okozta.

Móricz. A' házi barátság látom itt nincs divatban, 's azért méltán háborút izennék; de békeszolgálatom nem engedi. Nekem csak a' leányasszonnyal van dolgom, 's előre jelentem; kosarat nem fogadok el.

Margit. Hallja Tek. ur?

Sziklási (félre.) Hogy el nem törött szárnya ennek a' szélmalomnak, minekelőtte vidékünkbe jött, még ezt is elszédíti. Én semmit sem akarok hallani uram, 's vége. (Jakab jön.)

Nelli. Édes Bácsi! tán csak nem neheztel reám?

Sziklási. Menjetek a' házba, (Margit Nelli el.)

Jakab. Tek. ur! ujságot hoztam a' postárúl. (Móricz körúl járván egyszerre elkiáltja magát.) Mor! ('s megint befogja száját.)

Móricz. (hirtelen hozzá fordúl.) Mi baj? (félre) E' törzsök miatt majd elárultam magamat.

Sziklási. (Jakabhoz.) Hát te mit lármázol?

Jakab. Van okom (menni akar de ismét vissza fordúl.) Nem merem elhagyni uramat — csak fegyverünk volna. (Sziklási mellett megáll, és neki integetve nyugtalankodik.)

Sziklási (Jakabhoz.) El ment az eszed? Maradj veszteg! (Móriczhoz) Uram jó egészséget.

Móricz. Én megyek — de javallom éljünk frigyben!

Sziklási. Távol egymástól —

Móricz. Megbánja. (el a' kert ajtón, Jakab bezárja.)

Jakab (fontosan.) Tudja Tek. ur kivel beszélt?

Sziklási. Ollyan könnyü szerrel, melly sokat mozog, keveset tesz; szél ha igér, rák ha adni kell; szelíd ha kér, vad ha nyertes.

Jakab. Már nem tudom szelíd é vagy rák, de ez az ur Mordány Pista, az a' híres zsivány, ki nem rég a' szomszéd Molnárt kirabolta a' mint illik.

Sziklási. Gyávaság! ollyan is a' zsivány.

Jakab. Ollyan bizony! most hallottam személy leírását a' postán, aztán hogyan megijedett, midőn nevét kiszalasztám.

Sziklási. (magában.) Hahaha! felséges gondolat! e' tévedést használom.

Jakab. Semmi hogy urformája van, mert az is írva van, hogy különféle ruhában jár, és egy pajtás jár csak vele.

Sziklási. Az elővigyázat nem árt. Szaladj a' faluba, hozz néhány embert magaddal és a' személyleírást is, ha oda jutott volna.

Jakab. Most tán megfoghattuk volna. (elmentében kiált) Lőrincz! Andor! Gyurka!

Sziklási (egyedűl.) Így! ha még a' ház körűl leskelődik befogatom, majd megvallja igaz nevét és nem okoz hasztalan zürzavart. Aztán Jakabra hárítván a' dolgot jól kinevetem és hasznos leczkével elbocsájtom. (Margit, Lőrincz, több házi férfi és fejér cseléd össze tolyong.)

Margit. Tek. ur! az Istenért!

Lőrincz. Hol a' zsivány?

Sziklási. (magában nevetve.) Csak jertek! majd felállítalak benneteket.

Margit. Csak vért ne ontsatok (el.)

A' kárpit lefordúl.

HARMADIK FELVONÁS.

Szoba Sziklási' házában — ugyan az, melly az első Felvonásban. Sziklási az asztalnál úl, írásba néz, előtte gyertyák; Nelli, Margit.

Sziklási. Fekete szem, és nyirett haj mivel szökevény, karcsu termet megegyez, csak hogy amaz naptól barnított erdei lakos lehet, ez asszonyok körűl hajladozó vitéz.

Nelli. Kár hogy nyitva nem hagytuk az ablakokat, legalább mulatságunk volna.

Margit. Hát ha fellőnek —

Nelli. Legfeljebb tekintetet.

Margit. Aztán tudja isten hol járnak az erdőben — már a' nap is leszállt. De ki hitte volna? jól mondja urunk: rosz a' világ.

Nelli. Micsoda zúgás? Tán hozzák már.

Margit. Valóban — csak ide ne hozzák, hogy a' szobát el ne vérezzék.

Nelli. Édes bácsi, mit tesz foglyával majd? Még bajba jöhet — hát ha valami ur 's elégtételt kiván.

Sziklási. O bizonyosan valami különös, mivel utánad járt. Csak rám bízzd, az az én gondom.

Nelli. Utóbb is bácsi még az én védelmemre szorúl.

Sziklási. Asszonyi védelem, hálósüveg sisak helyett, oroszlány bátorság és bátorság erő nélkűl — jaj annak, ki arra szorúl.

Jakab. (jön.) Tek. ur, megvan már.

Margit. Valóban.

Jakab. Az üres pinczébe zártuk —

Margit. Nem történt emberhalál?

Jakab. Alamuszi zsivany az, fegyver sem volt nála, 's csak akkor hányokolódott, mikor a' kisbíró köpönyegemet vetette fejére.

Sziklási. Mit szólt?

Jakab. Nem szólt, hanem káromkodott.

Margit. Beszéllje el kend, mint történt?

Jakab. Tehát a' faluból néhány embert magamhoz vettem; az illyesben igen járatos kisbíró is hozzánk szövetkezett. Mihelyest a' dombon feljöttünk, mindjárt szemünkbe ötlött, a' mint bokor közé lapúlva a' ház felé leskelődött. Álljuk-el útját — súgta a' kis bíró, és Matyi komája: tudja Tek. ur, az, ki négy esztendő előtt elvette Jutka szolgálónkat. —

Sziklási. Tovább, tovább!

Jakab. Tehát az a' Matyi, meg Peti! ki taval csősz volt, és maga lopott, aztán a' kalodába ült a' mint illik — máskép derék ember. —

Sziklási. Csak röviden.

Jakab. Tehát Matyi, meg Peti, meg Gyurka — tudja Tek. ur, az, ki tizenöt esztendő előtt ostoros volt, aztán —

Sziklási. Ej mi gondom ki mi volt? csak a' dologhoz.

Jakab. Tehát a' kisbíró, Matyi, és Peti, megintelen Gyurka, meg én egyenesen feléje mentünk — de ő tudja mi roszszon törte fejét, mert úgy a' házra volt bámúlva, hogy csak akkor vett észre bennünket, mikor megragadtuk, a' mint illik. Most igen lármáz, hogy Tek. ur' színe elébe vezessük, vagy hogy gyertyát hozzunk neki, hogy levelet írhasson; tán jó volna megkötözni a' mint illik.

Sziklási. Vezessétek hozzám! de senki hozzá ne nyúljon.

Jakab. Hm, hm, pedig nem érdemlimeg, hogy illy kímélve bánjunk vele (el.)

Margit. Ah Tek. ur, vigyázzon magára; illy kétségbe esettel nem jó négyszemezni.

Sziklási. Az ő kétsége csak reátok hat, 's addig tart míg megadjátok magatokat. Előttem majd, szelíd lesz mint a' zsémbes asszony a' vendég előtt.

Nelli. Bácsikám! majd mi leszünk a' táblabírák, 's ránczos homlokkal 's feszesen itéletet hozunk.

Sziklási. Asszonyi itélet, csak a' szebb asszony és hitetlen imádó iránt kemény; az ifjak ellen mindég részrehajló, és tekervényes. Ti addig a' kertbe mehettek.

Nelli. (esdekelve.) Édes bácsi!

Sziklási. Ez férfias dolog! csak el, egymás után. Ha vége lesz majd elhivatlak.

Margit. Tek. ur! o ne koczkázza drágaságos életét! az ember még se tudja —

Sziklási. Légy nyugott Margit! de most el! el! (Nelli a' középajtón akar kimenni.) Ne arra, ne! menjetek az ebédlőn keresztül. (Margit, Nelli el.) Hahaha! Most vallatni leülök birószékembe. Ő kegyelme velem akart játszani, most rajtam a' sor. Ha nevét meg nem vallja, száraz földön a' pinczében hál. Aha! jőnnek már.

Jakab. (több parasztokkal bevezeti Sándort.) Itt a' gonosztévő!

Sziklási. Jakab! bolond! furkós mennykő! kit hoztál?

Sándor. Sziklási ur, ' én illy vastag tréfákhoz nem szoktam. Elébb eltilt házától 's a' jövendővel bíztat; 's most erőszakkal 's nem a' legszelídebb módon befogat —

Sziklási. Bocsánatot uram! én — ez az esztelen Jakab.

Jakab. (merően néz Sándorra.) Ni! bizony más ez. (Sziklásihoz.) Hagyján Tek. ur! ez Mordány Pista' czinkosa; ismerem, elébbb is kikérdezett, de én okos voltam.

Sziklási. Okos mint a' vak medve. Csupa gondtul kifüstölgött már velőd. (Sándorhoz) Bocsásson-meg Lángai ur! nem magát akartuk, tévedés más semmi! (félre) Minő zavar! már most estve van, itt kell tartanom! Titok nem marad — és Nelli! (Ammint tüzesen fel 's alá jár, észre veszi a' parasztokat.) Hát ti mit oltároztok itt? takarodjatok haza. (ezek el.) Jakab, adass nekik ételt és bort.

Jakab. Bizony elhibáztuk! De mikor az ember jót akar, 's a' nap lemegy — ej ej! (el.)

Sándor. Meg nem foghatom. Hát rablók járnak a' vidéken?

Margit (kivül.) Oda vagyunk! Segítsetek! rabló! gyilkos!

Sziklási. Mi ez megint? Margit' szava — engedelmet kérek. (a' bal ajtót kinyitja, Margit karjába szalad.) Mi baj Margit?

Margit. Ah Tek. ur!

Sziklási. Alig lihegsz, ülj-le.

Margit. Egyik zsivány a' kertbe szökött, már Nelli kisasszonyt el is fogta. Tudja isten mi lesz belőle.

Sándor. Nellit? Fegyvert ide, fegyvert! (tűzesen forgalódik) Ördög pokol, uram! nem hallja? Nelli egyedűl a' kertben.

Sziklási. Ördög nem zsivány! héj Jakab!

Nelli. (nevetve jön, 's megpillantván Sándort, hozzá szalad 's kéznél fogja.) Lángai, Lángai, maga van itt?

Sándor. Édes kisasszony? szóljon, veszélyben forgott?

Nelli. Egy idegen urnak tetszett nagy forróan kezemet megcsókolni 's szivét ajánlani — de én ügyesen elillanék, 's ő most utánam botorkál.

Sziklási. Milly bátran érzelegnek, mintha már holnap lenne a' menyekző. El egymástól! Nelli! Siket az ur?

Sándor. Élve el nem válunk.

Margit. Az ijedtség szinte elgyöngített. (a' mellékszobában nagy zörrenés hallatik.) Nagy isten! mi zörög az ebédlőben? a' szép edények mind az asztalon állanak — megnézem. (a' mint az ajtó felé lép.)

Móricz (toppan be.) Átkozott rendtartás van ennél a' háznál! Ki látta illy sötéten hagyni a' szobákat, mikor vendégek járják? Én és az asztal összeütköztünk, de én erősebb voltam és eldöntöttem, ott fekszik.

Margit. Isten segíts! millyen kár!

Móricz (Nellire és Sándorra czélozván.) Úgy! szerelmi viszonlátás!

Sziklási. Hallja Hív uram! nekem kedvem volna az urat házamból kivettetni. Ezt a' galibát mind az ur okozta. Hogy mer illy későn alkalmatlankodni?

Móricz. Magam is kezdem bánni; különben csak óhajtását teljesítettem, mert a' mint hallám, be akart fogatni; ím önkényt megadom magamat. Igaz, hogy rabolni jöttem, de — szívet.

Sándor. Az ur megsérté a' tiszteletet, mellyel e' nemes háznak tartozik.

Móricz. Már tagjává avattatott, hogy illy magas hangon beszél uraságod? A' szépeket csak úgy tiszteljük, ha üldözzük. Azonban uram, ha itt későn jöttem is, ott nem leszek késő hol a' férfi szól.

Nelli. Légyen nyugott Lángai! ez az ur hirtelenkedett ugyan szívével, de durvaságról nem vádolhatom.

Móricz. (félre) Most az én rovásomra hirdeti hűségét. Hadd legyen, majd megfordúl a' szél.

Sziklási. (félre) Mit tegyek most? - legjobb lesz a' leányt holnap haza vinnem; vesződjenek vele otthonn. — Nelli!

Nelli. Édes bácsi?

Szikl. Eredj szobádba! készűlj az útra, holnap haza viszlek.

Nelli. Édes kedves jó bácsi.

Sziklási. Margit! Zárd-be Nelli' szobáját; azután láss jó vacsora után, már csak itt tartom őket.

Margit. (Móriczra nézve) Ezt is? kicsoda? hát még se zsivány?

Sziklási. Margit, de nem reményiem, hogy ez a' vendég szeget ütött fejedbe — úgy tartom, hogy csak nem hiszesz neki, 's nem mégy —

Margit. Mit tehetek róla? Én nem mennék, de ha visznek —

Sziklási. Menj csak. (Margit el.) Urak! ha tetszik, az éjjelt nálam tölthetik, de holnap korán reggel megint el kell válnunk.

Sándor, Köszönettel elfogadom! csak kocsim után szeretnék valakit küldeni a' faluba, hogy cselédeim ne várjanak.

Sziklási. Teszek rendelést. (Móriczhoz) és uraságod?

Móricz. Nekűnk úgy is dolgunk lesz, itt bevárom Sziklási urat.

Sziklási. A' mint tetszik. (El Sándorral)

Móricz. (egyedűl) Sok baj semmiért. Annyit jártam szöktem, 's még is üresen kell távoznom. Úgy állok mint a' strázsa uri konyha előtt, a' jó ízű étkeket elviszik előtte, más lakozik, 's ő törűli-le száját Hm, hm! az eljegyzett mátkán kiadtam, 's minden szép leány mozgásba hoz: jele, hogy az ember iga nélkűl nem élhet. Hahaha! bizony mondom, már eszmélkedni kezdek? pedig ha az ész nő, fogy az életkedv.

Siklási. (jön) Nos mi dolgunk van eggyűtt? de már egyszer valót kivánnék.

Móricz. A' dolog igen közönséges — Margitot akarom elszerezni.

Sziklási. Ej furkós mennykő! minek megint új zavar? Az ur mindenűtt csak rendet bont. És ki akarja Margitot?

Móricz. Lőrincz, tulajdon kertésze.

Sziklási. 'S az az ur' kérőségére várt?

Móricz. Megnyílt előttem, én pártul fogtam őtet, és hogy czélját annál inkább elérje, egy majort igértem neki csekély béren, hol becsűletesen élhetnek.

Sziklási. Hát az major? a' holdban fekszik? ki az úr? mutassa - meg.

Móricz. Bizonyos okból nevemet még titkolom, de nyólcznap múlva vissza térek, 's betsületemre fogadom, hogy megváltom szavamat.

Sziklási. 'S kérdés, akar e Margit férjhez menni — lesz e ott jobb dolga?

Móricz. Melly kincs múlja-fel az agguló hajadonnál a' fejkötőt. (félre.) Minő nyugtalan! mint habozik. Én gyanítom, az öreg úgy nézi a' házasságot mint a' diót, külsejét elveti, de magvát titkon még is szereti. Vén róka, azért is kelepczébe ejtem.

Sziklási. (ki nagy léptekkel fel 's alá járt, egyszerre tűzesen megtámadja Móriczot.) De mi gondja az urnak Margitra? ki bízta annak szerencséjét az urra?

Móricz. Erre feleljen Lőrincz. Mingyárt felkeresem (el.)

Sziklási. (egyedűl.) A' méreg majd elfojt. Utóbb Margit is itt hágy, 's öreg napjaimra mással kell vesződnöm. Én ismerem őtet, pedig jól, és asszony nélkűl

nem lehetek: ollyan mint a' vér, rendetlen foly néha, de az élet' fő eszköze. És tartóztathatom é? nem indúl e élte' czélja után? — Magam vegyem-el? Hahaha! kaczajnak tegyem-ki magamat? — De kinek mi köze ahoz? Ápoló kéz kell nekem 's nem pipeskedő feleség, ki férje''s az övéji' könyeit mint drága gyöngyöket mulatságba viszi.

Jakab. (jön) Tek ur! ezt a' levelet lovas posta hozta. (levelet ad neki.)

Sziklási. Öcsém' írása — hol a' leányasszony?

Jakab. Szobájában. Épen most ment hozzá a' Mordány forma ur.

Sziklási. Küldd hozzám.

Jakab. Jól vagyon.

Sziklási. Vagy ne bántsd. Te Jakab!

Jakab. Tessék!

Sziklási. Jakab! te velem őszültél, nem bántad-meg hogy nem házasodtál?

Jakab. Meg bíz én Tek. uram! Csak Tek. ur ne ellenzette volna, eddig három feleségem is volt volna á' mint illik.

Sziklási. (magában.) Margit nem épen rut, és tudom mit ér —

Jakab. Az a' levél sürgetős, Tek. ur.

Sziklási. Lássuk! (általfutja a' levelet.) Hála Isten'! egy tehertől ment vagyok. — Mondd-meg Margitnak: hogy küldje hozzám a' kisasszonyt; te pedig a' vendég urakat kérd ide. (Jakab el.)

Sziklási. Ezek hát egyesűlnek, nekem pedig hideg szabadságban kell eltes-

pednem — vagy drága pénzen ápoló szívet vásárlanom. Most látom én, az asszonyokat csak azért gyűlöltem, mivel volt egy, ki híven rám vigyázott 's tilos határt nem szabott kedvemnek; gyűlöltem a' házasságot, hogy ezt megtarthassam.

Móricz. (jön) Mért vont-el az alkutól. Míg vendégtársam nagy léptekkel sohajtgatott, én Lőrinczet és Margitot nem ábrándozó, de nyomós szavakkal érzeni tanítgattam.

Sziklási. Minek az? ha ér valamit az érzés, magától is beáll.

Nelli. (jön.) Bácsi, mi újsága van?

Sándor. (jön.) Parancsolni tetszett?

Sziklási. Ez a' levél érkezett öcsémtől, melly sokat megváltoztat.

Sándor. Tán eljött az a' szerencsétlen vőlegény?

Sziklási. (Sándort értve.) Itt van már!

Nelli. Inkább a' klastromot választom.

Sziklási. Halljátok, mit ír az öcsém. (olvas.) „Ma esett tudtomra hogy Morlay Móricz —

Móricz. Ördög pokol! hová jutottam? Derűlni kezd már.

Sziklási. Mit mond az úr?

Móricz. Ismerem a' nevet —

Nelli. Tovább! tovább édes bácsi!

Sziklási. „Hogy Morlay Móricz, kinek, atyjához viseltető barátságból leányomat szántam 's mint gyermekeket egymásnak eljegyzék, a' külföldi nagy világ' zavarába vetvén magát, meghalt —

Móricz. És e' levél' írója öccse Sziklási urnak?

Sziklási. Anyáról igen —

Móricz. Hát atyjáról mostoha — Oh mostoha sors!

Sziklási. Mit sopánkodik?

Móricz. Ismertem szegény Móriczot, jó ember volt.

Sziklási. Nem sokat ért, mindég lézengett, csak oda nem ment, a' hová kellett volna. —

Nelli. Béke hamvainak!

Sándor. Valóban meghalt? Annál ugyan okosabbat nem is tehetett.

Móricz. Illyen az ember! csak czélját érje vele, nem bánja ha fél világ kihal is körűle.

Sziklási. (olvas.) „meghalt. Kérlek tehát, mivel dolgaim most lekötve tartanak, hozzd haza minél elébb leányomat, mert tovább már nem ellenzem Lángai Sándorral való összekelését.“

Sándor. Nelli, Nelli! édes hölgyem!

Nelli. Már most bátran enyémnek mondhatom.

Móricz. Nosza, hogy kél a' világ! már azt gondolják, hogy a' szerencse zsebjökbe szaladt.

Szálkai. (jő sietve.) Barátom újság. Széket, alig lélekzem. Mit kell látnom, itt vannak ezek?

Sziklási. Mi baj — mi hozott illy későn?

Szálkai. (Sándorra 's Nellire mutatván, öntetsző pöffeszkedéssel.) Válaszd-el ezeket, nem illenek össze.

Sándor. Uram!

Szálkai. A' vőlegény itt van.

Sziklási. Ej, mit beszélsz? Hiszen most írja öcsém, hogy meghalt.

Szálkai. Meghalt? Ne hidd! ő a' fogadóban van, nem a' temetőben' — és az én fogadómba szállt-meg; inasával szóltam.

Sziklási. Ez a' nap el van átkozva. Minden hír, minden ember ellenkezik egymással — de ez a' levél —

Szálkai. Én mondom, él. Mikor haza mentem, egy idegen inast láttam a' fogadónál ácsorogni, kérdém ki' embere? ő nem akart egyenesen felelni, de aztán még is kivettem belőle, és hintaján a' M. M. is elárulta — azért siettem hozzád.

Nelli. Szálkai ur imént a' kertben annyi kegyességgel volt irántam, 's most illy szomorú hírrel serénykedik búsítni.

Sándor. Ezért kár volt tüdejét úgy megerőltetni, mert a' levél több hitelt érdemel, mint egy bitang inas' szava, ki az urnak kiváncsiságát így kijátszotta.

Sziklási. kinek higyjek most?

Móricz. Én Szálkai ur mellett szólok, mert írva vagyon: „és a' holtak feltámadnak.“ Édes kisasszony, tessék bennem a' holt vőlegényt szemlélni: én vagyok Morlay Móricz.

Sziklási. Az ur ma már annyiféle volt, hogy szavaiban nem bízhatunk.

Móricz. Keresztelőm ugyan nincs nálam, de más oklevelem tán lesz. (Zsebkönyvéből elévesz egy írást) Ismeri Sziklási ur ezt az írást?

Sziklási. Az öcsémé.

Móricz. Ím ez legutólsó levele, mellyben eltökélt szándékomat kívánja a' szép kisasszonyra nézve.

Szálkai. Nos, mint tetszik? mit mondottam? (félre) Inkább ennek szánom, mint amannak, ki olly büszke bátorságban véli magát.

Móricz. Édes kisasszony, előre is bocsánatot kérek őszinte vallásomért, 's azon tettért, melly által csak magam vesztek. Még iskolába jártam, mikor eljegyeztetének; de mihelyt körűlnéztem a' világban, terhemre volt e' szövetség, mert általa szabad akaratomat fékeztetve gondolám. Később atyám' unszolása e' kelletlen érzést még inkább nevelte; azért is, hogy minden perpatvart elkerűljek, atyámtól halasztást kértem, és a' nélkűl hogy jegyesem' szép szemét 's annak rokonait látni vágytam volna, külföldre mentem —

Sziklási. Illyen a' házasság' gyümölcse!

Móricz. Atyámnak halála ismét haza vont. Ekkor kapám Léghazi úr' levelét, mellyben adott szavamról említést tesz 's barátságos tanácskozásra hív magához. Én egy barátomtól már tudósíttattam — 's most szerencsém van személyesen is tapasztalni — hogy a' szép mátka, mi a' hűséget illeti, sem igen különös példát adott jegyesének.

Azért hogy az általam tisztelt Légházi urat egyenes lemondással ne sértsem, fortélyhoz nyúltam, 's vele azon barátom által halálomat hitettem-el, gondolván hogy, ha leánya másnak karján boldog lesz, mindenfelől bizonyos lesz a' bocsánat.

Nelli. Bocsánat mellett tessék legforróbb hálánkat is elfogadni.

Móricz (félre) Nem épen hizelkedés — de szerelmes mondta.

Sziklási. De hogy miként vetemedett ide Morlay ur?

Móricz. Erre utazván, míg a' lovak ettek, e' ház' szép fekvése ide csalt; 's a' fogadóstól hallván, minő kurucz ember a' birtokosa — engedelmével! — még inkább ohajtottam házi köréi látnom, nem is álmodván, hogy Légházi ur' rokona légyen 's Nelli kisasszonyban mátkámat találjam-fel. Engem a' szép vonz, azért írtam, bejöttem, a' tilalomtól még inkább hevítve falakat másztam. 's ha a' dolog így nem fejlik-ki, a' gazdát is megforgattam volna.

Sziklási. (nevetve) Vagy én a' vendéget.

Móricz. Édes kisasszony, minthogy feltámadtam, az élőé szép keze.

Sándor. Morlay uré volt a' szó, enyém a' szív, 's nálunk a' birtokos szerencsés.

Szálkai. Nem mindég uram! Minden rendszabás kifogást szenved.

Nelli. A' holtnak áldás, az élőnek barátság.

Móricz. Látom a' szükséget erkölcsé kell avatnom, azért mint vőlegény ismét sírba szállok, mint élő —

Sándor. Baráti kezet fogunk.

Móricz. Már most, tisztelt házi gazda! Margit iránt is elfogadhatja kérői tisztemet, mingyárt beküldöm. (el)

Sziklási. Hagyjatok magamra, míg Margittal szólok. (Nelli Sándor el a' bal szobába)

Szálkai. Én ezentúl még inkább gyűlölöm az asszonyokat. Igazad volt, barátom, csak bajra születtek.; most veled tartok.

Sziklási. (habozva) De még is — néha; csak — menj-be kérlek szobámba, Margitot hallom.

Szálkai. Eresszd-el, ha menni akar. Vesződséget mindenütt találsz. (el a' jobb mellékszobába.)

Margit. (jö) Lesujtva jövök, Tek. ur!

Sziklási. Rosz leány! hát te el tudnál hagyni.

Margit. Édes istenem, én örömest maradnék — de ha meggondolom jövendőmet —

Sziklási. Arról ne aggódjál; lesz gondom, hogy ezentúl is bőségben élhess —

Margit. Mit használ a' bőség ha elöregszem —

Sziklási. Szereted Lőrinczet?

Margit. Nem is merem megvallani kit szeretek. Tán össze férek vele; itt töltöttem legszebb koromat, és sehol sem is lesz olly jó dolgom — de még is —

Sziklási. Ott asszony lehetsz.

Margit. Minden hűségem mellett, itt örökös cseléd maradok, 's amúgy a' világ még is többre becsül. Eleggé fáj, de itéljemeg maga a' Tek. ur — 's inkább szánjon, hogy sem haragudjék.

Sziklási. Takarodj' előlem.

Margit. Úgy is kisírom szemeimet. (menni akar.)

Sziklási. Margit! (félre) nehezen megy-el.

Margit. Parancsoljon!

Sziklási. Margit! valamit gondoltam. Tudod mit? Ej furkós mennykő, nem tudom mint kezdjem! Margit! én egyet mondok 's mí is egyek leszünk. — Hát most sem érted?

Margit. (sohajtva) Ah! ha szabad volna!

Sziklási. Topp! Nyújts kezet, nálam maradsz, majd elvégezzük.

Margit. (nagy örömmel Sziklásira hajol) Ah édes kedves Tek. uram! minő szerencse!

Sziklási. (befogja Margit' száját.) Ne lármázz, mert meghallják. (Móricz a' közép — Nelli Sándor és Szálkai a' mellékajtóban bedugják fejöket.)

Móricz, Vígan, vígan!
Nelli. Bácsi! } (egyszerre.)
Szálkai. Asszonygyűlő!

Sziklási. Ej furkós mennykő! lesz mende monda. De mit bánom én — nekem a' világ megszűnt e' házon túl.

Móricz. Csak jer Lőrincz! (Lőrincz et bevezeti.) Nos Margit leányasszony!

Margit. (titkon Sziklásihoz.) Mit mondjak Tek. ur?

Sziklási. (zavarodva.) Margit? tehát! hm hm! Margit nem akar férjhez menni, de ne busulj Lőrincz, nem hagylak üresen távozni.

Móricz. Egy kosár pénz minden kosártól megmenti; hát csak ugyan ezüst menyekzővel kezdi házasságát?

Szálkai. Engem a' csodálat elvakít. Azon érdeklett ősz hajak most reád illenek.

Sziklási. Ne legyetek harangok! az én koromban csendes a' házasság.

Móricz. Mert a'konyha inkább ég mint a' szív.

Sziklási. Ki tehet róla? Az asszony ollyan mint az orvos, az ember kikel ellene, 's még is rászorúl.

Móricz. Szálkai ur! mi most utánok nézhetünk!

Jakab (jön.) Az étel az asztalon van a' mint illik (el.)

Sziklási. Menjünk barátim! töltsük vígan az estvét, 's holnap reggel induljunk.

*

Margit. Én nem tudom hol vagyok! majd kiszökik szívem.

Móricz. Én fátyol-lobogtatva kísérem a' boldog társaságot. Most midőn hölgyet veszték, érzem leginkább a' szép nem' hatalmát. (Sziklásira mutatván.) E' példa, milly véget nyer az agglegénység, engem is megtérít: azért míg a' tavasz el nem virít, az első Szép, ki nyájasan mosolyog szemembe, uralkodjék e' hóduló szíven!

(A' kárpit lefordúl.)

Kisfaludy Károly.

TIZEDIK RÉSZ.

KRITIKÁK.

I—VI. HIT, REMÉNY, SZERETET.

Guzmics Iszidór. (Pannonia hegyén, December 31dik. 1826.) Mi juta eszedbe, édes barátom, vallási vélekedéseidet, érzelmeidet tudatni a világgal, 's épen ott 's ugy tudatni azokat, hol's miként senki nem várta? A világ mai dämona nem kerül e minden vallási beszédet? 's ez a te beszéded! nem ütközik e ez homlok-egyenest a ma uralkodó gondolkozás-érzés-móddal? 's te, ki a nagy világ közepén iregsz forogsz, te nem félnél e a leszóllástól, gúnyolástól, megmocskolástól, mellyel közönségesen szokta a világ fogadni mind azokat, kik a te nyelveden merészlenek a vallásról szóllani? — A mai világ, barátom, nemde a felvilágosodás világa? a magasan szárnyalló Észé, mellynek hatalmas szava előtt némuljon-el minden érzés; minden a történetből húzott következés; minden, legyen az emberi, legyen ísteni tekintet:

sőt maga az értelem is, hanemha szolgai hivataljától fogva köteles a magas Ész thronja előtt megjelenni, 's holmi empiriai fogatokkal tisztelkedni, mellyekből a' bíró tetszése szerint vegye-ki az esszentziát, a többit vesse-el, mint az üres dióhejakat. Ollyas mivel pedig előtte megjelenni ne merészeljen senki, mibe ő Felsége az Ész be ne láthasson; mit ált 's össze ne visgálhasson; mit meg ne itélhessen: az e félék már eleve (*a priori*) kárhoztatva vannak előtte. Mi is lehetne ő felette? O felette, kiben ég föld, Isten ember; minden minden egy mathematikai pontban együtt van, 's ki nélkül 's kin kivül, senki és semmi nincs! 'S te volnál az a rettenthetetlen bölcs, ki ez ellen a bálvány ellen szavad' emelni mered? te merészelsz az ő határtalan hatalma alól valamit elvonni? te neki hallgatást parancsolni? 's épen ott, hol legnagyobb energiával parancsol, a religio ügyében? Nem tudod e, hogy a mai tónus-adó philoszophusok épen ezen tárgyat kirekesztőleg vonják az Ész thronja elé, mellyben csak az legyen igaz, csak az jó, szent, mit ez ő általak illyennek lenni hágy. Haszontalan siránkozik előtte az érzékenkedő szív: ennek legtisztább érzelmei is a képzelődés, ábrándozás, vakbuzgalom, istenesség — 's ki tudja mind elészámlálni ezeket a bohóskodásokat! — sötét, nyavalyás tartományiba igazítatnak vissza, telyesen méltatlanok, mellyek a felvilágosodás or-

ságában megjelenjenek. Az Esz jege mellett dideregni kell a legmelegebb szívnek is.

Te mind ezeket jól tudod; de hiszed egyszersmind, hogy az ész lángja neked is világít, 's nem vagy kénytelen idegen földön, idegen nyelvből koldulgatni azt, mit magadban is feltalálsz. Csak hogy ez a te ész-lángad szelídebb, 's azért jótévőbb is. — Azt kívánod te én tőlem, hogy nemes gondolkozásodnak, szép érzésednek, a HIT REMÉNY, SZERETET, három elválhatatlan testvérekben kitünő szülöttjét megitélőleg kövessem. Ezt tennem, bizodalmad vonz, 's a tárgy készt. Ha nincs benne mit itélnem ellened, elég van mit éreznem veled. Lássuk!

A legügyesb ecsetet 's vésőt érdemli az a kép, mellyet te barátom, Értekezésed homlokára függesztél (I.): a kinlódó csecsemő mellett érzékenyen ugyan, de nemesen tűrő, 's az isteni gondviselés végzésén vigasztaltan megnyugvó atyának képe, a kereszten függő nagy szenvedőnek szavaival; 's te magad ott az érzékeny scénát csudálva visgáló tanú! — Gyönyörű képe az emberi szelíd nagyságnak a szenvedések között megtartani a szív csendességét, a lélek nyugodalmát; 's a mindenség csalhatatlan Intézőjének bölcseségén, igazságán tellyesen megnyugodni, vigasztalódni; 's magát egy jobb élet reményével erősítni e mulandónak minden viszontagságai között. 'S ez a kereszténynek saját tulajdona, ki

religiojának szellemében él. — A stoika philoszophia is tanítá követőjit türésre, 's ez volt az ő kharakteristikája. De ez nem szelíd, nem békes türés, hanem inkább felfuvalkodott, megátalkodott makacsság minden szenvedés és szenvedelem ellen. „Türj erősen! minden szenvedésen és szenvedelmen fellül emeld lelkedet; de, ha nem elég erősnek érzed magadat, — *patet exitus*!" — Ez nem emberi, nem erkölcsi, nem szelíd türés, melly magát szerettesse, becsültesse; vad rigoriszmusz ez, durva apathía, mellytől irtózva fordul-el az érzékeny lélek. 'S mikor egy nevezetes stoikus igy szóll: „*Ferte fortiter! hoc est quo Deum antecedatis: ille extra patientiam malorum est, vos supra patientiam*" — hát az egész dologban egyebet gyermekes fitogtatásnál, ostoba gőgnél nem látok. Mintha a kevély fenyegetődző, Zeuszt 's minden Istenecket gúnyoló, Prometheust hallanám vad fájdalmi között hánykolódni: a poeta még is a philoszophusnál türhetőbb, ki Istent állít Istenekkel szemköztt.

A fájdalmat, a szerencse-vagy emberüldözést, a vétek dijját nem éreznünk lehetetlen; 's ezt makacs megátalkodással türni erőszak a természet ellen; de békével, szelíden türni; elfordításáért az isteni gondviselést egykét fohászkodással, gyenge könyhullatások között kérni; azonban akárátunkat Isten akaratjának hódolólag alárendelni: ez emberi, ez erkölcsi szenvedés. Illyen pél-

dát hagyott követőjinek a kereszten függő nagy Szenvedő, kinek élete 's halála, összevetve Szokrateszével, magának Rousseaunak vallása szerint, Istent illet. 'S hány keresztény követte már a szenvedésnek e gyönyörű példáját! — Épen nem látom okát, mért vesztene a békes türés becséből a szelíd panasz, 's lágy könyük között; vagy nem a természet kegyes alkotója adá e ezen enyhítő csöppeket? Nem titkolá el lelkének fájdalmát a nagy Szenvedő, sőt könyeinek szabad folyamatot engede, 's kéré mennyei attyát, távoztatná-el tőle a szenvedés poharát; de hozzá tevé: a te akaratod tellyesedjék, ne enyém!" 'S szelíden, békesen szenvede, 's szenvedését azzal koronázá, hogy hóhérjaiért esedeznék. — El nem hallgathatom itt Haller Károl gyönyörű szavait a' könyűkről: „*Jobb*, ugy mond ő, *szomorkodni, mint nevetni, mert a szomoruság javítja a szívet, 's a könyük Istenhez emelik lelkünket. Oh, valóban, szép ajándéka Istennek az a csöpp, melly ember-szemből folyik; a halandónak legszebb éke ez, eszközlöje az isteni kegyelemnek; és senki ki nem gyógyul tévelygéséből, hanem ha ezen keresztségen megyen által.*" — Nehezen hagyon el e szép tárgyat, de fontosb dolgok intnek, 's rekesztenem kell. Még csak egy észrevételt, barátom, a képen: idegen szenvedést tevél te a türés példájává! a csecsemő szenved, 's az atya érzi, 's türi gyermeke

szenvedését! Érzéketlen atya az, ki maga kinjait inkább érzi, mint magzatjáét. 'S ha a szerző mint költő vagy festő terjesztené előmbe a képet, bizonyosan az érzékeny atya helyett egy még érzékenyebb anyát fogtam látni.

Értekezésednek ezen pontja (II.), barátom, ha jól felvettem azt, a vallás és philoszophia, a szív és ész, az érzelem és okoskodás közötti arányt, és az aránytól történhető kisebb nagyobb eltávozást visgálja, 's mindeniknek határát kiméri, feltévén a czélt — a communis maxima mensurát — az egésznek boldogságát, mellynek minden alája légyen rendelve. Így, barátom, 's csak így kerülhetni-ki a félszegséget, mellyben valamint a vakérzelmű ábrándozó, ugy az emberi horizonon túl szárnyalló philoszophus egy formán vész-el. Soha sem tarthatom én azt emberileg igaz philoszophiának, melly az embert emberből kiemelve, annak csak egy részét visgálja; csak ebből veszen törvényeket, czélt, rúgókat az egész emberre. Azért, sem a vastag epicureiszmus, 's a csupa eudämoniszmus; sem a szigorú stoicziszmus, és a vele rokon, bár valamivel mérséklettebb, puriszmus, nekem eleget nem teszen. Az első rendüeket elhallgatom, kiknek ma nem igen találkoznak (*in theoria*) barátjai; csak azt kérdezem az utolsóktól: ha az alkotó bölcsen alkotá e természetünket? Ha bölcsen alkotá; ha mind

az, mi természetünk valójához, ahoz, hogy az ember ember legyen, 's ne fél ember, szükségképen tartozik, az ő bölcs elrendelése szerint vagyon természetünkben: hát embernek czélja, 's a czélt megközelítő törvények, 's rúgók az egész emberből kivonhatók egyedül, 's reá vissza alkalmaztathatók. Az ember nem csupa szellem, nem csupa ész, nem csupa lélek: mint kivánhatni tehát embertől olly virtust, mellyre a valamivel gyengébb ember szemét sem meri felemelni? Kiparancsolhatja e az illyen postulatumú philoszophus természetünkből a szívet, ennek minden érzéseivel, vágyaival, reményeivel eggyütt? Vagy olly gonoszok, olly méltatlanok e ezek, hogy az ész és virtus mellett tellyességgel meg ne állhassanak? Ugy, valóban, nem jól esett, hogy illy össze nem férő természetek olly szorosan köttettek össze. 'S osztán nem szomorú, nem kétségbejtő e az a szigorú parancs, 's az a sanyarú colosszalis virtus, mellyre az egész emberiség története nem tud csak egy példát is mutatni, mint ezt maga vallja Kant? — Egy formán távozik-el az aránytól innen a fenszárnyalló idealista, onnan az alantmászó materialista.

Szent a törvény, és általános kötelesség annak tellyesítése, melly még akkor sem szünnék-meg, ha semmi reményleni való nem volna is. De mért kell a reményleni valót elválasztanom a kötelességtől, minekutánna, ha van szent igazságos bíró: ha vágyom egy nem mulékony tiszta bol-

dogság után épen ugy van beoltva természetembe, mint az erkölcsi törvény: bizonyosan el fog következni a kötelességet tellyesítőre a boldogság? A virtus a boldogságtól épen ugy elválaszthatatlan, mint a kötelesség a törvénytől. Igaz, hogy e földön ritkán vagyon tellyes arány a virtus és boldogság között; de hát van e a törvény és cselekedet között? Itt tehát eggyik is másik is tökéletlen. Van e egy a sírontúl reánk várakozó jobb élet, mellyben mind virtusunk tökéletesb, mind a boldogság tellyesen egy arányú, kimerített legyen? Ezt a philoszophia csak sejti, tellyes bizonyossággal állítni nem meri; 's annál kevesbbé meri ezt, mennél bizonyosb, hogy a törvénytelen tettek, mellyek olly közönségesek nemünkben, a szent, igaz bírótól nem jutalmat, hanem büntetést várhatnak egyedül. Csak a' religio, melly isteni tekinteten épül, tehet erről bennünk bizonyosokká. Ez tanít-meg minket Isten akaratjára, rólunk tett végzéseire; ez nyitja-meg előttünk az Isten irgalmának, mellyről a philoszophia semmit sem tud, forrását, mellyből a bűn ellen foganatos gyógyító szerek, 's megengesztelés, fakadoznak; ez éleszti reményünket, hogy megtisztulva érzelmeink, vágyaink, tetteink, megoszlásunk után egy jobb, boldogabb életre virradunk fel. Sokat vitat ma principiumiból a kereszténység méhében fogantatott, karjain nevelkedett, iskolájában tökéletesített philoszophia, mint bizonyost. Tehetné e ezt,

ha a kereszt. religio meg nem nyitja előtte az igazság forrását? Ha teheti; mért nem tevé a kereszt. religio előtt? mért nem teszi ma is ott, hol ez a religio ismeretlen? Sejtései voltak, 's vannak, de a' mellyeket ellenkező reflexiok megalapodni nem engednek. Szokratesz, ez a valóban nagy eszü, tiszta lelkü, még ma is tiszteletre méltó bölcs, élete szélén csak sejtve szólla a jövendő életről. Cicero vallja magáról, hogy olvasván Plato könyvét a halhatatlanságról, magát meggyőződöttnek hitte; letevé a könyvet, 's minden meggyőződése szétoszlott. — Religio foglalja-el az egész embert: benne talál megnyugvást a nyugtalan értelem 's ész a legfontosb legszükségesb igazságok eránt; benne az erkölcsi törvény legfoganatosb sanctiot; religio vet határt hánykolódó vágyainknak, tisztítja, nemesíti érzelmeinket, 's szívünket bizonyos távolyságban tartván a múlandó örömöktől, felragadja Istenhez, kiben, mint minden jóság 's boldogság kutfejében, alapítja reményeit, mellyek jövendőben tellyesedjenek. Religio köti össze a két világot: földet az éggel; az embert Istennel; 's az embereket egymással a szeretet legerősb kötelével. „*Mi az ember religio nélkül!* igy kiált-fel egyik józanabb órájában Rousseau: *mennyi örömtöl kell neki megfosztva élni! Mi vigasztalja öt az ö sanyaruságaiban? Melly tanú ösztönözi öt a jóra? Miféle szó hangzik szívében? Mi jutalmát várja virtusá-*

nak? Mint elmélkedik a halálról?" Ki pótolhatja e a hideg philoszophia a religionak hijánosságát? — De, lássuk egyes állításaidat!

Jaj annak, így szóllasz te barátom, *a ki eléggé erös a maga egykorujit saját magasságához felvonni!* én pedig azt mondom, jaj annak, a ki akar szállangó eszének, akár merengő phantasziájának magát egészen általadja! ő maga sem fog megmenekedni a szédüléstől, 's nyugtalanságoktól. Minden nem épen tompa elme ollykor ollykor magán fellül emelkedik, 's gondolatjaival magasb regiokban szállong; de csak hamar ismét alábocsátkozik, 's magát ha bölcs, beéleszti a közönséges élet körébe. Az illyen felemelkedéseknek szép következései lehetnek, 's gyakran vannak is, ha a felemelkedett elmével eggyütt jár a bölcs ész. Ezeket osztán mérsékelve, alkalmaztatva közölnie másokkal, 's befüznie mintegy észrevehetetlenül a köz vélekedés lánczába, kötelessége a bölcsnek.

Az erőszakos rázásokban épen azért, mert erőszakosok, nem lehet erő. Az ugyan tagadhatatlan, hogy ezek a rázkodások is a gondviselés alatt történnek, 's a gondviselés ezekkel is bölcsen tud élni czéljaira. De hát azért dicsérjük e a vérengző pusztítókat? — Hogy Jézus szenvedjen, isteni végzés vala; de hát dicsérjük e hóhérjait? — Soha a következés jóvá nem teszi a magában gonosz ügyet. Az, ott, egész nemzeteket felforgat, hogy egy század mulva

boldog legyen a maradék! Esztelen! ki bizta reád a jövő század boldogságát? Vagy olly bizonyos vagy e a következésben, hogy annyi áldozatot nem rettegsz miatta ledönteni? Igazságos e, a jelen kor temetőjén építeni a jövendőnek boldogságát? — Saját korod boldogságát mozdítsd tehetséged szerint a gondviselés által kijegyzett uton; 's betöltéd kötelességedet. A mi ezen túl van, nem a te dolgod.

Nincs hiubb dolog előttem, mint az a ma annyira megkedvellt tónus, melly a mai kornak megkülönböztető cultúráját kürtöli. Ez gyermekes hánykolódás! Tartok tőle, hogy egy jövendő kor ezt a miénket ezért keményen fogja megbirálni. — Nagy elméket, szép nemes tetteket találok a legrégibb korban is, meddig csak a történet felvezet; 's alacsonyságot, bohóskodásokat, rút vétkeket (finomabb vagy durvább formában? a dologhoz nem tartozik) a mai is nyujt eleget. Ha van különség közttünk 's a régiek között, azt egyedül a kereszt. religiónak köszönhetjük. — De hát ugyan mond-meg barátom, miben is áll a mai felvilágosodás? De ne, ne szólljunk te és én: szólljon helyettünk korunknak egy felvilágosodott philoszophusa, Schelling: „*Mit akartak ezek* (a felvilágosodás hősei)? *Talán hogy, mint a nap a tiszta leveget, ugy az ész az értelmet általhassa? Épen nem. Általában semmi valódit nem akartak ők; csak rontani akartak, p. o. monostorokat, szent*

képeket 's a t. 'S ha mind ezek elpusztultak, mit fogtak azután tenni? Itt állanak lomhán, 's nincs egyéb hátra, hanem hogy némellyek közzülök barátokká vagy szentekké legyenek, hogy legyen mit ismét pusztítani." Az eddig szentnek tartott dolgokat tapodni, a religio, és status szolgájit gúnyolni, üldözni; magát a religiot, megfosztva minden támaszaitól, ingadozásba hozni; a' viszont szeretetet egymás eránt meghűtem; a patriotiszmusnak mindenkor nagy dolgokat mivelő lelkét a koszmopolitiszmus phantomába enyészteni --- ha ez felvilágosodás, ugy igen is felvilágosodott ez a mi korunk. — „*Nincs semmi uj a nap alatt*," régen mondá egy böles; 's a mi jó, igaz, bizonyos van a mai philoszophiában, azt az emberi nem történetében jártas ujnak mondani nem fogja; csak külseje uj annak, beburkolva egy fenhangzó alig érthető nyelvbe. Ha mi pedig uj van benne, az a tántorgó, mulékony vélekedések özönébe vész-el. *Opinionum commenta delet dies, indicia confirmat.*

Egy religio sem mutatja olly nyilván ki fő eredetét, mint a keresztény: ez a zsidóságnak Mózes által adott religióból tünt fel az ő tökéletében; az alapjává az előbbi patriarkhalist tevé, 's ez az első emberében akad-meg. Ez az első emberé volt kétségen kivül a többinek is alapja, csak hogy a leszármozás fonalát, 's a változás szakaszait a történet olly nyilván kimutatni nem

tudja. A legrégibb Hindu és Zend (Indus és Persa) vallásokban világos nyomaira akadunk az atyafiságnak. Ágyipt 's Hellasz nem nyujt ennyit. Ágyipt már bálvánnyozott, mikor amazok még mind egy fő valót tiszteltek. — Az azonban a' történetből megbizonyodik, hogy isteni tekintetünek kell annak a religionak tartatni, melly közönséges nép-religio akar lenni. 'S a keresztény religio az ő magas eredetétől fogva ezt a tekintetet méltán tulajdonítja magának, 's épen nem félhet az igazságos philoszophiának törvényes széke előtt folytatni ügyét; bizonyos lehet ö ügyében, ha ügyéssze ügyes.

Nem akarom kérdésbe hozni annak igazságát, mit a 29dik lap. az erkölcstelenséggel kevert vallásról mondasz. De ezzel nehezen tudom eggyeztetni a valóban erkölcstelen bálványozásnak olly hosszu ideig tartott uralkodását; különösen a különben felvilágosodott Hellenek között. Az ember-áldozat, a prostitutio, nem egyedül volt ennek a czifra vallásnak vétke. Az Isteneknek, kiket példányul szokott az ember maga előtt tartani, tulajdonított rútságok, lehetetlen, hogy az embereket hasonló rut. ságokre ne ingerelte, ne bátorította légyen- Mi nem illetlen a nagy hatalmu Zeüszhez, miként gondolja azt magához illetlennek lenni a halandó? — Az ember-áldozat! mi kegyetlen kegyesség volt ez? 'S még is, a kereszt. religiot kivévén, mindenhol találunk nyomára. Mózesnél erre egy isteni

parancs kőtelezi Abrahámot; de a következés mutatja, hogy ez csak késértés volt. De én még mint csupa késértést is kegyetlennek találom, 's az egész példát csak azért tartom adatva lenni, hogy Abrahám maradékának soha csak eszébe se jusson, a szomszéd nemzeteknek példájokra, e kegyetlen áldozat, mellyet Isten csak egyszer kívánt légyen, 's ekkor sem engedé végrehajtatni, megelégedvén az atyának engedékenységével. — Én tehát, édes barátom, e tisztulást egyedűl a kijelentett religionak tulajdonítom. Ebben meggyőz engem az elő és utóbbi kor története, melly minden okoskodást megelőz. Az előkor mutatja, hogy az erkölcstelenséggel párosodott vallás a kereszt. vallás által nyomatott-el ott, a hol megszünt. Az utóbbi azt mutatja, hogy ott, hol a kereszt. religio még egész erejével nem világított, ma is erkölcstelen szokásokkal, törvényekkel jár eggyütt a vallás.

Ember-szeretet! Türelem! Igen, édes barátom, ez a vallástalan felvilágosodásnak gyümölcse soha sem volt, soha nem lehet. 'S ugyan min is alapíthatná a vallástalan ember-szeretét? A koszmopolitiszmuson? Soha hidegebb, magokat keresőbb embereket, mint ennek követői! mikor ezek azt hiszik magokról, hogy az egész világot áltölelik szeretetekkel, valóban senkit sem szeretnek. Csak Isten, e fő való, az a központ, mellyben egy hit által eggyesülhetünk, 's ez az eggyesítő,

hit szüli a szeretetet, a valódit, a jótévőt, melly még a síron túl is megmarad. Ez a' közönséges hit hirdeti, hogy mi mindnyájan egy szent, jó, igaz Istennek gyermeki, képviselői, egy roppant háznépe vagyunk; mindnyájan egy nagy örök czélra rendeltettek, mellyre csak eleven, a szeretet által munkáló hit vezérel bennünket. Mit hiszen mind ezekből a vallástalan? kinek egész czélja a földi boldogság, mellyet, minthogy lelke üres minden fentebb rendű szent félelemtől, minden uton módon hajhász; csupa önség az egész ember. 'S az illyen volna e türelmes egyebek eránt? ki felsőbb törvényt, hatalmat, bírót nem ismer? Mi tartóztatja ezt utálni, üldözni, azt az ember, ki vallásától, polgári kötelességétől fogva minden rendetlenségének utját állja, 's képtelen szabadságának gyakorlásában gátolja? — Türelmesekké is, valamint emberszeretőkké csak vallás, 's csak a keresztény vallás teszi az embereket, mellynek főtörvénye, erkölcsi principiuma az Isten- és ember-szeretet; melly Jezus közönséges emberszeretetének, türelmének világos, magas példájával erősítetik. A mi felvilágosodott világunk hőseinek emberszereteteket, türelmességeket Európának már nagyobb része érezte. Ők ugyan a philanthropiszmusról sokat csevegtek, sokat a vallási türelemről mind addig míg szükségek volt reá; de azonnal hogy hatalmokat érezték, a legtüretlenebbek levének. (L. erről egye-

bek után Haller Restaurat. I. R.) Igaz, hogy a kereszténynek kötelessége hitét megtartani, a mellett, ha kivántatik vérét önteni, életét feláldozni; azt terjeszteni, igazságáról másokat is meggyőzni; de ez mind parancsolatja a józan észnek is: mert a keresztény fontos okoktól fogva van meggyőződve hitének igazságáról, az igazságot pedig semmi esetben el nem árulni, azt inkább terjeszteni, minden embernek természetes kötelessége. De a hit terjesztésének eszköze csupán tanítás, az értelemnek felvilágosítása, meggyőzése, minden külső akár fortély, akár erőszak nélkül. Ha az úgy nevezett térítés itt 's ott erőszakkal ment véghez, az a kereszt. religio szelleme ellen történt, és büntetlen ritkán hagyatott. Türés, szenvedés, nem üldözés lelke a kereszt. religionak. Az erkölcsi világban nincs erőszak. Jézus és apostoli megmutaták, miként kelljen, lehessen az igazságot terjeszteni legnagyobb foganattal.

Mint lepél te meg engem, édes barátom, a Hierarkhiáról adott gondolataiddal (III.)! mennyire kedves nekem ez a te igazságszereteted! Te a Hierarkhiában, a Római Felsőségben, Európának, különösen a sötét zavaros századokban, legnagyobb jótévőjét tekinted. Ezt, édes barátom, a mi időnkben hallatni, egész heroiszmus: egy annyira lealázott, bemocskolt hatalmat ugy festeni, hogy az szinte kivánatossá tétessék! — Te a Római szék felemelkedését a val-

lásnak, istenségnek ideajában keresed, 's nem hibázol. Ha a kereszt. religio Istentől van, közvetetlenül van Istentől; ha ennek fentartására szükséges a vallási társaság, melly egy hitbe egyesülve fenálljon: hát elkerülhetetlenül szükséges egy felsőbb, isteni tekintettel bíró hatalom; egy központ, melly a világon elterjedt társaság tagjait magával öszvekapcsolja, 's önmagokkal egységben tartsa. Ez az az erő, melly a katholiczizsmust a viszontagságok zurzavarjai között állhatatosan fentartja, midőn minden egyéb keresztény felekezetek az időnek játékivá, 's az enyészet zsákmányivá levének. 'S nem mondok hihetetlen dolgot, ha azt mondom, hogy a kereszt. religio a katholiczizsmussal él, és vész. — Az a fő hatalom, az ö eredeti 's természeti rendeltetése szerint, csupa vallási, csupa erkölcsi. Szerzője maga sem birt csak egy arasztnyi földet is, mellyre fejét hajthatná; világi hatalomtól pedig lelke tellyesen idegen volt. Első tanítványi a legszegényebb sorsúak; 's ezek által terjedt a világ három részén el a jótévő vallás; ezek vonták-le a polytheiszmust minden előitéleteivel, babonáival, fortélyaival. Gondolhatod, mennyi okosság, mennyi elszánás kivántaték e nagy, veszedelemmel tellyes munkának végrehajtásához! A hivek jótévőségekből éltek ezek, mert a keresztény szeretet valamint a szíveket, ugy a javakat is összeolvasztá. Pöreik, mellyeket világi bíró intézzen-el, nem voltanak; ha mi kétséges volt közöt-

tök, az apostolok, utóbb a püspökök, 's más egyházi igazgatók elé vivék; 's ezeknek itéleteken, mint Istenén, megnyugodtak. Igy volt ez mind addig, míg a kereszt. religio Status-religiová nem téteték. De ezután is a hiveknek hajlandóságok, a Fejedelmeknek a papság eránt tiszteletek, engedékenységek több ügyeket terjeszte az egyházi férfiak elé, kik azokat a felek öszszebékéltetésekkel legfoganatosbban igazíták-el. Illy tekintetek lévén az egyházi férfiaknak, különösen a Római püspöknek, mint az anyaszentegyház fejének, mi csuda, ha magok a fejedelmek is kétes dolgaikban, egymás ellen tett lépéseikben, ezeknek tanácsokat kérték, meghallgatták, követték? Nagy Károly büszke volt Hadrianus Pápa által Patriciusnak neveztetni, 's dicsőségnek tartá Leo kezéből elfogadni a koronát; mi csuda, ha azon bizodalomtól indítatván a Romai püspök utóbb kéretlen is beavatta magát a világi dolgokba, kivált mikor ezek az egyháziakkal határosok voltanak? ha a fejedelmek és fejedelmek, nemzetek és nemzetek, fejedelmek és nemzetek között igazságot szolgáltattak, mint az egész kereszténység köz tiszteletű attyai? Hogy ez a hatalom eredeti rendeltetésekből nem következik, ma senki sem tagadja; hogy vele ellenkezik, vitatni ki tudja okoktól fogva? Valóban a kétes dolgokat eligazítani; az igazságtalanságot lenyomni; az erőtlen ártatlant védelmezni; az ellen felek között békességet szerezni - - -

igen is apostoli munka. — Hogy vissza élések történtek; hogy a hatalom időről időre tovább terjedt: ezt az emberi tökéletlenségnek, az akkori környülállásoknak, a kor kharakterének kell tulajdonítnunk. Vajmi nehéz dolog emberi dolgokban az arányt állhatatosan megtartani! Mit akartak légyen a' felvilágosodás hősei az egyházi hatalomnak lenyomása által véghezvinni, 's mit helyébe állítani, tudjuk; 's a hol czéljokat elérék, ott ma is nyögnek bele a nemzetek. Hova lőn az a legvirágzóbb Franczia Egyház? Mire forditattak annak, az egész nemzetre olly jótévő befolyásu jövedelmei? Mit nyert a' nemzet az *egalité liberté* hangos kürtölésével? — embervér-özönt! Mennyi áldozat kivántatik már ma, hogy annak a' virágzó Egyháznak csak árnyéka is vissza idéztessék! Egy tized annyit pusztított, mennyit egy század alig építhet.

Ugy látszik, te barátom, a deák nyelv uralkodását a kath. anyaszentegyháznak, különösen a R. Széknek tulajdonítod egyedül; 's te ezt még ezen esetben is védelmed alá veszed. — A kereszt. religio és egyház a roppant Romai birodalom kebelében fejlék-ki, 's álla-fel. Róma, 's még inkább Hellasz nyelve uralkodott ekkor az egész földön; vetekedve tanulák ezeket az idegenek, még a zsidók is, bátor nemzetiségéhez egy nemzet is alig ragaszkodott olly buzgón mint a' zsidó. Mi volt tehát természetesebb, mi szükségesb, mint hogy a

kereszt. vállás terjesztése, és az egyháznak szerkeztetése itt Románnak, ott Hellasznak nyelvén történjék? A kereszt. anyaszentegyháznak még szükségesb mint a' világi kormánynak egy szent diplomatikai nyelv, mellyen a' világ részein elszórt különböző ajku hiveivel fenntarthassa az eggyességet. Hogy a nemzeti nyelveknek ellenségek lett volna az anyaszentegyház, nem vitathatni; sőt a tapasztalás bizonyítja, hogy azoknak kifejlésekre, virágzásokra az egyházi főfő személyek igen is sokat tevének, 's tesznek maiglan, bátor az egyházi diplomatika nyelv ma is a' latán. 'S ez olly keveset áll akadályába akármelly nemzeti nyelvnek, valamint a'kormány franczia diplomatika nyelve.

Hogy a' sötétségben világ gyujtatott jóval a német reformátzio előtt, következőleg katholikusok által gyujtatott, és szelíd fénye szépen lobogott, azt a' történet nyilván bizonyítja. Mint fogott volna az későbben világítni; mi következéseket huzni maga után, minden erőszakos reformátzio nélkül, te azt szépen elmondod (IV.); most pedig mennyit teve ez; mennyit segíte rajta a' reformátzio: megmondani ki tudja? De azt én nem tagadom, sőt egyenesen megvallom, hogy a katholicziszmusnak a reformatzio épen annyit használt belsőleg, mennyit külsőleg ártott: megkevesíté ugyan a számot, de kifejtette az erőt. A folyton folyt theologiai ütközetek mind inkább érezteték a katholikussal religiojának meg nem

rendíthető igazságát. Ma már ott vagyunk, hogy a reformata tanítás, midőn eggyik sánczból a' másikba volt kénytelen vonulni; midőn erősségeit eggyenként adá-fel; végre a rationaliszmusba talála menedéket, a' mi már csupa philoszophizmus, melly ellen fegyvert nem a revelatzioból, hanem csak a természetből, 's az ész fegyvertárából vehetünk. Bajnokival, kik a' német földön ma legerősb lábon állanak, épen az az ütközés neme, mit az első keresztények fordítottak a pogány philoszophusok ellen. — A franczia nép oda tért ismét vissza, a' honnan kiindult: vissza keresi elhagyott templomait, oltárait, keresztjeit, szentségeit; elszéllesztett, megöldözött papjait vissza ohajtja. Nem fogja e ezt tenni a nagy világosságot ki nem állható német nép, mihelyest magas szellemű mesterei értetlenek lesznek előtte, 's magát a reformátzio leple alatt megcsalatva érzi lenni? Prophéta nem akarok lenni; de a revelatzionak olly biztos megtagadása vagy minden jót, vagy minden rosszat enged reméllenem. Az ég alatt a csupa philoszophiszmus nép-vallás soha nem volt eddig. — Kant, Fichte, a mint felléptek, Istentagadóknak kiáltattak-ki; 's csak a kor szellemének kell tulajdonítnunk, hogy ön felekezetektől fel nem gyilkoltattak, mint egykor Szervetus, ki épen a mai ratzionalizáló protestantiszmussal eggyezőleg tanított Istenről. Ők ugyan Istentagadók nem voltak; de hát mi u,at tanítottak a' fő lényről — A kath.

anyaszentegyház ugyan principiumitól fogva valamelly hyperphiloszophiát nehezen fog szülhetni; az ő kebeléből kikelt 's kikelendő philoszophusok philoszophiájok alapjává mindenkor a hit igazságait fogják tenni, 's ezeket az ész világával világítni; 's belőlök resultatumokat huznak a bölcs életre. Én azt hiszem, hogy a tiszta fejű, derült elméjű, szép szívű keresztény a legjobb philoszophus; és a' jól elrendelt, alapos theologia a legjobb philoszophia. Az ő igazságai voltak minden időben tárgyai a' valódi philoszophiának, mellyekről midőn a philoszophusok sokat mondottak, vetekedtek, keveset végeztek; a keresztény religio közbevetvén az isteni tekintetet, mit Szokratesz régen ohajtott, örökre elhatározá a' vetekedés tárgyait: a ki ezt követi, lelkének nyugodalmat szerez; ki vele meg nem elégszik, az ugyan sokat tanulhat, de megnyughatni annál kevesebbé fog.

Te barátom, még is mintha készakarva kerülnéd az arányt, midőn a' religio dolgában minden okoskodást megtiltasz (V). Jézus és az apostolok nem sokat okoskodtak! igaz; de hát az evangelium későbbi hirdetői sem kötelesek tanításoknak okát adni? Ez, barátom, épen nem következik. Fen érentém már, hogy a' kereszt religio soha sem fogja magát a józan kritikának széke elől elvonni. Jaj annak a vallásnak, melly ennek törvényes itéletét ki nem állja. Csak azt adom hozzá, mit te is sürgetsz,

hogy a philoszophia a tapasztalást, a leghitelesb tanúkat, meg ne vesse, 's ne kívánja mindenhol a mindennémű megfogást ne kívánjon olly demonstratziot, mellyet a dolog nem nyujtat; hisz' ha illyent kíván, ugy bizvást mondjon le Isten létéről, 's tulajdon principiumiról. Ne kívánjon mindehol tudást; engedjen valamit a' hitnek is. — Jézus, édes barátom, személye tekintetével szerze magának tekintetet, 's tanításának; ezt más halandó nem teheti. Az apostolok is tettel mutaták-meg felsőbb rendű küldetéseket; az egész tanító anyaszentegyház Jézus igéreteitől fogva tulajdonít magának felsőbb tekintetet, 's ettől fogva hitet kiván. Ezek tehát nem tartoznak tanításoknak okait felhordani; de tartoznak az eggyes tanítók, kik illyen tekintettel nem birnak. Maga Krisztus a zsidóktól isteni tekintetünek hitt ó testamentomra utasította a még hitetlen zsidókat, kik Jézus tekintetét nem tisztelék. Ezt tevék az apostolok is. Pál a pogányok előtt okoskodik. Ezt kell tenni ma is mind azok eránt, kik vagy kételkednek, vagy egészen hitetlenek. Szóval a vallási eléadás módját mindenkor a tanulóknak, vagy ellenkezőknek személyes környülállásaik határozzákel. A deista, naturalista, rationalista csak okoskodás által megnyerhető, vagy legyőzhető. Ha magok a religionak tárgyai (illyenek kevesen vannak) közvetetlen nem tárgyai is az okoskodásnak, azok lehetnek közvetőleg.

*

Én szeretem a fényt, de hozzá nagyobb meleget, 's az örök igazságok eránt nagyobb tiszteletet kívánok. Mit ér az a világosság, melly mindent kétségessé, hideggé teszen? Hazánk csendes világosodásán örvendek. Vajha a te szellemed lebegje azt által! Vajha e lelkes nemzet tagjait egy hit kapcsolja össze, egy remény éltesse, egy szeretet ragadja a' nagynak, jónak igaznak ölelésére! A ki ide munkál, az valódilag a haza boldogságát munkálja.

VII. EGYHÁZI BESZÉD. A' BOLDOGSÁGOS SZŰZ' MENNYBE MENETELÉNEK ÜNNEPÉN. AZON SZEMPILLANTÁSOKTÓL, MELLYEKBEN MAGÁT AZ EMBER MINT EGY MENNYBEN LENNI ÉREZI. Mária legjobb részt választott magának. Luk. X. 24.

Kölcsey Ferencz. (Kölcsén; 1825.) Kérdésedre, édes Szemerém, ha Májernek Válban mondott Egyházi Beszédét felkelljen e venned Gyüjteményünkbe? nem lehet nem helybehagyólag felelnem. Az Ékesszóllás (ki nem tudja azt?) a' szép művészség' tartományában igen fontos helyet foglal el; 's annak nemei közt mellyik foglalhat el fontosabbat, mint az Egyházi? Mind addig, míg a' Religio az emberi szívnek és léleknek legelső foglalatossága, az erkölcsiségnek legbíztosabb vezére, 's a' társaságnak legerősbb köteléke lenni meg nem szűnik; mind addig a' szép művészségnek azon ága, melly a' religio' érzését melegen tartani, 's így az erkölcs' utját

kellemesbbé, a' társasági egybeköttetést szorosabbá tenni törekszik, a' maga fő polczát el nem vesztheti. Minden Aestheticus érdemlett tekintettel volt az egyházi beszédek eránt: miért lenne tehát hiba, midőn azoknak olly Gyűjteményben engedsz helyet, mellynek czélja a' művészség, és művészségi kritika? Jol tudom ugyan az idegenséget, mellyel sokan az illyenek eránt viseltetnck; de nem idegenkednek e sokan a' poetai művektöl is? Szánom az embert, a' ki nem érezheti, melly kincset bír a' Nemzet Daykában és Virágban, Kisben és Berzsenyiben, a' két testvér Kisfaludyban 's még némelly kevesekben; 's nem kevésbbé szánom azt is, a' ki nem ért vagy nem érthet benünket, ha mondjuk, hogy mi a' mi Horvát Jánosunkban és Májerünkben büszkék vagyunk.

En olvastam a' Váli Beszédet, 's ismét olvastam azt egy érdemes Egyházi előtt azok közül, kik a' Calvin' tanitásit követik; 's mi mindketten elbájoltatánk azon nemes popularitásu nyelv, azon szép könnyüségü előadás, 's azon meleg érzés által, melly minden sorbol felénk zengett volt. E' szelíd de férjfias hevűlet heveskedő csapongás nélkül, e' sebes folyam felesleges áradozás nélkül, e' nyúgalommal egybekapcsoltt erő, e' művészi kezet és philologiai tudományt bizonyító kidolgozás: lehetetlen, hogy a' szépet kedvelő olvasóra jóltevő, kedves behatással ne munkálkodjanak. Ezen pillantatban is gyönyörködve emlékezem

ama' szép helyre: *Ah, Jesusnak szent igéje, te nyugtatod meg az elmét, hogy a' vélekedések' forgandó szelei ne lengessék.* stb. (lap. 53.). Nem kevésbbé gyönyörködtetnek azon sorok, mellyekben a' jótétemény' megjutalmazó önnérzését rajzolja: *Ha megmondani senki nem tudná bár, de érezzük* st. (lap. 56.) Azonban, Te, a' ki mind a' művet mind Kölcseydet jól ismered, kimutatások nélkül is rá fogsz ismerni a' helyekre, mellyeknek olvasása alatt keblemet melegedni érzettem. Még is lehetetlen, hogy a' következőt, melly a' halhatatlanságot érdekli, ismét emlékezeted elébe ne hozzam: *Akarjuk, ne akarjuk, mi is fontolódunk a' jövendöröl. Kérdezzük az elementumokat, ha egész valóságunkat feleméstik e? Kérdezzük a' sírt, ha minden reménységünket elnyeli e? Kérdezzük a' természetet, ha ollyan e az élet mint a' pára, melly csak üdeig látszató és hamar szellövé enyészik, vagy mint az árnyék, melly eltünik nyomdok nélkül? Oh ha ekkor az ész csak bizonytalansággal, a' tavasz csak hasonlatossággal, a' csillagos ég csak kecsegtető reménységgel felel: minö kívánatos szívünknek ama' szempillantás, melly érezteti velünk, hogy nem, nem földi származásu bennünk a' lélek; hogy az annak lehellete, ki mindeneket alkotott* (Bölcs. XV. 11.); *hogy fölüléli a' testet, és majd belöle halhatatlanságának szárnyára kél.* (lap. 57.) Igen is, Édes Barát-

tom, helyet kell adnod Gyüjteményünkben e' sok szépségü darabnak; 's szeretném, ha valaki a' Cathedrának gyakorlóji közül recenseálná azt; Te mind Pesten, mind Pannonhalmán ismersz ollyakat, kik azt mesteri módon tehetnék.

Midőn e' sorokat írom, természetesen támad fel bennem az ohajtás: bár valamelly polgári vagy törvényszéki tárgyat érdeklő Oratori művet is keresnél és mutatnál elő. Baj, hogy az illyeneket még elébb keresni kell! A' mi Magyarainknak elég tágas pálya nyílik fel az ékesszollás' gyakorlására mind az ügyvédelmekben, mind a' Vármegyei Öszve jöveteleken 's az Ország' Gyűlésein a' politikai vetekedések által; 's tagadhatatlan, hogy mindég voltak férjfiaink, kik vagy egyik vagy másik úton ragyogtanak: mi még is az oka, hogy senki még, mint Író, mint művészi studiummal kikészült Író, ezen a' pályán meg nem jelent? Való, hogy pöreink még most sem mindenütt folynak magyarúl; de még is folynak sokhelyett; 's Vármegyéinken nem számtalanszor fordúlnak e meg olly esetek, mellyeknek alkalmával egy jól készült toll, vagy felfedezés vagy megczáfolás által, kisebb 's nagyobb közelítéssel, azon férjfiúra emlékeztethetne benünket, ki a' földkerekség' fővárosában most a' Roscius Amerínusok mellett, majd a' Verresek ellen ostromolhatatlan erővel harczola? Gyűléseinkben pedig nem polgári alkotványunk' legfontosbb tárgyai szoktak e felforogni? 'S nincsen e

azokban minden magához bízó Nemesnek alkalma saját erejét gyakorlás által kifejteni? Tedd ezen megjegyzéshez azt, a' mit felebb említettem, hogy ezen iskolában, valóban sokan és sok szerencsével gyakoroltattak: 's nem fogsz megütközni, ha kérdem: miért nincsenek közönség elött íróiképen megjelent Oratoraink, ha nem ollyanok is mint Isokrates, vagy Demosthenes vagy Cicero (mert miért épen és egyszerre a' legfentebb lépcsőt kívánni?), de legalább ollyanok mint Ciceronak bizonyitásaként az idősbb Cato 's Gracchus voltanak?

Ciceronak kétségkivül igaza van, midön az ékesszollást valami igen nehéznek lenni állítja. Ő a' Brutusban sok parányi neveket előszámlál, kik mint Oratorok magokat hallatták; 's azért számlál elő bár mi kicsiny jelenést is, hogy megtessék, a' nagy sokaságban 's az idő hosszúsága alatt, melly kevesen merték legyen magokat a' pályán megpróbálni, 's melly sokkal kevesebben nyertek legyen koszorút. Romában hasonlatlanul több jó Poeta származott mint jó Orator; 's nem így van e közöttünk is? Íme, mind e' mai napig, a' Cathedrát kivévén, Oratori pályánk az írói világban zárva áll; 's Cathedrai Gyüjteményeink szerzőji kőzött is melly kevesen érdemelnek figyelmet, 's melly igen igen kevesen azon mértékben, mellyben azt poetáinknak egy ahozképest gazdagabb koszorúja méltán kívánja!

Azt írod, hogy Oratoraink talán nem is fognának a' közönség előtt kedvet nyer-

ni, ezen mi közönségünk előtt melly poetáinkat is csak most kezdi, 's csak most is, fél kedvezéssel, kezdi fogadni. De ha való az, hogy poetáink, legalább némelly poetáink, már néminemü részvételt találtak: miért ne lehessen e' reménységet Orátoraínkra is kiterjeszteni, kik bizonyosan igen részvételt-gerjesztő tárgyakkal jelenhetnének meg? Hányan vagynak, kik a' Görög és Római Oratorok'magányos pörekben mondott beszédeik által most is gyönyörködésre ébresztetnek? Miért ne kellene hinnünk, hogy valamelly, köztünk folyó pörben lelkesen írott, ügyvédelem sokak előtt kedvességet találand? A' közelebb múlt években Europának sok. egymástól idegen, tartományaiban, 's közttünk is nem kevesek-nél, a' Fonck' pöre minő részvétellel nem olvastatott? Mit kellene gondolni felőlünk, ha mi a' S... és Z... 's má ok' szemeink elött folyt ügyeikben készűltt Oratori dolgozásokat lelketlen indolentiával nézhetnők, 's lelketlen indolentiával nézhetnők még akkor is, ha azok művészi kéz által készűlve, 's értelmet és szívet egyeránt világosítva, és melegítve adatnának eleinkbe? Mit kell még mondanod azon tárgyakrol, mellyek Közgyűléseinket 's Diaetáinkat foglalatoskodtatják? Nem megbocsáthatatlan visszafordultság lenne e, ha midőn a' Philippicákat és Catiliniariákat meleg részvétellel olvassuk: ugyan akkor azon beszédeket, mellyek polgári alkotványunk' 's nemzetiségünk' tárgyaiban lélekkel, tudománnyal és

szép erejü nyelvvel kikészítve előttünk forganának, hideg érzéketlenséggel tekintenők?

Azt vethetnéd ellenem, hogy Gyűléseinkben a' szóllás' szabadsága nagy; de közönségessé tenni nem mindent lehet. Való, Édes Barátom; 's még sem lehet egyedűl ezen okbol kimagyarázni, miért nincsenek beszédgyűjteményeink? Mert, nem fordúlnak e fel így is sok ollyan tárgyak, mellyeknek közönségessé tételét semmi sem akadályoztatja?

Akármint legyen is; semmi esetben nem tilthatod el bennem az ohajtást: bár az ékesszóllás ne csak a' Cathedrán tétetnék studium' tárgyává! Az Oratornak természetes szükségei közé tartozik a' popularitas; az a' nemes popularitas, mellynek czélja nem annyira a' sokasághoz leereszkedni, mint azt észrevétlenűl magához felemelni; nem lelketlen mindennapiság által a' sokaság előtt érthetővé lenni, sőt annak értelmét bizonyos mesteri könnyűség 's a' gondolatok' tisztasága által felvilágosítani, hogy a' maga felett lenni látszókat is felfoghassa; nem a' sokaságnak míveletlen nyelvét s' szollásait utánazni, hanem az az előtt ismeretes szavakat bizonyos saját varázslattal kellemes öszvetétel, 's fénytkölcsönöző ideákhoz fűzés által megnemesíteni: 's mondd meg, Édes Barátom, hogy az Orátor, kinek illy czél után kellene törekednie, mit nem fogna szerencsés törekedése által ezen mi, még most is olly hátraálló prózai nyelvünknek használni?

O épen úgy elkerűlné a' stylus' dagályát 's a' felesleges piperét: mint az alacsony köznépiséget 's elhidegítő szárazságot: mert hamar észre kellene vennie, hogy a' költés ugyan főkép a' phantasiához, az ékes szollás pedig fokép az értelemhez szóll, 's ennél fogva csapongások helyett nyomos előadást követne; de, észre kellene vennie azt is, miképen a' nép' értelméhez még sem lehet a' száraz syllogismusok által a' phantasia' egész kirekesztésével szóllani, hanem azt mint eszközt használnia 's így előadásának elragadó hevet szükség kölcsönöznie, melly a' szíveket felmelegítse, 's tetszéseként vezérelhesse. Mind az Orator, mind a' Poeta indúlatot készül gerjeszteni; de a' Poeta gerjeszt indúlatot művészi gyönyörködés végett, az Orator pedig akaratra, 's akarat által, tettre buzdítani szándékozik; 's így amaz gyakran homályos sejdítések 's borongó érzések által is czéljához jut; ennek pedig világossá kell tenni a' pontot melyre az akaratot függeszteni akarja: innen van hogy itt az értelemnek a' képzeleten, ott a' képzeletnek az értelmen kell felűl emelkednie. Látni való azonban, hogy mind a' költés, mind az ékesszóllás, a' magok határpontjaikban, megérik egymást; 's mind ketten szárazság és földönmászástol egyformán tavol lenni tartoznak. Mindkettőnek ki kell a' hallgatót kapni a' hidegség' köréböl, 's egy más melegebb 's egyszersmind nemesebb körbe által vinni; úgy mindazáltal, hogy ezen kör a' Poetá-

nál bizonyos idealis világban találtassék fel; az Orátornál pedig a' mindennapi élet' szükségei s' részvételei közt maradjon, és még is e' mindennapi szükségeket és részvételeket elevenebb színekkel ragyogtassa, magasabb érzelmeket fejtsen ki, 's a' mindennapi embernek vagy szunnyadó vagy széllyel szórt erejét felébresze 's egy pontra szorítsa; hogy így mind-egy egy individuumban különösen nagyobb lépesőre hágjon az, mind a' sokaságban közönségesen a' massának öszvecsoportozása által szokatlan következést tüntessen fel. Mert váratlan jelenések okoztatnak ott, hol az individualis erők nagy számban vonatnak együvé. Egyetlen egy felduzzadtt hab magában, és milliom felduzzadtt hab közt egy, bizonyosan külömböző erőben dolgozik.

A' világ' minden theoriája, ugymond egyvalaki, a' példaadás' fáklyája nélkül kevés gyümölcsöt hoz. Gondolkozni, jó az, jó! de cselekedni: ez, Édes Barátom, a' legfőbb! *Dimidium facti, qui coepit, habet*: és ha nekem most valaki elő állana, 's a' polgári ékes szóllás valamellyik ágában azt kezdené, és — végzené a' mit a' mi Májerünk a' Váli Beszéddel az egyházi-ban kezdett és — végzett, nem tudom Neked kimagyarázni, melly örömmel fogadnám a' férfiat! Láttam ugyan eddig is némelly egyenként nyomtatott beszédeket mellyek beiktatáskor, tisztválasztáskor 's más hasonló esetek' alkalmával mondattak; 's lehet e tagadni, hogy az illyenek' közt

is találkoznak figyelemre méltók? De ezek még is csak úgy állanak az ékesszóllás' határaiban, mint az alkalmi versek a' poesis' művei közt. A' lélek csak akkor teremt bámúlatra méltó művet, midőn saját fellobbanása által ragadtatik munkára, nem pedig szokás' és kimért formáktol határoztatik meg. E' jegyzés mindazáltal nem teszi azt, mintha az alkalmatosság már magában, csak azért mivel ő alkalmatosság, lehetetlenné tenne minden lélekemelődést, minden fellobbanást. Az egész dolog csak kettőtöl függ: először, ha a' művészkedni akáró, valóban művész e? másodszor, ha a' művész követte e' Gőthének igen hasznos intését.

Drum hetz' dich nicht zur schlimmen Zeit,
Denn Füll' und Kraft sind nimmer weit;
Hast in der bösen Stund' geruht,
Ist dir die gute doppelt gut.

VIII. IK-VÉGZET IGÉINKBEN.

Vonogatta magát a REC. ezen darab Kéz-iratnak visgálásától s megitélésétől, mind azért, mert valamelly közre botsátandó munkáról, születése előtt, mint már meg lettről, itéletet hozni, jónak és helyesnek — bizonyos okokon — nem tartja sem a Szerzőre, sem az Itélő-biróra nézve; mind pedig, és kiváltképpen, azért, mert az *ik*-es igéket még, egész mivóltokban, nem esmeri, és azoknak természeti tulaj-

donságaikat, minéműségeiket, s hajlásaikat — többszöri hányás-vetés s visgálódás után is annyira ki nem tapogathatta, hogy minden féle ott magokat elő adó nehézségeket el tudna hárítani, s minden részben helyesen itélni. De már, mivel a Kiadók ugy kivánják, ám legyen úgy; majd tsak szóll hozzá a hogy ért; s mond róla valamit a mit tud, és szükségesnek lát.

Nyelvünkben már semmi olly igen nem szükölködik világosítás nélkűl, mint az *ik*-be végződő homályos igék. Mert azoknak tulajdonságaik ki-fejtegetve, s hajlásaik helyesen elő-adva, még — a nyelv tetemes kárára — eggy grammátikában sintsenek. Régibb Grammátikusaink mind tsak el mellőzték s hallgatták az *ik*-es igéket. Az újabbak közzűl Révai és Versegi kezdtek leginkább azokrol szóllani; sőt magyarázták is, de külömböző-képpen; s tsak az *ik* végzetre nézve sem eggyeztek meg egymással. Révai többnek, Versegi kevesebbnek nézte azt, mint a mi az valósággal. Révai név-másnak tartotta az *ik*-et, és oda is tette — ollyan igéhez — a hova nem szükséges. Versegi ellenben tsak *paragógénak*, potoléknak s felesleg való végzetnek vélte azt, 's onnan is el-vetette, a honnan el-vetni az ige sérelme nélkül nem lehet; s így az *ik*-es igéket természetes hajlásaiktol meg-fosztván, azoknak conjugatiójokat (mint az *iketlen* ki-ható igékét is) tetemesen meg-gázolta, nem tsak, hanem el is rontotta. A minn osztán nagy

versengés és heves vételkedés támadt e két Túdós között, mellynek tsak a Révai halála vetett végett. Azonban e vetélkedés által tsak az sem jött világosságra, hogy mi az *ik* tulajdonképpen; annyival inkább nem, hogy mik, s minéműek az úgy végződő igék; s hogy kelljen velek, igazi hajlásaik szerént, helyesen élni.

Most hát, íme elő-áll itten eggy *Versegianus* Képlaki, és eggy *Révaianus* Vidényi ál-név alatt a végre, hogy ezt a nagy fogyatkozást ki-pótolnák. Ők ugyan tsak az *ik* végzetet veszik fel, s teszik magoknak fő tárgyul; 's azon kezdik a beszélgetést is. De, minekelőtte, mi légyen az, meg-határoznák — a mi szinte legutól történik —, belé ereszkednek az *ik*es igéknek homályos szövevénnyekbe, hogy ottan, az azokkal való helyes élésre vezető bizonyos útat fel-keresnék. Visgálódás közben ollyannak találják a tőlök úgy neveztetett *tés* és *Mutató Formát* (hajlások, s nem *Formák*, ezek); és azonn, fel-vévén kalauzúl a *lak lek*-et, meg a 3dik személyt, ugyan-tsak a határozott hajlatból bízvást el is indúltak. De, ez a bizonnyosnak vélt út őket félre vezette, és — mint a közmondás ki-fejezi — *vízre*, az az, az *ik*es igékkel való *helytelen élésre* vitte; a mint, a tsupa *analógián*, avvagy-tsak inkább azonn, mint az *ik*es igék tulajdonságaiknak esmérésseken épült okoskodásból ki-kerekíttetett — nem kerekedett — következtetések mutatják; ugymint: (lap. 76.) „ha

a' lakja, megalkussza... Révai előtt nem monstrumok: úgy a' Versegi' *eszek valamit* formája (hajtássa) sem monstrum; sőt az *eszek valamit* a' helyes, nem pedig az *eszem valamit*" és, lap 77. „Nincsen *feksz* és *játsz*; tehát az *ágyat fekszik* 's *szerepet játszik* jó; van *megfeküdlek* (?), 's *megjátszlak*, *megfekszi* 's *kijátsza*, tehát a' *fekszik* 's *feküdj*, *játszok* 's *játszodj*... activalis conjugatiók nem roszak." Sántikál itt az analógián épűlt okoskodás; s helytelen a következtetés. Az *ik*etlen kiható igékre nézve még ugyan, csak elmehetne az illyen okoskodás, t. i. a határozott 3ik személyről az első határozatlanra való következés, így, p. o. ha van *vágja* s *veri*; tehát van *vágok* s *verek* is; noha rendesen s egyenesen, itt is a határozott első személyre esnék az, így: ha van *vágja*, *veri*; tehát *vágom*, *verem* is van. De már az *ik*es igékben igy okoskodni, s igy következtetni, hiba nélkűl nem lehet; hogy, t. i. ha a' *meg-eszi*, *meg-alkuszsza* nem monstrum; úgy a *meg-eszek*, *meg-alkuszok* sem az; és igy: van, *megfekszi*, s *ki-játsza*; tehát a' *fekszek*, *feküdj*, *játszok*, *játszodj*, activalis conjugnem roszszak. Sőt inkább ebből: nintsen *feksz* és *játsz*, hanem *fekszik* és *játszik*, itten a következik és pedig egyenesen következik, hogy a *fekszek*, *feküdj*, *játszok*, *játszodj*, roszsz activalis conjugatiók, a mint majd mindjárt meg fogja mutatni a REC. — Ez az okoskodás tehát

ollyan forma, ha bár nem minden részben is, a magyar eszik, fekszik, s játszik igékre nézve, mint a millyen volna a deák fateor s imitor igékre nézve ez: nintsen *fatet*, 's *imitat*, hanem *fatetur* s *imitatur;* úgy-de ezek Accusatívussal construaltatnak, p. o. imitatur Platonem, fatetur verum; tehát *fateo*, *fate; imito imitá*, activalis conjugatiók nem rosszak; holott ezek deponens Verbumok; s nincs activalis hajlássok. Hasonlítanak ezekhez az *eszik*, *játszik*; sőt éppen ezek, s több e félék, nyelvünkben a *Deponens* igék. Mert, valamiképpen a deák nyelvben az *imitor*, *fateor*, s minden más deponensek, hajlássaikban a passiva Formát követik: ugy a magyarban az *eszik*, *játszik*, és minden más *ikes* igék is a passiva formát. Ugy-de a magyar passiva forma jelen való eggyese első személyjének a végzete vagy vég-betüje mindég *m*, a másodiké *l*, s a harmadiké az *ik*, á mint Vidényi is a *ditsér* ige faktitivumának passiva formájában helyesen elő-adta e képen: ditsértetem, ditsértetel, ditsértetik. E szerént hát a szóban forgó eszik, fekszik, játszik, s más *ikes* igéknek, igazi, természetes, s helyes hajlássáik igy vannak: eszem, eszel, eszik; fekszem, fekszel, fekszik; játszom, játszol, játszik; és nem: eszek, eszesz, esz; játszok, játszasz, játsz; fekszek, fekszesz, feksz; éppen nem. Mert igy szint' olly roszsz, mint a loquo, loquis, loquit; fo, fas, fat a deák-

ban, a loquor, loqueris, loquitur; for, faris, fatur, helyett.

Annyiban ugyan külömböznek a magyar és deák deponens igék egymástól — és ez valóban igen nagy külömbség —, hogy, a deák deponens Verbumok, akár ki-hatók (transitiva), az az, Accusativus casust kivánók legyenek, millyenek p. o. hortor, imitor, osculor, ulciscor, adipiscor; akár benn-maradók (immanentia, intransitiva), millyenek: nascor, irascor, indignor, gratulor s a t.; mind tsak eggy húron pengenek, az az, mindnyájoknak tsak eggy féle s egy forma hajlásaik vagynak, ugymint *passivalis* hajlásaik. A magyar deponens *kíható* igék pedig, minéműek: eszik, iszik, játszik, dolgozik, tselekszik, s több e félék, két féle hajlással bírnak, ugymint *passivalis* es *activalis* hajlással. A *passivalis* hajlássok az, a mit feljebb elő-adék; az *activalis* ez: eszem eszed eszi, iszom iszod iszsza, tselekszem tselekszed tselekszi, s a t. A passivalis hajlás mindég *határozatlan;* azért hozzá a név articulus nélkűl járúl, igy: eszik húst, iszik bort, vagy megfordítva húst eszik, bort iszik; az activalis hajlás pedig mindég *határozott;* következés képpen a nevet articulussal, vagy ragaztékkal kivánja, vagy mind kettővel, magához a szerkeztetésben igy: eszi a húst, iszsza a bort; eszi kenyeremet, vagy a kenyeremet; iszsza boromat, a boromat; tselekszi kötelességét, — a kötelességét. De már a benn-maradó, veszteglő,

szenvedő, vagy fél-szenvedő deponens igéknek itten is, mint a deákban, csupán tsak eggy féle, ugymint *passivumi* hajlásai vagynak, p. o. ázom ázol ázik, fázom fázol fázik, változom változol változik, haragszom haragszol haragszik, tettszem tettszel tettszik; mert nintsen ázom ázod ázza; fázom fázod fázza s a t.

Hanem vagynak ki-vételek bőven; mert a benn-maradó értelmű *ikes* vagy deponens igék közzűl is némellyek, nevezetesen a tselekvősök (intransitivo - activa) — kivált ha testi s nem lelki munkálódást jelentenek — a passivalis hajláson kivűl, activalist is kapnak szint ugy mint a kiható értelmű deponensek; de többnyire és leginkább tsak akkor, midőn valamelly elól-utól-járó (prae„ és postpositio), vagy más féle határozó szó járúl hozzájok; millyenek: rá vagy reá, által, öszsze, meg, el, ki s a t. Ugyan is ezek, öszsze tétetvén az igével, annak értelmét módosítják, szorítják, határozzák; sőt meg ís változtatják; s ahoz képest osztán változik annak a hajlása is, a szerkeztetése is. p. o. bízom bízol bízik — valamibe; rá-bízom rá-bízod rá-bízza valakire; megbízom megbízod meg-bízza — Pétert vagy Pált. Látni való, hogy itt mást teszen a magánosan álló vagy is egyszerű *bízom*, s mást az öszszetett *rá-bízom*, *meg-bízom*; mert, ez *committo*, amaz *fido*. Tovább: úszom úszol úszik — a vizen, a Tiszán keresztűl; által-úszom által-úszod által-úszsza a Ti-

szát; lakom lakol lakik Bétsben; meglakom meg-lakod meglakja Bécset; álmodom álmodol álmodik; meg-álmodom meg-álmodod meg-álmodja; nyugszom nyugszol nyugszik; ki-nyugszom magamat, ki-nyugszod magadat; ki-nyugoszsza magát; alkuszom alkuszol alkuszik; ki-alkuszom ki-alkuszod ki-alkuszsza — a hordót, t. i. bor eladáskor; áldozom áldozol áldozik; fel-áldozom magamat, fel-áldozod magadat, fel-áldozza magát a Hazáért. s a t. Azt tehát, hogy mellyik *ikes* ige veheti fel mind a két féle hajlást, s mellyik nem, annak jelentésse és minéműsége mutatja meg leg jobban; s nem a Grammatikus szabaditja fel rá, vagy alóla.

Vagynak, továbbá, a benn-maradók, s fél-szenvedők (semipassiva) között ollyanok is, mellyek az első és második személyben *activalis* hajlást vesznek fel *passivalis* helyett, mint: el-válok el-vály el-válik; ki-múlok ki-múlsz ki-múlik — a világbol; meg-szűnök meg-szűnsz meg-szűnik — lenni; el-búvok, vagy (*j*-re változván a *v*) el-bújok el-bújsz el-bújik; ki-kopok ki-kopsz ki-kopik — mindenből; el-hajlok el-hajlasz el-hajlik — az igazságtol s a t. A fél-szenvedők pedig, és némelly más félék is, tsak a 2dik személyben hajlanak el a Passivátol, p. o. meg-romlom *meg-romlasz* meg-romlik; hanyatlom *hanyatlasz* hányatlik; tsuklom, vagy tsoklom *tsuklasz* tsuklik; el-siklom *el-siklasz* el-siklik; meg-botlom *meg-bot-*

lasz megbotlik; tündöklöm *tündöklesz* tündöklik, s a t. Az iketlen ki-hatók közzűl a *bán* (poenitet) ige is, a maga rendes activalis — határozatlan és határozott — hajlássain kivűl, fel-veszi a passivalis *ik*-et, de akkor más annak az értelme; ugymint: bánok bánsz bán valamit, bánom bánod bánja tselekedetét; és bánok vele, bánsz vagy bánol vele, bánik vele.

Jegyzés. A deák nyelvben is az audeo, gaudeo, fido közép- (nentrum) igék passivalis hajlást vesznek fel a Perfectumban és Plusq. perf. bau, mint: ausus „ gavisus „ fisus sum, s a t. A szenvedő értelmű vapulo igének pedig mindenütt activalis a hajlása.

Vagynak, végre, az *ikes* igék között külömbféle *személytelenek* is. Midőn t. i. az *ik* ollyan ki-ható igéhez járul — akár gyökér akár származott legyen az — a mellynél annak rend szerént helyje nintsen, az akkor nem egyéb személytelen szenvedős igénél; millyenek p. o. *hallik* auditur, *törik* frangitur, érezik vagy öszsze huzva *érzik* sentitur, *nyövik* teritur deteritur vestis gerendo; és: vérzik, porzik, porlik, párlik vagy euphóniából *pállik*, márlik, hámlik számlik s a t. Ezek valóságos személytelenek, ollyanok, mint a deák *itur*, *statur*. Mert valamint ezeknek nintsen első és második *eor iris*, stor staris személyjek, ugy amazoknak sints, sem első *hallom*, *töröm*, *érzem* — passive véve tudni illik —, sem 2dik *hallol*,

töröl, *érzel*, *nyövöl* személyjek. De vagynak még más féle személytelenek is, és pedig igen természetesek; legalább sokkal természetesebbek a deák *piget*, *taedet*, *pudet*, *poenitet* személyteleneknél. Mert, ha az ige ollyast jelent, a mi ránk emberekre, mint valódi *személyekre*, tulajdon képpen nem illik, hanem más rajtunk kivűl lévő természeti dolgokat s tárgyakat illet; tehát úgy annak első és második személyje szokásban nintsen, tsak a harmadik; mivel, széles értelemben vévén a *személyt*, abba esnek s abban vannak az emberekkel s más okos valóságokkal eggyütt, minden más egyéb dolgok és tárgyak a világon. Már p. o. a hajnallás, fellegzés, villámlás emberre, az az, *személyre* nem illik tulajdon képpen; s nem mondhatom: én hajnallok, fellegzek, villámlok; te hajnallasz fellegzesz villámlasz; és így a hajnallik, fellegzik, villámlik, személytelen igék. Azok ezek is: alkonyodik, nyílik, nyilallik, tsiklandik, történik, meg-esik, meg-válik hogy s mint leszsz, rám érik az álom, esmerszik, tettszik, látszik rajta, elzűllik, meg-ellik a tehen, meg-foganzik az óltás, tsőzik, szemzik a tengeri vagy kukoritza, tsírázik, virágzik, magzik a saláta s a t.

Valamint tehát a jelentésséből, és miné-műségéből tanulhatni azt ki az *ikes* igének, hogy két féle hajlással bír é, vagy tsak eggy félével: úgy azt is abbol lehet meg-tudni leg jobban, ha személyes é vagy személytelen. Jelentesére nézve az *ikes* ige

— szint' ugy mint az iketlen — vagy ki-ható, vagy benn-maradó; a benn-maradó ismét, vagy veszteglő, nyugovó, szenvedő, vagy tselekvő; a tselekvő vagy testi tagok által való munkát s gyakorlást jelent, mint: úszik, ugrik, szökik, szopik s a t; vagy a léleknek ez vagy amaz foglalatosságát s munkásságát fejezi ki, millyen p. o. gondolkozik, elmélkedik, vélekedik, fohászkodik, imádkozik, s a t. Minéműségére nézve pedig a) vagy gyökér, vagy származott; s ez, vagy igétől, ki-ható vagy benn-maradó értelműtől, vagy névtől, magában vagy mással érthetőtől, vagy részesülőtől; és; eggy vagy több betüből álló formativa által származott. b) mindeggyik vagy egyszerű vagy öszsze tett, és mind ezeket szükség gondolóra venni az *ikes* igéknek magyarázássokban. Illy igen bokros és homályos az *ik*-be végződő igéknek nagy szövevénnyek! mellyben a REC. nem csak egyszer járt már — visgálódva — fel s alá; de még is annak minden szege szugát ki nem tapogathatta s fel nem találhatta. Nem tsuda hát, hogy Képlaki és Vidényi ezen szövevényben — nem lévén még eléggé jártasok benne — ugy el tévedtek, hogy belóle, sok fáradozás után is, ki nem verekedhetnének — szerentsésen.

A mi pedig magát az *ik*-et illeti, már erre nézve szerentsésebben ütött ki a dolog. Mert Vidényi megmutatja — ha mind kerengve is — s példák által megvilágositja, hogy az *ik* se nem verbalis *formativa*,

se nem *paragogica végzet*, a mint Képlaki, Mestere Versegi után, állítja; hanem olly valami, „melly a' factitivum verbumot passivumainktol (meg-fordítva helyesebb) megkülömbözteti.“ lap 71. A hol egyszersmind a passiva forma hajlásait helyesen elő is adja, és Képlakinak minden ellen-vetéseire s ki-fogásaira jól, s olly győzőleg meg-felel, hogy arra Képlaki, más kifogást nem találván, tsak azt mondja, hogy ő mindég ellensége volt az *ik*-nek az igékben, 's szerette elhagyogatni a' hol lehetett lap 75. Itt vele kezet fog Vidényi, 's mind ketten annak meghatározásához látnak, hogy hol lehessen az *ik*-et elhagyni s hol nem; és azt mind addig próbálgatják (sőt még a Grammatikusnak is útat mutatnak arra), míg Vidényi a *fekszik* s *játszik* igére nézve végső határozását meg nem teszi, lap 79. De mind ezekből még ki nem sül, mi az *ik* tulajdon képpen; és hogy annak meg-határozása még hátra légyen, arra igy emlékezteti Vidényit Képlaki: „Ez az épen a' mit kivált Költőink' kedvéért (kedvekért) meghatároztatni magam is óhajték. Azonban mosolyganom kell fecsegéseink miatt. Mi az Ik? 'S formatíva e az vagy nem? Ez volt a' megfejtésre való kérdés. 'S e' szövevényes beszéd után csak ott vagyunk a' hol valánk.“ Tsak most, s szinte leg utóljára, mondja hát Vidényi *állitólag* (positive, elmondatván elébb Képlakival, mit nevez Versegi *formativának*, s mit *inflexiónak*), s most is pedig tsak

tartózkodva s mintegy félve — mint a *bátorkodjam e?* mutatja — hogy az *ik* a verbumokban inflexio; de mitsoda verbumokban, arrol hallgat. Holott pedig leg először kellett vólna, vagy legalább akkor, mikor a passiva Formát elő-adta, megmondani, hogy az *ik* inflexío, és pedig először a *passivum*, másodszor a *deponens*, az az, passiva Forma nélkűl szűkölködő verbumnak inflexiója a jelentő Mód jelenvalója eggyesének 3dik személyjében, mint a deáknál az *ur;* és azután kellett volna az *ikes* igék minéműségeiknek s tulajdonságaiknak visgálássokra által-menni. Igy a tévedés nehezen hogy megtörtént volna. igaz ugyan, hogy a tévedés itteni elkerülhetésére bővebb s nyomosabb nyelvbeli esméret kivántatik meg, mint a millyen a Vidényié s Képlakié az *ikes* igékre nézve. Mert, ugyan ki mondaná s tartaná azt EN bennem — vagy más akárkiben — nyomos deák nyelv esméretnek, ha valaki, p. o. OKOSDI, azt állítaná, hogy a moratur, fatetur, fungitur, s több e féle igékben az *ur* tsak olyan verbalis végezet, mint az *at et it* az amat, docet, legit igékben; vagy pedig *formativának*, vagy *paragogénak* tartaná azt; és ÉN neki, hogy az nem ollyan végzet, s nem is formativa. igy mutogatnám meg Vidényiként: S tehát az *ur* tsak olly verbalis végzet mint a többiek? S tehát ezen ige *ago* akár *it* akár *ur* végzetre bővűl mind egy? OKOSDI. Alig ha nem. É N. De hát nints é külömb-

ség e következők közt: *sentitur* odor rosae, sed illa de eo nihil *sentit; auditur* sonus campanae, sed surdus de eo nihil *audit*; *frangit* ille aliquid, et quod frangit frangitur; *agitur* navis in Oceano, cum eam ventus *agit*. OKOSDI. Ugy de — — — — ÉN. Ki ne ereszd ajkodon (ajakodon) a' mit mondani akarál. A hol az *ur* valamelly igében elő-fordul, abban soha nem lehet *activitvs*. Ha az lehetséges volna, ugy p. o. az *agitur*-ból *agiturat*-nak kellene lennie; de ezen *agiturat* nulla. Mi van tehát helyette? ez: agitat, s itt nintsen *ur*. Mihelyt az *ur* hozzá járul, nem activum többé, hanem passivum, ugymint *agitatur*. E szerént az *agitat* és az *agitatur* egészen külömbözők. Lehet é hát állítani, hogy az *ur* csak *paragogica* vépezet? Sőt inkább ezen *ur* az, melly a passivum verbumot az activumtól megkülömbözteti. Elmondom rövideden: activum omnia *laudat*, etsi tu non omnia *laudas*, ego *laudo* omnia; passivum *laudatur* ab omnibus, etsi tu non *laudaris* ab omnibus, ego *laudor* ab omnibus, s a t. Ez pedig szóról szóra a Vidényi meg-mutogatása az *ik*re nézve; hogy t. i. az nem formativa, vagy paragogica végezet, hanem inflexio. — — De még, ezen kívűl, az sem igen nagy grammatikai nyelvesméretre mutat ám itten, midőn Vidényi lap 70: ezt állítja: „többnyire mindennémű verbalis formativa vehet maga mellé *tat* 's *tet* factitívumi végzetet, mint: szépíttet.“ Mert eggy az,

hogy ez nem mindég factitivumi, hanem sokszor tsak *activumi* végzet, mint p. o. a *büntet*-ben; és a deponensek közzül is ez által lesznek némellyek activumokká, p. o. a bízik s ázik-bol, *bíztat*, *áztat;* ellenben az *at et* is némellykor factitivumi jegy, mint a *vágat* s *veret*-ben is hogy az. Más pedig az, hogy mikor factitivumi végzet is a *tat* s *tet*, tsak ollyan formativa veszi azt maga mellé, melly által *ki-ható* igék származnak (mivel benn-marado veszteglő értelmü igéhez az, mint *factitivumi bélyeg*, nem járúlhat). Ugy-de a *d* nem ollyan; mert a *gyúl*tol általa lett *gyúlad*, benn-maradó, mint maga is a *gyúl*; 's azért nem veszi magához a *tat* végzetet; azért a *borúl* is; s még is rájok tolá Képlaki. Hanem már a *t* formativa ollyan; mert, a gyul, borúl, gyűl, dűl, sül, szépül benn-maradó igéket — az *l* helyébe oda állván — ki-hatókká teszi, igy: gyút, borít, gyűt, dűt (nem d ö n t), süt, szépít: s következésképpen a *t-t* végezetet is magához veheti és veszi, mint: gyúttat, boríttat, gyűttet, dűttet, süttet, szépíttet. E szerént hát az *ik*, ha szinte verbalis formativa volna is az a hallik igében, még sem venné maga mellé — a szépít szerént — a *tat* végzetet; mivel *szenvedő*, s nem tselekvő mint a szépít, a *hallik* ige, a mint láttuk feljebb. A factitivuma is pedig nem: *halliktatok halliktatsz halliktat*, hanem, az *ik*, mint passivalis inflexio, kimaradván, egy *t* által: hallatok hallatsz

hallat, lenne; a minthogy az is. Ugy szintén az sem igen nyomos nyelv és *ikes* ige esméretre mutat, a hogyan Képlaki (lap 76.) s Vidényi (lap 77.) az *ikes* igékről értekeznek, midőn azt probálgatják meg-határozni hol lehessen az *ik* végzetet el-hagyni hol nem, s abban állapodnak meg, hogy annak meg-tudására leg jobb mód, az ikes igéket a' *téged* és *ötet* rámákra húzni. Mert jól mondja ugyan Képlaki, hogy „hibásan parancsolta Révai ezeket: ő általlépik engemet (hiszen *lép* nem is ikes ige, mint: *hazud* s *foly* hogy nem), ő általugrik, általszökik engemet s a t; de nem jól teszi azt, hogy a benn-maradó értelmű *szünik* igét is az említett rámák közzűl eggyikre fel-húzza vagy inkább feszíti, igy: meg*szünlek* — a másikra ugyan nem is próbálja —; holott ezen rámákra még az *iketlen* igék közzűl is csak a *ki-hatókat* vagy *tselekvőket* lehet felhuzogatni. Helyesen állítja Vidényi is, hogy „a' magokba és nem magokból való hatást jelentő (az az, a benn-maradó veszteglő, értelmű) igék mellől az *ik*-et elparagogizálni (inkább elapocopizálni, mivel amaz, ellenmondást foglal magába, mint: *eladdálni* a számot) nem lehet.“ De már az, hogy annak elhagyása miatt „a' casus rectioban zavarodás okoztatnék“; s nevezetesen, hogy az általa fel-hozott: megelégedik, gyönyörködik, iszonyodik igék Ablativus helyett Accusativust kivánókká válnának, nem való: leg alább a REC., ha igy ejtenék is ki előtte: meg-eléged, gyö-

nyörköd, iszonyod, soha sem kérdhetné: mit? vagy kit? hanem tsak: mivel? miben? mitől? Azt mondja Vidényi „illyeneket: *gyönyörköd*, *iszonyod* s a t. lehetetleneknek képzelek.“ Hát hiszen ollyanok: *köpköd*, csapkod, csipked s a t; gyúlad, fulad, éled, ered, árad, s a t. mert, amazok szint ugy azon *ked*, s ezek azon *d* formativa által származtak; s még is az *ik*et fel nem veszik; melly nélkűl a *gyönyörköd* s *iszonyod* el nem lehetnek. Mi ennek az oka? Annak meg-fejtéssét a REC. másszorra halasztja.

A mi már betsit s érdemét illeti e kis darab Kéz-iratnak, az egyedűl abból áll a) hogy a tétető (factitivum) igének, és annak szenvedő Formájának hajlásaikat, ugy azt is, hol eggyeznek azok meg egymással, helyesen elő-adja; b) hogy az *ik* nem *formativa*, se nem *paragoge*, mint Versegi tanítja, s Követői tartják; hanem *inflexio* a verbumokban. És igy ezeket belőle az Olvasó — ha még nem tudná — meg-tanúlhatja; de egyebet éppen nem. A Tudományos Gyűtemény pedig ezeknél már, egyszer másszor, sokkal többet mondott az ikes igékről, s közlött Olvasóival. Kár, hogy azokat Képlaki is Vidényi is meg nem olvasgatták; mert igaz az, hogy a más válláról meszszebb láthat az ember.

Végtére, szembetűnő a REC. előtt az is 1.) hogy Képlaki — s vele együtt Vidényi is — az íge hajlásokat *Formának*, *mutató és egyenes Formának* mondja.

Hiszen ez: írok írsz ír, és: írom írod írja, nem két Forma, hanem eggy igének két féle, u. m. *határozatlan*, és *határozott* hajlásai. 2.) hogy Vidényi nyelven való hatalmat tulajdonít a Grammatikusnak, mint meg-tettszik amaz egyébaránt igen derék feleletéből, midőn ezt mondja: „a' nem-hirtelen Grammatikus nem nyul mingyárt késsel a' csomóhoz.“ Ugy alább is, midőn azt, tsak *sok* tulajdonságnak bé-vivésétől tíltani láttatik. Holott a Grammatikusnak sem tsomót vágni, sem tulajdonságot, tsak eggyet is, a nyelvbe be-vinni nem szabad; a nyelv szokást is az *ik*re vagy alóla nem ő, hanem az ige minéműsége szabadíthatja fel. Tisztte van hát annak tsak, nem hatalma. Melly abban áll, hogy a nyelv tulajdonságait fejtegesse; regulájit ki-keresse; öszsze-szedje; és rövideden s világosan elő-terjeszsze és adja. *Beregszászi Nagy Pál.*

IX. KÉPZŐ MŰVÉSZSÉG ÉS KÖLTÉS.

Az Élet' és Literatúra' Redactiója nem tartá ártalmasnak, némellykor olly dolgozásoknak is adni helyet, mellyek, Egészben vagy Részenként hibás, a'vagy nem elég tisztán kifejtett, principiumokon épültek; azon esetben, tudnillik, ha az illyeneknek megczáfolása 's tisztább kifejtése által a' felvett czél' előhaladása segíttetik.

Nemes-Apáti Kiss Sámuelnek Észrevétele három Pontbul látszik állani. Az

Első és Harmadik azt akarja meg mutatni, hogy a' Képző Művészség a' Költésnek fölötte van; a' Második azt magyarázza, miért lehessen a' hibát elébb észre venni a' Képző Művészség' mint a' Költés' productumain? Szabad legyen e' Második mellett el siklanom; 's, az Elsőt utóljára hagyván, a' Harmadikkal kezdeni meg jegyzéseimet. Ott a' Képző Művészség azért emeltetik a' Költés fölébe, mivel ebben lehető, amabban pedig lehetetlen plágiumot el követni (ezt fogja tenni a' ki fejezés, hogy Festők és Szobrászok *kész művet nem oroznak*). De, mi köze a' plágiumnak, mint plágiumnak, a' Művészséggel? 's mi be folyása lehet arra, hogy egyik Művészségnek a' másikon elsőséget adjon? meg vallom, én nem értem. 'S lehet e azt állítani, hogy Festő és Szobrász kész művet nem oroznak? Matthisson bizonyos Római Festőrül beszéll, ki Gessner által (fija volt ez az egész Európában ösméretes Német Írónak) lovakat festetett, 's azokat saját műve gyanánt árúlta el; 's ez, kétség kivül, nem egyetlenegy példa. Vagy talán nem az illy orozások forgottak Kiss' gondolatjában? Igen; de, ha a' Költésre nézve illy orozásokrul beszéll: nem szabad a' Képző Művészségre nézve is másokrul szóllania; különben hasonlítása hijányos leend. Azt sem lehet pedig meg engednünk, hogy a', Szobrász vagy Festő által készült, Másolat az Eredetinek dütsőségével mérközhessék. A' Másolat, ugymond Kis Sámuel;

ugyan annyi ügyességbe 's munkába került, mint az Eredeti. Meg történhető, ha tsupán mechanikai ügyességrül 's munkárul van szó; de, hát azon teremtő lelket, melly az Eredetinek ídeáját elő hozta, nem kell e tekintetbe vennünk? A' Képző Művész' másolata épen úgy alsó osztályba tartozik: mint a' költői másolat; 's a' Festő, ki valamelly nagyobb Művész' tableauját le másolván, saját originálja helyett adná ki, épen úgy plagiarius lenne mint azon költök, kik ellen K. S. olly neheztelését mutatja.

Látni való, hogy ezen az úton a' Képző Művészt a' Költő fölébe nem magásztalhatjuk, szügség tehát azon másikat venni vizsgálatba, mellyet az Észrevétel-író kézalatti munkátskájának elején ('s ez a' fölebb említésbe jött Első Pont) meg próbált, így írván: *Képirók* (azaz Festők) *és Szobrászok annyiból is nagyobb fényt kívánhatnak magoknak a' Poeták felett, mivel önekik a' felvett ideát nem betükben, hanem világos tárgyakban és megszemélyesítve kell adniok.* Ezen szavak azt láttatnak mutatni, hogy Írójok a' Két külömböző művészség' principiumit sem jól el nem választotta, sem egész ki terjedésökben által nem gondolta.

A' Képző Művészség testi formákkal foglalatoskodik; a' Költésnek formáji testetlenek. Azaz, a' Képző Művész (Szobrász és Festő) a' látható természetet látható másolatokban állítja föl; a' Költő pedig szavak által jelenti ki magát, mellyek a' tes-

tetlen gondolatnak és érzelemnek tsupán conventionalis bélyegei. E' szerént a' Képző Művészség köz-vetetlen az érzékiségnek szóll, 's ez által köz-vetve hat a' lélekre; a' Költés pedig egyenesen a' lelket veszi tzélba, 's ki rekesztőleg tsak lélek által fogadtathatik el. Mert bár látjuk is a' le írt szavat, bár halljuk is a' ki mondottat, soha sem kell felednünk, miképen tsak szabad kéj szerént föl talált 's meg állapított jegyeket látunk és hallunk, mellyeket elébb meg kelle tanúlnunk, hogy jelentéseiket érthessük, 's bennök és általok tsak a' testetlen gondolat az, mellyel foglalatoskodunk. E' külömbség a' két Művészség' principiumi köztt nyilván mutatja, hogy van határ közöttök, mellyet által hágniok költsönösen nem szabad; és ezen határt soha sem kell szem elöl el tévesztenünk; leg inkább nem pedig akkor, midőn egyiknek a' másik fölött elsőséget adni akarunk.

Több e tehát a' Képző Művész, mint a' Költő? Ezen kérdésre ha felelni készülünk, kétség kivül azt illik tudakozni: mi az a' mit Amaz tehet, Emez pedig nem? 's meg fordítva, ha van e a' mit Emez tehet, 's Amannak tehetségében nem áll? Gondoljunk a' Művészség' tartományábul valami szépet, példáúl egy Leányt, mint Alcina. A' Szobrász ki varászolja az isteni termetet márványbul; a' Festő reá önti vásznára a' bájos vegyűletben öszveolvadó szíveket: 's a' műven örömmel andalgó pillantat telyesen mutatja 's képzelteti nekem,

millyen lett légyen a' nagy-szépségü Tündér? Mondjad a' Költőnek, hogy vetélkedjék itt a' fölebbiekkel, 's próbálja meg, mint hozhatja lelkünk elébe ugyan azon termetet? Jön Ariosto, 's el mondja, mint állott Alcinának termete, homloka, orra, szája, keze 's a' többi: de, bár még egyszer olly hoszan el mondja is, fogod e tudni, millyen volt tehát a' tsudálást érdemlő szépség? Bizonyosan nem; mert ha ezer ember olvasta a' le írást, mind az ezernek képzeletében más más kép formálja magát. Jele, hogy a' Költő olly tzél után törekedett, mellyet el érnie nints tehetségében; mert testet, azaz, tsupán érzéki tárgyat veve föl, 's a' képzeletben szavak által akarta azt véghez vinni, a' mi tsak a' látás' érzéke által vala véghez vihető. 'S ez a' Pont az, melly K. Sámuelnek szemei előtt álla, midőn a' Szobrászt és Festőt a' Költőnek fölébe emelé. Azonban ez a' dolognak még tsak egyik oldala. Alcina (márványban vagy vásznon), áll vagy ül vagy fekszik; bús vagy vídám vagy andalgó a' szerént a' mint a' Művész' kezeibül ki jöve; egyszeri állapotát soha sem változtathatja; tsak egy bizonyos helyhez, egy bizonyos pillantathoz van ki rekesztőleg szorítva: szóval, Alcina a' képző Művésznél nem egyéb, mint változhatatlan testi szépség, mellynek vonásaibul a' lelek' állapotát is sejdítheted, de tsak a' szempillantat' szűk korlátja közt. Ellenben a' Költő' Alcinája örök mozgásban él, 's új meg' új lelki situatiókba téte-

tik által: olly dolgok, mellyeket a' Képző Művész messzérül sem követhet. Világos ezekbül, hogy a' Képző Művészség' tzélja, megmaradás és ki terjedés a' helyben; a' Költésé pedig: mozgás és egymás után következés az időben; a' mint ezen principiumokat Lessing a' Laokoonban gazdag fejtegetéssel elő adta. De világos az is, hogy ha a' Költő le írások által azt elő nem terjesztheti a' mit a' Képző Művész a' véső' vagy etset' segedelmével hijányosság nélkül előnkbe állít: ollyan is sok van a' mit Amaz a' beszéd által képzeletünknek föl tűntethet, 's Emez véső vagy etset által nem követhet. Alcinának epedve mozgó 's jelentéssel-tellyes szemeit; azt a' hullámként kelő és szálló kebelt; azt a' nyakat és artzot, mellyen Ámorok enyelgenek, 's több illyeket tsak a' Költő varázsolhatja elődbe. Minő elő adás az, mellyel Sappho saját állapotát érezteti, midőn a' kedvelt ifjú' ellenében ülvén, annak ajkairul a' kellemes éneket hallja! *Tekint a' kedvesre, 's szíve kebelében meg dobban, ajkai között el lankad a' szóllni akaró nyelv, elektromi láng foly végig tagjain, füle meg tsendül, szemein homály borúl el, remeg és el fogódik, 's halványan, mint a' le száradt virág, rogyik le.* Melly szobor vagy festés mérkőzhetik ezen rajzolat' erejével? A' Költő itt külömböző, noha sebesen egymás után rohanó, szempillantatok' történeteit énekli; 's magában következik, hogy a' Képző Művésznek, ki

csak egyetlenegy szempillantatra van szórítva, őtet itten követnie nem lehetséges. Próbálja egy Raphael, vagy ha van valahol valami Raphaelnél is nagyobb, a' vadlóhoz kötözött Mazeppának halálos vonaglásit festeni; 's mi leszen azon egyetlenegy pillantat, mellyet a' Festő kénytelen föl fogni, azon számtalan egymás után kínosan következő pillantatokra nézve, mellyek Lord Byron' költeményében lelkünket vérző fájdalommal szaggatják? Ezen egymás után következést a' Szobrász vagy Festő nem is próbálhatja; de próbálnia nem is kell, mert itt az ő tartományának határa meg szünik; 's épen ugy szünik meg a' Költői tartomány ott, hol a' testnek helybeli kiterjedésérül van szó. Ha már a' két Művészség köztt elsőséget akarunk osztani, a' két külömböző tartományt kell öszve hasonlítanunk, 's azt meg vizsgálnunk, mellyiknek határaibul lehet gazdagabb 's lélekre-hatóbb szépségeket elő teremteni? 's ez egészen más Kérdés, mint a' mi K. Sámuel' Észrevételének alapját teszi. Ő nem a' két Művészség' két külömböző birodalmát vette figyelembe; hanem a' Költést és Képző Művészséget tsupán ezen utolsónak határaiban hasonlította öszve; a' mi az elsőre nézve valóságos igazságtalanság, 's már magában tévedés lévén, lehetetlen, hogy tévelygő következteteséket ne vonjon maga után.

Vagy azt mondjuk talán, hogy a' kérdés-alatti Észrevételt nem is ezen oldalrul kell tekintenünk, mivel az Író azt látszik

figyelembe venni: minő viszonyban álljanak egymáshoz az eszközök, mellyeknél fogva a' két külön-osztályu Művész a' maga föl vett ídeáját elő terjeszti? A' Költő' eszköze, ugy állítya Ő; a' *betü;* a' Képző Művészé a' *valóságos megtestesítés* (mert a' *tárgy* és *megszemélyesítés* erre fog ki menni); és mivel ennek eszköze amazénál tökéletesbbnek látszott előtte: habozás nélkül vonta ki a' fönn forgó resultatumot. A' Költőnek eszköze nem *betü*, hanem *szó;* a' szó tsak jegy, de jegye a' gondolatnak, melly testetlen, mellyet tehát márványbul ki faragni vagy vászonra színezni lehetetlen. Jele, hogy ha szó által a' test' hű másolatát adni nem lehet, lehet a' lélekét; ha szó által a' ki terjedséget egyetlenegy pillantatban le rajzolni nem lehet, lehet a' következés' egymást föl váltó pillantatait: 's meg fordítva, ha meg testesítés által a' test' hű másolatát adni lehet, nem lehet vagy igen meg szorítva lehet a' lélekét; ha meg testesítés által a' ki terjedséget egyetlenegy pillantatban le rajzolni lehet, nem lehet a' következés' egymást föl váltó pillantatait. 'S íme ismét ott vagyunk, a' honnan ki indulánk. Mert mindenik Művészség eszköze tsak a' maga határaiban használható; tehát a' határok tekintetbevétele nélkül az eszközöket sem lehet öszve hasonlítani. Óhajtani kell azért, bár az Író a' helyett, hogy egyik Művésznek a' másik fölött ki fogás nélkül elsőséget adott, azon korlátot igyekezett volna tisztán ki

fejteni, melly a' kettőt egymástul meg választja; 's azt vizsgálta volna meg, mit tehet és nem tehet a' Költő azon tárgyakra nézve, mellyek vele 's a' Képző Művésszel első tekintetre közöseknek lenni látszanak? Mert nem nyilván van e, hogy minden Költő, ki ugy nevezett poetai le írásokat (descriptiókat) készít, kisebb 's nagyobb mértékben a' Festő vagy a' Szobrász' birodalma felé tsapong? Ha már az illyen le írások festői szellemben készűlnek, azaz, helybeli kiterjedséget akarnak láttatni: bizonyosan bukást okoznak a' Költőnek. Mikor Ariosto Alcinának szép tagjait egymás után elő számlálja, midőn Virgilnél az Aeneás' paizsának képei egymás után el beszélltetnek: mindenik esetben, a' Költés messze marad a' rokon Művészség megett, mellynek határaiba tudatlanul be lépett. Homér az illy le írásokat valóságos történetekké tsinálja; 's böltsen meg marad a' Költés' tartományában. Ő nála, mint Lessing régebben meg jegyzé, az Achillevsz' paizsa nem le iratik, hanem előttünk készűl; az Agamemnon' öltözetét nem el beszélltetni halljuk, hanem magát látjuk öltözni: a' királyi páltzának nem festését kapjuk, hanem történetét olvassuk. Ez a' nagy Költő, Helenának szépségét ki jelenteni kívánván, nem teszi azt a' mit Ariosto; tőle nem halljuk meg millyen volt a' szép asszonynak homloka, artza, keze; hanem a' szép asszony miatt sokat szenvedett Trójai Véneket állítja előnkbe, kik a' fátyol-

lal el borított szépséget bámulva nézik, 's méltónak állítják, hogy érette vér folyjon. Az illyen vonások által mutatja Homér magát annak, a' kinek őt Horátz lenni mondja:

qui nil molitur inepte;

's az illyen vonásoknak kellene a' mi Versíroinkat is megtanítniok, hogy vízként áradozó descriptióktul örizkedjenek. Horátznak roszúl értett szavai (*ut pictura poesis erit*) sokakat meg tévesztettek. Pedig a' bölts-kritikája Rómainak eszébe nem jutott a' költést festéssé tsinálni; a' föl hozott szavaknál a' descriptiókrul, mellyeknek tzéltalan voltát másutt nyilván kárhoztatja *), — szó sem tétetik; 's a' festés egészen más tzélbul, 's tsupán hansonlítás kedvéért, hozatik föl.

A' mi Írónk azonban, mind a' mellett is hogy vizsgálat alá vett itéletében a' két rendbéli Művészet' principiumit öszve zavarta, nem tartozik azok közé, kik Horátzot félre értették. Következő szavai mutatják, hogy tudta, mi külömbség legyen a' kettő között: „a' Versírók természeti mozgásban, és így változtatva 's *mintegy beszélve* (?!) közlik eleven gondolatikat az Olvasó' érzéseivel; amazok (Szobrászok és Festők) egyforma *nyúgalomban* (talán állapotban? mert, péld. a' Farnesi Bika' gruppja bizo-

*) Purpureus late qui splendeat unus et alter
Assuitur pannus; cum lucus et ara Dianae,
Aut properantis aquæ per amœnos ambitus agros,
Et flumen Rhenum aut pluvius *describitur* arcus.

nyosan nem a' nyúgalom' ideáját ébreszti föl. (mutatják műveiket a' Nézőnek)." — Úgy van; ez, ha a' kifejezést félre gondoljuk, épen az a' principium, mellyet én fölebb Lessing' útmutatása szerént elő adtam; de kár, hogy a' vele egy rendbe írt ítéletekkel öszve függeni nem látszik! — — —

X—XV. SZONETTEK.

Kazinczy. (Széphalom. Sept. 16dik 1811.) September' tizennegyedikén Helmeczinek egy már Szabadkáról írt levelét veszem, egy vastag levelét; pedig ő igen sürüen és nem sokat szeret irni; nyugtalanul és valamit várva, gyanítva bontom fel, 's benne lelem a' Hat Szonettet. *) Képzeli Uram Öcsém, mint jártam. Nem a' Praefatiócskát olvastam-meg legelébb, nem is azt néztem, ha Szonettjeim változtatás nélkül mentek e be, hanem egyedül azt, hogy a' hat közzűl mellyike vétetett fel, 's egyenesen az Uram Öcséméit tekintettem-meg. — Tudja e, hogy nékem az Emlékezetet soha meg nem küldötte? Itt láttam-meg azt legelébb, és *ut vidi*, *ut perii!* No tehát, édes félénk tanítvány, ki elhiteté magával, hogy úgy nevezett Mesterét soha sem fogja utól érhetni, — no tehát, mit mond most ezen Szonettjére? 'S

---

*) Hat Sonett. Kazinczytól és Szemerétől. Kiadta Horvát István. Pesten, Trattner Mátyás' betűjivel (1811.)

tudja e, mit mond az úgy-nevezett Mester? Azt, hogy ő Palit e' míve miatt Dáykához űlteti, 's ezt a' Szonettjét a' *Homályos Bánat*-hoz. Ennél szebb dalt a' Xenidion 's Magyarcsa, azaz, a' Magyar újabb Múza még senkinek nem sugallt; és minthogy már én Mesternek, Uram Öcsém Tanítványnak neveztetének *), Bűrgerrel eggyütt elmondom Szemerémre a' Schlegelre írt német Szonettjét. Egy szót sem tudnék benne megváltoztatni, kitörleni, kivévén ezt: *Érezzd...*, mellynek helyébe ezt tenném: *Ah, érezzd;* hogy az accentusos é a' sornak második syllabáját tegye. — Ha az első Szonettet (Emlékezet) a' gyengédség teszi utólérhetetlenné, a' második, a' Boldog Pár, olasz hévvel dicsekszik és

---

*) A' Sonett egyik leggyengébb 's a' kényes hangzatra nézve legérzékenyebb neme a' rímes verselésnek. Edes gyönyörűséget találtak e' ben minden pallérozottabb nemzetek, 's különösen Petrarcha Sonettjeit az Olasz, Bürgerét és egyebekét a' Német, soha kellemes elragadtatás nélkül nem olvashatja.

Költőink nem bátorkodtak eddig a' szokatlan ösvényen ditsőséget keresni. Kazinczy, a' Szépnek és Nemzeti Dísznek buzgó Előmozdítója, itt sem hagyott bennünket egyéb szomszéd nemzeteknél hátrább állani. Kezdett, és kezdete tökéletes munkává vált. Példáját követte a' Nagy Mesterhez méltó nagy tanítvány, Szemere Pál, olly örvendetes sikerrel, hogy tisztelt Mestere 's barátjának munkája mellett méltó helyet érdemlenének első probatételei.... Horvát István.

a' legszebb neologismusszal. Melly kibeszéllhetetlenül szép Szonett! *Egy pillantás belé!* ez törlést kíván. *Csók erdelé;* itt a' *Csók* szónak accentustalannak kellene lenni. *Himfy* azt a' helyet érdemlé, a' hová állíttatott. A' Neologismuszok, noha igen is messze mentek itt, engem gyönyörködtetnek. Ollykor a' merész lépések sem rosszak, 's jön eggy idő, mellyben nem lesz merész, a' mi merész volt.

Kölcsey. (Cseke. Sept. 15-dik. 1813.) Helmeczinek Szonettje, a' Reméný?... Ő belőle még nagy Poetánk válhatik, azt írá egyszer nékem Kazinczy; 's minden okom van azt elhinnem. De ha Helmeczi nekem úgy barátom volna mint te, fognám a' tollat, 's azzá tenném Szonettóját, a' mi volt minekelőtte született volna — semmivé. Miért? Te azt úgy érted mint én; elmondom még is, 's az egészre nézve előszer is csak rövideden így: *Non satis est pulchra esse poëmata, dulcia sunto, et quocunque volent animum auditoris agunto*... Helmeczinek én nem láttam több versmívét ennél és azon Ódánál, mellyet Kazinczy Mark Emílnek születésekor írt. Mind a' kettőre nézve szükség neki Horátznak említett sorait mélyen érteni. Azt is mondhatnám, hogy Rafaelnek rajzolatiban az egész *Umrisz* egyetlen egy vonással szokott volt megtételni, 's illyenkor a' Művész' keze közzül *kam ein leichtes, anmüthiges seelenvolles Wesen hervor.* Igy

adjon nekem a' Poeta művet fáradság és terhes ékek nélkül! az utolsó illik a' Helmeczi' Szonettjére; az első az én dalomra, mellyet hozzád írtam (*Boldog, kinek szép hont adának...*), és a' te Versedre Vidához. Elmondom, mi nem tetszik a' Remény' soraiban. Az „*a' vad, a' kemény*" nagyon elmaradhatók, mert az első hemistichium magában többet nyom. *De most;* egészen prózai fordúlat. *Messze szóra;* nagyon sziszegő. A' „*faggat, gyötör, remegtet*" sem tetszhetik nekem: ollyan rhetori figúra; a' ki egy szóval tud festeni, az fest legigazabban. „*Küzdell*"; tőled kérdem, ha nem sokkal gyengébb e ez a' frequentativum a' *küzd*-nél? Kazinczynál is, a' Göthe' Istennéje' fordításában (járdall a' szeleknek fuvallatiban), lágy ez, az utolsó gyenge syllaba miatt. „'*S ha lelkem egykor...*" ismét nagyon prózai az egész fordúlat. *Chitone' lángjai;* a' lángok szokatlan fényben hozzák elő a' szelíd, halvány Istennét. *Lepjék orczámat;* az Istenért! Hát csak lepik e a' csókok a' Poetát, és egyebet nem? És: arcz 's nem *orcza;* szóllok mint Aestheticus, nem mint Grammaticus; és ugy is arczaimat, 's nem *arczomat;* a' Poeták elött tudva van, hogyan kell a' Singularisnak a' Pluralistol méltóságot és hevet kölcsönözni. *)

---

*) Kölcseynek Crisisére. A' Remény nem csak pulchrum, hanem dulce is. Az „a'

Ugyan-az. (Cseke. Nov. 4-dik. 1813.) Kazinczynak nem régen olvasám levelét. Nézzd, mit ír az ujonnan közlött Szonettről: Szemere közlé velem a' Reményhez írt Szonettót; az isteni darab. — Azon kivűl, hogy Kazinczynak ezen soraiban azon dal dicsértetik, mellyben én semmi jót

---

vad, a' kemény" épen nem elmaradhatók; mert ezt teszik: a' Sors, melly velem annyi kínt szenvedtete! De most... prózai fordúlat? Mi a' guta! Tehát a' Költő srófoltan forogjon mindenben? Messze szóra nagyon sziszegő? Ezer meg' ezer efféléket mutathatunk a' Külföldiek' Szonettjeikben. Ne menjünk olly igen messzére, mert elakadunk. Faggat... rhétori figúra?! Egy ítéletében sem értek egyet Kölcseyvel. A' helyett én teszek egy Crisist, 's nem többet mint egyet, mert több nincs. Hoffnung, du lächelst mich an, und mein Schicksal ist erweicht. Doch jetzt erscheinst du mir nicht; az az: Remény, reám mosolygsz, 's megenyhül Sorsom. De most nem tűnsz fel. Nem függenek össze. Az értelem ezt kívánná:

Mosolygtál rám,
'S megenyhűlt;
De most nem tűnsz fel.

'S mégy egyet. Fenn révemtől, köd, szél, hab, messze szóra. Ez a' három monosyllab fest. De, mi az a' fenn rév? Azonban, a' szép festésen nem szokták nézni, ha ez itt vagy az amott épen az e, a' minek lennie kell; hanem hogy ez nem árt e az Egésznek? 's ha nem árt, szemünk rajta elsiklik. *Vitkovics.*

nem láttattam magamnak találni, egy más valami is csudálkozásba hozott. Azt véltem, hogy talán a' Szonett nekem tulajdoníttatik; 's íme tegnap, a' mint szürétemröl megérkezem, adják kezembe Döbrenteinek levelét. — — Te gonoszkodtál, Pali. A' Reményt, melly nem vala enyím, nevem alatt küldéd meg Széphalomra. Hiszed e, hogy tette volna ezt más, haragudnám; de reád csak úgy haragszom mint Julie St. Preuxre haragudt az Armída' mellyéröl írt, 's reá alkalmaztatott sorokért. Így már könnyű lekapnom a' játékos maszkot képedröl. A' Reményt sem Kölcsey nem írta sem Helmeczi: azt Te írtad. A' rímeket *serken* és *berken* nem te magad találtad e? Jól jut eszembe még most is a' Tavaszi Szonett; 's nem ott állottak e ezek? Pali, Pali!... Te ismét azon játékot akarod űzni, mellyet a' Perecsényi-Nagy' képében írt Ódával (*Nem él közöttünk Révai; a' komor Halál koszorvas üstökiben...*) Horvát Istvánon elkövettél.

Mi, szegény előre elfoglalt emberkék, ritkán teszünk ítéletet úgy, hogy abban más indulatainknak részök ne volna. Már tehát tudom, hogy a' Remény tőled van; a' Remény, mellyet Kazinczy isteninek neveze, 's a' melly nekem nem tetszhetett. Illy ellenkezések gyakran történnek, és nem csak két individuum köztt, hanem ugyan azon individuumban is. Én megvallom, hogy a' három első sor, vagy már az első quatraine, szép 's nagyon szép; de a'

fordúlat miatt a' második quatrainben, csak úgy lelem ezen Szonettet legfelebb is szépnek, mint a' Kazinczyét: *Melly boldog óra tünt-fel életemnek.* Nem úgy foly a' dal, mint azon három, mellyet Horvát István kiadott; 's hogy jobban magyarázzam magamat, nincsen benne mélység, mint azokban, mellyeket az Emlékezetröl és Boldog Párrol, valóban isteni hevűlettel, írál.

Ugyan-az. (Cseke, Nov. 20-dik. 1813.) A' Görög a' barna hajat a' setéten-kéklő színhez hasonlítja, majd a' violához 's majd a' Cyanéhoz; az Arabs Költő a' hyacinthhoz is. Így nevezi Homér a' tenger' Istenét, Poseidont, *cyanehajunak;* így mondja az Achilleus' szekerén vonattatott Hektorrol: *cyaneszín hajai a' földet érik;* így nevezi Pindarus a' szép Evadnát *violahaju* névvel. A' barna szem hasonlóképen ezen virágokkal tétetik egybe; sokaknak adván Homér a' *cyaneszemü* nevet; 's az Arabs Költők a' szép leány' szemeit a' *hyacinthrol* nevezik. A' szőke epedő leány, kinek szeme Napkeleten a' *nárcissal* hasonlíttatik egybe, nekem kedvesebb, mint az eleeleven barna; de ha a' barnaság setéten-kéklőre változik a' hasonlításban, úgy lehetetlen ezt is bizonyos epedés, bizonyos lankadás nélkül gondolnom; 's illyenkor az *aranyhaju* leány inkább vígnak és derültnek tetszik phantásiám előtt. A' Reményt én mindég messze lebegni képzelem ott va-

lahol a' horizon' szélein; távol erdő vagy hegytetőként messze-setétleni látom, 's kékelleni mint a' viola, mint a' hyacinth: nálad a' Remény mosolygó szőke leány. Az *esttünemény* arra hív, hogy epedőnek lássam az Ángyalt; de az *Aurora' kecsei* 's a' *mosolygás* közel hozzák, és felderítik. Így Bürgernél is:

Der schönsten Morgenstunde
Gehüllt in Rosenlicht...

Ellenben én a' Reményt mindég messze és mindég alkonyban és mindég viola 's hyacinthszínünek képzelem; 's hogy másképen nem képzelhetem, annak oka nem vagyok. Ebben egyformán, rokon érzéssel látom a' Remény' képét Herdernél is. Azon Paramythionjában, melly Liliom és Rózsa czímet visel, így ír: *Schon unter Schnee und im kalten kleinen Grase fing die bescheidne Demuth an, und webte das sich verbergende Veilchen. Die Hoffnung trat hinter ihr her, und füllte mit kühlenden Düften die kleinen Kelche der erquickenden Hyacinthe.* És azon szép dalában, die Dämmerung, így:

Die Hoffnung ewig schön und jung,
Ist auch ein Kind der Dämmerung;
Auch ihre Schwester Sehnsucht liebt
Den Schleier, der die Lieb' umgiebt.

Meglehet, hogy ezen különböző képzelet okozta a' Nemtetszést; 's mi emberek olly igazságtalanok vagyunk, hogy egy, nem a' mi képzeletünk szerént történt, dologért vagy lépésért sok másokat is osz-

tán jóknak lelni nem akarunk. Nem szükség neked magyaráznom, hogy ebből nem következik, mintha semmit nem lelnék szépnek azon kivűl, a' mi képzeletem szerént íratott. Ez csak Találgatása' annak, miért nem lelhetém én Reményedet olly szépnek mint mások; olly szépnek mint Emlékezeted? Örűlök mindazonáltal ezen kis Pörnek. Alkalmatosságot nyertem magamat előtted egy vonással ismeretesebbnek rajzolni; 's nem öröm e látni portraitjainkat az öcset alól, mellyet külömben kölcsönösen hordunk szíveinkben? nem e, édes Palim? — Nekem egy dalom van, melly illyen ídeákbol származott, mellyeket itt elmondék. Félek közleni: mert, ha Szonettedet gáncsoltam, te még inkább gáncsolhatod ezt; mert, megvallom, hogy önszerelmem sem tarthatja velem jónak. De mi szeretjük egymást; 's én még firkálásaidat is sok örömmel szemlélem. Itt a' dal:

JENNYHEZ.

Jősz leányka lángszemekkel,
'S barnán-kéklő hajfürtökkel,
Mint árnyéklott viola.
Igy száll égi kellemében,
Messze lengő föllegében
A' Remény' szép Angyala.

Áradó mély fájdalomnak
Engem lankadási nyomnak,
Keblem, ajkam enyhet kér;
Ah, hasonlítsz Reménységet,
Tőled e' kín, melly így éget,
Balzamcsőppet meg sem nyér!

Horvát István. (Vál. Székes-Fejér Vármegyében. Octob. 23-dik. 1813.) Titkolni szoktad előttem munkáidat, holott tudod, hogy senki sem egyenesbb szívű erántok nálom, sem senki forróbb hévvel, mint én, azokat, ha érdemesek reá, nem betsűli. Ezen neheztelhetnék gyakran, midőn szerte szét jutnak előmbe szerzeményeid: azonban inkább a' ra magyarázom e' beli rejtegetéseidet, hogy velök ártatlanúl kívánsz meglepni. Igy jártam Reméný Szonetteddel, mellyet fülheggyel régen ez előtt hallottam olvastatni, holott nekem nem vala szabad azt hallanom. Te, ki illyenekben mód fölött türhetetlen vagy, képzeld e' féle helyhezetemet, 's ítéld tenmagad, nem vagy e érdemes szemrehányásokra? No, de itt ismét megengedek, tsak azért, hogy dolgoztál ismét, és szerentsésen dolgoztál. — Nem köllött vala megírnod Kazinczynak és Vitkovicsnak véleményeit, ha róla teendő itéletemet kívántad kitudni. Mikor a' Mester és az Aesthetikus helyben-hagyást nyujtanak, mit mondjon a' szegény Grammatikus? E'vel egy kevessé erőszakos fekvésbe tettél. Hogy azonban lásd, mi forrón szeretlek, meggyőzöm magamat, és szét bontzolom kémélés nélkül Szonettedet, úgy vélekedvén, hogy e' tettemmel tsak nevelni fogom ditsőségedet; nem is vehetik sértésül barátim, ha velök nem mindenben itélek egyeránt. Alkonyattól fogva viradtig egész éjjelt bontzolgatásban töltöttem költeményeddel. Mi sikere

lehet fáradozásomnak, ítéld meg ten magad. — Eléggé betsűlhetetlenek Reményedben a' rímek; gyönyörű epitheton a' *sötét* (sohajtozó); jó a' hasonlítás az égi meteóronoktól; szép kifejezés a' *ringatás*, a' *rózsaberek;* fontos befejezés egy Szerelmesre nézve a' *csóklepés* a' szeretett hölgytől. Ezek tehát tetszenek mind a' Szonettben. Nem tetszik benne a' háromszor előjövő *szép;* a' kétszer előforduló *ortza* szó; hosszu Szonettben a' *küzdell*, a' *varázskarból;* homályos és érthetetlen a' *fenn révemtől;* kellemetlen a' sok monosyllabum *köd*, *szél*, *hab*. Ezeket tehát jónak nem mondhatom. Nem eléggé természetes rendnek találom az egyik és másik jelen idővel való élést: *mosolygasz* és *fel nem tünsz* kis ellenmondás előttem. Tehát nekem ez sem tetszik. És még is igen tetszik Szonetted, ha úgy, mint gondolom, megváltoztatod. A' meteóronokon kezdvén Szonettedet, midőn az *esttünemény*nek adsz *szelídséget*, és *Aurórával* is élsz, adj ennek természetes fényességet. Nem fogja e szépen antithesisképen a' fény a' *sötét sohajtozót* fölvilágosítani? 'S nem jobb leszen e a' toties decantalt *báj* és utóbb előjövő *ortza* helyett *Aurórának* bíborszín fényt tulajdonítani; és a' *mosolygás-t* sütéssel fölváltani? Nem jobb leszen e nyilván kimondani, hogy a' Remény az-előtt reád nézett, 's most, mikor épen leginkább köllene, nem néz — nem leszen e' jobb tsodálva ennek

okát a' Reménytől kérdeni? Továbbá, mingyárt a' második Negyedbe jó volna a' *küzdés* okának tenni az új Pártól való messze létet, hogy egyszerre a' Szonett végén a' *hölgy* képe föl ne bukkanjon. Bizony, a' *szép rózsaberek* helyett is, a' Római lucus sacer hasonlatosságára szent berket tennék; mivel szent hely az, hol istenek vannak, ha bár tsókolkodnak is. Úgy a' *szép* Remény helyett jót tennék; mert, ha reám nem néz is a' Remény, de ha még utóbb segítségül akarom hivni, politice köll bánnom vele annál inkább, mivel ez előtt mindég jó volt hozzám. — Tsak ezekből állanak Észrevételeim. Fontold meg őket, 's kövesd azokat, ha helyeseknek találod. Mester nem vagyok a' Szonettben: inas sem vagyok; de tudom érezni a' Szépet és Kellemeteset, ugy mint a' legjobb Művész. Ha ezeket megváltoztatod, Szonetted az Emlékezet mellett gyönyörűen és méltán megállhat: ha, nem; ollyan leszen, mint Kazinczynak azon Szonettje, mellyet így kezd: *Szompolygva*... *); ezt

*) Eggy szót e' Szonett' magyarázatjára, nem mentségére.

Ez azon darabok' számába tartozik, mellyet a' Művész saját örömére dolgozott. Elébe vezeti csakugyan dolgozásainak kedvellőjit, megmagyarázza nekiek a' történetet, mellynélkül azt nem érthetnék, 's íme azok most legalább részvétellel állanak meg a' festés előtt, sőt még közre-eresztését is kivánják. Effélét száma nélkül találunk a' festők' műhelyeikben.

*

pedig mi soha betsűlni nem tudtuk. — Megpróbáltam, képzeld e' vakmerőséget! — helyre hozni véleményeim szerént Szonettedet, hogy lásd, miképen akarnám benne a' változtatást. Közlöm veled próbámat. Ez nekem egészen megfelel. Ha neked is megfelelhetne, ugy igen örvendenék. De, olvasd; *Szelíden, mint a' szép esttűnemény, biborszín fényeiddel mint Auróra, sütöttél rám, sötét sohajtozóra, 's megenyhült Sorsom, a' vad, a' kemény. Mért most nem tűnsz föl nékem, jó Remény? A' Végzet új Páromtól messze szóra; faggat, gyötör, remegtet minden óra; küzd hév keblemben minden érzemény. Ah, jöj, ringasd el e' nagy kínokat; 's Endymionként a' szent ro-*

A' scéna a' Margit'-szigetén megyen véghez, 1800. Jul. 30-dikán. A' Szonettköltő 's hat társai öt kínosan töltött évek után léptek-fel négy nappal elébb (Julius 26-dik.) a' haza' szent földén, 's Pest és a' királyi Buda köztt a' Duna' szélén állának, 's várják a' két Város' legszebb leányát, ki eggy tizenhárom esztendős gyermek, maradt vala el bátyjától, ki itt megjelent. Jő a' csolnak, 's hozza a' most már virágzó leányt atyja' társaságában. Szebbet arczra, növésre, lélekre kevés szem látott valaha; igazi Vénusz Anadyomene.

Mind ezt hibátlan Szonett is adhatná: de kinek juthat itt eszébe azt vizsgálni, ha a' Szonett hibátlan e? Maga ez a' szent homály neveli érdemét. Maradjon a' mint van, 's dicsőítse a' kedves Megholtat, 's riasza-fel a' rokon lelkeket azt érzeni, a' mit a' Költő érze. *Kazinczy.*

zsaberken, hagyd éljek boldog istenálmokat! 'S ha lelkem e' varázs létből fölserken.... Ha a' mértékben nem hibáztam, e' képen kimondhatatlanúl betsűlöm ezen Szonettet, 's ha el nem únod, hallgasd reá még egy két szó Commentariusomat. 1. Az első negyedben bővebb a' hasonlatosság, és így a' külömbféleség, melly a' szavaknak helyheztetésökből is szaporodik. *Szelíden* és *fényeddel* tudni illik két külömböző construálás. 2. A' *sütöttél* helyett *nevettél* is állhatna. De nekem az ess bötűk itten igen kellemetesen hangzanak; és azt hiszem, ha süt a' nap, süt a' nap leánya is, az Auróra Kisasszony. 3. Ha a' sohajtozás *sötét* volt, igen jól mondatik, hogy a' *fény* orvosolta meg. Pedig ezen *sötét* szovat itten sok aranyért nem adnám. 4. Igen szelíden foly e' képen az érzemény az első negyedben. A' másodikban fölfödöztetik a' kérdés és tsodálkozásnak az oka; ez pedig bizodalmasan esik a' Remény előtt, melly jó barát volt, és a' mellytől jó váratik. Ezt a' második negyedet azután helyesen követi a' harmadban a' segédkérés. 'S a' többi.... Értesz; és így elhallgatok.

Cselkövi. (1824.) Midőn Petrarcha a' Troubadouroktol eltanúlt Szonettformát az olasz nyelvnek ajándékozá, jól tudta azt, hogy eme' rímekkel gazdagon nem megáldott de elárasztott nyelvnek poezise ezen szorosan kimért forma által semmit sem fog veszteni. 'S valóban az olasz Költő

a' Szonettnek korlátjai köztt épen olly könnyüséggel lebeghet, mint a' görög Epigrammatista a' maga pentameterjein; — 's hány Improvisatornak ajkairol, 's minő sebes folyammal, nem ömlik az előre el nem gondolt Szonett 's a', nekűnk nem kevesbbé nehéz, Nyolczasrím? — Voltaire gyakran panaszkodott a' franczia nyelvnek szűkrímüsége ellen, 's irígyen mondogatta, hogy az olasz Költő tíz rímet alkothat öszve, mig a Párisi Parnassus' lakója egyetlen egyet nagy munkával csikar fel lexiconaibol. Ugyan azért a' franczia Verselők bölcsen öszvevonták a' vitorlákat; és a' Szonettköltést már régen elhagyták. A' német nyelv a' rím' szűk voltában a' franciának semmit sem enged; a' rímek' durvaságára 's monotóniájára nézve pedig azt messze felül haladja. Bürgernek minden lelki erejét egy pontra szorítani, 's a' nyelv' harmoniájának minden lehetséges forrásait megnyitnia kelletett, hogy azokat a', valóban szép, Szonetteket alkothassa. De hányat számlálhatunk, kik vele a' pályát egyenlöleg futották? 'S ha egyedűl a' rímeket nézzük, van e olly szerencsétlen olasz Szonett, mellynek rímeihez az övéit csak távolrol is lehetne hasonlítanunk? Versíróink jól tudják, hogy nyelvünk is a' valóságos rímekben melly szegény! 'S ez az oka, a' miért REC. mindég csudálkozott, ha valaki a' rímelgetés' akadályait még azzal is kivánta halmozni, hogy gondolatait a' Szonett' szűk rámájára feszítgette; 's, a'

mi nem keveseken megtörtént, ahhoz (mint valamelly Prokustesi ágyhoz) vagy kínzó nyujtogatással elég hosszúnak, vagy gyilkos megcsonkítással elég rövidnek lenni kénszerítette. Csokonai volt legelső, ki egy dalának rímeit a' Szonetti formához szabni jónak látta. Farkas Károl ada majd a' *Mulatságokban* nehány, alkalmasint szerencsétlen, próbákat. A' legelső Szonettót, melly nevét megérdemlette, Kazinczytol nyerők. A' Költőnek ereje győzedelmet vőn a' nehéz kezdeten; 's minekutána Szemere is megjelent a' maga, fület és lelket érdeklő, öt dalaival: megadatott a' veszedelmes példa; 's Literatúránkat Szonettáradástol félthetjük. REC. könnyen megengedi, hogy ezen (a' következéstöl, fájdalom! nagyon megigazlott) félelem őtet talán a' Szonett eránt sanyarúbbá teszi, mint illenék: de, minden sanyarúsága mellett, késznek vallja magát, a' Költői Érdemet, a' Szonett' formája alatt is, mint minden más forma alatt e' világon, megismerni. Szemerének Szonettjei minden kétségen kivül a' Poezis' szerencsésebb művei közzé tartoznak. Virágok ezek, mellyeknek alakja, színe és szaga egyforma kedvességgel hatnak a' lélekre. Az a' könnyü lebegés, mellyel a' Költő a' maga szüken-mért korlátjai köztt mozog; az a' harmónia, melly mindenik sorából felénk zeng; azon szép és, gyakran az olasz nyelv' lágyságáig *) ki simúló, rí-

*) Hogy a' Magyar Európának leglelkesebb népei közé tartozik, látja akki azt ismeri, 's akki

mek; együtt-véve azon költói tűzzel, borongással, epedéssel és csínnal: — nem lehet, hogy az Olvasót örvendő bámúlásra ne ragadják. Ha a' Recensensek által osztogatott pályaág és korbács már olly régen és olly sokszor gyanú alá nem mentek volna: REC. a' kéz alatt lévő öt dal közül az *Emlékezetnek* adná a' koszorút. Szebb és jobb rímeket, annyi harmoniával, gyengédséggel és valóságos poezissel egyesítve, még senki sem adott. A' *Boldog Pár*, egy ismeretes Kritikusnak méltány kifejezéseként, olasz hévvel dicsekszik; 's benne, Ugyanannak észrevétele után, a' *pillantás belé* talán igazítást kívánna. A' *Himfyben*

---

nem ismeri, elgondolhatja egérül 's polgári alkotmányábul; hogy a' Magyar szép ízlésű, mutatja az ő szép nyelve, mutatja az ő szép öltözete, melly a' mívelt Európának tetszését megnyerte; hogy a' Magyar igen érző, mutatja, az ő igen érzékeny éneke és mu'sikája, mutatja az ö energiával tellyes tántza, melly a' léleknek minden érzéseit előnkbe rajzolja. A' Magyar a' lágy Olasz és nehéz Német között középen áll, férfiasabb az Ol sznál, tüzesebb a' Németnél, 's így temperatúrája olly szerentsés, hogy az semmi emberi tökélletesség' híjával nem lehet. A' munkás és mélyen ható német Géniust a' mély tudományokban el nem érheti, de a' Poesisban föl múlhatja, 's föl fogja múlni, mert ez önként foly a' Magyar tüzes lélekbül, valamint amaz a' munkás nemetébül. A' mi pedig az Olasz Poesis' lágy fínomságát illeti, óhajtsuk, hogy az olly távol legyen a' Magyar Poesistul, valamint az Olasz puhaság a' férfias Magyar erköltstül. *Berzsenyi.*

a' második négyesnek nyelve nagyon uj, szokatlan; de nagyon szép:

Nem így most, lángban értted, szép alak,
Nem így utánad könnyel e' szemekben;
Nincs nyugtom, és völgyekben és hegyekben
És mindenütt téged sohajtalak.

Ezen dalnak vége azonban a' négyesek' áradó sebes folyamához képest lassodni 's gyengűlni látszik. Annyi való, hogy a' végső rend az accentuálatlan *illyen* miatt a' több sorok' harmóniájától távol maradt; a' *lángszív illyen hív* hangok által pedig kedvetlen monotóniát vett magának. A' lebegésnek könnyüsége egyik dalban sem érezhetőbb mint az Echoban; a' második négyes Sapphói elevenséggel és érzéssel telyes:

Nem ők, nem ők, az érzéketlenek!
Hideg pillantást vetve kínaidra,
Miért vonúla köd szép napjaidra?
Mi bánt? mit vesztél? ők nem kérdenek.

A' Reménynek elsősége van mind a' Himfy mind az Echo felett. Itt a' dalnak tárgya, mint az Emlékezetben, bizonyos Sötéttisztában áll. Félig homályban fekvő, ismeretlen érzések szállják meg az Olvasónak lelkét. A' négyeseknek mind ketteje jelenvaló időben szóll, de a' poetának változó hangja minden grammatikai megkülömböztetetés nélkül is igen jól érezteti, hogy az első négyest a' visszaemlékezés' édessége, a' másodikat pedig a' jelenkor' mostohasága ömlesztette. REC. nem tartja szükségesnek, hogy ezen daloknak szépségeik eránt bővebben kiereszkedjék. A' Szonettnek egésze

olly könnyen 's egy pillantattal könnyen felvehető, 's szépsége olly szorosan függ az egésznek alkotásától, hogy annak a' lélekre hatását csak érezni, nem pedig magyarázgatni, bonczolgatni kell. Ha hibák után leskődnünk kellene, mondhatnók talán, hogy a' Boldog Pár' hetedik sorában a' *csók*nak accentuálatlannak, az Echóban pedig az *embertárs* és *együttérzés* szavakban az első tagnak accentuáltnak kellene lenni; hogy a' Reményben a' *minden* szó kétszer (a' Szonett' igen fanyar törvényei ellen) fordúl elő, 's több illyeket. De az illyen apróságokon a' művész felül emeli magát; a' Kezdő pedig bilincsbe vettetik általok, 's járása bátortalan és sánta leszen. Ez az oka a' miért fiatal Költőinknek a' Szonettszerzés után való dühödés nagyon veszedelmes; mert midőn a' külső formával küzdenek, igen gyakran a' belső formát, melly a' való poesis, elvesztik szemeik elöl, 's midőn az Olaszokhoz, midőn Bürgerhez és Schlegelhez, midőn Kazinczyhoz és Szemeréhez vágynak hasonlítani, üres dagály, értelmetlen szórakás, 's nevetségesen csengó Concetti mind az a' mit adhatnak. Nem retteg azért REC. a' köz tiszteletet érdemlett Költők' neheztelésétöl, ha ifjainkat, bár nem a' Voss' csúfoló, de legalább a' Göthe' intő Szonettjére emlékezteti. — — Voltaire azt mondá, hogy Boileau soha sem ítélt igazságtalanul, csak midőn Quinaultot mocskolta. De ki merné állítani, hogy a' franczia Parnassus' Korbácsvillogtatójának

akkor is igaza volt, midőn a' Szonettot olly szertelen hyperbolával dicsérte meg? Az ő ítélete szerént egy tökéletes Szonett egy egész Epósszal felér. A' Szonett a' maga belső valóságára nézve nem egyéb: mint bizonyos epigrammai fordulattal befejezett, érzéssel vagy húmorral telyes, 's harmoniás hangokbol öszvealkotott dalocska. Könnyü, vagy legalább nem lehetetlen, képzelni, hogy ezen sajátságok, a' Szonetti formán kivül is, sok más dalforma alatt egyesítethetnek. E' szerént a' Boileau' hyperbolája kisebb nagyobb mértékben akarmelly szépen alkotott dalt is illethet; vagy pedig legnagyobb részben csak a' Szonett' Technicáján, azaz külső elrendeltetésén, fundáltatik: a' mi egy komoly Kritikushoz illetlen gondolat. Annyi tagadhatatlan, hogy a' Szonett a' Versformák' legszebbjeik közé tartozik. De itt a' Szépség annyi Nehézségekkel köttetik egybe, 's a' belső szépség a' külsőtöl annyira függésbe tétetett: hogy minden szűkrímü nyelvben csak az erős Müvész bátorkodhatik magát a' játéknak ezen nemében megpróbálni. REC. óhajtja, hogy az illyen próbák csak gyönyörködés', nem pedig követés' tárgyául tétessenek ki. Ollyanok ezek, mint Persiának szép leányai, kikhez a' Filep' fija nem másként, csak földre sütött szemekkel, mert közelíteni: mivel, ugymond, tekintetik szemfájdalmat okoznak és főszédelgést.

XVI—XXII. DÖBRENTEI GÁBOR ÉS KÖLCSEY FERENCZ. LEVELEIKBÖL.

Felszóllítva hogy e' Levelek' tárgyai eránt adnám ítéletemet, annál készebb vagyok tellyesíteni a' Kiadók' kivánságát, mivel ez által érdemeikben osztozhatom.

Mingyárt az elsőbb Levelekben szó vagyon Szemerének *Remény* czímet viselő Szonettje felől. Az nekem eleitől fogva szerelmem volt, és még ma is az. Kölcsey utolsó helyre állítja a' Szemeréi közt; Döbrentei nem kárhoztatja ugyan a' formát, de a' Szonettnek csak úgy ád becset, ha jó dal. Szonetteket ő írni nem fog; nem hiszi hogy a' lélek 14 sorban kénye szerint lebeghessen. A' Francziák is abba hagyák, mint a' *Lait* és *Virelait*, mert érdeme egyedül a' nehézségek' meggyőzésében áll.

De az Ovid' distichonai is tellyesen bérekesztik két sorban a' gondolatot, még pedig azon nyüggel, hogy a' bérekesztő szónak mindég két tagból kelle állani; a' Tasso' stanzáji nyoltz sorból, három rímmel; a' Gyöngyösi' tetrastichonai négy sorból, eggyel; 's nem azzal bizonyítja e bé a' maga Művészségét a' Művész, hogy nyűgjeiben is szabadon lebeg? Van jó Szonett, és így lehet.

A' *Lai*' és *Virelai*' emlegetőji nem azért hagyák abba a' Szonettezést, mivel ennek minden érdeme a' nehézségek' meggyőzésében áll, hanem mivel a' Szonett nem nekik való 's ők nem a' Szonettnek. Ide hév kell, és mélység; ők pedig józa-

nok; nem lángolnak, hanem repkednek, enyelegnek, dévajkodnak, lobogtatják, szikráztatják, perczegtetik elmésségeket. Szerelmek nem szerelem, hanem a' Mosziő Zsak-Rok' sentimentje, bagatellje. — (az Yorick' Érzék. Utaz.)

Midőn elragadtatva látunk egy szép poetai mívet, nem elég e érzésünknek ereszteni magunkat, a' hogy eggy virágnál, melly bennünket gyönyörködtet, nem kérdjük a' Florista' magyarázatjait. — Melly igaz érzései ezek az emberi szívnek! melly igazi búsongás! a' Költő itt nem azért szenved, hogy énekelhessen: azért énekel, mert szenved; melly édes vágy! melly édes szenvedés! melly bájos félfény, és szépségiben melly buján-gazdag, tudós Nyelv! Ember, Költő, Nyelvbarát itt eggyben állanak.

Való azonban, hogy az első négyesben van valami, a' mi igazítást kíván: az Olvasó megháborítva van örömiben, midőn lelke a' dologtól a' constructio' kifejtésére vonatik-el; 's az utolsóbb hármasban, midőn ott eggy név akasztja-meg, mellyet még a' tanúltabb Olvasó is csak sejt, és nem ért: Chitóne (*tunicata*) mivel magát Diána nem engedé látni öltözetlenül. Fellengző Ódában ennek inkább volna helye mint édes és rövid dalban, hol a' legkisdedebb hiba is szembe tűnik. De a' Chitonét az Olvasó már várja az Endymion' neve után; a' nem törvényszeres constructio pedig bennünket a' Régieknek hasonló helyeikre em-

lékeztet, 's másodikszor olvasván nem emlékezünk előbbi elakadásunkra. —

Prózába így lehetne öntenünk: — 1. Remény, valamikor te rám, ki itt elsötétedve (elbúsúlva) sohajtozom, mosolygál, mint az estvelgő ég' szelíd tűze, vagy mint Auróra, kecsekkel lángorczájin (midőn orczájin gyönyörű színei lángolnak); akkor sorsom, az a' vad! az a' kemény! mindég meg szokott vala enyhűlni. — 2. Most az nem így; te most nem mosolygasz. Köd, hab, szél messze eltola fenn révemtől (olly révtől, mellyben olly annyira mentve vagyok a' veszélytől, mintha az magasan állana, hova a' dúlongó hab fel nem érhet). Faggat, gyötör, remegtet minden óra, 's küzdésben vagynak keblemnek minden érzései. — 3. Tűnj-fel ismét, jó Remény (jobbal bíztató), 's altassd-el melyemben e' kínokat, miként dalolásival a' há anya szunnyadtatja-el kisdedét, 's engedj istenálmokat látnom (olly boldogítókat, a' millyenek Isteneink) mint Endymion láta a' szent rózsaberken (a' Szerelem' bokraiban). — 4. És ha majd lelkem felébred e' varázsalvás' karjaiból, tedd, hogy magamat leljem a' kedves leány' karjai köztt, mint Endymion lelé magát a' Diána' csokjai alatt.

A' nyelv' barátja a' szép éneket gyönyörködve fordíthatja németre, hogy kik az új szóllást nem tűrhetik, lássák, e' szabadsággal nyer e, veszt e beszédünk. „Milde, wie ein schöner Abendschein, mit Reizen auf den Zauberwangen, wie Aurora,

lächeltest du mir, so war mein Geschick, das herbe, wilde, gelindert. 's tbb." —

Döbrentei kéri Kölcseyt, 's szeretetreméltó szerénységgel, ne írna *sötétet*, *gyöngét* a' szokott *setét gyenge* helyébe. — K. ezt kétségen kivül azért tartja jobbnak, mert e' fortély által megfogy az *e* száma, a' mi nyelvünknek ugyan díszére nincs.

Szalluszt, valahol lehete, az *i* betűt *u*-vá változtatá: *optumus*, *fortissumus*, *maxumus*.

Terentznél ez áll: *Mirabar hoc si sic abiret, et heri semper lenitas, verebar, quorsum evaderet. — Quamquam haec inter nos nuper notitia admodum est — semper lenitas* örök lágyság; *nuper notitia*, új minapi ismeretség; mert a' görög adjectívumait szerette az idő' adverbiumai által megjegyezni. — De latín beszéd e ez?

A' vétkes szóllás annál inkább érdemle feddést, mert így a' theátrum' sokasága előtt szóllott, kiknek nem vala idejek a' rossz constructio' értelme' kitalálgatására; nem eggy szobába-zárkozott Tudóshoz.

Könyveket akkor a' Sósiusok' napszámosai 's a' Gazdagok' Libráriusai másolgattak. Megparancsolá e a' Könyváros, a Vevő, a' Gazdag, hogy az ő exemplárjaikban a' hibák tétessenek jóvá? Sőt látjuk a' fenn-maradt példányokból, hogy azok szóról szóra, betűről betűre másoltattak-le.

Sprachen haben Kaprize, mond Herder; 's bízvást hozzá vethette volna: *Und Schriftsteller haben sie auch.* —

Klopstock olly Kiadásban akará maga után hagyni a' Messziást, mellynek semmi helyén ne támadhasson kérdés, ha azt ő írta e így, vagy talán a' Betűrakó' vigyázatlansága rontotta-el. Egy Arany jutalmat hirdettete-ki minden typothétai botlás' előmutatására. E' Kiadásban (Altona, 1780. in 4.) a' 118. lapon ez áll:

— — — sie wollen ihn tödten,
Ach sie wollen ihn tödten, den meine Hände getragen
Haben, meine Brüste gesäugt, der weinenden Augen
Mütterlich angeblickt, als er ein blühendes Kind war.

Ódáji 's Messziása VI fólio Kötetben végső gonddal jelenének-meg Göschennél. Ennek Correctora tisztének ismeré a' rossz syntaxist is megigazítani: *den weinende- - -*

Klopstock az Erráták' lapján vissza állította a' Corrector által kitörlött olvasást. — Tudnillik Kl., a' Régiek' példája után, kihagyá a' *mit* particulát; neki ez, *der weinenden Augen*, azt jelenté, a' mit latínban jelentene ez: *qui filius* (*cum*) *flentibus oculis*... Kemény neologismus; de Kl. bízék magához, 's Olvasóji tisztelék szeszét, mert értették mit akara.

Döbrentei akarná, hogy ez: *gediegenes Gold* mondassék magyarúl. Kívánsága

nem helytelen, mert ez nem több és nem kevesebb mint: *szín-arany*; azaz: *salaktalan*. De Kölcseynek is lehettek okai; az illy kifejezések nem jőnek sully nélkül. A' franczia is csak francziáúl szeret beszéllni; és még is Rousseau az *édes munkátlanságot* olaszúl tészi-ki: *le dolce farniente*; Wieland ezt: *con amore*, és: *poco più*, *poco meno* (szerelemmel; kevéssel több, kevéssel kevesebb) német írásában is megtartotta. Midőn így, akkor ezt is mondják; *a' mit az Olasz annyira szeret emlegetni.*

E' Levélben van szó a' *Tövisek és Virágok* felöl. — Fele a' három négy ívnyi Munkának grammaticai soványságokból áll; a' czím csak a' második felére illik. — D. e' csomó Epigrammokról nem ítél sanyarúan; versben sok szabad a' mi prózában nem szabad. Gőthe és Schiller csípősbb Csalánnal kedveskedének Új-esztendei-Ajándékképen (Xenien) a' Német Íróknak, nem kémélvén a' legelső rendűeket is. De eggy Epigrammát csak ugyan nem szívelhet, mert eggy *kisebb-érdemü* Poetánk eggy *nagy-érdemünek* Bírájává van állítva. — D. nem az Iró' óhajtása szerint nézi a' dolgot; a' tertium Comparationis nem a' *nagyobb* vagy *kissebb*; ott egyedűl az tekintetik, hogy eggyik megholt már, 's így helyén van, a' másik oda most lép; 's az a' másik nem *Biró*, hanem *Kapus*. A' Levélnek ezt követő nyolcz szava csonka, 's minthogy az, olly vélekedést terjeszt-

hetne-el, a' mit a' Levél' Írója elterjeszteni nem akarhat.

Itt is előfordúl a' kérdés, ha kell e Recensio. — Alig van valami a' mit az emberek kevésbbé tűrjenek, mint ez. — Ezt bántotta, 's nem kellett volna. „De még jobban kellett volna!" — Ez nincs eléggé dicsérve. — „Igen, mert nem barátja, mert irígyli fényét. Miért dicséri ezt, 's ezt nem?" — 's ezer meg ezer effélék. — A' ki recenseálni akar, okosan cselekszi, ha elfedi nevét, sőt ha stílusát úgy elváltoztatja, hogy rá ne ismerjenek, 's még csak ne is gyaníthassák. A' dolog ugyan ollyformán néz-ki, mint midőn orozva támadná-meg valamelly semmire-kellő a' jámbort, 's az egyenesek nem igen szeretik az anonymuskodást: de mi tilt, hogy az illy Recensenst nem orgyilkosnak tekintsük, hanem hívatalos szolgáknak: kik a' gonosztevőket meglepik. —

D. is úgy hiszi, hogy minthogy csak hatan heten (kevesen) írunk; nem elijeszteni kell a' keveseket, hanem szaporítani számokat. — Mi épen ezért is óhajtjuk, hogy Recensióink legyenek; az tanítani fogja mind az Irót, mind az Olvasót. Nincs olly kemény feddés, dorgálás, a' mi elnémítsa a' kit eggyszer a' könyvcsinálás' viszketege megszálla. Miattunk a' Recensio lehet éles és csípős, a' hol a' hely azt kívánja, csak igazságos legyen, és a' Recensens ne felejtse, mivel tartozik magának, Olvasójinak, és annak a' ki felől szóll. —

A' Redactio nem tenné rosszúl, ha a Recensiót a' Recenseálttal elébb látatná; így nem kellene Antikritikázni, replicázni; duplicázni; az efféle per nagy múlatságára az Olvalónak nincs, 's az mindég igazságtalanság, hogy az ártatlan elhallgasson, mert a' per nem folyhat örökké. Sőt én kötelességévé tenném a' Redactiónak, hogy minden alacsonyságokat kitöröljön, és azokért felelni tartozzék; ha pedig a' nemtelen Recensens elrejtett, és a' Redactio által meg nem érthetett személyességeket ejtene, akkor neve gyalázattal neveztessék-meg a' Könyvben. Igy a' Recensiók ellen senki nem panaszolkodhatnék.

A' Marmontel' újabb fordítója csínosbb beszédben adja a' Munkát, ugymond D., mint az elsőbb; de hemzsegnek benne az idegen szóllások, még a' hol ezekre szükség nincs is, 's periodusai össze vissza vagynak forgatva. — Gessznert némelly helyeiben most jobban adja, némelly más helyeiben rosszabbúl. Nem jobb e a' régi *vérrel béfecskendezett* bajnok, mint az új *vérrel-mocskos?* 's a' patak *csergedezni* mondatik jól, nem *csácsogni.*

Én úgy hiszem, hogy az ítélet nagyon igazságtalan. A' *vérrel-mocskos* poetaibb, és, magam sem tudom miként, az effélékre emlékeztet: *χωομενος κηρ, percussus corda, venas inflatus.* — A' *csergedez* saját neve a' patak' futásának, a' *csácsog* általvitt; mert a' *kedvesen-csevegö gyermek'* beszéde

mondatik *csácsogásnak*. Az e itt a' vétek, hogy metaphorával élünk, vagy hogy nem szép képpel? Sőt a' *csácsog* a' hang által is ajánltatik.

A' Marmontel' fordítója is úgy hiszi, hogy az ő dolgozása jobb a' Bárócziénál, noha a' könyv' szélei ismét bé vagynak tintázva. De illik e felejteni, hogy K. ezt 1800 után adta, Báróczi 1775 előtt; hogy ezt K. annyi dolgozgatás után, és már második Kiadásban: B. eggyszer, és dolgozására kevesebb időt fordítva; hogy K. itt a' B. nyomain indult, B. maga tört útat. — K. reményli, hogy még eggyszer, 's ekkor végképen, fogja kiadni Marmontelét; törleni sokat fog; de nem annyit, hogy azzal D. barátunk megnyugtathassék, 's periodusait az iskolák' formájiba önteni nem fogja. Néki itt nem Győri, Miskolczi, Debreczeni, Kolozsvári lakosokat kelle magyarúl szóllaltatni, hanem franczia-világban nevelt Magyarokat. Ez vala a' feloldást kívánó probléma.

Végre megjelentek a' Rájnis által fordított Georgicák. — A' Róma' legszebb beszédű Írójának legszebb Munkáji, a' velős magyarságú Rájnistól, 's ennyi esztendei várakozásunk után. Szíves hála a' lelkes, hazáját és tudományokat-szerető Kondénak, hogy az árvát pártfogása alá vette. —

Mohon kapánk a' könyv után, 's — elakada szánkban a' szó.

Rájnis nem a' Virgíl' csudált szépségű Poemáját adá, hanem eggy Gazdasági-Könyvet, a' szerint a' hogy azt Virgíl tanította, 's hexameterekben. — Érhet e embert szerencsétlenebb gondolat!

Ha valahol, első soraiban illett volna ismertetni, hogy itt Virgíl szóll, az a' tömött, csínos, elegans Iró, kiben minden Olvasója e' tulajdonságokat csudálja leginkább; mert avvagy nem magának van e neki eggy megfoghatatlan bájú Latinitása.

Quid faciat laetas segetes, quo sidere terram
Vertere, Maecenas, ulmisque adjungere vites
Conveniat, quae cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori, atque apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam . . .

Nem akadunk-fel azon, hogy a' fordítás mindent nem ád, a' mit az eredeti írás, sem hogy egészen úgy nem, a' mint amaz: de a' fordításnak még is az eredetinek színét kellene viselni, nem épen az ellenkezőt. Vessük-össze tehát itt a' fordítást az eredetivel; 's fordítsuk vissza latín beszédbe, hogy láthassuk, mint dolgozék Rájnis, 's az ő fordításában van e nyoma a' Virgíl' szépségeinek:

Víg aratás minemű munkát kívánjon előre,
Maecénás, mint kellessék a' parlagi földet
Csillagos ég' forgása szerint forgatva mivelni,
És fiatal szőlőt szilfához kötve nevelnünk,
Mint kell a' csordát, ménest, és nyájat haszonnal
Tartani, melly gondot takarékos méhre viselni,
Rendre elénekelem . . .

A' *laeta seges* a' pórnép' szájában is forga, úgy mondja Cicero; 's a' mondás'

szépsége elárúlja görög eredetét; *gabona-szálak, mellyek úgy nőnek, mint a' minek jól van dolga, és így víg.* Rájnisnak a' *haszon*, Virgílnek a' *szép* forga mindég szeme előtt. 'S a' Virgíl' válogatott szókból gondosan szőtt beszéde mellett, melly bugyogó, gondatlan csínatlan, tautologiai szóllások. — A' mit Rájnis négy sorban ád, mi így mernénk, mint Virgíl, kettőben, nem rettegvén a' nem üresen, hanem képpel jövő Neologismust:

Víg veteményt mi tenyész, és melly csillagzat alatt kell
Földet szelni, Meczén, 's venyigéket csatlani szílhez ....

Földet *szelni*, nem mivel Virgíl *fordítást* említ, hanem mivel a' Poeta kerűli a' saját szót, és azt adni képben szereti; *szil* jobb mint *szilfa*, 's *csatlani* mint *kötni*. 'S meghagyta volna e' Virgíl, ha magyarúl értett volna, ezt: *Csillagos ég' forgása szerint forgatva mivelnünk.* És még is melly csudálása a' könyvnek azoknál, kik, nem ismervén nevén túl Virgílt, azt hiszik, hogy őtet elég, hexameterekben adni, 's szokott, és így jónak-nézett, magyarságban!

Rájnis vádlá Barótit, hogy nem tud magyarúl. Kérdjük inkább, mit köszönhet a' Nyelv Rájnisnak, mit Barótinak.

Rájnis ott hagyá a' Nyelvet, a' hol találta: Baróti vitte, még nem tiszta, még nem nemes ízléssel, de mind híven, mind erővel. Utat tört, mutatta merre menjünk, buzdított, tüzet önte lelkeinkbe, sőt pél-

dákat is adott, keveset a' sokban, de jót, Rájnis sehol nem jót. Légyen áldásban emlékezete, 's örökre! A' hálás maradék nem kíván lehetetlent, 's tiszteletben tartja-fenn annak nevét, a' ki túl igyekezett hatni ideje' sarampójin, 's társait előbbre segélette.

Rájnis eggyike azoknak, kiket a' maradék példaképen fog felhordani, hogy a' Nyelv' tisztaságának féltése elakasztá emelkedésekben. Faludi előbb élt, és már törekedett előre; mere nem mindég szerencsésen, de mere, (lássd még prózájában is péld. Constantínusát, melly tele van germanismusokkal.) Mi volt volna a' szép beszédű 's könyen-lebegő Hallerből, ha az a' lélek vezérlé vala, melly Báróczit; és hol maradott vala Báróczi, ha ő is csak a' szokottat kereste volna, mint Haller. Az Olvasó kísértésbe jő, azt hinni, hogy Fenelonnak szépségeit nem is ismerte; eggyszerű kecsei ennek haszontalan czifrával vagynak adva; a' hogy azt kellene hinnünk fordításából, hogy Rájnis Ruaeuszt értette, de nem Virgílt, ha nem tudnánk, hogy ő tudós nevelést vett is, osztogatott is.

Öröm hallani, mint szóll a' Nyelvről a' lelkes, és mind sok, mind mély tudományú Kölcsey, 's Olvasójit mint emlékezteti mind arra, a' mit Kolbe mond (Über den Wortreichthum der deutschen und franz. Sprache. Leipzig 1806. Két Köt.); mind arra, hogy az, a' mivel a' Marmontel' újabb fordítója vádoltatik, vétke, 's dicső vétke,

vala már Illyés András Erdélyi Püspöknek is, és minden gondosabb Iróinknak; 's mint mondja, hogy maga a' mi Nyelvünk határozza-meg magát, nem a' Grammatica, nem a' Syntaxis; és a' mit a' lelkes ember 1815. Május 3dik. 's 1816. Május 12dik. mond, de, mint Levélben, röviden mond. — Döbrentei tíz eszt. ezelőtt (az itt említett utolsóbb levél szerint) már enyhűlni látszott a' Neo- és Xeno-logismusok eránt; de tudva van, hogy ő még ma is a' régi. Azonban nem tesszükfel az igen sok érdemü 's szeretetre-méltó társ felől, hogy ellenünk azon oknál fogva keljen-ki, hogy az a' Merők' serge, 's közöttök még legjobbjaink is, rettenetes vétkeket követnek-el, beszédeket badar beszéddé tévén, és érthetetlenné. Hogy vagynak az úton tévedések, nem mutatja hogy nem jó az út, annyival kevésbbé pedig, hogy a' másik út a' jó út. De szeretnénk, ha az, a' ki magát közttünk illy tekintetbe tevé, ne szóllana úgy, hogy a' járatlanokat megtéveszthesse.

Döbrentei nyilván a' franczia ízlést tartja jobbnak, noha eggy helytt kimondja, hogy többet óhajt valamivel mint a' francziák; innen az is, hogy az elhányt tagú periodusok bántják ízlését. Neki a' törvényszeres, a' világos, a' tiszta, a' könyü az, a' mi jó. Valamint itt nem lelé hibátlannak Marmontelemet, valamint itt gáncsolá a' *vérrel-mocskost* és a' patak *csácsogását*, úgy nem lelé jónak németből fordított Hamletemnek (még 1790 előtt — én ángolyúl

nem olvasok) e' kitételét: *hány a' harang?* azaz, *hányat ütött az óra* (torony' órája)? Emilia Galottit kézírásban még, sok Xenologismusai miatt nem javalhatá; midőn pedig Igaz Sámuelnél Bécsben meglátá Szallusztomnak eggy kirakott lapját, felriada, 's kért, hogy szeressem inkább magamat, mint hogy e' dolgozásomat így adjam-ki. — (Levelek közöltetvén itt az Olvasókkal, nem vétek talán, ha én is Levél-formán szóllok itt, 's olly történeteket említek, 's az ő hírével, mellyeket a' Publicum nem ismér.)

Mikor én az Újak', 's nevezetesen a' Francziák', olvasásában töltök eggy két napot, 's egyszerre valamelly Régibe tekintek, úgy járok, 's gondolom így jár mind az, a' ki nem csak a' dolgot olvassa, hanem az előadást is, mint a' ki fegyverházainkba lép, 's látván ott azokat a' nehéz sisakokat, melly- (kar-) szár-vásakat, buzgányokat, pallosokat, vagy nem hiheti, hogy azok *haszonra*, és nem valamelly *pompára* voltak inkább készítve, vagy azt nem, hogy mi és ők azon-eggy emberfaj' individuumai vagyunk. Próbáljuk csak mi is úgy hányni-el adjectívumainkat substantívumaik mellől (mi ezt a' suffixumok miatt csak a' nominatívusban és vocativusban tehetnénk), úgy hagyni-el a' particulákat, úgy cserélgetni-el az ígék' idejét (tu si idem *sis*, aliter *sentias*? — quod *sis*, esse velis, nihilque malis és az *infinitivus historicust* a' praesens helyett, 's kérdjük,

mi lesz beszédünkből; kérdjük, ki fog érteni? De ha itt nem az *Olvasóban*, hanem az *Olvasottban* a' hiba, hogy van, hogy mi, kik érteni olly nehezen tudunk, ugyan-ezt a' Róma' nyelvén eggyszerre értjük, sőt a' gyakorlottak közöttünk így a' Róma' nyelvén magunk is írunk? A' következtetést Olvasóinkra bízzuk.

Valóban a' Szokás, és a' mit a' mi Adelung-Verseghieink Nyelv' Törvényének hirdetnek, tisztelését kívánja az Irónak. Ha csak eggy röviden-ejtett hosszú, 's eggy hosszan-ejtett rövid vocális is szaggatja füleinket, hogy ne öklendezze midőn valaki magyar nyelven beszéll, de nem magyarúl? hogy ne öklendette volna az, a' ki Kleistnak eggyik Ódáját fordítván, e' sort:

Das Wasser fehlt, wo ihre Rosse trinken —

így adta volna: *Hibázik* a' víz, hol az ő lovaik isznak? Nem öklendi e fülünket a' Marmontel' újabb fordítója, midőn a' kártyázó Gáborjáni felől ezt mondja: *doublírozta* rakásit, 's végre *szavára* játszott; holott mondhatá vala: *kétszerezte*, 's *hitelre.* — De olly hatalma van annak az ő általok annyira tisztelt Szokásnak, hogy íme a' *hibázik*, melly elejénte csak az *errat* értelmét viselte, most már széltében viseli ezét is: *deest*, (a' bohó szóllás eggy németűl nem jól tudó' megtévedéséből erede; németűl az impersonale *fehlt* annyi mint *deest*, az *ich fehle* pedig *erro*); és én nem *felelek értte*, sőt *értte jót mer-*

nék állani, hogy még a' *szavamra* is megnyeri a' meghazafisodást, noha azt én Marmontelemben kitörlém. Hogy D. felakad a' *Gefrornesen* az mutatja az ő mértéken túl ment Purizmusát: a' Társasági-nyelvben az afféle helyén áll, ott terminus technicus, mint a' *Categoria* a' Philosophiában. Kerűli e a' Német a' *Chaud-eaut?* 's mivel rosszabb ez mint a' *Puncs?* Vagy ennek is magyar szó kell e? — Inkább azt érzénénk, hogy a' Virtus nem lehet magyar szó nélkűl. — De hagyjuk a' kicsinységeket, lépjünk a' nagyjához.

Az a' franczia könyűség, elevenség, tisztaság, világosság, törvényszerűség, csín, elméskedés, praecisio, elegantia, az a' kimondhatatlan sokasága a' társasági, inkább városi 's udvari élet' szűkségeit megjegyző szóknak, mellyeknek vastag Lexiconára rá mondhatjuk: *abondance stérile!* valóban irígylést-érdemlő portéka, 's ezekben egészen látjuk annak a' nemzetnek vétkesen-szép igaz képét, melly a' francziákat a' mostani Európa' régi Hellénjeivé teszi; az Athéni népnek is ez a' bóhóskodás, könyűség, elevenség, tisztaság, csín, antithesisekkel játszás volt eggyik oldala. — Erre a' franczia nép az által jutott, hogy tisztelte a' szokást, minden eszmélet és a' jobbnak vizsgálása nélkűl; ő vezette Irójit, nem az Irók őtet; a' Könyvek-nyelve és az Élet-nyelve nem vala egymástól éles vonással kijegyezve, 's a' Prózáé nem a'

Poesisétől, és viszont; 's midőn már a' vétek elhatalmazott, eggy ragyogást kereső Nagy a' maga népének Académiát állíta, nem hogy tovább emelje a' Nyelvet 's azt adja-meg neki a' mit nem bír még, hanem hogy emelkedni ne engedje. A' mi tisztelt társunk ezen úttól nem iszonyodik annyira mint iszonyodnia illenék, mert ő is összetéveszti a' Tiszta és a' Mostani Magyarságot. Mintha minden időszaknak nem volt volna más meg más Tiszta Magyarsága, és mintha az a' Magyarság, mellyel Vörösmarti énekli Zalánját és Cserhalmát, nem volna jobb Olvasóinknak úgy tiszta Magyarság, mint a' Gyöngyösi' korának ez a' felforgatott tagokból szőtt igen szép strophája:

A' mint szőke vize lefoly a' Dunának,
Nagy jajja hallatik egy árva Nimfának,
Gondolnád azt lenni Dído' siralmának
Tőle (való) elválásán (az) Anchízes' fijának.

Ellenben melly dicső út az, a' mellyen a' Görög Nyelv fejté-ki erejét — (kétség kivűl használván, a' mi jót az Egyiptieknél, Phoenixeknél talált — noha az Istenektől kedvelt népet annak ismerjük, ki elég erővel bírt mindent teremteni, 's magából teremteni)! — Melly dicső út az, a' mellyen Klopstock és társai, 's a' legújabbakban Voss, a' maga görög fordításával, a' franczia könyűség', 's mondjuk-ki a' bévett szót, laposság' útjából kikapta! Annak, a' ki emelkedésünket igazán akarja, úgy a' hogy azt eggy Nyelv' felavatott barátjától várnunk illik, nem csak azt fogja

tekinteni, hogy a' franczia Nyelv melly szép, melly alkalmatos a' Voltairi Epitrek' és Bernardi, Gresseti, Chaulieui, édes bohóskodások' írására; hanem azt is eggyszersmind, hogy az a' maga törvényszerűsége 's nem-merései által, mint gyengűlt-el, a' mit az ő Irójik magok is látnak, vallanak, kesergenek; — hanem azt is, hogy a' német Nyelv, úgy a' hogy az a' Görög' Nyelv' követése után áll, mennyivel áll jobban mint a' Gellert' vétketlen, de betegeskedő nyelve állott. Adelung-Verseghi azt akarja velünk elhitetni, hogy a' Magyar Nyelv már elérte a' maga férfikorát; és így azt ott kell hagyni, a' hol van, 's új szót, új szóllást csinálni nem szabad, — tudniillik másnak nem mint a' ki ahhoz tud. — De a' Szalluszt' kora, azaz a' Ciceróé, a' latín Nyelvnek másféle férfikora volt, mint a' miénk még most, 's Szalluszt azt még is össze meg össze dúlta, éle a' Graecismusokkal, a' hol elkerűlhette volna is, 's készebb volt rosszúl írni latínúl, csak hogy szépen írhasson, csak hogy tógás Thucydidesznek ismértethessék, 's elérte, a' mit óhajta. Az Adelungok azt fogják mondani, hogy az csak a' Zseniknek szabad, 's elhisszük a' szót; csak azt jegyezzük-meg, hogy a' Szalluszt idejebeli Adelung Szallusztnak is ezt mondhatja; és hogy gyanús tanítás a' mi a' Zsenik' példájával ellenkezésben áll. Az szól e jól, a' ki mint minden, de nem szépen, vagy a' ki nem mint minden, de szépen? Quintilián *cum virtute* szóllani rosz-

szúl (Szokás és Törvény ellen) nem tartja véteknek, 's a' Róma' minde Iróji, még a' Prosaicusok is, ezt bizonyítják.

Ellenkezőink mindég lesznek 's még akkor is lesznek, midőn a' dolog túl lesz minden kérdésen, mond itt Kölcsey. Úgy hiszem én is, 's nem kíván magyarázatot, miért lesznek; 's jó, hogy lesznek és vagynak. Míveljék a' mi Döbrenteink' társai az ugart a' magok módjok szerint, mint mi a' szerint, a' hogyan jónak találjuk, 's korholjuk egymást inkább baráti vetélkedés, mint leczkézések által; elmúlt az idő, a' midőn az a' heves megtámadás, az a' harcz szükséges volt, kötelesség volt; a' midőn elmondhatánk: *Adeundae inimicitiae, subeundae pro republica tempestates.* Nézzük, mit teve a' Görög, mit a' Római, mit a' Franczia, mit a' Német, 's mi illik mihozzánk a' magunk sajátunkból 's mint gazdagíthatjuk magunkat az őrajtok szedett zsákmányokkal; jobb áltvenni a' jót és bírni, mint irígyleni, de hamis-szégyenből, vagy olly idegenségből mellynek a' Tudományok' 's Mesterségek' mezején nincs helye, által nem venni és nem bírni. Ne rettentessük-el magunkat a' gégés Mesterekkel, kik leczkézni derekasan tudnak, mint a' Hannibal' Rhétora a' had' mesterségéről tanítást adni, de nem tudnak szépen írni. Jaj annak, a' ki az ő tanításaikat nem használta; a' Naturalistából kevés jó válik; de midőn kinőttünk az ő pálczájik alól, érezzük szabadon magunkat, 's higyjük a' mit

eggyike a' legjobbaknak, de eggyszersmind legelposhadtabbaknak, maga maga ellen tanít:

„Einen Umstand kann man Lehrern „auf höhern und niedern Schulen nie ge„nug empfehlen, nämlich die frühe Bil„dung des Geschmacks der ihr anvertrau„ten Jugend; ein Hülfsmittel, welches in „dem ganzen gesellschaftlichen Leben, in „allen Künsten und Wissenschaften, und „vornehmlich in den Sprachen von der „grössten Wichtigkeit und Nothwendigkeit „ist. Die meisten Missgeburten in der ge„lehrten, sittlichen und gesellschaftlichen „Welt rühren aus dem Mangel des wahren „Gefühls des Wohlanständigen und Schö„nen her; er ist der Vater aller Pedanten „und selbst der meisten Genies, in der „verächtlichen Bedeutung dieses Wortes. „In einer ausgebildeten und verfeinerten „Schriftsprache kommt überaus vieles auf „dieses feine und richtige Gefühl an. Ist „der Grund dazu in den frühern Jahren „gelegt worden, welches von Lehrern und „Vorgesetzten, (die aber freylich Ge„schmack besitzen müssen) in allen Fällen „nebenher und beyläufig geschehen kann, „so hat solches den wichtigsten Einfluss „auf das ganze künftige Leben. Um hier „nur bey den Sprachen stehen zu bleiben, „so wird ein feiner und richtiger Geschmack „einen grossen Theil der Sprachfehler, „alle Härten, niedrige und unedle Aus„drücke, harte, dunkle, und verworrne „Verbindungsarten - - - auch ohne tiefe

„ Sprachkenntniss als solche empfinden und „ vermeiden; dagegen auch der gründlich- „ ste Sprachkenner, wenn dieses Gefühl „ in ihm unverwahrloset ist, allenfalls wohl „ vor den erstern, nie aber vor den letz- „ tern gesichert seyn, sondern sich ihrer „ oft desto mehr schuldig machen wird, „ je grösserer Sprachkenner er zu seyn „ glaubt. Alle classische Schriftsteller aller „ Sprachen haben ihre Reinigkeit und ihr „ ganzes classisches Ansehen mehr ihrem „ feinen und richtigen Geschmache, als ih- „ rer tiefen Sprachkenntniss zu danken, „ von welcher viele unter ihnen nicht ein- „ mal einen Begriff hatten." — Adelung deutsche Sprachlehre; az Előbeszéd' berekesztésében. *Kazinczy Ferencz.*

XXIII. A' LEÁNYŐRZŐ. VÍG JÁTÉK HÁROM FELVONÁSBAN.

A' Theoretikusnak állapotja kínos állapot. Előtte fekszik a' poetai műv, 's a' helyett, hogy gond nélkül általadná magát azon kedves érzéseknek, mellyeket abbol a' sokaság, semmi egyébtől el nem foglalva, gyönyörködve sziv, gyötrő nyugtalansággal, tekintgeti azt végig és keresztül: ha gyönyörködni merjen e? 's ha könnyei, mellyek itt egy indító panasznál akaratlanúl fakadnak, 's mosolygása, melly ott egy eleven tréfánál észrevétlen ajkaira vonúl, a' regula ellen nem hibáznak e? Azonban mit tehetsz róla, ha az Istenség bűneidnek büntetéséül e' szerencsétlenséget

mérte rád? Jámbor Keresztyénnek dolga, hogy a' Sors' nyomásának engedjen; és nem lehet e gyakorta a' jámborsággal bizonyos okosságbeli osztályrészt is párosítani, melly a' nyomás' kedvetlenségeit néminemü gyönyörüség' forrásává változtathatja? Mert nem valóságos öröm e, midőn valaki számot adhat önnmagának, miért leli ezt szépnek, amazt miért nem? Midőn vizsgálat által egyfelől megóvja magát az Írónak csalfaságaitól, nehogy hamis fény, szinlett telyességü áradozás, tettetett erő 's több illyenek által félre vezettessék: másfelöl pedig olly karba tétetik, hogy a' sokaságtol észre nem vett, vagy nem eléggé becsült szépségeket is felfedezheti; 's az érdemesnek a' maga, gyakran hosszú időn keresztül megtagadott, polczát kimutathatja? Azonban nem kell elfelednünk, miképen annak a' Theoretikusnak, kiröl itt szó vagyon, sok ismerettel és tapasztalással, mély ítélő tehetséget 's józan ízlést kell öszvekötnie; mert a' félszegség tagadhatatlanúl gonoszabb a' legüresebb fogyatkozásnál. Jaj annak kinek vizsgálatait előítélet, 's innen és onnan siketen és vakon vett mérték vezeti! A' mennyország' kapuji zárva maradnak előtte; 's fejének a' purgatorium' legsebesebb lángjai sem könnyen használnak.

Ne hidjétek mindazáltal, hogy az, a' ki a' félszegség ellen illy bizodalmosan predikál, Tiresiasi bölcseséget tulajdonítana magának, 's azt vélné, hogy ő csupa oraculumokat zeng le székéböl. Több ízben

elkövette ugyan ő azt a' gyengeséget, melly szerént ítéletét ez vagy amaz Írórol a' közönség előtt kimondotta; 's parányi olvasásának és némellykori gondolkodásának resultatumait sinórmértékül venni merészkedett: de mind e' mellett is távol áll azon bohóságtol, hogy ítéleteit a' közönséges vélekedés' vezérfáklyájinak lenni tartaná; sem az ítélethozás' viszketege győzhetetlenül nem uralkodik kebelében. Ennek bizonyságúl, íme most, midőn az Élet' és Literatúra' Redactiójától a' Kisfaludy Károl Leányőrzőjének megvizsgálására felszollíttatott, megtartóztatja magát a' művnek kritikai széllyelbonczolásától; 's elégnek tartván Kisfaludynak, mint Komikusnak, érdemeit a' magok való fényében általán fogva láttatni, igyekezni fog, hogy a' Komikumrol közönségesen és a' Vígjátékrol különösen némelly észrevételeket közölhessen, mellyek már ez előtt nagyobb mesterek által feltaláltattak, 's most mindennek, a' kinek tetszeni fog, vagy a' Leányőrzőre, vagy más bár mi névvel nevezendő Vígjátékra nézve mértékül szolgálhatnak.

Íróink' kicsiny seregében nincs egy is, a' ki a' Komikum' határai közt olly szép világításban jelent volna meg: mint Kisfaludy Károl. Vígjátékaiban, a' Szalai név alatt ismeretes Beszélleteiben, nem csak igen eleven elmésség uralkodik, hanem ezen elmésség bizonyos tiszta vídámsággal, bizonyos nemesebb szinnel van elöntve, melly őtet a' Komikusok' egyik igen

veszedelmes örvényétől, a' *profanum volgus*' mocskosságai 's darabosságai felé sikamlástol, híven megőrizi. Vígjátékai közűl a' Pártütők és Kérők nincsenek olly tisztán emlékezetemben, hogy felőlek szollhassak; de az Aurora' köteteiben álló Mátyás Deák, Vígjáték és Betegek, valamint az előttünk fekvő Leányőrző is nagy igazsággal érdemlik figyelmünket. Mert voltak egynehányan Íróink közűl, kik magokat a' Drámai Költésnek majd ez, majd amaz nemében megpróbálták; de ideje már egyszer kimondani ('s tehetünk e róla, hogy a' kimondás' kötelessége épen minket ért?), ideje részrehajlás és tekintet nélkül kimondani, hogy mind ez óráig, mellyben e' rendek íratnak, Drámai próbáink közűl a' komoly nemben még egy sem tünt fel, melly a' Kritikusnak, mint Kritikusnak, figyelmét megérdemelné; a' vígban pedig egyedül Kisfaludy Károly az, kinek a' Musa mosolygott. 'S ez a' mosolygás a' Vígjáték' Musájától annyival tekintetre méltóbb, mennyivel kevesebbeknek jut az a' legvirágzóbb Literatúrájú Nemzeteknél is. Nem ollyan könnyű a' mesterség, mint sokan hinni láttatnak, tréfákat hozni elő, mellyek, Voltaire' szavakénť, a' tisztességes embert, az az, a' mívelt lelkü olvasót, vagy hallgatót, nevetésre gerjesszék; 's még kevésbbé könnyű, tréfáinkat a' Drámai Költés' nehézségeivel öszvekötni. Ha valaki ezt saját próbája után is elég szerencsétlen volna nem hinni: fi-

gyelmeztetem őtet Voltairra. Ki fog a' tudomány' országában annyira járatlan lenni, hogy ne tudná, melly kimeríthetetlen elmésség jutott e' híres Franciának tulajdonúl? 'S mi lön ezen elmésségböl, midőn azt a' drámai pályán akará használni? Hol áll Voltaire, mint Vígjátékköltő, nem mondom Moliere, de csak Regnard mellett is? Lehetséges e, hogy egynémelly Íróink ezen nagy példára meg ne hunnyászkodjanak, 's mind jövendőre nézve a' vakmerő tettektöl magokat meg ne óvják, mind eddig elkövetett bűneiken ne bánkódjanak? Való ugyan, hogy a' kinyomtatott bűn nem könnyen eltörültethető; de való az is, hogy a' bánkódó méltán várhat irgalmasságot; 's a' Kritika ha nem könyörülhet is, legalább felejthet.

Minden Művésznek, kétségkivül tehát a' Költönek is egyedűl való tárgya a' Szép; ezt kell neki a' maga ezerféle alakjaiban keresnie, akar bámulatra hozni, akar megrázni, akar ellágyítani, akar nevettetni készűl bennünket. A' Szép a' természetben fekszik, 's a' természetben fekszik még akkor is, midőn Ideálként áll előttünk; mert mi az Ideál egyéb: mint magosított, az az, a' lehetségig nagy, a' lehetségig nemes tökéletben gondolt természet? De ha a' Szép a' természetben van is; ha a' szép annálfogva természetes is: nem következik innen, hogy minden a' mi a' természetben van, minden a' mi természetes, szép is legyen egyszersmind. Olly ál-

látás ez, mellynek valósága egy pillantattal szembe tűnik, 's mellyet felhozni is szükségtelen volna, hanemha Poesisunk' körében gyakran látnunk kellene: miképen a' Természetes' ideája a' Szép' ideájával gondatlanúl öszvetévesztetik, 's így a' Költő a' művészség' világából a' mindennapiságba taszittatik vissza. Ezen veszedelemnek senki sincs jobban kitétetve: mint a' Komikus. Más Költők, például a' Homérok vagy Sophoklesek, kétszeres szerencsével bírnak; mert mind Formájik, mind Tárgyaik egyformán a' Szép' határain belöl tündöklenek: de az Aristophaneseknél csak a' Forma szép, nem pedig a' Tárgy is egyszersmind. A' Komikum a' Szépnek formáji közé tartozik, 's ollyankor áll elő, midőn valami tárgy bizonyos elmés bánásmód által azon helyhezetbe tétetik, mellyben nevetségesnek kell látszania. Ezen meghatározás nyilván mutatja, miképen külömbözik a' Komikum a' Nevetségestöl, tudnillik, mint Forma a' Tárgytol. Már minden Nevetséges valami ollyant teszen fel, a' mi vagy az illendőség' sanctionált törvényeivel, vagy a' józan ésszel ellenkezik, vagy ellenkezni látszik; 's mivel az illendőség' és józan ész' törvényeivel megegyezés a' Szép' lehetséges voltának változhatatlan feltételei közé tartozik: látni való, hogy a' Szép és Nevetséges köztt nincs kisebb ellenkezés, mint az értelem és esztelenség köztt. E' szerént a' Komikus Művésznek már tárgyában olly

kőszikla rejtezik, mellynél könnyen hajótörést szenvedhet. A' Komikumnak azért, hogy a' maga nevét, mint aesthetikai Forma megérdemelje, arra kell törekednie, hogy a' Nevetségest megnemesítse, hogy annak aesthetikai charaktert kölcsönözzön. Csak így gerjeszthet a' Nevetséges (mind a' mellett is, hogy nevetségesnek lenni megmarad, 's gyakran nevetségesbbé is leszen) aesthetikai részvételt maga erránt. Részvétel és aesthetikai részvétel közt pedig nagy a' külömbség; mert aesthetikainak csak azt a' részvételt vagy gyönyörködést nevezhetjük, melly az Ízlésnek, az az, a' tulajdonképen való Szépérzésnek talpköve. Illy részvételt már hogyan ébreszthessen fel az, a' mi a' Széppel, és így a' Szépérzéssel is annyira ellenkezik, mint a' Nevetséges? Nyilván vagyon, hogy ez csak a' művészi formában érdemli meg az aesthetikusnak figyelmét; de nyilván vagyon az is, hogy ezen művészi forma, természetesen a' maga tárgyának törvényeihez lévén csatolva, közvetve magával a' Széppel ellenkezik; 's innen megérthetjük miért tartozzék a' Nagy Komikusnak tehetsége az igen ritkák közé? A' Komikusnak a' maga tárgyával szüntelen küszdésben kell lennie, hogy azt kivülröl a' Szép' határai közé bevonja; 's nem példátlan dolog Íróink köztt, hogy a' tárgy ugyan súlyosbb vala, mint sem bevonattathassék, az Író pedig könnyebb, mint sem ki ne rántathassék. Az Eset, ha nem szinte

olly veszedelmes is, mint a' vétkes Angyaloké, nincsen még is sok veszély' híjával.

Az volna talán a' kérdés: hogy aesthetikai forma, és nem aesthetikai tárgy miként állhatnak egymás mellett? Kétség kivül nagy ellenkezésben; 's épen ez az ellenkezés teszi a' Komikai Művészséget lehetségessé. Mert ha a' nevetséges tárgy a' szépítő formában a' maga nevetséges voltát elvesztené, miben fognók úgy a' Komikumot feltalálni? Meg kell annak a' maga természetét tartani; 's így midőn egyfelöl a' tárgyban butaság, tompulat, félszegség és homály, másfelöl a' formában elme, élesség, ügyesség és fény egymásba olvasztva tünnek elő, különös világításokkal a' lelket váratlanul lepik meg. E' szerént a' Komikai erő a' nevetséges oldalok' aesthetikai felvilágításában áll; de ezen aesthetikai felvilágítás csak ollyankor jelen meg, midőn a' szép forma a' nem szép tárgyon tökéletes hatalmat vett; 's e' hatalomnak kisebb vagy nagyobb kifejezése határozza meg a' Komikai Zseninek lépcsőjét. A' Nevetséges épen olly nehézséget fordít a' Költő elébe, mint az Útálatos. Mind ez mind amaz ellenkezésban van a' Széppel; és még is mit fognánk a' Költőröl mondani, ha vagy egyiket vagy másikat a' szép' határain kivül láttatná? Nem magában következik e, hogy akkor maga az ö költeménye válna a' tárgy' külömbségébez képest vagy nevetségessé, vagy útálatossá? Minden illy esetben a' Költésnek' egész ereje a' formában concen-

trálja magát. Mert midőn, például, Anakreon a' Rózsát énekli, nem szembetűnő e, miképen a' Rózsa már magában is aesthetikai részvételt gerjeszthet? Itt tehát forma és tárgy kölcsönös visszasúgárzás által emelik egymást. De midőn Homernál a' nevetségesen ocsmány Thersites, midőn Virgilnél az útálatos Polyphém állíttatik fel: nem látja e minden, mint áll a' Költői forma' szépsége veszedelemben, hogy a' tárgy által elhomályosíttassék? Ohajtanunk kell, hogy Költőink ezen észrevételt figyelemre méltónak találják. Mert nem könnyű feladás az, hogy a' Polyphemust zengő versek iszonyodást ugyan, de a' Szép' érzésével megegyező iszonyodást ébresszenek, 's a' Cyclops még is Cyclops maradjon; nem könnyű feladás az, hogy a' Thersitest zengő versek kaczajt ugyan, de a' Szép' érzésével megegyező kaczajt fakasszanak, 's Thersites még is Thersites maradjon: az az, mind ez mind amaz a' Szépnek minden vonásaival minden pontban ellenkező tárgy, tagadhatatlanul szép formában. El nem tévedező biztos lebegés, itt, hol a' Szép és Nemszép észrevehetetlen határokkal választatnak el egymástol, a' Költői helyes Izlésnek legbizonyosabb próbaköve; 's az elbolyongás itt annál hamarabb történhető, mennél kevésbbé lehetséges az elhasító barázdát megvonni.

Mindezekből nyilván kitetszik, hogy a' Komikum, és a' Nevetséges külömböznek egymástol. Ezen utóbbik egyedül physikai behatással munkálkodik reánk, a' nevetés'

ingere által örömérzésre gerjesztvén bennünket; 's mivel ezt úgy viszi véghez, hogy a' közvélekedéssel ügyetlen öszveütközésbe jön, vagy jőni látszatik: természetesen az elmésség' ideáját magába nem foglalja. A' Komikumnak pedig elengedhetetlen feltételei közé tartozik az elmésség, 's annál fogva behatását aethetikaivá csinálja. A' Komikai Elmésség a' nevetséges oldalok' felfedezésével foglalatoskodik; 's ezen felfedezés bizonyos combinatio által történik meg, melly többé vagy kevesebbé nyilvánságos rámutatással a' tárgyat vagy a' maga ellenkezője vagy a' maga hasonmása által hozza a' megkivantató világításba: példáúl ügyetlent ügyes, elmétlent elmétlennél fogva. E' Combinatiót nevezzük Tréfának; 's a' Tréfa e' szerént az elmésség' principiumából folyván ki, megkülömbözteti magát a' puszta Dévajságtol, Kötődéstöl, 's az úgy nevezett Furcsaságtol, mivel ezeknek szerző okát a' csupa vídámságban feltaláljuk. A' Tréfa az az elektromi erő, melly a' való Komikusnak művét keresztűl folyja, 's csak az futhatja meg szerencsésen a' pályát, ki a' Tréfát tökéletesen hatalmában tartja: mint Aristophanes, Lukian, Voltaire, Swift és Wieland. Mennél szembetűnőbb a' Tréfának törekedése, mennél vastagabb szövedékben mutatja ki a' maga alkotó részeit: annál kevésbbé szerencsésnek lehet azt mondani. A' nagy Művésznek tréfáji ollyanok: mint Homérnál az Apollon' nyilai, mel-

lyeket emberi szem nem lát, de czéljokat soha el nem hibázzák; vagy ollyanok: mint a' legszebb kék szemnek pillantatai, mellyek annál inkább szívet érdekelnek mennél sűrűbb szempillák alol lövellenek elő. De semmi sem emeli úgy a' tréfának becsét, mint ha komolyság rejtezik megette. Így leszen az kellemetesen érdeklővé: mint például Sokratesnek szájában. Az a' ki a' Komolyt úgy beléolvaszthatá a' Tréfába, hogy ez gyakran amannál jobb szolgálatot teszen, bátran kiterjesztheti karjait a' Komikai pálma után, mellyért sokan vívnak, de sikerrel kevesen.

A' szép művészség nem tárgyazhat egyebet a' Szépnél; és Sulzernek tagadhatatlan hibáji közé tartozik, hogy ő a' szép művészségnek minden ágait moralis oldalrol szeikte tekinteni. Ezen tekintet nyilván hibás itéletekre vezeti a' vizsgálót; mert ha a' Művészt illy szempontbol akarod megítélni, nem nyilván következik e, hogy például a' jámbor Rabnernek elsőséget adj a' gonosz Aristophanes felett? Ha pedig igazságosan megvallod, hogy ez a' Gonosz elérhetetlen fennségben áll ama' Jámbor felett: nem természetesen foly e innen, hogy a' Művészségnek, mint Művészségnek, az erkölcsiséggel semmi köze nincs? Azonban a' moralis-jónak és a' művészi-szépnek határai öszveolvadásban vagynak egymással; kétségkivül ennek érzéséböl származott az ismeretes Hellenszó: καλοκαγαθια. Azt a' mit a' művészségben *szép charak-*

ternek hívunk, bizonyosan a' morálban *jó charakternek* fogjuk nevezni. Jele, mikép a' Szép és Jó rokonok voltak és maradnak szüntelen; de hogy a' rokonságot ugyanazonsággá ne változtassuk, leginkább megőriz benünket a' Komikumnak gondos vizsgálata. Nincs semmi annyira jó, nemes, nagy, és szeretetre 's tiszteletre méltó, hogy Komikai felvilágításban nevetségessé ne tétethessék; 's a' művészi szépség kedvesebbedik e Aristophanesben midőn Euripidest, vagy Sokratest, vagy épen az Istenségeket teszi nevetség' tárgyaivá? Mikor Lukianus a' religio' legszentebb tárgyait a' bohóság' alakjában állítja elő, nem épen annyi szépséggel ragyog e: mint midőn a' philosophiának álorczás Követőjin olly érdemlett csapásokat von keresztül? 'S mellyik Kritikus merné Ariostónak egynémelly trágár történetecskéjétöl, vagy a' Voltaire' Orleansi Szüzétöl a' szépséget megtagadni? Jele, hogy a' szép Művészségben a' behatás' legnagyobb ereje a' formában áll. Való az, mint felebb megjegyeztetett, hogy a' forma' megkívántató behatását annyival nehezebb megnyerni, mennyivel nagyobb küszdést kell annak a' maga tárgyával kiállani: de való az is, hogy a' győzedelemmel kiállott küszdés után minden művészi forma, tehát a' Komikum is, minden mellesleg tekinteteken túl *épen úgy* vagy legalább *csaknem épen úgy* neveztethetik szépnek, mint az, melly a' maga tárgyával hasonló kedvetlen öszveütközésbe nem jöhet.

Azonban tagadhatatlan az, hogy a' komoly előadás és a' komikum közt fekszik még is valami külömbség, a' mi amannak e' felett elsőséget adni látszatik. A' komoly előadás a' maga tárgyának belsejébe hathat; 's mivel a' belsők (például az emberben a' Költés' fő és örök tárgyában) minden külömböző helyeken, 's minden külömböző korban tulajdonképen ugyanazok maradnak: látnivaló, míképen előadások egyetemi kiterjedttséget nyerhet, 's külömböző helyeken és korokban egyformán érezhető szépséggel ragyoghat. A' Komikum' legszokottabb és legszerenesésebb tárgyai pedig nem fekűsznek a' természetben mélyen és változhatatlanúl. A' Komikai elmésség legtöbbszer a' kor' és helybeli külömbséghez képest fennálló conventiónak rendszabásairol veszen mértéket; 's ez által már a' jelenkorban az előadás többé vagy kevesebbé bizonyos helyhez, bizonyos nemzethez köttetik; a' jövőben pedig a' conventio' rendszabásainak kimaradhatatlan változásai által érdeklőségét vagy egészen, vagy nagy részben elveszti. Mert ha a' Komikus, a' maga tréfájinak részvételt gerjesztőbb foglalatot és törekedést akarván adni, Morált, vagy Satyrát szőv is az alá: mind a' mellett, hogy ekkor az emberi természetben változhatatlanúl fekvő tárgyakat vehet elő, még az illy tárgyakat is a' maga kora' és hazája' conventionális vélekedéseinek világításában kell felállítania. A' természet' és józan ész' örök törvényeivel ellenkezés magában gon-

doltatván, többnyire komoly, 's nem mindég tűnik előnkbe azon váratlan meglepéssel, melly a' nevetségesnek szükséges feltétele; az is tagadhatatlan, hogy a' sokaságnál mindég és mindenütt a' természet és józan ész a' conventiónak alá vagynak rendeltetve, 's igen sokszor véle ellenkeznek: nyilván van innen, melly úton kelljen a' Komikusnak járnia, ha polgártársaira hatni akar; 's nyilván van az is, miért kell gyakran épen azon behatásoknak, mellyek a' magok idejében legélesebben érdeklettek, a' később korra nézve elveszniek. Nincs az Írók köztt egy felekezet is, melly a' maga korán és nemzetén túl annyira homályos legyen: mint a' Satyraszerzők. E' homályon ugyan lehetne segíteni az által, ha a' műv még a' Szerző' életében commentariusokkal készíttetnék ki, mint Boileaunak Satyrái: de a' commentarius értelmet adhat ugyan, behatást pedig nem. Az illy műveknek szépségét csak sejdítgetve érezzük, vagy ha érzésünk az Író' nagy ereje miatt a' sejdítésnél sokkal erősebb leszen is: még is ollyan forma az, mint a' melly benünk akkor támad, mikor a' Rákóczy Ferencz' idejebeli Asszonyságoknak képmásaikat a' magok saját costümjében tekintjük. Ez az észrevétel természetesen fennmarad akkor is, midőn a' Komikus a' conventiónak előítéleteit a' józan ész' mértékeinél fogva ostromolja. A' mérték egyetemi, de annál inkább nem az a' tárgy. Ez az oka, hogy az ollyan nagy Komikus is, mint például

Swift, nem szóllhat az emberiség' korahoz és massájához olly egyetemleg, mint például Homér. Ebben a' charakterek örökre fénylő belső szépségben terjesztetnek elő, 's magok a' külső környűletek a' nemjátékos rajzolat' tisztaságában úgy állanak előttünk, mint Poussinnak vásznán az ideális Arcadia: amannál ellenben az Angol nemzettel 's az Író' korával szoros egyesűletben álló czélzások a' távolságban mind inkább inkább elhomályosodnak, mert egyedűl arra valának intézve, hogy rejtekből kipattant nyil gyanánt sebesítsenek. Rabner azt mondja valahol, hogy ő Swiftnek ezen módját kiakará kerűlni, 's egyetemi rajzolatokat készűle kitenni, mellyek közönséges részvételt ébreszthessenek; 's megbizonyítá a' következés az ő példájával is, hogy a' Komikum' szépsége hasonlít az olly színezésekhez, mellyek újkorokban fénylenek, de idő múlva halványakká lesznek.

A' való művészi Szépség nem valami relatívum, talpkövének a' természet' változhatatlanságában mélyen kell feküdni, annál fogva egyeteminek kell lennie. Bizonyosan tehát a' Komikum' szépsége is nem lehet nemegyetemi. Ha a' tárgy előttünk elhomályosodott is, de mindég tisztán marad tekinteteinknek az az erő, mellyet a' Költő a' maga tárgyának formába öntésére fordított, az a' művészi elmésség, mellynél fogva azt illyen vagy amollyan színezetben állította fel. Következik, hogy ha a' Komikus a' maga művének behatását azon

mértékben, azon erős befolyásban, azon hosszú tartósságban, mint a' komoly Eläadó, egyetemivé nem teheti: mind azt a' mit veszt, a' tárgy miatt veszti el. De következik az is, hogy a' behatás' veszteségéböl a' művészi szépség' fogyatkozását bebizonyítani nem lehet. A' Költésnek minden neméhez külömböző népeknél külömböző külszin szokott ragadni, melly az idegent visszatolni látszik, de a' mellyel ha szoktatás és ismerkedés által megbarátkoztunk, könnyen keresztül nézünk rajta, 's a' bene rejtező szépet előítélet nélkül tanúljuk tekinteni. Ha ezen külszin a' Komikuson szükségképen nagyobb felülegben terjed el: nem igazságtalan volna e csupán azért, balítéletet hoznunk ellene? Mennél inkább idegen a' Komikus a' külföldi elött, annál szorosabban csatlódik ő a' maga saját hazájához, mellynek szokásait, vélekedéseit tette művészségének tárgyává. Minden népnek Iróji közt a' Komikusok állanak a' nemzetiség' saját vonásaival legszorosabb egyesűletben. Kettő következik innen: egy, hogy a' Komikusok a' nemzetiség' tekintetében első figyelmet érdemelnek; más, hogy az a' Komikus, ki a' nemzetiség' határaiból idegen földre úgy plántálná által a' művészséget, mint például a' nemkomikus Byron az Abydosi Hölgyben, vagy mint Moor a' paradicsomot ohajtó Péri' történetében, nagyon eltévesztené magát. Swift még akkor is, midőn a' levegői szigetben üti fel Scenariumát, szüntelen az Angolo-

kon tartja pillantatait. A' Komikus elválhatatlan tagja a' maga nemzetének és korának, e' kettőnek kebeléből kell neki a' kettő előtt ismeretes alakokat elővarázsolni. Tökéletes ísmeretségben kell lenni egyfelől a' Nemzetnek és Kornak, más felöl az Írónak egymással; 's így fog történni, hogy a' Komikus olly behatással munkálhat a' maga népére, mint nem semmi más Költő. Ennél fogva azt a' mit az emberiség' egész massájára nézve az egyetemiségben elveszt, a' maga nemzetére nézve az individualis behatás' szorosan concentrált erejében nyeri meg. Megtetszik innen, hogy a' Költésnek egy formája sem vár olly eredeti színeket mint ez, mellyröl itt szó vagyon. Parasitusok és Sykophánták vagynak mindenütt, de ki fogja tagadni, hogy az Athenai Sykophanta és a' Római Parasítus külszíneiknél fogva a' miéinktöl nagyon külömböznek? Kétségkivül nevetséges dolgot vinne véghez, a' ki, magyar környűlményeket akarván előadni, Athenai Sykophantát és Római Parasitust láttatna velünk. Nem kevésbbé nevetséges az is, midőn Játékszíneinken idegenektöl kölcsönözött Vígjátékokat látunk, hol a' nevek magyarrá vagynak változtatva; környűlmények 's gondolkozásmód pedig a' magok külföldiségét merően megtartják. Mikor a' Német *Amtman* Tisztartó név alatt Magyar földön mind azon törvényes hatalmat gyakorolja, mellyröl itt mi semmit sem tudunk; midőn a' Parisi Notarius hosszú

mentében elő áll 's a' magyar Földes Ur' Kisasszonyának házassági contractust ír, 's több e' félék: nem épen olly visszás dolgok e, mint egy egészen más körben az volna, ha a' magyar Ügyvédő a' Tripartitum' czikkelyei helyett az Angol Parlement' végzéseit hozogatná fel; vagy ha a' mi Májerünk a' maga Székesfejérvári híveit a' Korán' és Sonna' szavaival buzditgatná? Ha azt akarjuk, hogy Magyar Komikusok legyünk, itthon kell a' Komikumnak forrásait felnyitni; kölcsön, puszta formánál egyebet, nem vehetünk.

Ha Literatúránkon ezen oldalrol végig tekintünk, a' többségröl hozván ítéletet, úgy látszik, hogy a' Művészségnek egyik nemében sem mutattunk annyi nyersességet, mint itt. Jól jegyezte meg Gróf Majlát, hogy a' nyersesség Csokonaiban nem fogyatkozás; bizonyosan nem, mert erőt teszen fel; 's az erő' jelenségeit, kivált kezdő Literatúrában, mindég tisztelni kell, bár nem egészen kitisztult, nem egészen kiforrott állapotban tűnik is előnkbe. Azonban a' művészi ízlés által megszelidített erő kétségkivül felette áll annak, melly többé vagy kevesebbé vadon még önnmagával küszködik. Való az is, hogy sokszor a' nyersesség egészen a' maga helyén van, 's a' maga pályáján minden ohajtást kielégit; de mindég, 's a' Komikumban leginkább, bizonyos mennyiségü Cynismust teszen fel. A' Cynismus' értelme nem zár magában aesthetikai formákkal ellenkezést; ugyan azért nem kell állítanunk, hogy az

a' művészi formának elfogadására alkalmatlan lenne. Való marad mindazáltal, hogy a' szépségnek legméltóbb kísérője a' Grátia, és hogy a' Grátiát a' Cynismus' útján keresni veszedelmes.

Ízetlenség neuralkodjék sehol: így tanít Herder; 's ha van Művész a' kinek e' maxima szóll, szóll a' Komikusnak. Gyakran tettem magamnak a' kérdést: mi legyen a' Komikusra nézve a' helyes Izlésnek legbizonyosbb próbaköve? 'S a' felelet, úgy vélem, itt nehezebb, mint másutt akarhol. Az Aesthetikusok közönségesen két osztályra szakasztják a' Komikumot. Az egyik osztály' mértékévé az udvari tonus tétetett; ez a' csínos világ' szabásaihoz tartja magát, 's pajkos erejének féket vet (hochkomisch). A' másiknak egyedúl való mértéke a' szabást és határt nem ismerő elmésség; 's önnkéje szerént, féketlen szabadságban, túl minden udvari conventiónak regulájin csapong (niederkomisch). Ebből az látszik következni, hogy tehát az elsőbb osztály, az úgy nevezett Fennkomikum, áll a' polczon, melly felé fáradni kell; de nem természetesen következik e, hogy mennyivel keskenyebb korlátot vonunk az elmésségnek, mennyivel kevesebb szabadságot engedünk neki a' maga erejét kifejteni, annyival nagyobb távolságban fog a' fő ponttol állani, hol telyes világában ragyoghatna? A' ragyogóbb pálya tehát bizonyosan a' másik osztályban, az úgy nevezett Alkomikumban, nyílik fel.

Ezen pályát futá meg az itt közönségesen elsőnek ismert Aristophanes, kit a' Franczia Vígjáték' nagy mestere, Moliere, talán csak azért nem érhetett el, mert a' Párisi Udvar' szemöldökhunyorításait figyelemben kellett tartania. Ha a' Komikumnak a' nevetségest kell láttatni: természetesen a' fog a' legnagyobb Komikus lenni, a' ki azt leginkább láttatja. A' művészi szépség ezen esetben nem azt kivánja, hogy tárgyunkat szelídítés 's leplezés által nemesítsük meg, míg végre a' Monsieur Jourdain 's a' Sganarellek olly állapotban nem tünnek fel, mellyben akarmelly köz tiszteletben élő polgárral egyforma világításban állhassanak. A' nagy titok az: miként lehessen a' Nevetséges' legfelsóbb lépcsőjét a' legfelsőbb szépséggel, 's a' legbájosbb alaku Gratiával egybeolvasztani? Hogy itt a' szépség és gratia nem az úgy nevezett csínos világ' véleményétöl függesztetik fel, megtetszik onnan, mert azt a' mit *Burlesk* névvel neveznek, 's a' mi épen a' csínos világ' tonusán túlcsapongó Komikumot jelent, semmi jussal nem lehet a' szép művészség' tartományábol kirekeszteni; és ez az, a' mi a' feleletet az ízlésre nézve tett kérdésre megnehezíti. Mert látni való, hogy a' legfőbb ízlés 's a' legfőbb ízetlenség sehol sem állanak egymáshoz közelebb, mint a' Komikum' leggazdagabb forrásai körűl. Csak az léphet itt bátorsággal a' kinek saját kebelében világít a' vezérfáklya; az, a' kinek

példákra és regulákra van szüksége, legjobbat teszen, ha magát örökre visszavonja.

A' Komikum annál ingerlőbb, mennél praetensiótlanabb alakot tud magára venni; 's ezért a' Komikusok alkalmasint értik a' mesterséget: mint kelljen bizonyos gyermekinek látszó ártatlansággal, tettetve tudatlanúl fejteni ki az elmésséget, hogy így az elmés gondolat elmétlennek tetsző alakbol váratlan ellenkezéssel lepjen meg. A' Komikai elmésség' ezen gyermekded ártatlansága Naivnak neveztetik; 's a' Francziák' Lafontainja ezen nemben annyival nagyobb mester; mivel Meséjinek 's Regéjinek naivsága sok csínossággal van elöntve, a' nélkül, hogy praetensiótlanságából az által valamit vesztene. Ha a' Művész a' gyermeki álorczát ügyesen viseli, legjobban elrejtheti azzal a' maga nevettetésre czélzó szándékát. Nem bukhatik el a' Komikus könnyebben, mint ha ezen szándék nagyon kitetszővé lesz; soha sincs pedig oily kitetsző, mint midőn elmésségünk' fogyatkozó erejét kivűlröl, ha szabad mondanom, machineriák által igyekszünk pótolgatni. Azt akarom jelenteni, hogy Boileaunak igaza van, midőn a' Moliere Scapinját a' zsákba bújtatott öreg' megpálczázásáért kárhoztatja. Illyen az is midőn Plautusnál a' reménnyel bíztatott Urfi (filius fam.) a' Szolgát saját hátán lovagoltatja. Ezen megjegyzés alá tartozik gyakran a' csupa szóbeli elméskedés is, ha benne visszatoló útálattal érezteti magát a' nevetségnek keresése.

Azokat, kik e'féléket úznek, a' Római *Scurráknak* nevezé, mi Csélcsapóknak mondjuk őket; 's nem lesz talán szükségtelen Iróinkat tőlök visszainteni; annyival inkább, mert, a' Molierböl hozott példaként, itt a' nagy erejüek is tántoroghatnak. Csokonainak, úgy hiszem, imádóji is megfognák vallani, hogy például azon pársor:

Csak pénzében lennék vice,
Megölelném historice,

nem tartozik a' nevető Musa' szerencsés ömledezései közé. Az illyenekre épen úgy nem vala szükség, mint a' Vígjátékczímü sok szépséggel bíró darabban az Ifjú Úr' fején felejtett hálósapkára; mint Fáynál a' nagymáju Lúdra, 's hogy egyebet ne említsek, a' Meseíró' görcsös orrárol tanító czikkelyre. Készakarva hozám fel az utolsó példát; mert a' szerencsétlen történetü orr Tristram Shandyra emlékeztet, 's ezen néy által a' Komikum' egy olly nemére, mellv közöttünk bizonyos idő olta, emlegettetni kezd: arra, tudnillik, melly a' *Humor*tol neveztetik.

Ezerféle vegyűlet érezteti magát az emberi szív' és fej' productumainak tüneményeiben, 's gyakran a' legellenkezőbb principiumokat látjuk öszveolvadásban. Illyen az, midőn a' nevettető érzékenyítővel, a' tiszta vídámság többé vagy kevesebbé setét érzelemmel vegyíttetik. A' Léleknek

ezen állapotja, midőn a' művészségbe általfoly, szeszély (Laune) és Humor nevet visel. Jean Paul úgy akará, hogy a' két név közt külömbség vonattassék, 's midőn a' szeszély a' Természetesnek ösvényén indúl az első, midőn az Ideálba emelkedik a' második nevet használjuk. A' szeszély, melly például a' Sterne'Shandyjén és Yorickján olly gazdagságban ömlik el, a' vídámságnak és sentimentalismusnak szelídebb vegyűletéböl ömlik öszve, 's minden mercurialis csapongásaiban, kisebb nagyobb mértékkel a' Naivnak gyermekileg ártatlan alakját viseli, 's könnyen érzelgősségre látszik hajlani; de a' Humor mind a' naivon, mind az érzelgősen felűlemelkedik. Itt a' tréfával öszveolvadtt sentimentalismus a' neheztelés' igen eleven színével van felűlöntve, ha lehetne mondani bizonyos embergyűlöléshez hasonlító érzelem, melly akkor származik, midőn az erkölcsiség' legtisztább fényében képzeltt emberiséget tesszük a' nevetséges világításban felállított emberi romlottság' mértékévé, az az, a' természeti legnagyobb alacsonyságot a' legmagasabb Ideálhoz hasonlítjuk, melly által az még egyszer olly mélyen látszik lesűlyedni. Ekkor a' nevetségesnek és indítónak temérdek visszahatásu ellentétéléböl, bizonyos általrázó érzelem támad fel, mint például Shakespearnél Learnek a' szegény Thommal való Scenájában; 's ez a' tragikummal vegyes komikai pathos a' maga behatására nézve a' legtisztább tragikai pathosnak semmit sem enged. Azonban,

a' szeszély és Humor a' természettől az ideákig és viszont fennálló gradatiókon majd lefelé szállva, majd felfelé emelkedve olly gyakran tévesztik öszve határszéleiket, hogy mind a' két névvel külömbség nélkül bízvást élhetünk; de akar megválasztjuk azokat akar nem: mindkettőnek meghatározásából egyenesen kitetszik, hogy nekünk még egyetlen egy Komikusunk sincs, kinek mívei egyik vagy másik nevet kívánnák magoknak. Ezen megjegyzésért kétség kivűl nem fognak neheztelni azok, kik némelly Íróinkat *Humoristáknak* nevezték. A' Hellenek a' szép művészség' körében soha sem viselik a' humor' színét; 's e' példa bizonyosan engesztelő. A' Humor' vegyűletei heterogeneumok egymással, azért természetesen önnmagával küszdésben álló, extremumrol extremumra csapongó lélekállapotot teszen fel, melly a' hellen művészség' szellemében gondoltt szépség' nyugadalmával ellenkezik. Azok, kik a' Görögöknél humort kerestek, csak a' Költés' határain kívűl nyomozhatták azt: Sokratesnek szelíd, komolysággal telyes tréfájiban. Való, hogy a' Sokratesi *Ironiá*nak ingredientiáji rokonok a' humoréjival; de az ironiának fúlánkja gyengén szúr, a' humor pedig metsző charaktert bír; amaz, mint a' ritka fellegen keresztűl súgárzó nyári nap; ez ollyan, mint északon valamelly borongó téli nap' jelenségei: napvilág és fellegárnyék 's hidegen-csípős szél. Megtörténhe-

tik mindazáltal, hogy a' humor az Író' stylusának minéműsége miatt nyelvre nézve az iróniával egyformának látszik; színe tisztább, csapongása lassúbb, 's éle nem olly nyilván sebesítő, mint természete kívánná. Igy van ez Swifnek Gulliverjében; de a' mit a' stylus itten nem telyesít, a' mívnek belső szelleme bőven kipótolja; mivel az csak nem mindenütt a' legmetszőbb humort érezteti. Jele, miképen humor és ironia közt valami olly külömbség van, melly az előadás' egyformaságában is érezhető. Az ironia' tréfájában komolyság van, szelíd ugyan, de minden sentimentalismus nélkül. Ellenben a' humor mindég sentimentalismust teszen fel; melly vagy a' phantasia' szabad kéje után ártatlan dévajsággal csapong, mint Yoricknál; vagy bosszús érzelemmé válik, mint Lear' és Hamlet' ajkain. Swiftet a Gulliverben úgy képzelhetjük: mint azt az udvari embert, ki megszokott tettetéssel szíve' küszdéseit ábrázatja' tetsző nyúgalmában rejti el. Stylusát az ironiának csendessége bélyegzi, 's még is az egész míven az említett bosszús érzelem lehelli magát keresztül. Úgy vélem, ez az, a' miért sokaktol emberg, ülölőnek neveztetett; 's e' nevezettöl egy humortalan Satyrikus sem retteghet. Mert a' tiszta komolyság, mint példáúl Juvenálnál, buzgóságot, az epétlen nevetés, mint példáúl Horátznál, szeretetet árúl: a' neheztelés' érzelmével felvegyűlt tréfa pedig szeretetlenségnek magyaráztatik. Midőn neheztelés' érzelmé-

vel felvegyűlt tréfát említek, jól akarok értetni, nehogy valaki azt gondolja, mintha az úgy nevezett keserű tréfárol, a' *Sarcasmus*rol, szóllanék. Mert el van mondva, hogy a' humor' fő alkotó része a' Sentimentalismus, és a' Sentimentalismus mindég kisebb vagy nagyobb mértékü *pathos*' ideájával köttetik öszve; 's ennél fogva a' pathos' ideáját itt sem szabad a' neheztelő érzelem' ideájától elválasztanunk. Ez a' pathos az, melly Shakespearnél a' poetai nyelv' segédével olly magas erőben tünik fel; ez a' pathos az, melly Sviftnek nyugodalmas előadásában az által ráz meg bennünket, mivel az emberi kicsinységet, 's az emberi alacsonyság' mélységét olly elkeserítőleg érezteti; melly érezteté az ideálba emelkedő humornak talpköve.

Az eddig mondottakban minden illetve van, a' mit az Aesthetikusok a' Komikum' foglalatja alatt tanítani szoktak, ha talán a' Caricaturát kiveszed, melly tulajdonképen a' Nevetségesnek Szörnyítésében áll, midőn az a' komikai formákban a' maga természetes állapotja felett megnagyobbítva tűnik fel. De szabad legyen ennek további fejtegetése helyett egy lépéssel előbbre menni, hogy a' nevetségesnek drámai formáját, a' Vígjátékot, vizsgálhassuk.

A' Dráma az emberi életnek tűköre. Midőn a' tűkörben az élet' komoly oldala mutatja magát a' Szomorjáték származik;

a' nevetséges oldal' feltünte pedig a' Vígjátékot hozza magával. A' Szomor- és Vígjáték a' dramai poesisnek két szélső pontja; a' tiszta szomorú és tiszta víg közt sokféle vegyűletek foghatnak helyt, 's ezen vegyűletektöl az érdemlett részvételt megtagadni nem lehet; annyi mindazáltal bizonyos, hogy a' költői Zseni' legnagyobb ereje mindenütt az extremumokban ragyog a' maga legszebb fényével. Itt a' két extremum közül akarmellyikröl akarnánk vizsgálatot tenni, mind jelenkori mind jövendő Dramatikusainkat arra kellene legelőszer is figyelmeztetnünk, hogy egy pillantatig is el ne feledjék: miképen a' Drama mind komoly mind víg alakjában a' poetai formák közé tartozik, 's ezen poetai formával csak poetai módon kell bánniok. Ezen megjegyzést szükségtelennek lelhetné valaki; de nem fog az szükségtelennek látszani, ha meggondoljuk, hogy a' drámai formákban a' poesis' tartományából a' proza' határaiba leereszkedésnek igen könnyű útja van. Részvételt gerjesztő Situatiók ugyan is vagynak az emberi élet' mozgásaiban mindefelé; 's ha illy situatiókat drámai előadásban a' mindennapiság' szellemével és stylusával hozunk is elő: lehetetlen, hogy azok bizonyos kellemes behatást ne okozzanak. Nyilván van, mikép ezen behatás tisztán poetai nem lehet; de nyilván van az is, mikép itt a' művészség' titkaival nem elég mélyen ismeretes költő hamar eltéveszteti magát, 's való poesist láthat ott, hol az

még nagy távolságban áll. Ezen veszedelemnek annyival inkább ki vagyunk téve, mivel poetikánkban a' dramai literaturának lapja még nagyon üres; 's örök hervadásban fonnyadó Játék színünk Német Szomszédaink' zsákmányából táplálgatja magát. Kotzebuenak, Iflandnak, Zieglernek 's a' Német theátrum' több illyen zsibvásárosainak temérdek' rakásra halmozott portékájikban pedig semmi sincs, a' mi a' legmindennapibb természet' színét ne viselné. Most tehát, midőn a' drámai költésben még csak kezdők, vagy csak kezdeni akarók vagyunk, nem lesz haszontalan tekinteteinket jó előre a' való poesis felé függeszteni.

A' hellen drama a' lyrából fejlett ki, 's kifejlése után is szorosan egybeszőve maradt azzal. Minden érti, hogy a' *Chorus*rol szóllok, melly, nem csak a' szomorú, hanem a' víg Játéknak is fő része lévén, a' lyra' magasabb hangjával az egész darabot általhevítette, 's a' drámai életet és nyelvet meglelkesítette. A' Szomorjáték első tekíntettel megmutatja, hogy fennszárnyallatot, 's ideálba emelkedést, tehát a' legsajátabb poetai szellemet és nyelvet kíván-ja. A' Vígjáték, mellyröl itt különösen szóllanunk kell, természetesen alantabb jár; ennek ösvénye az Ideál-poesistöl, mint alsóbb osztály, megkülömböztetett Természet-poesis; noha nem lehet tagadni, hogy a' maga módjaként az ideálba is felemelkedhetik, midőn magával az ideállal üzí játékát, imint Aristophanesnél. Schil-

kernek kétség kivűl nincsen igaza, midőn a' nem idealízáltt természetet a' poesis' köréből kirekeszti, 's a' költés' tartományának határait az ideálon belöl vonja meg. Magának, az általa olly kemény ítélet alá vett Bürgernek, példája bizonyítja, mennyi szép fény legyen a' meg nem magosított természet' pályáján is elöntve. Azt akarom mondani, hogy a' poesis nem egyedűl a' természetnek ideállá tételében áll; hanem a' természetet mint természetet is lehet poetai világításban láttatni. Ezen világításnak egyik igen szűkséges forrása a' poetai nyelvben fekszik; annálfogva a' természetesnek határaiban maradó poeta, tehát a' Vígjáték-költő is, csak úgy érdemli meg a' költő nevet, ha a' poesis' több sajátságai mellett, annak nyelvét is magáévá tette. A' Hellenek, minekutána a' Vígjátékot a' Chorustol elválasztották, úgy látszik, hogy az által a' Vígjátéki nyelvet a' mindennapiság' határaihoz közelebb hozták. A' Francziák a' Szomorjáték' fennséget kívánó stylusát is a' csinos próza' tónusa felé kényszerítették le; 's mennyivel inkább megfogott ez nálok a' Vígjátékkal történni? És még is magok ezek a' Francziák nem csak érezték, de ki is jelentették, mennyire szükséges legyen mind egyikben mind másikban a' poetai és mindennapi élet' külömbségét már magában a' nyelvben tenni láthatóvá. A' Hellen költő a' maga publicumát csak az által is mingyárt kikapta a' mindennapiságbol, mert a' poetai dialek-

tus a' prozai nyelv' dialektusaitol igen sok pontokban külömbözött. A' Franczia Költő azt, a' mit külömböző dialektus által nem tehetett, a' rímelés által vitte véghez. Voltaire azt jegyzi meg valahol, hogy az ő publicumoknak füle a' játékszínen a' prozát nem türheté, nem még a' Vígjátékban is; 's Moliernek prozában írt darabjait halála után mások rímek közé venni kénytelenek valának, mint Corneille Tamás a' Don Juant. Csalhatatlan jele, mikép a' nem nagyon poetai Franczíák is valami magasabb, valami lelkesebb életet kerestek játékszíneiken; és hogy ezen magasabbat 's lelkesebbet mingyárt a' nyelv' külsőjében is ohajták észre venni. Jó intés nekünk, nehogy a' német vígjátéknak a' társasági élet' mindennapi körében tanúlt nyelvétöl elcsábíttassunk. Nem lenne szükségtelen a' vígjátéki nyelvet mindjárt a' verselésnél fogva a' társaságos élet' nyelvétöl megkülömböztetni; annyival inkább, mivel mi, nyelvünknek mostani helyheztetésénél fogva, valami ollyant vihetnénk talán véghez, a' mivel a' virágzóbb literaturáju Europa nem dicsekedhetik: tudniillik, hogy magunknak egy a' hellenekéhez néminemüképen hasonlító poetai dialektust alkothatnánk; mellynek kétségkivül csak a' versformákban lehetne helytelenség nélkül hangzani. Ezen észrevételt, mellyröl másutt bővebb szó fog tétetni, szabad legyen itt rövid felvilágosítással kísérnem. Két fő dialektusunk van, egyik, melly több E, másik, melly több

Ö magánhangzót szeret; 's ha Prosaikusaink az egyikét vagy másikát tisztán követnék, Poetáink pedig mind a' kettőt vegyitve használnák; ha némelly régi grammatikai formáink, példáúl, azon participiumok, mellyekkel Horvát Endre olly szép szerencsével élni kezdett, 's mellyeket Homérnak egyik Fordítója is használni merészkedett, újra feléléednének, de kirekesztőleg csak Poetáinkban éledének fel; ha sok újonnan felfedezett régi szavunk, 's az újaknak egy része egyedűl a' Költőnek engedtetnék, 's több e' félék: kétségkivűl egy a' prozai nyelvtöl szerencsésen megválasztott poetait nyernénk, mellyért a' későbbi Zseni hálával fogna reánk visszatekinteni. Ezen kinézés az, a' minél fogva nyelvbeli újításainknak minden megválasztás nélkül versben és mind poetai, mind nempoétai prozában használását ártalmasnak tarthatjuk. Kazinczynak újításai minden kétségen túl nagy haladást szerzettek a' nyelvnek. Ö szüntelen szem előtt tartotta a' közbeszéd és fenntebb proza közt való külömbséget, 's ez által prozánknak nem csak sok csínosságot, hanem fennséget is kölcsönözött: de a' fenntebb proza és tulajdon poetai nyelv közt lenni tartozó külömbségre nem fordítá - gyelmét; pedig nem csak a' szó, nem csak a' szórakás, de a' legmerészebb kitétel is elveszti a' maga poetai fontosságát és színét midőn a' prozával is közössé tételtik. Ezen az úton a' fenntebb proza és poetai nyelv mind inkább inkább öszveolvadnak, 's mind

az a' mit amaz szebbé, virúlóbbá léte által nyér, erre nézve meg annyi veszteség.

De grammatikai formák, szavak és szórakások semmi esetre nem csinálhatnak még, egyedűl magokban gondoltatva, poetai nyelvet; a' mit ezek 's az illyenek, 's a' mit a' versforma külsőképen elkezdenek, azt a' nyelvbe öntött poetai lelkesedésnek kell tökéletességre vinnie. Magában értetik, hogy más lelkesedés az, melly a' tragikai pathos' nyelvében megkívántatik, más ismét az, melly a' vígjáték' nyelvét poetaivá csinálja. Ott a' lelkesedés a' nyelvet a' lehetséges magasságra emeli fel; itt csak annyi elevenséget, virúlást, és szabad lebegést kölcsönöz neki, hogy a' prózai nyelvtöl, mellyel könnyen eggyé lehetne, érezhetőleg megkülömböztessék. Azonban mind itt mind ott a' lelkesedés' külömbségét csak a' mennyiség' külömbsége okozza; 's mind itt mind ott legtermészetesebben a' lyrai poesistöl kölcsönöztetik. Schiller kétségbe vehetetlen érdemet csinált magának midőn a' lyrát a' Szomorjátékba vissza vitte; 's épen úgy tagadhatatlan lenne annak is érdeme, ki ugyan azt a' Vígjátékba is visszavinné, 's az által a' vígjátéki nyelvet elhatározólag poetai színnel öntené be. A' prozai, ámbár csínos prozai nyelven készűltt drámai scénák, miben külömböznek akarmi más prozai dialogoktol? A' Lukianus' dialogjai, valamint mind azok a' mit az ujabbak, például Wieland, az ő hasonlatosságára szerzettek, kivűl vagynak a'

poesis' határain; 's így kivűl vagynak szoros értelemben a' Vígjátékok is, mellyeknek stylusába a' való költői szellem belé nem lehellette magát. A' Magyar Vígjátékköltőnek még, egy más tekintetben is nagy figyelmet kell a' nyelvre fordítani; mert előtte nyelvünknek még csaknem illetetlen, és bizonyosan nem megvetendő kincsei fekűsznek, 's várják a' való nagyságu művészt. Nyelv által hat a' Költő, tehát gazdag-nyelvüség, és hatalom a' nyelven a' való Költőnek elengedhetetlen sajátságai közé tartoznak. Minden nyelvben vagynak mind a' komolynak mind a' nevetségesnek tulajdon szavai, szórakásai és szollásformáji. Ki az a' ki a' komikum' tekintetében még a' magyar nyelvnek titkait keresztűl hatotta volna? Nagy példákat mutatnak az idegen föld' erősebbjei. Ki nem ismeri Aristophanest és Plautust? Ki nem Molièrt? Ezeknek 's az illyeneknek írásaikban bámúlva látjuk, melly sokféle, alíg észrevehető árnyékozatokban 's öszveolvadásokban lehet valamelly nyelvből a' komikumot kifejteni. A' legnagyobb kincsek erre nézve bizonyosan a' köznépi nyelvben fekűsznek. Egyetlenegy példabeszéd, egyetlen egy saját szójárás, sőt gyakran egyetlen szó vagy csak accent a' közember' nyersen tréfás vagy egyszerűleg naiv beszédében is ellentállhatatlan behatást csinál: mivé nem fog az még lenni a' nyelvben telyes tudománnyal és hatalommal uralkodó Művész' kezei közt? De itt valami több ki-

vántatik annál, a' mit a' boldogúltt Dugonics cselekedett. A' jó Öreg a' Pesti vásárokat, a' falusi szekérrúdakon űlve, töltögeté, 's példabeszédek és szójárások után leskelődött. Hijában tanúlod végig meg végig az embert a' külső életben; drámai élettel telyes charaktert csak akkor fogsz rajzolhatni; ha saját kebeled' bőségéből meríthetsz. Valami hasonló történik a' nyelvre nézve is; mert a' gazdagnyelvüség nem csupa Lexikoni tudomány. Holt tárgy van a' Lexikonban, mellynek belölröl kell életet adnod; a' poeta' keblében a' nyelvalkotás' apadhatatlan forrásának kell buzognia; onnan minden szótagnak úgy kell kiömlenie, mintha azon pillantatban egészen újonnan találtatott volna. Ez alkotó erő nélkűl, hogy rövidség okáért csak a' példabeszédeknél maradjak, vagy csak puszta katalogust fogsz rólok adhatni, vagy legfelebb egy Etelkába temetheted őket: az alatt míg a' Cervantes' tolla alól olly nyelv tűnik fel, mint a' Sancho Panzáé, mellyben a' külömben figyelmet nem érdemlő mindennapiság az élet' legelevenebb színével tündöklik.

Szóllottam a' nyelvröl, elég hosszasan, 's nem minden csapongás nélkűl; 's a' dolog még sincsen egészen kimerítve. Azt is tekintetbe kelle vala vennünk, hogy a' Vígjátékban gyakran kétféle nyelvre van szükség; 's a' felsőbb osztályu mellett bizonyos alsóbb osztályunak, bizonyos pórnyelvnek is fel kell tünnie, legalább tel

lehet tünnic. De ezen pórnyelvnek elóhozására nem elég bizonyos szavakat 's szollásformákat az Iróí, vagy, minthogy poesisröl van szó, a' poetai nyelvbe egyenként általvinni; hanem a' pórnép' valamelly dialektusát kellene mindenestöl fogva a' poesis' földére által plántálni. Olly thema, melly az Angol és Franczia Játékszíneken fel van fejtve; mellyet a' Németek sem hagytak illetetlen; 's melly nálunk a' Palócz szójárás' általvételével igen szerencsésen feloldathatnék. Azonban elég nekünk, ha csak távolrol mutathattunk is arra, a' mit a' jövendő Zseni gazdag példával fog egykor megbizonyítani. A' magában tehetetlen ugyan, de figyelmes Theoretikusnak intése nem lehet szükségtelen; mind azért, mert a' Zseni, gyakran önnerejét nem tudva, szunnyadoz 's ébresztőre vár; mind azért, mert a' Kiserejü a' pályának nehéz voltára vigyázóvá tétetvén, vagy hátravonja magát, vagy hátratételét igazságosan tűrni megtanúlja. Iróink' kicsíny száma még addig azt okozta, hogy a' leggyengébb fejek is rangot kívántak magoknak az erősek mellett; és sok ember, a' ki példáúl valamelly keresztűl nem gondolt plánumot napszámosi szorgalommal és phlegmával dialogba szedett 's felvonásokra szaggatott, tökéletes Mesternek hitte magát, ámbár a' nyelv' kincsei mellett üresen állott, mint az Ör a' Királyi kincstár' ajtajánál; ámbár' dolgozásának minden sora mutatja, hogy az

Actiórol, a' Charakterekröl 's több szükségesekröl semmi ismeretet nem szerzett.

Az Actiónak egysége épen úgy megkívántatik a' Vígjátékban, mint a' Drama' minden más nemében. Az Actiónak itt is az emberi lélek' természetében kell fundáltatnia; itt is szakadatlan előrehaladásnak kell lennie; itt sem szabad elégséges ok, és természetesség' színe nélkül semminek feltünni. Sors igazgatja, mond Jean Paul, a' szomorjátéki actiót, Eset a' vígjátékit; ezen kimondás bővebb észrevételt érdemel. Az Eset nem jelenhet meg úgy a' Szomorjátékban, mint például az Eposban, hol az a' legfontosabb történetek' forrása lehet, az tagadhatatlan; de tagadhatatlan az is, hogy mellesleges befolyással belevegyítheti magát. Az actio természetesen a' lélekböl fejlik ki; de csak akkor nyerhet magának tökéletes dramai részvételt, mikor az emberi akarat vagy a' Sors' vagy az Eset' nehézségeivel küszdésbe jön. Az Aulisi Iphigeniában Euripidesnél Agamemnon elküldi Szolgáját egy Hitveséhez szolló levéllel, hogy Iphigeniát megszabadítsa; a' Szolga megy, de Menelaos, a' leány' érkezését nyugtalanúl várván, épen az útban áll, 's a' levélhordót visszakényszerítvén, az atyai szándékot semmivé teszi. Mi az, a' mi Menelaost épen most viszi a' helyre, hol a' szolgát visszakaphatja? Miért kell annak inkább Sorsnak lenni, mint Esetnek? Illy példákat nagy számmal lehetne elő hozni, mellyek nyilvánná ten-

nék, hogy mind Sors mind Eset egyforma erővel munkálhatnak a' Szomorjátéki actióra, mert mindkettővel egyformán lesúlyesztő küszdésbe jöhet az emberi erő. A' külömbség a' víg és szomorú Játék' Esete közt alkalmasint csak a' következésben fekszik, mivel itt komoly, amott nevetséges Scenák fejlenek ki belőle. Egyedűl ez a' nevetséges kifejlés az, a' mi a' Vígjátéki Esetnek bohó arczot kölcsönöz. Midőn Moliernél a' *Cocu imaginairben* Sganarelle a' fiatal Urfi' képét feleségének kezei közt meglátja, minő tragikai jelenést nem adna ezen eset egy Othellóban? 's minő komikait ád Moliernél? Az Eset tehát valóságára nézve a' dramának mindenik nemében egyforma, 's egyformán is kell annak az actiora nézve munkálkodni, 's ezzel egyforma mértékletben állani. A' Vígjátékban sem lehet annak úgy feltünni, hogy csupán maga erejével munkáljon; hanem csak az actioban álló lélekre kell neki hatnia 's ezen hatás által közvetve hozni elő valamelly következést. Midőn Moliernél az *Erőszakos házasságban* Sganarelle a' maga Jövendőbelije' szerelmes beszéllgetését történetből meglesi; ez olly eset, melly az ő lelkében egészen új elszánást hoz elő; 's ez által a' vígjátéki bebonyolodás' forrásává leszen. De midőn a' külömben csudálást érdemlő Tartuffe' végén a' királyi kegyelem 's a' gonosz Képmutatónak büntetése hírűl adatik, nem vagyunk a kénytelenek vallást tenni, hogy ezen eset

a' kérdésalatti Játék' világával dramai öszvefüggésben nem áll? Csak az mi előttünk valamelly darabban természetes, a' mit abban vagy várni vagy rettegni lehet; semmit pedig várni vagy rettegni nem lehet azonkivül, a' mit az előttünk feltünt charakterek és helyheztetések hozhatnak magokkal. Minden dramai műv egy egész világ magában, 's mindennek a' mi ott történik saját határain belöl kell venni származást és nevekedést. A' Molieri darabban a' Királyrol csak annyit tudunk, hogy előtte Tartuffe vádat tesz; külömben az egészen idegen személy itt; nincs semmi a' játékban a' miböl fellehetne tenni, hogy ott a' Képmutatót keresztül fogják nézhetni; a' személyek közül egyik sem gondolkozott előre a' Király' segéderöl, egyik sem tett lépéseket, mellyek a' váratlan kegyelmet a' vígjáték' helyheztetésével egybefüzhették volna: annálfogva épen úgy *deus ex machina* az, 's épen úgy kivül van az action, mint Euripidesnél az Iphigeniát elragadó Artemis. Ezen példa után könnyű lesz megérteni, ha mondom: hogy az Eset a' Vígjátékban csak pragmatikai öszvefüggésben tünhet fel. Ezen maxima' mértékénél fogva kellett történni, hogy sok Kritikusok a' Molier' feloldásait gyengébbeknek lelték, mint olly rendkivül nagy Művésztöl várnunk kellene. Kétségkivül vagynak Moliernek darabjai, hol a' feloldásban sincs fogyatkozás; de a' hol a' feloldás nem történhetik másként hanemha valamelly

ismeretlen öreg Úr épen a' kívánt órában meghal és successiót hágy, 's több illyenek: ott méltó a' kisebbeket a' nagyobbak' botlására emlékeztetni. Mennél kisebb az Iró, annál inkább kell a' hibát kerűlnie; a' Nagy egy hibát száz szépséggel pótol ki, mi mások pedig legfőbb érdemünket gyakran csak a' hibátlanságban találhatnók.

A' Váratlan, az az, a' mi úgy bukik előnkbe hogy azt előre semmi oknál fogva nem sejdíthettük, a' maga helyén van az actio' bebonyolodásakor, mert akkor az egészhez csatolhatja magát, 's új meg új situatiókat hozhat elő, mellyek a' részvételt nagyobbítják. A' feloldásra nézve egészen másképen van a' dolog. A' bebonyolódással, úgy látszik a' dramai világ bezárva van, többé semmi külső ahoz nem jöhet, hanem belölröl kell feloldatnia; külőmben nem feloldatik a' csomó, hanem, mint a' Gordiusi, kettő vágatik. Vagynak sok vígjátékok mellyekben titok fekszik, 's ennek világosságra jöttétöl függesztetik fel a' kimenetel. Illyenek nagy részént a' Plautus' és Terentius' mívei, hol többnyire valamelly kisded korban eltévedtt lyánykának születése világosittatik fel; 's az illyen feloldást az újabbak közűl ezeren utánazták. Itt az eset nem látszik épen úgy kivűlröl törni be, mint Tartuffe' felhozott helyén; és még is tagadhatatlan, hogy az egészen váratlan felbukkanás így is erőszakos. Nagy külömbség van a' Román és Dramai műv közt. Amabban a' történet' vá-

ratlan kifejlése az Olvasóra nézve vétetik tekintetbe; ebben pedig magokra a' dramai személyekre. A' Nézőnek vagy Olvasónak ismeretesnek kell lenni minden személyekkel, bár azok egymással ismeretlenek legyenek is; neki csak a' jövendő lehet titok, de a' jelenvalóban a' legtitkosabb gondolatnak és érzeménynek is nyilva kell előtte lenni, nyilva az egész történetnek, hogy homály és tudatlanság által részvétele ne kisebbedjék, vagy hamis pontra ne vezettessék, 's hogy a' jövőt a' jelenből dramai következésben láthassa feltetszeni. Bizonytalanság a' jelenvalóra nézve soha sem fog az Olvasóra tiszta művészi behatással munkálni. Ha valamelly személyt csak a' theatrumczedulából ismerhetek meg, mind addig míg a' darab végén így vagy amúgy neve 's állapotja ki nem világosodik, ez úgy látszik nem dramai, hanem epigrammai fordúlat. Bizonytalanság a' személy' neve 's állapotja felől, hasonlit a' személy' charaktere felöl való bizonytalansághoz. Jól tenné e a' Vígjátékköltő ha követné azt a' mit Schiller a' Szomorjátékban Fiescoval teve? Fel jön Fiesco, 's darab ideig kénytelenek vagyunk őtet egészen annak hinni, a' minek magát a' Genuai sokaság előtt mutatni akarja. Valóságos tévedés! Genua csak a' dramában áll, az Olvasó pedig a' dráma előtt. Ő csak úgy értheti Fiescót, ha nem Genuai szemekkel nézi, 's illy szemekkel néznie egy pillantatig is hiba, de a' Költő' hibája. Szo-

morjátékbol hoztam példát, mivel vagynak a' Dramának közönséges törvényei, mellyek minden dramai formákra egyenlően tartoznak; 's e' közönséges törvények alá foglaltatnak az actiót illetők. Egyik formában sem szabad az actiónak a' maga pragmatikai menetelét elveszteni; elveszti pedig azt, mihelyt homály van valahol, 's ennek a' homálynak felderítése machinaként áll elő. Azon megkülömböztetés a' mit felebb a' bebonyolítás és feloldás közt tevék, megment a' gyanútol, mintha azt kívánnám, hogy a' Költő mindent a' charakterböl vonjon ki. Akar situatio, akar charakter legyen a' művnek fő czélja, minden esetben mind a' situatióhoz charakternek, mind a' charakterhez situatiónak kell járúlni, a' belsőknek a' külsőkkel öszvefüggésben kell állani, hogy meghatározottság, részvétel, és természetesség a' darabbol ki ne maradjanak. De puszta situatiókat sem lehet a' vak eset' hasonlatosságára öszvehalmozni vagy széllyelhordani. Művész az, ki a' vak esetet elmésség' forrásává tudja változtatni; de mi leszen az, ki az elmésség' hijánosságát vak esettel pótolja?

A' Vígjátéki Situatiók és Charakterek a' jelenvalóbol szoktak vétetni, azon oknál fogva, melly, mint felebb megjegyeztetett, a' komikumot idő és nemzetiség' tekintetében határok közé szorítja. A' Szomorjáték gyakran vissza lép a' távol régiségbe, 's a' historiátol kölcsönöz tárgyat, 's annak hitele által neveli méltóságát; a'

Vígjátékban természetesbb a' költött tárgy, mivel így minden tekintet és megszorítás nélkül elevenebb folyamban ömledezhet. Telyes szabadságban tünnek ott fel a' mindennapi élet' bohó alakjai; az a' mi komoly, a' vígjáték' határai közé tulajdonképen nem tartozhatik. Ugyan azért az erkölcsi gyarlóság csak akkor lehet annak tárgya midőn nevetséges situatiókat okozhat; a' gonoszság nem vígjátéki tárgy, mert minden gonoszság komoly; a' Molier' nagy ereje ugyan a' valóban gonosz Tartuffe' felállításábol is sok nevetségest tudott kivonni; de még is való az, hogy ezen mesterművnek behatása nem olly tisztán vídám, mint például a' Férjiskola czímet hordozóé. A' példátlan roszlelkűség az áhítatosság' színe alatt 's az ebböl készűlő szerencsétlenség minden körűlök elszórt eleven tréfák mellett is komolyan kapják meg a' Néző' lelkét. A' Don Juanban pedig Sganarellnek minden pajkosságai sem tehetik, hogy sokszor borzadás ne kapjon meg benűnket. Igazságtalan hatalmat ragadnánk magunknak, ha katalogust írnánk a' Költö elébe: melly emberi gyarlóságokat állíthasson fel Vígjátékaiba, mellyeket ne? Voltak Aesthetikusok, kik ezt bátrak valának megtenni; de végezetre is a' Zseni a' katalogusban megtiltottakat ha bár makacsságbol is elöveszi, 's velek csudát teszen. Merész vagyok hinni, hogy a' Tartuffe és Don Juanra nézve tett ellenvetés nem vala alaptalan, 's ime Tartuffe és Don

Juan még is bámúlást érdemlő mívek. A' Plautusi Amphitruoban egy köz tiszteletü mythologiai hagyomány és Istenségek 's Herosok tétetnek által a' Sosiák' világába, 's a' komikai erő még is nagy fényben ragyog. Azonban látni való, hogy a' tárgy' komoly volta ama' két franczia darabban hasonlíthatatlanúl jobban általhat, mint eme' Romaiban; 's nem csak azért pedig mivel mi a' Mythologiai tárgyat Romai szemmel többé nem nézhetjük, hanem minden bizonnyal azért is, mert a' nevetségesnek határaiba levont hösi történet csupán a' maga szokatlan helyen álltával saját komikai ingert kap; a' bűnökbe sűlyedtt gonosz pedig, lehetetlen, hogy tökéletes komikai tárggyá válhasson, 's behatásában tragikai vegyűlet ne legyen. A' tiszta Vígjátek' tárgya csak a' nevetséges. Ha ezen nevetséges alá morált szövünk, mint Moliere 's a' több Francziák, kétség kivűl nem teszünk roszat; de roszat tennénk, ha a' morált itt regulává csinálni akarnók. A' Spanyoloknak sok vígjátékaik vagynak minden különös erkölcsi czélzás nélkűl, az úgynevezett Palást és Szablya comoediák, mellyek azért dicséretre méltó művek lenni meg nem szünnek; annyival inkább, mert nagyon kitetsző erkölcsi oktatás a' komikai erő' legnagyobb lépcsőjü kifejlésével öszve sem fér; 's ennek pajkossága amannak palástolhatatlan komolyságában elkerűlhetetlenűl hanyatlik. Felűlegen jár minden komikai forma, tehát a'

Vígjáték is; erkölcsiség, emberi szokások, indúlatok, szenvedelmek 's charakterek leginkább csak kűlső, legszembetűnőbb színeikben használtatnak itt; a' szívnek mélysége a' Szomorjátékban nyílik fel. Ezért van a' Vígjátékköltőnek szüksége tapasztalásra; neki az emberi külsőt, 's a' bohó alakokat az élet' scenájiban kell felkeresni 's velek megismerkedni; a' Szomorjátékköltőnek pedig csak saját keblébe kell tekintenie, mert a' Zseni saját keblében egyetemleg fellelheti mind azon magvakat, mellyekből az emberi szenvedelmek megrázó eröben kivirúlhatnak. A' belsők örökös 's közönséges törvények alá vagynak foglalva; a' külsők ezerféleképen változnak, 's ezerfelé kell azokat nyomozni. E' nyomozás annál szükségesebb, mennél igazabb az, a' mit felebb a' komikumrol közönségesen említettünk, hogy a' komikusnak eredetinek kell lennie. Csak az fogja valaha a' Magyar Vígjáték' legszebb pálmáját elnyerni a' ki Arsitophanesi és Molieri nagy erővel a' Magyar (még fúlánkokat nem érzett) Bohók' minden osztályának studiumát öszveköthetí.

Nincs szerencsétlenebb kölcsönözés, mint charaktereket kölcsönözni, nem csak idegen költőtől pedig, de hazaitol is. Bár melly közönséges legyen is valamelly charakter, még is minden Poeta a' maga saját erejének mértékénél fogva veszi azt fel és állítja elő. Shakespearnél csak nem minden charakter a' legelevenebb humorba

van mártva, 's ez által olly különös világítást nyér, melly egyedül Shakespear' individualitásában fundáltatik, 's a' mellyet követni akarók annál fogva szerencse nélkül futák meg pályájokat. Így történ ez nem csak a' komoly dramai formákban, hanem a' vígjátékban is. A' nevetséges nem egyformán tűnik minden Költő' szemébe; nem egyforma mértékben, nem egyforma környűlmények közt veszi észre, és rajzolja le azt mindenik. Moliere a' szerelem féltést igen gyakran, 's nevetségesnél nevetségesb alakokban hozta játékszínre. Hol nincsen szerelemféltő? De mint a' köz életben egyik ember a' másiktol ezer külső és belső kicsinységekkel külömbözik: ugy az egyik Költő által rajzolt ez vagy amaz charakter ezerképen külömbözik a' másik Költő' kezeiből kijött ugyan azon charaktertől. Moliernek charakterein az ő kirekesztő individualitásának, saját komikai erejének, nemzetének és korának színe rajta van; vedd el ezeket, 's a' charakter nem többé Molieri; 's minthogy ezeket minden esetre elkell venned, legalább el kell vesztened, mert Moliere nem vagy, és még is kölcsönözni akarsz, kétségkivűl tévedezni fogsz; mert sem idegen individualitásba magadat nem tehetted, sem a' követés miatt saját individualitásodat ki nem fejthetted. Ezért igaza van Bouterwecknek, midőn a' Német Vígjáték' hátramaradását a' Franczia és Angol példányokat követésben keresi. A' követés mindég

csak bizonyos feltételek' alatt jó; ha tudnillik a' követő elég erővel bír a' követésre felvett tárgyat egészen magáévá tenni, 's egészen saját erejével dolgozni fel: mint méh a' virágport. Így tett Moliere az *Amphitruonnal* és *Aulularíával*: Így öntötte újra Regnard a' *Mostellariát* és *Menechmit*. De mennyivel külömbözőleg bántak a' Németek, a' Franczia Vígjátékot követvén! Egy példa legyen elég. Moliere a' Nőiskolában mesteri kézzel rajzolt egy készakarva együgyűnek neveltt leánykát; semmi sem lehet kedvesebb, mint az a' naivság, melly ennek minden gondolatján, minden szaván elömlik. Kotzebue ezen szeretetre méltó charaktert kiragadja a' maga elengedhetetlen környűleteiből, 's azt minden képzelhető ok nélkűl egy nagy ház' leányára ruházza Szerelemgyermek czímü játékában. A' *servum pecus* csak azt nézi hogy a' példányban mi ragyog? 's azt nem érti, miképen sokszor ugyan azon vonás, melly bizonyos helyen ragyog, másutt a' maga ragyogását szükségesen elveszti. Az illy boldogtalan követés' példáji nálunk sem hallatlanok. A' mi Szabó Lászlónk még Kotzebuen is felűl emelkedett, midőn komoly dramában a' Cseh királyi leányt az említett Molieri charakter' hasonlatosságára teremté. Nem úgy áll e nála a' Podiebrád György' leánya mint valamelly falusi Papnak világot nem ismertt gyermeke? A' követés csak erősek' dolga, 's a' gyengeség sehol sem tetszik ki

világosabban, mint ez által. Azonban igen eltévedne az, a' ki azt hinné, hogy az idegen műveket haszonra nem lehet fordítani. Követés és Studium közt nagy a' külömbség; amaz idegen tárgyhoz és manierhoz köt; ez pedig a' mások' példája által arra segít benünket, hogy saját erőnket mennél jobban kifejteni megtanúljuk. Semmi sincs szükségesebb, mint az idegen nagy művek' studiuma; 's e' studium többet ér, a' puszta theoriára vesztegetett minden fáradságnál. A' Hellenek bámulást érdemlő példányokat adtak a' Költés' nemeiben; különösen Aristophanes a' maga vígjátékaival még most is senkitöl el nem érve áll. Bár Költőink már egyszer a' Helleneket közelebbröl ismerni elkezdenék; az ő classica literaturájok' helyes studiuma legtöbb sikerrel dolgozhatna azon veszélyes piperéskedés ellen, melly némelly fiatalainknak versecskéiken ürességgel és incorrectióval egyesítve csillámlik. Cselkövi.

XXIV—XXV. DER MÄDCHENHÜTER. LUSTSPIEL IN 3 AKTEN, AUS DEM MAGYARISCHEN DES HERRN VON KISFALUDY, ÜBERSETZT VON MICHAEL. V. PAZIAZI.

Haben wir an andern Orten schon überzeugende Beweise in unseren Blättern geliefert, dass die magyarische Sprache der zartesten, wie der kräftigsten Nuancirungen fähig sey, so können wir heute zu dieser, ohnehin von keinem Kenner geleugneten, Behauptung auch noch jene fügen, dass es unter ihren Schriftstellern einen gebe

(K. von Kisfaludy), der in der schwersten Aufgabe der dramatischen, produktiven Kunst, im höhern komischen Genre, würdig neben den besten Dichtern des Auslandes stehe. Nichts würde uns abhalten, die ungemein artig und humoristisch gedachte Fabel, nebst den durchaus streng und konsequent gehaltenen Charakteren, der fast bei jedem Schritte überraschenden, aus der Natur der Handelnden unausweichlich sich entwickelnden Intrigue, so wie der nicht nur überall tadelfreien, sondern an sehr vielen Stellen selbst psychologisch treffenden, blühenden Sprache dieses äusserst artigen Gemäldes, unsern Lesern mitzutheilen.. Aber wir hegen einen höheren und gerechteren Wunsch in dieser Sache. Unsere Erzählung könnte nur matt bleiben, gegen das lebhafte Kolorit, gegen das bis zum letzten Augenblick nicht nur rege erhaltene, sondern gesteigerte Interesse, welches der Dichter diesem lieblichen, neckischen Kinde seiner Laune und Phantasie zu geben gewusst hat. Auf das Ganze aber, auf das muthwillig scherzende, und lachend sehr fühlbare Wahrheit lehrende Geschöpf, so wie es hinter dem aufrollenden Vorhang sich zu bewegen beginnt und noch scheidend in dem befriedigten Zuschauer und Zuhörer das (so selten vorkommende) Gefühl zurücklässt, es hätte ohne Gefahr zu langweilen noch weiter tändeln, spielen und erheitern können — auf dieses ganze untheilbare Wesen möchten wir aufmerksam machen. Leser und Bühnendirectionen werden es keinen Augenblick bereuen, sich mit ihm näher zu befreunden, so wie wir aus dem ungetheilten Beifall, den es heute erhielt, den unzweifelhaften Schluss ziehen dürfen, Herr v. K. werde seine allerliebste Tochter noch oft von dieser Bühne herab lachen und jeden Mund im weiten Haus zum Lachen verführen sehn. Es ist, wie vor fast zwei Tausend Jahren schon ein alter Römer (Terenz) in einem Prolog bemerkt, allerdings nichts Neues mehr, besonders in diesem Felde

des menschlichen Thuns und Treibens, zu sagen oder zu leisten. Situationen also, Wendungen, Thatsachen, Schürzung und Lösuug des Knotens sind wohl gewiss schon sonst wo und nicht selten auf solche, oder ähnliche Art vorgekommen. Aber es ist damit, wie mit den sieben Hauptönen der Musik, oder den Grundfarben der Malerei: die Zusammenstellung macht das Meisterwerk, und hier war sie vortrefflich. Vergebens bemühen wir uns, Flecken daran zu finden: sie verschwinden vor dem seltenen Einklang aller, auch der kleinsten, Theile.

Reichen Dank verdient auch der gewandte Uebersetzer. Es ist vielleicht aus keiner andern europäischen Sprache so schwer in gutes Deutsch zu kommen, als aus gediegenem Ungarisch. Wir wünschten, es machte Jemand den Versuch, dieses Lustspiel, zumal auf einem Liebhabertheater, wo gewöhnlich behaglicher zu kritteln ist, darzustellen, ohne dass es bekannt wäre, das Stück sei eine Uebersetzung. Schwerlich wird irgendwo etwas Fremdartiges durchleichten.

Die Darstellung ging gerundet. — — — Sämmtliche Künstler wurden gerufen. Wir aber träumten uns einen Augenblick nach Frankreich, wo gewiss dem Dichter, wie dem Übersetzer, der hier am Gelingen nicht geringen Antheil hat, gleiche Auszeichnung widerfahren wäre. (IRIS. 1827. Nro 8.) — Pest 16. Jänner. 1827. D(rau)t.

Ein Lustspiel („A' Vígjáték") von demselben Verfasser (K. v. Kisfaludy), vor einigen Monaten hier (in Pesth) aufgeführt, machte nach dem neuesten Producte dieses ausgezeichneten und fruchtbaren Dichters höchst lüstern. Der entschiedene allgemeine Beyfall, den dieses („Der Mädchenhüter") erhielt, ist Bürge, dass sie vollkommen erfüllt wurden. Wir finden eine Handlung, die nicht unwahrscheinlich ist, und doch überrascht, ergötzt ohne trivial zu seyn, origi-

nell genannt werden muss, ohne in's Gesuchte zu fallen, einen lebhaften raschen Gang nimmt, und doch den Characteren Raum genug lässt, das Interesse immer steigert, ohne an Natürlichkeit einzubüssen — kurz wir finden eine Handlung, wie wir sie höchst selten finden. Wir sehen Charactere, die psychologisch tief aufgegriffen und vollkommen und ganz ins Leben gestellt werden, dem sie entnommen sind; Charactere an sich selbst höchst interessant, durch die Gruppirung, in der sie erscheinen, noch interessanter; Charactere bey denen jeder einzelne Zug, wir wagen zu behaupten, jedes Wort harmonisch zum Bilde des Ganzen passt, die sich mit der strengsten Consequenz allmählig vor uns entwickeln, die verschiedensten Modificationen erleiden, in die wechselndsten Situationen gerathen, und doch immer sich selbst treu bleiben, bis auf die feinste Nüancirung. Nur öftere und genaue Lectüre kann es ganz anschaulich machen, wie jeder Ausdruck bedacht, wie oft ein kleiner Satz, eine kleine Rede einen Meisterzug an Charakteristik enthält. Welch interessante Zusammenstellung, zugleich aber auch welche Aufgabe! Felsstein (Sziklási), ein Mann im Herbste des Lebens, ein Mann von Kopf und Herz, durch einige Körbe verletzt, seine Scheu vor Weibern und die Bitterkeit, die zurückblieb, mit Worten bis zum Weiberhass erhebend; den scharfen beissenden Witz an dem Geschlechte übend, dessen Macht er bespottet, und im verborgensten Winkel seines Herzens doch fürchtet und empfindet; dabey, sich selbst unbewusst, von der opfernden Treue eines Wesens gefesselt, dessen Werth sein Herz und seine Hand gewinnt; allmählig zur Erkenntniss, zur Anschauung seiner Leidenschaft gelangend, bis zum Punkte hinaufgetrieben, wo er glühend, in Verlegenheit, die originellste Freywerbung macht, die es giebt. Eine solche Katastrophe in der Seele eines solchen Menschen so vorzubereiten, so auszuführen,

dass sich ein Gedanke aus dem andern entwickelt, eine Gesinnung aus der andern entspinnt, wahrlich es fordert die Hand eines Meisters. Nun, ihm gegenüber der Sausewind Moritz, gewohnt mit seinem eigenen und der Weiber Herzen zu tändeln und zu spielen; der, wie er selbst sagt, jede Schöne gerade so liebt, wie er jede Fessel hasst; um ein paar Abentheuer oder ein paar glückliche Stunden reicher werden will, und wie Nelli selbst bemerkt, geübt ist, ohne Empfindung überzufliessen, jeder Schönen huldigend, für keine empfindend. Wie genial ist er Felsstein entgegengestellt; wie überraschend und glücklich die psychologische Aufgabe gelöst: dieses Gegenbild Felssteins mit diesem in einem Punkte zusammentreffen zu lassen — im Spotte über das Frauengeschlecht nähmlich, der bey Beyden aus ganz verschiedenen, ja entgegengesetzten Motiven entspringt, dem Genus nach gleich ist, der Art und dem Grade nach aber wie verschieden. Das Bild noch anziehender zu machen, finden wir in Holm (Szálkai) einen Alten, dessen Herz „obschon es seit geraumer Zeit schlägt, doch für das Schöne empfänglich ist," den „ein paar Mädchen-Augen niederblicken," und doch um Felsstein zu hintergehen, gegen alle Schönen loszieht; Anfangs glüht, dann zu Ende die Weiber alle meiden will; und können die Kunst nicht genug bewundern, mit der er mit Felsstein, der Anfangs zu hassen scheint und dann liebt, gruppirt ist, wenn wir bedenken, dass sich in Adolf (Sándor) die wahre reine ungetrübte Liebe repräsentirt, die bey Adolf mit schöner Begeisterung, bey der lieblichen Nelli mit Schalkhaftigkeit und Laune verbunden erscheint, bey Margarethen sich durch Handlungen und nicht durch Worte äussert, tief empfunden doch nicht ausgesprochen werden kann, aber auch nicht hindert, dass eine kleine Dosis Eitelkeit und Neugierde in dem Wesen wohne, das mit tiefer Innigkeit an Felsstein hängt, nur die ungekünstelte Sprache der Natur kennt, und

durch Hingebung und Gutherzigkeit reichlich den fehlenden Flitterstaat der Modebildung ersetzt. Im Hintergrunde steht ein alter Diener, der schon drey Weiber begraben hätte, wenn ihn sein Herr vom Heirathen nicht abgehalten hätte; und als sein Gegenbild ein pfiffiger spekulirender Gärtner, der das Heirathen als ein Negoz betrachtet. Diese Charactere, durch die wohlersonnene Handlung in Conflikt gebracht, in die sonderbarsten Verhältnisse verwickelt, überzeugen den Leser, welche tiefe Bedeutung dieses Lustspiel habe, das man trotz des Iudividuellen in der Zeichnung für allegorisch halten könnte: so sind die Haupt-Verhältnisse der Männer zur Frauenwelt in den Personen repräsentirt. Dieses ist, der wahre Standpunkt, diess gibt ihm so reichen Gehalt und einen Werth, den wir für unvergänglich halten. Hat man das Vorgehende mit Aufmerksamkeit gelesen, so wird man leicht ermessen können, welche Masse an Witz der Dialog forderte. Und hier ist's, wo der Dichter uns in Bewunderung setzt. Sarkasmen auf Sarkasmen, Pointe auf Pointe, Vergleich auf Vergleich folgen wie Blitze; Felsstein mit dem scharfen Pfeil seines Witzes, Moritz mit den Waffen fröhlicher Laune und leichter Persiflage, Adolf in dichterisch-schönen Stellen, Holm bey gutem Wetter auf's drolligste die Schönen preisend, bey missgünstigem sie mit Tadel verfolgend, Margarethe mit ihrer Naivetät und Verschämtheit, Nelli ihren Onkel näckend, selbst Lorenz über die Ehe reflektirend, Anton (Jakab) mit seiner Bündigkeit im Ausdrucke: Alles vereinet sich, den Dialog zum üppigsten zu machen, und muss bey jedem denkenden Zuschauer den Wunsch erregen, das Stück lesen zu können. Ist nun auch die Sprache in diesem Lustspiele nach all den verschiedenen Individualitäten immer höchst wahr, characteristisch, schmiegsam, und durchaus blühend und originell: so müssen wir Hrn. von Paziazi das

unbedingte Lob ertheilen, sein Urbild so vollkommen durchgedrungen, und dem Wesen und der Form nach mit eben so viel Treue und Umsicht als Gewandtheit in all seinen Nuancen wiedergegeben zu haben, dass wohl niemand die Übersetzung durchschimmern sehen, niemand, der das Original kennt, auch die leisesten Hauche darin vermissen wird. — — — — Die Theilnahme, die diese geschätzte Zeitschrift (Allgemeine Theaterzeitung und Unterhaltungsblatt für Freunde der Kunst, Literatur und des geselligen Lebens. Wien. 1827. Nro 15.) der ungrischen Literatur und dem deutschen Theater widmet, die Seltenheit eines guten neuen Lustspieles haben uns diess vortreffliche etwas ausführlicher zu besprechen bewogen. — — — — Franz Schedel.

XXVI—XXXII. Jegyzetek Kazinczy vitatásaira. (KRIT. XVI—XXII.)

Ovidius distichonai, Tasszó stanzáji, Gyöngyösi tetrastichonai igen is akkor kellemesebbek, ha kimért soraikban a' gondolatot, érzést, képet kereken kifestik, de csak ugyan az sem sérti az olvasót, ha ugyan azon gondolathoz érzéshez képhez tartozó, még tovább is folytatódik a' következő kettős hatos vagy nyolczas és négyes sorokban, mert egy kettős-pont kimutathatja, hogy ott azoknak vége, de nem tilt-el a' következőkbe való általmeneteltől és így lélek 's képzelés szabadon marad lebegtében és alkotásában a' meddig csak gondolja hogy az egybe-illő egészet bévégezte. Hanem ehhez hasonlítani, ezzel

védeni a' Szonetto irását nem lehet, mert az, így látszhatik előre megszóllítani a' Költőt: az én formámban akarsz írni? Tudd-meg, se alább 14 rendnél megállanod se azon túl menned nem szabad. Hogy öntődik így ebbe a' szív mélyét megrázó hév? A' hévnek árja van, az ár gátot szaggat, a' Szonetto pedig gondolat foldoztató vagy gondolatot 's érzést elcsipdeztető forma. Czifra kalitkája a' szabadot szerető fülemilének. Elzengi ugyan ez, eleinte bezáratásán való megmakacsodásának elmulása után panaszát, elmondatja vele természeti ösztöne a' csattogdogáló panaszt, de édesb és ömlőbb volna az neki, de édesb és tetszetesebb volna hallójának is a' szabad ég ürében. Azonban Eszter ajkára a' Kenyér mezei diadalban én is Szonettót adék, (Fogságban Eszter is.) De tőlem az első és utolsó. — Külömben becsülöm Kazinczyban, hogy jobb izléssel próbáltatá nyelvünkön felszóllaltatni e' kényes öltözetü leányát Ausoniának mint előtte Farkas Károly, de ha közttünk marasztják e Költőjink az idő mutatja-meg. Angliába bétekint 's meg ki jő. A' Német föld Schillere és Gőthéje elnézék mikép sürgelödének körülötte hazafi társaik. 'S azért nem fogadta volna e el e' kettő, mivel lángolva, és bájló epedéssel nem tudták volna megénekeltetni? Gőthe egyéb okkal inti-el maga elől.

Még a' Francziák sem azért bocsáták vissza honnyjának mivel mintegy érzették hogy a' tőle megkívánt gyúlongó érzést, mély

elmerülést nem adhatják dalába, mert a' lélek és szív ezen össze olvadt édes fájdalmat, ugymint az elegiai epedést, azt az érzésnek ereszkedést, igazi mély busongást, édes vágyot, édes szenvedést, bájos félfényt, a' mit Kazinczy olly szépen fest, de a' mi nálunk mélyebb hevüeknél is kevés Szonettóban van, szabadabb versnemben nem rosszúl tudá a' Francziák közül is ollyan eléadni, a' ki a' sok ábrándozót eléhozott Német és Angoly Nemzetnél repkényebb franczia nép kebelében arra a' Nemre született. *Lai* és *Virelai*, *Rondeau*, *Triolet*, *Sonnet* nálak egy időbeli verses játék volt, irták mondták akkor ezekben érzéseiket, de a' szépre szabadabb mezőn utasító Kritika elejteté velek a' módit.

Sőt látván hogy az Olaszok között is egy Muratori ezt mondá a' Szonettről: Il Sonetto e una specie di stinche, e talora si scorge simile al letto di Procuste, nel quale si stiravano le gambe ai corti di corpo e si tagliavano ai lunghi, perche venissero tutti alla misura del letto. Se ho da confessar il mio genio, piú stimo ed amo il Petrarca nelle canzoni, che ne' sonetti, bench' egli senza dubbio abbia anche fatto de' sonetti incomparabili; ezt látván, nem vehetjük é kétség alá hogy az Olasz is nem hagyta volna é el rég, ha a' mint Bersenyi is hiszi, Petrarchájával abban nem olvadozna-fel legelőszer ifjúi érzése 's nyelvében lévő igen sok páros-végzetü szavai, annyira nem segítenék irásában, hogy

accentualása nehézségét könnyen türvén 's mesterkéléséről gondolkodni 's mint lángoló elme azt megvetni eszébe se jut. Nem akarom egy sorba tenni a' leoninumokkal, mert egy ritka szerencséjű óra vagy fáradhatatlan szorgalom lehelhet és hozhat elé kedves dalu Szonettet, 's nyelvéhez képest többet és kevesebbet, nem mondom ennél fogva, hogy bár a' valóban izetlen Leo verseivel együtt felejtette volna ezt is a' kényesebb érzés, de elészámlált okaim, velem e' versnemet ollyannak nézetik, a' rythmust ugyan megkívánó azonban szabadabb teremtgetést engedő többi versnemekhez képest, mint a' gyűrűbe festett mejjkép, a' garas nagyságu papirosra irt Mi Atyánk, egy üvegbe esztergályozott csinos elefántcsont portéka, ollyan művészi munkához képest, mellynek készítése alatt a' lekötöztetés meg se fordult a' dolgozó képzeletében. Inkább hatos és nyolczas rímeit az Olasznak (sestine e ottave rime) bővebben hozzánk a' hogy szerencsésen el is kezdődtek. Ezek ellen ugy nem szóllhat senki, mint a' hexameter, alkéusi és Safói versek ellen nem szóllott.

A' nyelvünkben lévő sok *e* elkerülése végett akarja Kazinczy így: gyönge sötét föl, 's miért ne, ha ez az ő szebb volna az é-nél, de a' szájat összecsucsorító ő-n, mellyen, némelly dunán tuli részt és a' Székelység köznépét kivéve, minden más elmosolyodik, mi a' nyereség? 's ha volna

is, ugyan kevés é-t cserélnénk-fel. Vagy miért nem tetszik tehát minden ember elég helyett így: mindön embör, ölég, írni. Csak olly különösködés olly tetszetesnek látszó szeszély ez, mint a' millyen Sallustiust megszállogatá, midőn a' többi római nagy Irók és így az akkor fennforgott kiejtés ellenére *imus* helyett régi *umust* irt Superlativusaiban. Némelly Leiratók elnézték Sallustiusnak ezen apróságokon való kapkodását, de különösködését nem követték, sőt a' melly Iró, nem csak gondolatjairól, stylusa fordulásairól, velősségéről, hanem a' szavakkal való élése módjáról is ír, szemére veti, hogy azon Jobbtól, mellyben az okos többség megegyezett miért tére-el. Elegantia orationis Sallustii, mondja Gellius (178 esztendővel utánna később) verborumque facundia et novandi studium cum multa prorsus invidia fuit, multique non mediocri ingenio viri conati sunt reprehendere pleraque et obtrectare, in quibus plura inscite aut maligne vellicant, *nonnulla tamen* videri possunt *non indigna reprehensione.* Svetonius: Asinius Pollio librum scripsit in quo Sallustii scripta reprehendit, *ut nimia priscorum verborum affectatione oblita.*

De a' Terrentiusból előhozott példa több, betü változtatásnál, idegen kifejezés, a' mifélét Terentius Sallustius Horatius vivegetének a' görögből nyelvekbe 's Horatius, maga mentegetéseivel, a' mi azt mutatja, hogy ellenkezői valának.

Utóbb mívelődő Nemzet tagjai igen is már utánnazgatnak köntöst, szokást, módot, azt hivén, hogy azzal a' mivelődés lelkét is általveszik, Irók pedig a' nyelvvel is mesterkélnek, vagy azért mivel igazán érzik az övék hijányait 's ezeket kipótolni kívánják, vagy csak gondatlanságból hullogatnak övékbe idegen kifejezéseket, annyira megszokván azokat idegen olvasásaik, idegen nyelven való sok beszélléseik által, hogy rajtok többé fel sem akadnak, vagy minden okok azt tenni — *caprice!*

Mint kellessék a' mi nyelvünkkel e' tekintetben bánni? e' kérdés megfejtése forr most a' Magyar között. Shakespeare fordításához ragasztott értekezésemben vélekedésemet e' felől bővebben adom elé, itt röviden, principiumomat állítom - fel, hogy Kazinczynak a' külföldiskedést annyira sürgető ismeretes vélekedéseire, enyimeket az szerént *meghatározottan* mondhassam - el.

Irói hitem, nekem ez:

Nyelvemnek tős gyökeres természetét kell követnem, ennél fogva kitanulnom, hogy a' semmiféle más ajaku néppel nem elegyedett Magyarnál mikép maradott fenn szózatja' eredetisége, és így külön színü karakterét, tulajdon fordulásait, idegen szóllások szerint facsargatni nem csak nem szabad, sőt az irás lelkét és virágát egy részént abból kell szedegetni. De hogy ezen épsége őrzött nyelv mind a' Költő 's művészi - Iró számára engedékennyé váljék,

mind az oktató írás benne és rajta meghatározottan fejezhesse ki az értelmet 's kellemes fordulásu hangu és a' mennyire csak lehet bő legyen, a' Szokást ezt a' nyelvek Dunáját Missziszippijét e' következő négy patak vezesse dagassza, elevenítse és tisztítsa.

1. Elavult szavak felvétele, újak készítése, vidékiek megismertetése. Valahány régi 's elavult vagy vidéki szó elhatározottan megfelel az általa kitétetendő ideának 's jó hangzásu, valahány uj szó igaz jó gyökérre van származtatás által oltva, valahány lappangott gyökér ki van keresve, nyereségünk. De ne halmozódjanak egymásra, hanem csínos vigyázat, játszodja őket eleinte a' többi megszokottak közé. Egészen új gyökeret eléteremteni *nem szabad*, mert a' mit egy tenne több is tehetné 's ebből zavarék válik, ugy bízni pedig e' zavarékot a' közönségre, hogy abból fogadja el a' mi neki tetszik, ejtse-le a' mit nem javall, különösködő merészkedés nyelvtudósban, kinek nyelvében talált józan okosság utján illik járni 's nem anomaliájit szaporítani. Az a' védelem, hogy a' miképen szabad vala az ősz régiség legelsőbbjeinek elnevezni holmi tárgyat, igét adni indulatoknak, úgy lehet ez most is, mihelyt a' szükség hangot szót kiván, engedelmet arra nem ád, mert ha azon kibimbózás, és fakadozás korában tolyongva készült nyelvben is rendszert hasonlóságot eredhetést és határt lát a' mai nyelvnyomozó, mennyivel inkább le van kötve most,

midőn a' tolyongás helyett bizonyos rendhez szokott a' nemzet, szava-járásában, 's az ujításokat, hasonlósághoz igaz okadáshoz szabva kivánhatja annál fogva látni. Egyes egyedül a' természeti hangokból lehetne ma, egészen uj gyökeret hasonlatosság szerint alkotni. Mert, ha fenékből egészen uj épületet alkotok, én magam, ugy rendelem annak külsejét belsejét a' mint nekem tetszik, de az ösről maradt 's nagy Mester emeltte palotához csak úgy illik holmit adnom, úgy kell okosan rajta némellyet változtatnom, hogy az Egésznek harmoniája meg ne sértődjék.

2. Kifejezések és azok összerakásának helyessége. Irásneme határozza-meg az ezekkel való bánás minémüségét, de mind oktató mind szép Iró, magyar Nemzethez irván ugy következtesse egymásra szavait a' mint azokkal a' Magyar él, 's felejtse el gyakorta, hogy más nyelvet is tud, eszébe se jusson az mellyen a' most magyarúl eléadandó tudományt megtanulá, hanem gondolatjait egészen nyelve tulajdon színébe kerekítse-elé. A' merre tehát a' magyar birodalom hat, a' merre azon Magyar beszéll, elé annak nemzetiséget festő fordulásaival! 's jó izlés, kényes válogatás régi és uj klasszikus Irók lelkével rokonná lett értelem füzögesse össze a' nemzeti nagy tárból a' nyelvnek gyöngyeit. Kifejezéseink össze-rakása elég szabadságot enged 's ezen dicséretes tulajdona még szokatlan uj fordulásokra is utasít, a' hol ugymint, érzés

képzelés játszodni lebegni kíván 's a' szavak festő elhelyheztetése által uj inger származik, csak feszesség csak erőltetettség ne zavarja a' természetes logikai rendet 's a' geniuszi könnyü lehellet jelenségeit lomhaság ne csúfolja.

3. A' nyelv csínos fordulásai és jól hangzása. Mi teheti ezt nyelvünkben? Az egyformán zengő betük össze-ütközésének kikerülése, minden megkurtítható hosszabb szavainknak kivált a' poézis nyelvében, okos megkurtítása, hamisan becsuszott, *attatott ettetett* deákos passivum helyett azon szenvedő forma felvétele a' millyennel a' deákul nem tudó Magyarság színe él. Igy akarom távoztatni a' sok nyekegtető *okoknak* és *ekeknek* fület-sértő hangozatját, ennél fogva tartom Verseghyvel jobbnak Révai ellen, ha számára nézve a' bírott magánértő a' bíróval meg nem egyezik vagy átaljában ha a' számegyeztetést nem deákosan vesszük, és így a' *Magyar Irók gondosságok* 's tíz *kakukok* helyett ezt irjuk: a' magyar Irók gondossága 's tíz kakuk, a' mit nem csak a' jobb hangzás ajánl, hanem a' nyelv természete szokása parancsol is, azon ok indít ollyan Irót inkább szeretnem, ki a' *hogy*, *a'*, *az*, *volna*, *való*, szó részecskéket csinnyán tudja stylusából, midőn nem kellenek kihagyogatni, 's okosan is belészőni, 's illy kényes nyelv-igazgatástól vezettetvén még a' sok bégető é é é betük sorba állítását is kerül-

geti, aljasságat rút színt képzeltető szót pedig épen távol taszít magától.

4. A' nyelvnek külföldi nyomokon való vitele. Lelkesség, izlés, tulajdon bánásmód, külön való karakterü felfogás fényljék inkább az Idegenből vezérül, mintsem a' kifejezés szolgai lekötött általtétele. Nemzeti öltözetben 's velejével nemzeti nyelvemnek halljam azt az Ország színe előtt szóllani, a' kiről lelkességét is véve azt mondhassam: Ez magyar Pitt! A' mig csak tehát kifejezést lelek arra a' mit idegen nyelvből kifejezni akarok, nemzetemével élek 's akármellyik szakaszánál találjam is azt nemzetemnek, mikor pedig a' hijányt méltán pótlani kivánjuk úgy simítsuk-bé annak helyére az idegen szóllás-módját, hogy a' magunkéival kedves nyerességü össze-olvasztás lássék rokonosításában.

Ezen principium lebegett előttem Kölcseyhez írtt leveleimben, ezzel akartam magamat kiadott irásaimban is vezettetni 's ha ezekkel együtt a' még kéz-írásban lévőket valaha kiadhatom, minden botlásomat e' szerint fogom megigazítani, tanúlva kilesve ezután is a' mi jobb 's bár mindég a' leghelyesebbet követhetném!

Kölcseyvel volt levelezésem idejében, látszik magamnak önnmagammal való vívásom. Azért kelle meghagynom leveleimben azon némelly bizonytalankodás vonását, mert azok kitörlésével Kölcs. válaszai is kitörlődtek volna, ámbár inkább efféléknek kell vala kimaradniok mint az ifjabb kor

barátsága kedves vonszódásu festéseinek, a' miket barátom Kölcsey tudtom nélkül, de azon szíves gondoskodásból hogy azokat talán magam is elhagynám kitörle, 's ez által az én leveleim csupa száraz grammatikai receptekké váltak, együvé ülésünket 's köz akaratu változtatásunkat idő 's környűllállás meg nem engedvén. 'S honnan azon bizonytalankodás? Kazinczyval való sok levelezésem, az ő ujított stylusu munkáji, mellyek a' heves elmét mind ingerlék, az Erdélyiekkel volt társalkodás, kiknél a' nyelvet külföldi befolyásoktól inkább menttnek találtam, más nyelvek kifejlődése hisztóriájának visgálása, a' magunké felól megjelent grammatikai észrevételek, majd nagyobban majd kevesebbé hatottak lelkemre 's ezek felett való tolyongó itélet köztt írtam leveleimet. Olly szíves örömest, olly minden makacskodás nélkül vágytam forrottam kikapni a' jobb a' haszonterjesztőbb utat, 's a' mint most haladottabb korban látom úgy tevék, mint az ifjú heves képiró, ki két és három megszeretett Mester fogásait is követgeti szín elegyítésben, mig végre tulajdon geniusa s igallása mellett marad - meg.

Feljebb említett nyilvános vallomásom értelmében csatoltam az Erdélyi Muzéumban Algarotti vélekedéseihez enyímeket; Moliére életéhez Bayle állításait, mellyek a' vigyázó ujítás mellett szóllanak, azon principiumra építve mondom az Erdélyi Muzeum V-dik fűzetében, hogy az Iró

lelkét nyelv ideálja vezesse, 's az a' szokást, mihelyt hibáját találja, tisztítsa, azon principiumot követve szóllóttam a' Tudományos Gyűjteményben Halottak beszéllgetése czím alatt 1824. a' reánk halmozódni kezdett sok ollyan külföldi kifejezések ellen, mellyekkel az igazabb magyar szóllásokat elfelejtetni akarják.

'S tevém ezt, se egyik' se másik' pártján lengeni nem akarva. Gyáva keresi irásaiban másnak kedvét, társalkodás regulája ez; irásé, komoly meggyőződés. Kazinczy meggyőződése, midőn Gelei Jósef fordításában a' Kassai Magyar Muzéum Első Negyede 50dik lapján, nem hagyja helybe a' germanismust 's latinismust egészen más a' mostaninál, de ő is hiszem, úgy követé akkor és most a' maga lelkét mint én akartam és fogom a' magamét. Egyformán tiszta szeretettel öleljük Nemzetünknek e' szép ez őtet halhatatlanító ügyét, nyelve tisztításáét ugymint, 's ámbár barátok vagyunk, a' Nemzet elött kelünk-ki egymás ellen, én a' mint hiszem ő általa szerettetve, ő a' mint érzem és vallom, általam tisztelve és szeretve. Itéljék-meg majd a' Nemzet elsőbb Iróji 's átaljában annak nagyobb számu értelmesebb Olvasóji mellyikünknek lesz idővel igaza. A' Kazinczy módja szerínt külföldi szóllásokkal elegyített magyar nyelvet igen is könnyebb lesz más nyelvre fordítani, azt most is úgy értjük jobban, ha olvastunkban mingyárt fordítjuk is, azon az úton, mellyen én járni szeretnék

olly különös szépségü tulajdonságai 's lelkig ható ingerei fejlődnek-ki szózatunknak mellyeket a' legdúsabb Európai nyelv se fog kitenni. 'S mi dicsőbb? megszegni é az erőt, hogy mással is megosztathassék, vagy sudarat hagyni a' fának 's tulajdon egének táplálván harmatjával gyökeréről reá bocsátani velős kifejlődését.

Klopstock példája, mellyet Kaz. védelméül hoz elé, a' német nyelv körében próbált változtatás, de meg nem állott. Különben Klopstock az a' mérész és szerencsés nyelvalkotó, így szóllítatja-meg a' német nyelvvel ősszekorcsosítóját:

Wer mich verbrittet ich hass' ihn! mich gallicismet, ich hass' ihn! Liebe dann selbst Günstlinge nicht, wenn sie mich zur Quiritin Machen, und nicht wenn sie mich verachä'n. E n erhabenes Beispiel Liess mir Hellenis; sie bildete sich durch sich."

Ugy van, olly kifejezés melly különösebben egy vagy más nemzetnél forog fenn, 's az annak bizonyos indulatját is festi vagy művészsége' terminusa, mint a' *dolce farniente*, *con amore*, *par force*, a' mivel én is élek, fordítanunk ok nélkűl való purismus volna, 's Kazinczy emlékezni fog, hogy magam védelmezém a' Tud. Gyűjteményben a' Mon dieu, bon-ton, cicisbeo 's a' t. kifejezésekért, a' millyenekkel Szterne az angolyban tele lévén fordítójának is azokat meg kelle tartani, mert az eredeti-Iró a' Francziát azokkal akarta még kitűnőbben

festeni. Ekkép nem fogja némelly mi kifejezésünket is valaha nyelvébe forgatni a' mi Fordítónk, de nekünk a' meglévő színarany helyett *gediegenes gold*-ot mondanunk felesleges tarkítás. Mikor én azt Kölcseynek irtam, ollyanok szokása jutott eszembe, a' kik fitogtatva nagyon szeretnek magyar beszédekbe német szót elegyítgetni, 's a' *géschickt* ember 's a' *Verlegenheitba* jövetel és sok efféle a' mit magyarúl jól ki lehet tenni, annyira el fog terjedni hogy ezeken a' Magyar Országi úgy nem akad majd fenn, mint a' *Gefrornesen* Kazinczy, a' mit az Erdélyi azért nem szeret hallani-mert hazajában azt közönségesen Fagylalt, nak mondta 's mondja minden a' ki azt nem akarja kedves hiuskodással mutogatni hogy ő már németül is tud! De, ezt ugy gondolom Kaz. is inkább tréfából védi, azért említem én is az efféléivel élőket szíves barátságos enyelgéssel inkább mint komolysággal.

Azt kiirva hogy a' Tövisek és Virágokban Dayka itéletét nem becsülöm, eléggé tisztán kitalálám mondani, hogy nem csak azért nem becsülöm, mivel Daykáé mint kisebb költőé. Én az egész Epigrammát felette keménynek vallám mindég, annak Bersenyi megbirálását is Kölcseytől. Illy két szabad-tüzü teremtő lelket mint Kisfaludy Sándor és Bersenyi nem feszesen kiczirkalmazás' határai közé szorítatva szeretek látni. Átaljában a' mi könyv-birálásaink nagyon Német Universzitásbeli Kathedrás izlés szerínt kezdődtek, 's az a'

szerénységet jelenteni akaró *Nos Dei Apollinis gratia* elrejtezés mindég különösnek tetszett. 'S mindenütt azok a' különösen felvett Recensensi fordulások! Nem szóllhat é tulajdon személyében, a' ki becsületes ember módjára külömben is mint Kazinczy és Kölcsey, 's mások, neveket kiszokták tenni. És az Igaznak szükséges egyenes kimondása mellett csak kímélést sürgetek. Mi Magyarok heves büszkeségüek vagyunk, 's nem Walter Scotti megjutalmaztatás vár reánk, hanem egyedül Hazánk szent szerelme irattat velünk, 's az olly természetet indulatot jól tudjuk, a' karczoló éles bántás, igasságtalanság inkább ingerli mint sem a' kívánt ajánlott jobbra vezérlené.

D. szívéből ohajtja hogy Kazinczy még egyszer kiadhassa Marmontelét 's igen le van kötelezve azon igéretért, hogy némelly törölve lessz benne, hanem a' könnyü csintalan 's kedves szeszélyü régi és újabb Athenei helyébe csak azért mivel itt magyarúl beszéll, nem azt a' Győri, Miskolczi, Debreczeni 's Kolozsvári jámbor de nehéz fordulásu köz-magyart kívánja látni, a' millyent itt Kaz. ért. Kaz. két extremumba pattantja ideáját, mert az említett városok jobb nevelésü 's világot látott és magyarúl csinosan beszéllni tudó lakosait áltszökvén, mondásával csak az aljasabb osztályra czélozhat. Ebből egy zekés, kaczagányos, szűrös, bundás embert, patkós csizmájában 's válogatlan beszédével 's Alcibiadot,

a' legsimább nyelvü csábítót a' magát hirtelen fellelő eszes bohót, a' Socrates csendes nagyságu, tanításaival szelest, könnyen fűzött köntösében! Ki nem veszi észre, hogy ennek beszélleni is máskép kell, de hogy a' jobb nevelésü 's világot látott és magyarúl csínosan beszéllni tudó' nyelvén kell szóllania. A' magyar nyelvből magából kell kikeresni a' francziához hasonló 's azét kifejező euphemismusokat, mert a' kinek társasági maga viseletén franczia vagy régi görög könnyüség, csiklandó elméskedés, kellemes apróságokkal való megelőzés tetszik-ki az már francziásan vagy törtetve beszélljen é magyarúl. Vagy a' ki beszédében tiszta, magyar kifejezései 's módja már Hortobágyi és Fegyverneki légyen? Hamar össze téved ez az idea nálunk az igaz. Vagy frakkos pantalonos, sőt harisnyás papucsos öltözetüek vagyunk, és bajusztalanok 's akkor azt gondoljuk, hogy magyarúl kényes keresett idegen szavakkal kell szóllanunk, 's elegy badar módunk ollyan mesterkélt mint bodros égetett hajunk, vagy pengő sarkantyusan pantalonban és Atilla dolmányban, arany szélü fekete fátyol nyakravalóval, Túri süveggel 's kis pipával és sallangos dohányzacskoval állunk elé 's járásunk szilaj, beszédünk faragatlan. Az igaz Udvari taktust érző jó nevelésü Magyar ugy illegeti össze csínosan díszesen magyar öltözetét, a' mint abban könnyen lárma csinálás nélkül egy XIVdik Lajos palotájában akármellyik leg-

hajlékonyabb sima módu Franczia gyanánt járhatna, az ott lévő elsőbbekkel társalkodhatnék 's korcstalan magyar lelküséggel párosított észbeli míveltségétől azt várom, hogy magyar beszédét épen ollyan válogatással, dísz érzésével, felsőbb nemességi magaviseletének szavai fordulásába ejtésével folytassa; külföldi szójárásokat pedig épen ne hullasson, hanem úgy bánjék ő is, mint a' mellette álló Franczia nyelvével, a' ki csak azon 's ollyan szóval él, melly a' díszes palotába illik 's külföldiséget ejtegetni eszébe se jut.

Tiszta Magyar Királyi Udvarunk nem vala nekünk melly a' délczeggel elegy nemes büszkeségü Magyar karakternek megadta volna a' maga tulajdon kényes diszét 's hajlékony természetünket megóvta volna az igaz ponton túl való kalandozástól, a' mi által a' reánk maradt társalkodáson 's nyelvünkön is más szín látszanék. De azért kell az Irónak ezt most felsegíteni. Félre minden betyársággal, de félre a' kényeskedő külföldiskedéssel is. A' szép csínos igazi magyar társalkodási nyelvet e' kettő köztt lévőnek nézem tartom vallom.

Igaza van Kaz. abban a' mit Rajnis Georgicajiról mond 's tagadhatatlanúl szebb Kaz. két sorú fordítása Rajnisénál. De ha onnan eredt é Rajnisnak nem igazán Virgiliusossága mivel a' nyelv tisztaságának féltése miatt nem ujíta? Ujitóinknak se mindenike bájlaná úgy által nyelvünkbe Virgi-

lusnak azon parányi kedves kecseit, mellyek a' deákban képzeletünket édesen játszodoztatják 's érzésünkben lágy fájdalmakat fakasztanak.

Rajnisnak a' természet nem nyujta Virgiliusi pietással (szelídség) rokon költői lelket, melly vele, jámbor beszédének azon kis csillogó gyöngyeit is felszedesse a' miket nem éles szem könnyen figyelem nélkül hágy. Onnan származott nehezebbsége, külömben épen úgy a' nyelv körében tett szabad fortélyu elsimítással élhet vala mint Kaz., 's a' Virgiliusi érzés, latinismussal való eltöltés nélkül is, tulajdon báju fordulásainak párjait kerestette volna-ki a' magyar nyelvből.

E' példában is megbizonyíthatom, micsoda határlineát gondolok a' megperlett 's védett Neologiában jónak, szükségesnek. Kivallom ezzel, hogy a' periodusoknak nem egyedül iskolák formájiba való feszes öntését sürgetem sőt forrón ohajtom, hogy a' nyelvvel való bátrabb és szabadabb bánás utján Ékes-Szóllójink 's Költőjink ugy teremtsenek egy későbbi Quintilianusunk, Batteuxunk 's Hugh Blairünk által kimutatandó rhetorikai 's költői szép példákat nyelvünkbe, mint a' miképen ezek Iróji tettek. De ismétlem, hogy mind ez, nyelvünk tulajdon körében történjék, annak különösb tulajdonságaiba adja villámát a' lélek, saját díszében lepjen-meg a' kellem, 's ugarainkat a' mi egünk szerette gyümölcsök alá szeljük, úgy mívelve a' mint föld-

jeik kívánják számunkra termeni a' kikeletek virágát az egészséges tiszta szemet, 's ne forgassuk-fel eddig is túl habzott hévvel hasogatott földjeinket, ne szórjunk beléjek 's hantjaik alá, vigyázatlanúl mindenféle elegy magot, mert így virága porát hullatja gabonánk 's megdől, 's a' maga dús létében kivész. A' problemát feloldó *conditio sine qua non* úgy mint nem az, hogy nyelvünk csak úgy illhetik udvari csínos világban nevelt ember' szájába, úgy kap csudálást gerjesztő, irígylést támasztó bóségre 's akkép lesz proteuszi nyelv, ha mindenféle idegen sclypítésekkel el van hintve, hanem a' maga belsejének aranyját kitárt 's izléssel kényes válogatással irt tiszta magyar nyelvnek terjesztése megállapítása fogja ketté vágni a' bogot.

Az itt nyiló közép út kitüzését tehát! Valának köztünk már a' kik csendesen 's a' botlásokra kíméllő szem vetésével keresték, tudván, hogy úgy feslik a' tudomány világában is elé azokkal és után a' tökélletesedés mint az erkölcsiben, villanának fel éleskedők, echóztak csúfolkodók. Torlani valóban megkelle a' bábeleskedni kezdett Neologiát, *adeundae erant inimicitiae*, olly nemes értelemben véve ezt e' részről is mint Kaz. a' maga részéről veszi, 's épen úgy, *subeundae erant pro republica tempestates*, de a' kikelésnek csínos ízléssel, 's nyelvbeli mély ismerettel kell vala történni és a' tudós Irót olly nagyon díszesítő nevelt tónussal 's önnbecsüléssel. Mon-

dolat, Uj szellem azért nem állíthaták-meg az árt; aljas tréfáju izetlen összeszerkeztetéseiken a' czélba vettek méltán mosolyoghattak, 's a' közép útat tartani vágyók is, jót, rosszat eggyütt látván kicsúfolva, e Komediákat csak a' fel nem avatottak számára irttaknak ítélheték. A' Neologia Rostálgatása jobb úton, grammatikai vitatásokra ereszkedik, 's a' mint kell, példákat hoz elé, de a' vezér ideát miért nem emelé szabadabb lengésü lélek, de stylusát miért nem lehelte végig keresztül Grátzia? Nevem említését benne köszönőm, hanem midőn itt Kazinczy ellen, ki 20 esztendő olta barátom szóllok, a' dicséret, mellyet úgy is egyik ád másik elvesz, azt a' mi kebelemben' van 's eszemben le nem simítathatja bennem. Olly sok olvasással gazdagodott lélek, olly izlés, olly nyelvismeret szükség az itt történttek eligazitására mint a' Magyar Nyelvnek uj szavak, és uj szóllásmódok által tökélletesítése Irójáé 1816. Tudományos vagy mulattató-Irónk legyen csak ezen az úton több ollyan, a' kinek izlése visszataszítja a' Peleskei Notariusi nyelvet, a' kit értelme vezet nem heve 's kénye uj szó készítésében és elfogadásában, a' kinek képzelő ereje bájos ingerü képeket tud játszani kedvesen gördülő szavaiba, a' kinek érzése melegen őmleszti-fel az Olvasóét 's a' ki mind ezt gyökeres Magyar beszéddel viszi véghez az leszen a' hig, ide 's tova kapdosással vezetett Neologia' megsikamlásainak hatalmas Ellensú-

lya. 'S vagynak Irójink most is, a' kik perre kelés nélkül szedegetik munkájikba az elavult de uj életre méltó vagy egészen új alkotásu szavakat, élnek szokatlanabb fordulásokkal, 's nincs vész, nincs lang miattok, 's ha életet nem igér is nekik a' nyelv' minden díszletét csak annak nyírdeléseiben hírdető, Ultra-Neologus, azt a' Nemzet fogja reájok felvirrasztani.

Kazinczy örvend, hogy Kölcsey az ő példáját tartja legjobbnak a' nyelvvel való bánásban. De minél idősb leve Kölcsey is, annál inkább igyekszék nyelvét a' külföldi szóllásokkal való elhintéstől jobban megőrzeni 's mind az, hogy Gessner' első dalát máskép fordítá mint Kazinczy mind mostani stylusa, nem régi theoriáját vállja, ámbár ejteget még írásába efféle németes kifejezést: az epos és lyra mind ketten életet hagynak szemeink előtt lebegni, (*Élet és Literatúra I. Rész* 58. *lap.*) a' mit igazán magyarúl így kell mondani: mind az eposz mind a' lyra (mind ketten) életet lebegtetnek szemeink előtt, vagy ékesebbítve éposz és lyra életet lebegtetnek... És Szemere, ki Kazinczyt több ízben védelmezé, ki nekem midőn közlém vele, hogy a' prózában fordított Macbeth' anglicismusait Aranka és Gyarmati nem szereték, *tu contra audentior*, írá, nem azon volt é, hogy Zrínyije 's más irásai minél jobb ízlésű 's magyarabb Magyarsággal legyenek eléadva?

Az 5dik pont alatt mondottakból foly, hogy Illyés Püspök' 's más Régiek' írásaiban eléforduló szokatlanabb szó elhányásoknak ellene nem vagyok, mihelyt ékesítés születik általak, csak nyelvünkkel össze nem férő Xenologismusaik, vagy beszédünk helytelen szerkeztetése, az Igékkel való tisztább élés összetévesztése nem követésre méltók bennek előttem. Hogy amazokat ők olly feltételből 's használni törekedő indulatból kívánták volna nyelvünkbe hullatni mint Kaz. vitatja, stylussok, egész minémüségéből ki nem tetszik. Hol nálak a' Szépre Kerekdedségre 's a' Magyar nyelv felsőbb dísze megadására való igyekezet? Szerencsésb lelkes kifejezése némellyikének inkább csak természeti sok erejüségből származott, mert a' nyelvet nem belső természete viszi oda a' merre hajlik, a' mint Kölcsey gondolja, hanem az Iró individualitása lelkesíti 's ragadozza szabad nyilásain ékességeihez. Attól függ millyen ennek míveltsége 's gondolkodása a' nyelvről, a' szerint fogja igaz díszesítése helyett hamisan is néhol piperézni. Régibb Irójinktól én gyökeres igaz magyar fordulásu módjokat szeretem eltanulni, 's a' hol csak magyarabb kifejezést lelek nálak annál mellyel azt most szoktuk eléadni, örömestebb választom az övéket, 's gyönyörködve nézem némelly nagy embereink' magyar levelezéseinek megjelenését, mert hisztóriai hézag' felvilágosíthatása mellett tős gyökeres magyar fordulásokat is tanulha-

tunk tőlek. Azok ugymint a' mi nyelvbeli elsőbb szépségeink, nem a' Xenologismus, a' mihez csak egyedűl szükségből lehet szabad folyamodni. 'S ez a' szükség pótlás, legyen e remekűl felállítva előttem? Az é, a' mit minél inkább azon időbeli Íróhoz jövök mellyben a' Német nyelv hatni kezdett közttünk, nagyobb vigyázattal kell, mint Faludiban is megvisgálnom? Xenologismus magyarúl, vendégbeszéd mód — a' vendég beszéd hamar ollyan lehet, csak mint a' vendéghaj. — B. Szabó meríése: p. o. Első zengedezett Muzsám Szyrakusai hangon, (VIdik Eccloga.) ollyan könnyen nyelvünkbe olvadható mint Bárócziéi, de az ollyat is csak versben ohajtom látni.

A' mi régibb magyar Írójink' munkáji valóban, még csak ollyan darabosan foglalt drága kövek, mellyeket szemre-valóbbakká most kell tenni, mert az Írás példányait, jó izlésre 's nyelvvel való helyesebb bánásra nézve, e' sok volt viták zajok közül most kell még Venus-Anadyomene képe eléléptetni.

Keresztűl gyulva Nyelvűnk szebb tetők felé emelhetésétől Kazinczy, tisztelet 's hálát érdemlett ősz korában is, ifjui langgal ég azon pályának mellyen annyi idő olta fáradhatatlanúl munkás göröngyöktől való megtisztításaért, nemesen megvallja maga, hogy az általa úgy nevezett Merők közül *a' legjobbak is rettenetes vétkeket* követnek-el. Tisztelve fogadom

e' szép vallást, a' maga tárgyától elmelegült és a' Helyesebbet szívesen kereső jó indulatu ember vallása, de *nem elég*nek kell kímondanom, ámbár a' Korholást én is inkább baráti vetélkedésből mint az előttem is unalmas leczkézés nagy szemöldöküségével kívánnám tenni. Mert, ki fogja tehát azon Jobbat, mellyet a' Merők vagy neki eresztett lángzó elméjek teremtgetései által vagy megfontolatlan utánnazás miatt szülnek, a' sok hibáktól elválasztani? Avvagy csak örökké tartson e' botlás, 's minden Olvasó mindég csak szép vétkek birája legyen? Principiumot a' dolgozásnak, azt Vezetőjektől követői eleibe, mértékül 's a' korláton túl szökdellő kevesebb lesz, a' nyelv gondosan bővül, a' nyelv bővülve csinosodik. De az nincs bizonyos felállítva, annak van hijával Kaz. a' Neologia ügyében irt 's a' Tud. Gyűjteményben álló szép stylusu értekezése is, melly valamint más védelme, teljes tűzzel csínnal bájjal lelkességgel, a' mi elméjének fényleltetésére, de a' nyelv ügye tisztába hozatalának némellyben kárára van, mert ékessége annyira megragad egy-egy ifjút, hogy gondolkodás nélkűl egyenestt neki megyen utjának 's azon már eggyszer enthusiasmusa hevében megeredvén, rajta összébb szednie a' megeresztett kantárt vagy délczegség vagy makacsság nem engedi. Nagy és dicső, jelesebbre születetteket felragadni tudni, szép és magasb lelkűséggel rokonság, nagy ember

fényének áradozásába elömledni, de nem kevésbbé nagy és dicső a' megvallott hibát elnémítani inkább, mint védve terjeszteni, nem kevésbbé szép és felsőbb érzés az ömledésből kihülve a' Nagy Mester tanításaiból a' jót a' nem atlól elválasztani 's nem esküdve szavához férjfiasan csak a' szerencsésebb eltalálásokat követni 's azokhoz hasonlót alkotni. Tűz ég és indulat forr ugyan ott, tudjuk a' hol lélek van, 's a' Szépet és Magast teremtő illy hév lelküség túl meg túl csapdos azon a' hidegen követett úton, mellyen a szárazabb elme botlás nélkül mondja-el kétszerkettejét 's ottan tehát hiba, bukdosás hamarább történhetik, 's ezzel az Érdem-oldalt csak Kannibali természet törekedhetik bésetétíteni. Tisztelem én, illy érzést vallva, Kazinczyt elsikamlásaiban is, ha szabad élnem e' szòval felőle, hanem magának, tudjuk, nemes vallomása. Tisztelem, — felrázta az álmot sokban, számos ifjut gerjeszte írásra, csínosságot terjesztett kritikája, a' nyelvbe új inger játszására ada ösztönt 's ezen érdemet értem Kölcseyhez azt írttomban is hogy nyelvünk emelkedése a' Kazinczy által inkább folyamatba vett irás által fog történni, de vigyáztató principium nélkül példája kiveszi nyelvünket eréből. Hamar megrezzen ő a' franczia Akadémia lenyügözéseitől, szabad mezőn szabad fejletet adni akarttában, hanem, kerülve az abból származni kellett hibákat és annál

fogva teremtőbb lelkü embertől valóban egytől se dicsért köteleket, mingyárt féktelenségnek, melly ismét más hibát elfacsargást szül, ereszkedjünk é? A' franczia Akademia despotia a' féktelenség anarchia, az lelket öl, ez lelket zsibbaszt. A' mi felállítandó Akademiánknak, akármikor derüljön is ránk dicsősége, nyelvünk természetéhez illő principiumot kell elhatározni, szabadot de a' szabadságban okosan korlátozót.

Ezen angolyos kifejezést: *what is the clock?* így fordítani, hány a' harang? ugy van, nem tartom jónak. A' német mondhatja: Was ist die Glocke, wie viel ist die Glocke? mert az angolyal atyafiságos nyelvében, meg van az a' kifejezés, azt én a' Szax földön köz Némettől hallottam. Mi azzal 's mind annyi meg annyi ehhez hasonlóval mit nyernénk? Mit, ha annak nyomán ezen anglicismusokat is; *write me word; my hair stood an end; church is done*, szóról szóra így fordítanók; irj nekem szót; a' hajam egy végére állott; a' templom meg van csinálva. Nem jobb é inkább így magyarosan? irj nekem levelet, a' hajam szála felállott; a' templomnak vége. Régen elégetém Macbethnek azon fordítását, mellyet úgy is csak prózában, angolyossággal eltölték probáúl 's köszönöm Gyarmati barátomnak huzomos figyelmeztetéseit. Ujra fordítván, a' nyelvről való mélyebb gondolkodás után, jambusban, minden bonyolítottabb helyen azt kérdeztem magamtól: Vallyon mikép fejez-

hette volna-ki ezen angolyos mondásába tett megrázó képet érzést Shakespeare magyarúl, ha úgy irjon? Nyelvünkből kiszedni tehát az eredeti-Iró által az angolyba belé osztott, lehelt erőt és lelket hűségesen kifejező szóllásmódokat, nyelvünkben felkeresni párjait a' szavak angolyos szerkeztetése játékainak, így gondolkodám. 'S így gondolkodván minden más nyelvből való fordításról is, megvallom 's nem elpirulva, hogy Kaz. Sallustiusával úgy bánám a' mint maga említi. Egyenességgel irám-meg erről neki magának is, midőn velem ahhoz készült Előbeszédét közlé, vélekedésemet, de arról másutt.

E' szerínt felelek Kaz. nak a' deák nyelvből eléhozott példájára is. Róma kedves zengésü nyelvét olvasttunkban azért értjük-el mingyárt 's érezzük azt a' bájt, melly akkor hat reánk édesen, midőn a' substantivum adjectivuma még közbe-vetett szavak után kerekedik-elé festőleg, midőn a' particulák ékesítés végett felcserélődnek, midőn a' velős rövidség egy szót a' képzeletből gondoltat a' mondáshoz, midőn a' participiumnak a' periodus végén való kedves sulyadását előre örömmel várjuk és midőn több efféle apró összefüggesztő ízeit találjuk benne, mert ezen ingereivel bájaival eggyütt tanuljuk 's ezek gondos egybe-forrasztása nélkül mint nem igaz rómaitól elkell fordulnunk. El, 's midőn melegek vagyunk még a' romai nyelv szépségeitől midőn hangzani tetszik még

fülünkben kedves gördülése és ekkor mingyárt ollyan Magyar Írót veszünk elé, a' ki nyelvünknek nem füzé össze szerencsésen csínjait, ettől is el! Hanem ha bájt adnak é a' mi nyelvünkbe is, épen ezen római tulajdonok; 's a' szerkeztetésnek épen azon a' helyén adnák é nekünk, a' mellyen ott csillogdogálnak? Nem érezhetem. Az a' felettébb való kapdosás majd görög 's római, majd franczia és német arcz' kecsei után, 's a' mi nyelvünkére játszás' vágya könnyen össze meg össze-szeplősítheti a' miénkét. Nem lelem a' franczia nyelvben, nagy díszü Matronai Anyjának méltóságát, bájos vonásait, de lelek egy könnyen lebegő lépésü, játékos szemmel hódító, kedves kicsinységeivel mulattató leányt, 's ezt a' bohó kis coquettet a' maga nemében nem kevesebbé tisztelem, mert a' merre a' világot terjedni 's a' természetet alkotni látom, mindenütt külön bájaiban karakterében tapasztalom megjelenni 's olly szemet viszek magammal, mellyel elváló tu'ajdonainak kecseit nézhessem, 's nem tükröt mellyel minden vidék kellemét, Nemzet sajátságát közép pontjába huzni feszengjek, 's egyiknek minden ékességét a' másikára nem rakom, mert az össze nem illhetőség sért. Igy vágyom látni nyelvem kecseinek is épen oda való állítását, a' hol neki azok igaz díszt szerzenek. Ha az én nyelvem azért, így vélekedem, ígével mondja a' mit más, magán-érthetővel, minek erőltessem, minek kényszerítsek oda

rómaisan ellipsist, a' hol az enyímben az homályt szűl, minek tegyem az ígét épen azon Módba Időbe, a' mellyből kirí. De, ha ott ragadom-meg, különösebbségeit a' hol elválva minden mástól, sajátságát találom-fel 's így eredeti arczát mutatom, olly ékesítéseit, lelkességeit 's velősségét szedem-elé, mellyet megint se deák se akármi másféle nyelv vissza nem zeng.

Izlés, bizonyos mással nem közölhető 's velünk születni kellető kényes érzés igazgassa mind ezt, igaz, a' mint Adelung mondja. De, mennyire vagyok a' grammatikai korlátolásra nézve Adelung-Versegghyek pártján, az értelmes megitélő látja. Felekezet lelke szerínt beszélleni, mindenkor megrezzent kebelem, hanem a' mennyiben Verseghynek igazát látom, követnem kötelességemnek tartom. Ovidius Általváltozásait tőle sokhelyen nagy örömmel olvasom, 's grammatikai szabásaitól az Ejtegetésekre nézve távol vagyok, az Igékkel való bánást, pedig ellenére, Révai utmutatása szerínt javallom. Ekkép gyürüződik íme a' vélekedésekkel egyben találkozásunk, másban eltérésünk, így van Verseghyvel Kazinczy is, midőn a' Meghatározott Forma Aligmultját Verseghyesen írja, a' min mindenkor csudálkoztam, 's midőn örömem vala 1817ben Erdélyben vele együtt utaznom, 's a' látók, tennők, irnók külömböztetést hallók, arra emlékeztettem.

„Ha csak egy röviden ejtett hosszú 's egy hosszan ejtett rövid vocalis is szaggatja

füleinket, hogy ne öklendezze, midőn valaki magyar nyelven beszéll de nem magyarúl? ezt vallya Kaz. 's nem ezt sürgetem é én is? Döbrenteinek, így szóll feljebb Kazinczy, „a' törvényszeres, a' világos, a' tiszta, a' könnyü az a' mi jó.“ De, mi tehát a' jó, ha ez nem az? kivált ha lélek van az ollyan tulajdonu mondásban. Hibáztatja maga is Kaz., ha ez: das Wasser fehlt, így lenne fordítva: hibázik a' Víz 's hibáztat több effélét, de nem épen e' félék ellen buzgok é én is?

Miért szóllék a' Franczíákról, őket ajánlva, a' Tud. Gyűjteményben, Kaz. itt maga eléadja. Nekünk, a' stylistikában mind eddig, közönségesebben véve, nehézkésen fordulóknak valóban hasznosabb lenne a' franczia Írók gyakoribb olvasása, mint a' Németeké. Ők egyedúl eleven, könnyü, világos Elbeszéllők 's csínnal kedvességgel forgattatói a' gondolat szókelléseinek, a' melly tulajdonságoknak nyelvünkbe játszására ha azt akarjuk, hogy szép Literaturai Míveink, a' parlagiak köréből, neveltebb világ személyeí szobájiba is bévitettessenek, nagy szükségünk van. De nem ajánlám amaz elsőségekkel együtt a' kopárságot. Mihelyt lelki-mélység lesz az Íróban, a' franczia Írás virtusait úgy fogja össze kötni Erővel, Magassággal mint a' franczia J. J. Rousseau is tenni tudá. Párosítva tudom vallom e' kettőt Kazinczy-

nak Erdélyi Leveleiben *) is. Azokban nincsen *abondance stérile.* 'S így ohajtom, még egyszer az új Athenei Nép nyelve édes lekötelező fordulásainak lelkét színét, bővebb szabadabb alkothatásu nyelvünkbe is, külföldiség pazarlott elegyítése 's féktelen ujítgatás szesze nélkül, áltömlesztetni; 's így, kívánnám ismételve a' mondottakat, hogy a' Közép útat tartsák Írójink nyelvünkre nézve az Ujításokban, 's javát színét, izlését a' régi 's ujabb nyelvek míveinek magyar nemzeti érzés tulajdonával olvasszák össze 's ekkép tisztelve nyelvünk szokásbeli járását, kiszelve ebből az elmaradandót, követve vigyázólag grammatikai törvényeit 's honnyi lélekkel vagy a' külföldi Derekakének által vételével elevenítsék, de a' dicsőséget ne azok nyelve grammatikai, rhetori 's poeticai úgy nevezett figurájik szoros áltáltételében, különös kifejezéseik rabos ráfacsa-

*) Kazinczynak stylusa általjában eleven; de talán virágosabb mint illik, 's csapongása ott is játékos, a' hol az ollyat bizonyosan nem keresé. (Lássd a' mit a' Nyelvről írt. Minerva; 1825. Januar.). — Csaknem mindenik során érezhetni, melly szerelemmel dolgozott mívén, előadását melly nemes tartózkodással tiltogatja az ömledezéstől, az Élet' nyelvétől melly nagy gonddal távozgat; 's csudálást érdemlő tollának épen ez a gond adja díszét. Erdélyi Leveleit megpillantván, felobbanék örömemben: midőn azokon végig mentem, elnémított a' mély tisztelet' érzése. Szentmiklóssy.

rásban, hanem a' magunkéban lévőknek kifejtésében keressék, 's gyakrabban úgy mint ha más nyelvet nem is tudnának, a' hogy' a' Görög vala kénytelen bánni példa vezér nélkül a' magaéval, — mert az ő költsönözése mérész hypothesis, ha vett volna ugymint betüken kivül szóllásmódokat is által, szó maradott volna fel e' felől, — 's midőn nyelvünknek, melly különben is elég szabad elrakást enged, a' millyen Gyöngyösinek méltán dicsért négy sora is, 's a' millyent önként ajánl, illy tulajdon körében ejtett új fordulások, nem dicsért vétkü, hanem a' külföldiből beléje szerencsésen olvasztott ékességek, izléssel emelődnek, akkor hullatva parlagiságát, mosolygva gégés Mestraméknak hosszú kabátban predikált leczkézéseit, de el is kerülve, dolmányos-létére, a' strimflibe öltözött selypítést, jól zengő, tiszta, hajlékony, képpel-teljes lélek és érzés, képzelés minden apróbb vonásait híven festő nyelvvé kerekedik 's rajta, benne, fordulásában, velejében a' Nemzet lelke szíve indulatja, teremt forr és délczegeskedik.

Ez az én vélekedésem. Fel feltekínték, írása alatt, iró asztalommal a' falon szembe függő képedre Kazinczy! 's közibe mosolygott e' zajnak az az idő, mellyben Te engem' még gyermek-ifjat leveleid által vezettél 's köszönetem melegedett Iránt ad; de a' férjfinak épen a' barátság parancsola egyenességet; keresztűl futák lelkemet azon Erdélyi édes emlékezetek, mel-

lyek eleibe Te vezetél, 's hálá fakadozott bennem, de a' köz-ügy minden privát-köteleknél nagyobb, 's ha leveleimet Kölcseyéivel együtt kivánván kiadni e' két derék-társ angoly kertjében, Te azokra jegyzéseidet, megtevéd, irásbeli nem szeretetbeli különözésem okait, nekem is kikelle, itt röviden fejtenem. *Döbrentei Gábor.*

Élet és Literatúra. Első....

VI. (F. M. O. MINERVA. 1826. III. N. lap. 877.)

Mond, és barna szemöldjeivel hunyoríta Kroníon,
'S ambroziás haja fellebbent volt a' fejedelmnek
Homloka' szent bérczén, 's megrendíté vala olümpot.

Phidiász azon parancsolattal tiszteltetéket-meg, hogy készítené Zeüsznek egy szobrát, melly a' játékairól híres Olympiában fogna oltárra állítatni. Midőn képzeletét gyúlasztgatá, hogy míve a' várakozásnak megfelelhessen, egy Rhapszódoszt halla-meg véletlenül, ki Homérnak e' verseit éneklé.

Megvan a' mit keresék! kiálta Phidiász; 's ki nem érzi, hogy a' hasonlíthatatlan három hexameter, hozzá véve, a' mit az Istenek' és emberek' atyja a' könyörgő Thétisznek feljebb monda, alkalmas vala a' Művész' lelkébe a' nagyságnak azt az ídeáját lobbantani, mellyet munkája kívánt. — A' Vályi-Nagy ellen tett igazságtalan vád kénszerít elmondanom, a' mit külömben elhallgaték vala, hogy e' sorokat én fordítám, még minekelőtte Kölcsey Iliászához fogott:

Mondá, 's barna szemöldjeivel hunyoríta Kroníon
'S ambroziás haja felebbent a' Rettenetesnek
Homloka' szent bérczén, 's megrendűlt a' nagy Olümpósz.

— Rettenetes az-az rettegve-tisztelt. — Kölcsey is, Vályi-Nagy is áltvevék soraimat. Imhol a' Vályi-Nagyé: Mond vala, 's barna szemöldökivel rá-inte Kroníon, 'S ambroziás haja rázódott az Olümpi Királynak Isteni főjéről, 's rengette az a' nagy Olümposzt. Kazinczy.

VII. (F. M. O. MINERVA. 1826. III. N. I. 880.) Kölcsey, az Élet és Literatúra' Kötetében (Pest, 1826.) lap 256—276. keserű dévajkodással panaszolja, hogy meg van lopva Vályi-Nagy által, 's olly tetemesnek nézi a' szenvedett kárt, hogy a' mint ennek Iliászát megpillantá, kisértetbe jöve, kitépni a' két első ívet, és azt, mint sajátját, felzsebelni. Fél, hogy plagiariusa' plagiáriusának tekintethetnék, 's kéri Szemerét, hogy a' kilopott helyeket gyűjtse egybe, 's adja ki.

Mi könnyű vala most neki tenni-le azt az Élet és Literatúra' Kötetében, a' mi a' Vályi-Nagy' kezébe általam jutott; mert az életében mint írásaiban nemes-ízlésű Szemere nem engede a' nem szép kívánságnak. Ugy a' kiknek az affélékre gondjok van, látták volna, hogy Vályi-Nagy a' Kőlcsey' dolgozását — megnem lopta; 's Kölcseynek legalább szerénységét fogtuk volna tisztelni. Az helyett jobbnak látá eggy tiszteletes ember' hamvait bolygatni, 's az én őtet megszelídíteni törekedő leveleimet, nékem minden hírem nélkül közre ereszteni; a' mit hogy a' becsűlet' érzése tilt, legalább Cicerónak Philippicájiból megtanúlhatta volna. Szerencsére nékem ez a' bántás magával hozza az elégtételt, mert az helyett, hogy leveleimért pirúlnom kellene, úgy hiszem, hogy velek kevélykedhetem.

Igy magam eresztem-ki itt a' Kölcsey' fordítását, egészen a' szerint, a' hogy az Vályi-Nagynál volt, és minthogy abból Kölcsey nagyot csinál, azon jelentéssel, hogy ennél többet az ő Iliászából sem Vályi-Nagy nem láta, sem én.

Ha szemeim meg nem csaltak, Vályi-Nagy az ő versei kőzzűl eggynél többet által nem vett (458. Így szóllt esdekvén; rá hallgata Phoibosz-Apollon.); 's ez olly tolvajság, mellyért szót veszteni kár volt.

De ha Vályi-Nagy akár ezért, akár némelly kitételekért, akár a' fordítás' neméért 's talán némelly technikai fogásokért, plagiáriusnak ne-

veztethetnék: minek fogja magát Kölcsey nevezni, midőn az 529—531 sorokra emlékeztetem, mellyeket tőlem veve-által? vagy midőn arra, hogy az egymás mellé jutott vagy egymás mellet álló vocalisokat a' kiszöktetés vagy összeolvasztás által az én példám után csinálgatja eggyé? és hogy abban is általam van megelőzve, hogy a' nagy characterű, idegen, 's annál inkább a' régi Írókat nem francziásan a' mi korunk' színében kell általhozni? A' ki engem' igy lop-meg, én azt nem vádjaimmal fogom terhelni, hanem örömmel fogadom javalását.

Igen is, hogy nyomtatásban megjelent fordítást írni-ki nem annyi mint ollyat, melly kezeken még nem forog. De vétek volt e az, hogy a' Kölcsey' fordítása közöltetett Vályi-Naggyal? vétek volt e, hogy ő azt szem előtt tartotta? hogy a' Vályi-Nagyé hamarább elkészült, hamarább megjelent? 's a' Kiadó nem gyújta e annyi tömjént Kölcseynek, hogy ennek ugyan nem marada oka még többet kívánni?

Külömben kérdés Kölcsey előtt sem lesz, ha Vályi-Nagy érte e görögül; azt pedig, hogy idegen segédre nem szorult, mutatja az egész Költemény' lefordítása, mellynek csak Első Könyvét ismerte Kölcseytől. 'S bár még egy tizedig élhetett volna, hogy dolgozásainak adhatta volna meg azt a' simítást, mellyre, sőt csak a' hézagok' kipotlásaira is, rá nem ért. Nem akarunk semmit levonni a' Kölcsey' érdemeiből, de nem is hisszük, hogy szavunkat bántásnak végye, midőn kimondjuk, hogy ha Vályi-Nagy veve holmit Kölcseytől, ez is vehet holmi mást Vályi-Nagytól. Legalább ohajtjuk, hogy a' Szerecsenek (a' Szerecsen ebből leve S a r a c e n u s; azt pedig Homér nem ismerte.), Angyalok, Heroldok fordításából kimaradjanak. —

Ungvár-Németi nyilat pattanta Vályi-Nagyra, mivel ez őtet megbántá — ha külömben bántás az, ha valaki e l l e n z é s n é l k ü l nem javalhat valamit. Vályi-Nagy igen érzékenyen vette a'

karczolást, 's úgy vette volna, ha az mást ért volna is. De Ungvár-Németi most kiadá Herminének írt Ódáját, 's a' nemes-lelkű ember felejté a' bántást, örvendezve jövendölgeté, mi lesz eggy tized múlva ez az öregeket maga mögött hagyott ifju. — A' történet semmi öszefüggésben nincs a' Kölcsey' perével; de elégtéttel tartoztam az Olvasónak az általam okozott unalomért, 's ohajtom, hogy az emlékeztessen mindnyájunkat, midőn hiúságunk oda akar elkapni, a' mi igazságtalan és nem szép. — Kazinczy Ferencz.

VIII. (TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY. 1826. X. K. l. 115) Legelső felléptem a' Publicum előtt azon Védelem-irás vala, mellyet az Arcadiai Pőr alatt Kazinczy mellett, a' Hazai Tudósítások' Levelei között adtam világra. Észrevételeim mind Kazinczytól mind a' Debreczeniektől megelégedéssel 's néminemű helybenhagyással fogadtattak; 's a' Védelmeztetettnek barátságát nyerék meg. Ezen szövetség inditott később arra, hogy Somogyi Gedeont az Ellenmondolat által Kölcseymmel eggyütt megtámadjam. Philológiai volt a' versenygés; 's Grammaticai rendszabásnál fogva kelle válaszolnom: Quo te quisque casu rogat, responsio detur; 's fustély volt kezemben a' dévajkodás alatt, a' példabeszéd intéseként. A' pörlő felekezetek közűl egyik sem volt kielégítve; mindenik bélyegezve érzé magát: és még is, kebelembe nyúlva, menthetőnek érczém tettemet; mert a' Köz-Ügyért heveskedtem, mert a' barátság' kötelességének érzései ragadtak el. Ez után következett az, hogy Gróf Dezsőffy, Kazinczynak Pápayról írt 's az Erdélyi Muzeumban megjelent Recensióját az én munkám helyett vévén, a' Tudományos Gyűjteményben ellenem kiköltt; immoralitas' vádjával terhelt; 's a' vád azonban Kazinczyt illette. Mit tehettem volna akkor, mint Revisor; 's mit tettem még is: Publicumom az 1818-diki eggyik Kötetből nyilvánságosan láthat-

ja.... Mind ezekre szükség vala visszatekintenem, hogy abban a' mit előadandó vagyok, magamhoz hasonlatos maradhassak, 's megérdemelhessem a' mit emlékezetem mellé Kazinczy, Virág, Vitkovics és Kölcsey több ízben tettenek: a' jót. Olly helyhezetben érzem magamat, mint M. Picolomini Schillernél a' Fejedelem és Atya között; 's akár egyik akár másik barátom győzzön a' jelenvaló felfedezés által, a' veszteség és fájdalom minden esetben engemet csapand. De, meg kell ítéltetnünk; — szóllanom kötelesség.

Kölcsey meglopatva találá magát Iliásában Vályi-Nagytól. Irt nekem, hogy a' történetet a' Publicummal a' Tudományos Gyűjteményben tudassam. Én a' levelet megküldém Kazinczynak. Ő felelt; 's a' plagiumot igazolva; de a' közlést Hébére útasítá. Ez Kölcseynek nem vala alkalmas. Kazinczy végre szabadságot engede, hogy a' panaszlónak telyes mértékü elégtételt nyújthassak; 's ezen engedelemnél fogva történt az, hogy, minekutána Kölcsey közt és köztem egy Folyóírás' kiadása meghatároztatott, a' Plágium' tárgyában írt Leveleket az Élet' és Literatúra' számára fenn tartottam; hol azok a' 265—275 lapokon megjelentek.

Kazinczy kiadá Kölcseynek első-dolgozásu Fordítását; 's ezen tett alkalmat nyujt a' Publicumnak a' következő Lajstrom' hiteles voltáról ítéletet hozhatni.

K. *)	V-N.
21. Zevsznek félve fiját, a' messze lövellő Apollont.	21. Zevsznek félve fiját, a' messzelövő Apollont.

*) Kölcseynek sorait a' Minervában tett hibás számlálás szerént adom itt. Kazinczy a' 435dik sor után hat kimaradt sort említ; azonban ott hézag nincsen.

43. Igy szóllt esdekvén, rá hallgata Poibosz Apollon.	43. Így szóllt esdekvén, rá hallgata Phoibosz Apollon.
175. fognak tisztelni, kivált a' gondviselő Zevsz.	175. fognak tisztelni, kivált a' gondviselő Zevsz.
182. Khrűzeist tőlem mivel elveszi Phoibos Apollon.	182. Chrűzéiszt tőlem mivel elveszi Phoibosz Apollon.
290. Hogy ha vitézlővé tették örök istenek őtet.	290. Hogy ha vitézlővé tették örök istenek őtet.
300. Véled sem mással, mert vészitek a' mit adátok.	300. Sem veled és mással, mert vészitek a' mit adátok.
335. A' ki bocsát titeket Brizéis lyánynak okáért.	335. (336) A' kí bocsát titeket Brizéisz lyánynak okáért.
345. 'S sátorból kihozá Brizeist, a' kellemes-arczut, 'S vinniek adá.	345. (346.) Sátorból kihozá Brizeiszt a' kellemes arczút, 'S vinni adá.
463. Igy szóllt esdekvén, rá hallgata Phoibos Apollon.	463. (457.) Igy szóllt esdekvén, rá hallgata Phoibosz-Apollon.
510. Szóval vagy művel, nekem a' kérésemet add meg.	510. (504.) Szóval akár tettel nekem a' kérésemet add meg.
528. Ám de te most ismét térj vissza, hogy észre ne végyen Héra.	528. (522.) Úgy de te most ismét menj vissza, hogy észre ne végyen Héra.

Ha ezen kimutatott sorok Kölcseynek Reclamatióját ellenmondhatatlanúl igazolják: valóban, nem kevesbbé erősíttetik panasza azon egyformaság által, mellyet minden figyelmes Olvasó észre vehet; 's melly szerént az egész Első Éneken keresztűl a' Kölcsey' merész sajátságai, hexametereinek fordúlatai, epithetonai, constructióji kisebb 's nagyobb változással Vályi-Nagynál visszazengenek. Íme némelly szembetűnőbb példák

K.	V - N.
19. feldulhatni Priam' várát, 's haza boldogul érni.	19. Széltronthatni Priam' várát 's haza mennetek épen.
24. téged, öreg, többé ne találjalak öblös hajóknál. 25. Vagy mostan maradót, vágy később visszajövendőt.	24. (25. 26.) téged, öreg, ne találjalak én a' görbe hajóknál Vagy mint itt maradót, vagy majd ide visszajövendőt.
30. Ősein házoknál Argosban, messze honától.	30. 'S míg nem házunkban, Argószban messze honától.
36. Apollon fejedelmhez, kit szült széphaju Léto.	36. Isten Apollonnak, kit szült a' széphaju Léto.
37. 38. 39. Hallj - meg ezüst - íves, te ki Khrűzát védeni szoktad, 'S Killát, a' jeleset, 's Tenedosban hatalmmal igazgatsz, Sminthevs!	37. 38. 39. Hallj - meg ezüst - ívű, ki körüljársz védeni Chrűzét, 'S isteni szép Killát, 's Tenedoszba' erőddel igazgatsz, Smínthevsz.
49. Rettenetes zengés hangzott az ezüstös idegből.	49. Rettenetes zúgás eredett az ezüstös idegből.
50. Öszvérekre rohant legelőszer 's vizsga kutyákra.	50. Öszvérekre rohant legelébb 's gyors fajta kutyákra.
52. 's szüntelen holtaknak sűrű máglyáji lobogtak.	52. 'S szüntelen az holtak' sűrű farakásaik égtek.
62. 63. vagy papot avagy Álomfejtőt is, mert Zevsztől jőnek az álmok.	62. 63 papot avvagy Eggy Álomfejtőt, mert Zevsztől vagynak az álmok.
64. Hogy megmondja, miért buzdult fel Phoibos Apollon.	64. Hogy megmondja, miért forr annyira Phoibosz - Apollon.
74. O Akhilevsz, akarod, Zevsz' kedvese,	74. 75. O Achilevsz, te hagyod, Zevsz' ked.

K.	V - N.
hogy bosszúját 75. Fejtsem Apollonnak.	vese, hogy megfejtsem Phoibosz' bosszúját.
83. Ő maga mellyében, de te szóllj, megtartani fogsz e.	83. A' maga mellyében, de te szó lj, megtartasz e engem.
88. 89. 90. Senki is én élvém — Rád hogy erős kezeket nem tészen az öblös hajóknál A' Danaok közzül.	88. 89. 90. Senki is én élvén — Rád terhes kezeit nem vetheti görbe hajóknál A' Danaok közzűl.

— Vers 101 — 104. Az egész fordúlat, 's a' hexameterek' egymásba - fonódása, Kölcseyé. —

K.	V - N.
128. Három 's négyszeresen fizetünk, Zevsz ha egykor adandja.	128. 129. Három 's négyszeresen fizetünk, ha talán Zeüsz egykor Adja.
141. Mostan barna hajót a' mély tengerre levonjunk.	141. Most nosza barna hajót a' nagy tengerre lehúzzunk.
145. Ájás vagy pedig Idomenevs vagy az isteni Odyssevs'.	145. (146.), Ajász vagy pedig Idomenévsz, vagy a' hires Odysszevsz.
148. Rá komoron nézvéje, így szóll gyorslábu Akhillevsz.	148. Rá komoran nézvén, felel a' gyors lábas Achillevsz.
169. 170. 171. Most Phthiába megyek mert sokkal jobb lesz hazámba Görbe hajóimmal megtérnem, vélem hogy itten Tiszteletlen lévém . . .	169. 170. 171. Most Fthiébe megyek, mert sokkal jobb nekem innét Görbe hajóimmal haza térni, de ugy hiszem, itten Becstelenűl lévén . . .
178. Hogy ha vitéz vagy is, azt istenség adta tenéked.	178. Hogy ha nagyon vagy erős, azt istened adta tenéked

192. 193. Vagy pedig elcsendítse dühét 's fékezze haragját. Addig, míg ezeket forgatja szüvében, eszében.	192. 193. Vagy szűntesse dühét és megzabolázza haragját. A' mikor ő ezeket hányá szívébe' 's eszében.
199. 200. Megrettent Akhilevsz, 's megfordúlt, 's hirtelen ismert Pallas Athénára.	199. 200. Megrettent Achilevsz, megfordúlt, 's ismeri mingyárt Pallasz Athénáját.
206. Néki viszont szóllott istenné kékszemü Pallas.	206. Néki viszont szóllott a' kékszemü isteni Pallasz.
225. — 228. — bírvád kutya szemmel 's szarvasi szívvel, Sem valaha a' néppel felfegyverkezned az harczra, Sem Görögöknek Jobbjaival soha lesre kimenned Nem mertél.	225 — 228. Te ki bírsz ebszemmel 's szarvasi szívvel, Sem soha népünkkel felfegyverkezni csatára, Sem Danaok nemesebbjeivel még lesre kimenni Nem mertél.
243. Hullanak haldokván; te pedig benn szíved' epeszted.	243. Haldokván elesik, te pedig benn lelked' epeszted.

— Vers 233 — 244. Vályi-Nagy nyomról nyomra kiséri Kölcseynek hexametereit; 's ez legszembetünőbb a' sorok' általvitelében. V. 236. Nem zöldűl ki, mivel... Szó szerént K. ből; 237. A' levelet 's héjját, K.-nél: Héjját és leveleit. A' 239dik és 241dik vers' általvitelei, mint Kölcseynél. — —

K.	V-N.
245. Mond Pélíd, 's ekkor pálczáját földre hajítá.	245. Mond vala Pelídesz, 's pálczáját földre hajítá.
249. A' kinek ajkairol édesbb hang foly vala méznél.	249. 'S ő neki nyelvéről édesbb hangzat folya méznél.

251. Holtanak el, kik elébb véle együtt nőttenek, éltek.	251. Elfogya, kik régen együtt vele nőttenek, éltek.
278. 279. — — vetekedni Királynak Ellene, mert soha még illy tisztet nem nyere sorstól.	278. 279. (277. 278) — — vetekedni Királynak Ellene, mert soha még illy tisztnek részese nem lett.
287. 288. Ámde ezen ember akar mindennek lenni felette, 'S mindeneken úr lenni.	287. 288. Ugy de ez ember akar minden közt lenni legelső, Mindeneken fő lenni.
298. 'S mást mondok neked ím, de te jól elmédbe szorítsad.	298 (297.) Mást mondok neked én, te pedig jól rejtsd el eszedbe.
301. Ámde egyebem mim még vagyon a' gyors barna hajónál.	301. (300.) Mást egyebet valamim vagyon a' gyors barna hajónál.
309. 310. Atrídes meg' gyors gályát tengerre lehúza, 'S húsz evezőt választa belé.	309. 310. (308. 309) Atríd egybe sebes gályát tengerre lehúzott; Húsz evezőst választa belé.

— — — — — Vers 323. 324. 326. ismét nyomban kiséri Kölcseyt. — — — — — —

K.	V - N.
329. Myrmidonok' sátorjaikhoz 's gályájikig értek.	329. (328.) Myrmidonok' hadi sátorihoz 's gályájihoz értek.
330. 331. Őt pedig a' sátor mellett a' barna hajónál Ülve lelék.	330. 331. (329. 330.) Őt pedig a' sátorba lelék a' barna hajónál Ülni.
340. 341. Rám szükség leszen a' szörnyű veszedelmet elűzni Másokról.	340. 341. (341. 342.) Lenni reám szükség a' rút veszedelmet elűzni Másokról.
349. Sírván társaitól tüstént külön űle ki-	349. 350. Sírva barátjai tól tüstént külön ült

válva. 350 Ősz tenger' partján.	vala, 's elvált Ősz tenger' partján.
369. 'S Atrídnak kivevék Khrüzeist, a' kellemes-arczút.	369. 'S elveszik Atrídnak Chrüzeiszt, a' kellemes-arczút.
393. Ámde te, hogy ha tehetd, kelj védelmére fiadnak.	393. Úgyde te, hogy ha tehetd, kelj még kisegítni fiadnak.
402. Szóllítván tüstént a' Százkezüt a' magos égre, 403. Kit nevez égi sereg Briarevsnek 's minden halandók 404. Ájgájonnak.	402. 403. 404. Gyorsan felhíván a' Százkarut a' nagy Olympra, Kit nevez istenség Briarevsznek, 's mindenik ember Ajgájonnak.
413. 414. Néki felelt azután, Thétis sok könnyeket öntvén; Jaj, fiam, o mert mért nevelélek búra kiszülvén.	413. 414. Erre felelt azután Thétisz sok könnyeket öntvén; Jaj, fiam, ah, minek ís nevelélek rosszra kiszülvén.
424. — — 's az istenek egybe követték.	424. — — 's az istenek egybe követték.
— — — — — Vers 433. Kölcseynek hexametereit.	440. nyomon kiséri — — — — — —
K.	V - N.
461. Mostan is ismétlen nekem e' Kérésemet add meg.	461. (455.) Most is azonképen nekem e' kérésemet add meg.
470. És hogy elégtenek a' czombok, 's a' béleket ízlék.	470. (464.) Igy hogy elégették a'czombokat, 's a' belet izlék.
491. Barna hajójokat ők ugyan a' szárazra vonájak, 492. Fennt az homokra.	491. 492. (485. 486.) Barna hajójok' ezek mingyárt szárazra kihúzák, Fennt a' homokra.
503. És fölszálla korán a' terjedt égre 's Olympra.	503. (497.) És felméne korán ő a' magas égre 's Olympra.

515. 516. Adj Trójának erőt mind addig míg nem Akhívok Tisztelik én fiamat.	515. 516. (509. 510), A' Trószoknak erőt adj addig míg nem Achívok Tisztelik én fiamat.
533. Félbe sem is maradó, ha mire én fogok inteni főmmel.	533. (527.) Félbe szakadhatlan, valamit fogok inteni főmmel.
540. Székeikből atyjoknak elébe, és senki sem mert.	540. (534.) Székekből atyjoknak elébe, de senki se merte.
546. Véled melly isten, te csalárd, közlötte tanácsit.	546. (540.) Melly isten, te ravasz, veled itt közlötte tanácsit.
553. Es hamit illendő lesz tudnod, senki bizonnyal.	553. (547.) Hogy ha mit illendő meghallani, senki valóban.
609. Es mosolyogva fogá a' kelyhet magzatja' kezéből.	609 (596) 'S a' kelyhet mosolyogva vevé magzatja' kezéből.

Vétek van e abban, hogy a' Kölcsey' birtokán elkövetett Foglalás nyilvánságossá tétetett? A' vox populi azt mondja, hogy igen is. Rössler a' maga Újságleveleiben gáncsolva szóllott felőle; 's e' gáncsolásban más több levelezőink is egyet értének. A' jelen Tárgy — tanúul szóllítom fel Pesti Literátoraink! — már több évek olta tudva volt; 's Döbrentei az Anekdoták között is érdeklette azt. Nem természetes e, hogy a' mit mások is tudtak és említettek, maga a' legközelebb álló Fél is jónak lássa említeni? — — Az Elét' és Literatura' szerkeztetése, részenként és egészben, csaknem egyedül enyím és tulajdon magamé; tőlem függött tehát, a' Leveleket felvenni vagy félre tenni. Ide járul, hogy Vályi-Nagy énnékem Tanítóm volt; 's hálám' érzései elpalástolást parancsolhattak volna. Ezek szerént én vagyok a' vétkes; 's illő, hogy én bűnhödjem, 's ne Kölcsey. 'S valóban eléggé meg vagyok bűntetve, mert

Kazinczytól olly kímélést tapasztalok erántam, mellyet, legalább a' jelen esetben 's Társam mellett, elfogadnom lehetetlen. Pest. Oct. 24. 1826. Szemere Pál.

IX. (TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY. X. K. I. 122) Az én Szemerém, a' maga megbecsűlhetetlen barátsága szerént, egy laistromot közölt Vályi Nagy' Iliásának első énekéből, 's abból a' mit Kazinczy tőlem kiadott; 's minekutána ezen laistrom megczáfolhatatlanúl bebizonyítja, hogy a' Kczy által is úgy nevezett tolvajság nem egyetlen egy sorból, hanem nagy számú sorokból, és az egésznek szelleméből áll: úgy vélem, nincs reá szükség, hogy Kazinczynak kikelése ellen magamat hosszasan védelmezzem. Kazinczy a' közlés, 's az én Szemerém a' laistromozás által olly karba tették a' Publicumot, hogy az ítélet a' Vályi Nagy' Kiadója köztt és közttem többé kétséges nem lehet. Illy helyhezetben, a' dologról értesített közönség előtt, a' mind kettőnktől tisztelve szeretett, és méltó tartozással szeretett Szemerének karjain fordúlok Kazinczyhoz, az én Rokonomhoz, ifjúságom' barátjához, a' jelenkor' és maradék' vélekedését becsűlő 's becsűlni tartozó Iróhoz: ha most is azt véli-e, hogy rajtam sem Vályi Nagy, sem a' Vályi Nagy' Kiadója semmi íróí megbántást el nem követett, 's az én reclamatióm valóban igazságtalan? Hízelkedem magamnak azon reménységgel, hogy ezen kérdés hideg tagadást maga után nem vonand. Mert midőn Kczy, kétségkívűl feledékenységből, tagadja, hogy V.Nagy egy soromnál többet felvett volna, ugyan akkor megismeri, hogy fordításomat Vályi Nagy nem csak látta, de szemelőttis tartottta. Kell-e magyarázni, hogy e' szemelőttartás egészen töretlen pályán mit jelent?

Kazinczy tőlem párom sort reclamál; 's minden habozás nélkűl vallom meg, hogy igaza

van. Az ő valóban gyönyörű három sorát, az eredetihez mért szorosság miatt kevéssé megváltoztatva, bátran beírtam kéziratomba, azon kéziratba, melly általam ki nem adatott, melly Kazinczyval barátságosan közöltetett, 's melly, úgy hiszem nem e' reclamalt sorokon fundált szabadsággal, V. Nagynál kisebb nagyobb változással egészen felhasználtatott. Most midőn Ő engemet azon három sorra emlékeztet, emlékeztetem én is őt azon baráti helyhezetre, mellyben akkor egymáshoz állánk vala, 's ez emlékeztetés után fogja e' kívánni Kazinczy, hogy előtte elpirúljak?

Minden kétségen túl Kczy vala első, ki (bár sokaknak ellenére) magánhangzókat kiszöktetni és egybe olvasztani kezdett volt. De ha őtet e' példaadásban valaki követi, lehet-e ezen követést a' Homéron elkövetett plagiumhoz csak távolról is hasonlítani? Plagiariusa vala-e Kczy Rádaynak, mert tőle mértékesen rímelni megtanúlt? Engedje meg a' tiszteletre méltó Férjfiú, ha mondom, hogy ezen ellenvetést csak a' fellobbant indúlat láttathatá vele igazságosnak; engedje meg azt is, ha tagadnom kell, hogy tőle tanúltam volna meg, mint legyen legjobb a' régi írókat fordítanunk. Az ő (a' magok nemében gazdag szépségekkel ragyogó) kilencz kötetei közt egy darab sincs azon szellemben fordítva, mellyben Voss, 's a' hasonlók dolgoztak; nincsenek a' Catilináriák is; 's az idei Hébében megjelentPindarusi fordítás távol áll azon principiumoktól, mellyek a' Németek után a' Sallust' előbeszédében közönségessé tétettek. 'S nem tudja-e azt a' mi Szemerénk mint én, hogy midőn 1817-ben az én Iliasi töredékem Kazinczynak általadatott, még akkor a' Sallust' előbeszédében álló principiumok Kczynak principiumai nem voltanak?

'S íme elmondám, a' mit Kczynak kikelésére felelnem kelle; de elmondám sok fájdalommal. Fáj nekem pörben lenni azzal a' Férjfiúval, a' kinek igyekezetei, olly sok nálam jobbakat és

erősebbeket, a' szép után lángra gerjesztettek; a' ki nyelvünk' stylisticájára tagadhatatlan és eltörülhetetlen befolyással munkálkodott; a' ki nekem ifjuságom' reggelén a' maga barátságát ajándékozá; 's a' kinek ügyéért (az önnérzés' felmelegülésével mondom azt) én sokat szenvedtem. Azonban a' megtörténttet meg nem történtté senki nem teheti. Fellobbanásé a' hiba, elcsendesűlésé a' helyrehozás. Megbántott ő engem? Íme elégtételt vettem. Megbántottam én őtet? Bizonyosan elégtételt vett ő is. Kezemet nyújtom az engesztelésre; 's litratori pályánk' első bajnokáért kevesebbet tennem nem lehet. Kölcsey.

X. (TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY. 1826. XI. K. I. III.) A' felső Magyar-Országi Minervát mindenkor érdeme szerint ditsértűk; de mostani Negyede (1826. 2dik N.) az eddig kijöttek közzűl nekünk majd nem legjobban tetszik, 's remek darabokat foglal magában. Ürményi Életrajza a' sokat mondó rövidségnek remeke, 's kisértetbe hoza bennünket, hogy Folyó-írásunk számára kilopjuk, — reménylvén, hogy ennek szép lelkű Írója nem fog ezen tettünkért olly lármát ütni, mint Homér' Iliássának fordítója. — Thaisz András.

XI. (RÖSSLER... 12. Nov. 1826.)

Zu vieles Recht, zum Streit bewehrt,
Ist meist so viel als keines;
Hält sich dein Gegner für versehrt,
Dann dünkt dein Recht ihn seines;
Und ist er edel, schmerzt dein Sieg
Dich, bist du edel, immer;
Und ist er's nicht, dann macht der Krieg
Ihn, und dich selbst, nur schlimmer.

— — — — Das erste wornach wir, berechtigt durch Zutrauen zu dem guten Geiste unserer NationalPublicität, in diesem Hefte

(Tudományos Gyűjtemény. 1826. X. K.) suchten, war eine Analyse des Gehaltes und Verdienstes von „Élet és Literatúra. Eine solche Analyse, für den Kundigen nämlich, — einen Führer in den HesperidenGärten, — fanden wir zwar nicht, aber doch für den Unkundigen, um ihm den Charakter jenes trefflichen Werkes anzudeuten, die Sprache des SchönheitGefühls, die Wahrheit- und Vaterland-Liebe, articulirt und beweglich genug. Die Unterschrift, datirt aus Pressburg d. 23. Sept. nennt Hn Fr. Toldy. Die Wärme mit welcher er sich erklärt, die Ansichten welche er nimt, und der Weg der Geschichte und der Kritik, den er sich dazu bahnt, zeugen eben so sehr von der Stärke edler Gesinnungen, als vom Scharfsinn seines Geistes, und von Sachkenntniss. Nur das strenge Verfahren gegen die Kontárok, auf das er wiederholt dringt, lässt sich schwerlich vertheidigen. Im Gebiet der Schrifstellerey, namentlich der schönen (der freyen) Künste, sobald bei der Censur der PassirZettel gelöst ist, darf Jeder seines Weges gehen, und Niemand hält sich dann selbst für einen Kontár. Ist er es, so wird er dessen bald genug von der öffentlichen Meinung belehrt und zurückgewiesen. Warum diese noch mehr beirren und beschränken? warum ihr diessfälliges Recht Einzelnen („Dictator" sagt Hr T. selbst, in seinem beherzigungswerthen Aufsatz in „Élet és Literatúra"), zu leichtmöglichem Missbrauch,

übertragen? warum Repressalien organisiren? denn, wie gesagt, da, wo kein Zunftzwang entscheidet, dünkt sich Niemand einen Pfuscher; aber was nichts taugt, zerfällt von selbst, wenn's Zeit ist (S. Matthäi C. 13, V. 28, 29, und 30.).

Die Fortsetzung, und wünschenswerth zugleich Beendigung, der Episode S. 265 von „Élet és Lit.", ist nun in dieses Heft des Tud. Gyüjt. verlegt worden. Sie dient allerdings den beiden edlen Freunden zur Rechtfertigung ihres Benehmens, aber zugleich (was ihren Freunden, d. h. den Freunden des Guten, noch unendlich lieber seyn muss) zum öffentlichen Zeugniss eines seltenen HerzensAdels. In solchen Händen ist jede Streitsache, wenn man ein gutes Gewissen hat, wohl daran.

Wir schliessen diese Anzeige mit nochmaliger Empfehlung von „Élet és Literatura." Das Buch, ein Schatz, nicht nur belletristischer Schönheiten und Aufklärungen, sondern auch höherer Belehrungen, die so reif und gediegen, so gemeynt und so gesprochen, selten vorkommen, verdient ein Handbuch jedes gebildeten Nationalen zu seyn; und nur deswegen wünschten wir die erwähnte Episode mit ihren störenden Persönlichkeiten hinaus; und deswegen auch wünschen wir noch zum Schlusse, dass sich in den künftigen Bänden die Uiberschrift „Élet" durch solidere als schöngeistige, vielleicht am besten durch publicistische, Data verwirklichen möge!

XII. FERENCZY LAJOS Nov. 19. 1826.) Kezembe akadván a' Te és Kölcsey Redactiótok alatt folyó esztendőbenn kiadatott azon Könyv, mellynek czímje ez: *Élet és Literatúra*, a' mint azt megnyitottam, egygyszerre azonn lapra találtam, a' mellyenn a' nevem egy kis Aphorismátska alatt hevere. Mi dolog ez? megdöbbenve kérdém magambann. Hiszen én a' Literatorok nyelvénn megszóllani sem nem tanúltam, sem nem tudok; sem senkit is arra, hogy nevem alatt fellépjen, vagy az Examenre készűlő gyermekként számba Rhythmust készítsen, meg nem kértem: 's még is, hírem tudtom, 's a' mint mondani szokták, tanátsom nélkül, úgy jövök fel a' Theátrumra, hogy azt a' Világ előtt szégyenlenem kell. Valóban sajnálom, hogy rajtam negyvenkettedik esztendőmbenn történik ez a' gyalázat; a' mellyet ez előtt húsz esztendővel is átallottam volna. Mert, ha már tsak ugyan meg kellett volna jelennem, valami kénszerítésből, a' Literatori pályán: illő lett volna mind a' matériát, hozzám valóbbat és nem illy Eroticumot, választani; mind annak köntösét az Olvasó Közönség' interesséjéhez jobban alkalmaztatva szabni meg. Mit mondanak róllam, hogy a' Közönség előtt illyen szerelmesenn beszéllek, hideg philosophiám mellett is? De ez már mind meg van. Nints annyi erőm, hogy a' Világgal elhitethessem, hogy nem magam tettem Gyűjteményetekbe azt a' kis szerelmes igazságot. Rajtam szárad tehát,

a' mit rám ragasztottatok, ha mind ártalan vagyok is; 's nekem nints egyéb menedékem a' hitnél: hogy ártatlan vagyok az egész dologbann. De, hogy' jött hát, még is, könyvetekbe nevem alatt az a' kis Mondáska? mindég az a' kérdés marad fel. Valóbann én, egész bizonyossággal, megfejteni nem tudom. Tsak az jut eszembe, hogy ez előtt húsz esztendővel Hozzád írott Leveleimbenn mondottam én valami illyet négy szem között barátságosann. 'S ha így van is a' dolog: Magad ítéld meg, kedves Szemerém, nem a' Barátság' Temploma' Szentek-Szentének kitárása é ez? midőnn ifjúi szavaimat, mellyeket tsak Neked írtam, másoknak is kihirdetted; és nem tsak a' szavakat, hanem azoknak mondóját is kiadtad. Mert, bártsak már ezt az utólsót ne tetted volna! Azonbann, kedves Palim, az is még itt a' baj, hogy, a' mennyire emlékezem — ha ugyan jól emlékezem —, nem a' maga formájábann 's fekvésébenn van mondásom a' Világ' eleibe botsátva. De ha én mondottam is ezt így: még is helytelennek találom; akár azért, hogy már húsz esztendővel vénebb lévénn, másként nézek; akár azért, mert más is így ítél rólla. Recenseálom tehát ezt a' nevem alatt kijött Mondáskát minden kíméllés nélkűl azért, hogy, ha nem így mondottam, mint Ti kiadtátok: másszor szóról szóra írd ki a' mását, ha hibás is az, mert legkissebb változtatás is megfoszt mindent az eredetiségtől; ha pe-

dig így írtam én ezt Neked: lássa a' Világ ezen példábann is, hogy az Igazság azt hozza magával, hogy az ember magának se kedvezzen, 's az ítéletet részrehajlás nélkül mondja ki mindenkor.

Felveszem tehát a' Rostát.

Azt mondja azon rám írt Aphorismus: „*Éltünk' egyik gyönyörüsége abban áll, hogy bölcseség és ártatlan dévajkodás rokon karokkal váltogatnak bennünket. Vannak olly dolgok, mikre a' komoly okosság szemöldököt ránczol: de a' szemöldök...* 'S a' többi. Ezekbenn a' sorokbann hemzsegnek a' Grammatikai ugy nevezett Constructióbeli és Orthográphiai hibák, az én nézésemmel. Ugyan is mindjárt a' második ezen szó *egyik* nem jó orthográphiával van írva. Jobb lett volna ezt így írni „e g g y i k, vagy ha ezen legrövidebb leírás nem tetszik, így „e g y g y i k." A' negyedik ezen szó *abban* nem helyes orthographia hasonlóúl. Miért nem lehetne akkor az *n*-et a' véginn megkettőztetni, a' kimondási hanghoz képest, midőnn a' közepénn a' *b* kettöztetve van? Hiszen, ha igazat kell szóllni, még inkább lehetne apostrophizálva az eggyik *b*-t kiszúrni, mint a' véginn az *n*-et elhagyni. 'S jobb lett vólna így tenni *a'bann*, vagy pedig a b b a ṅ n. Ezért van jobbann az *áll* is mint az *ál*. Azt mondja továbbá „*hogy bölcseség*"... E' közzűl az *a'* articulus hibásann maradtt ki. Mert a' „*hogy*" után soha sem szabad a' bizonyos Subjectumra határozott constructió-

bann az articulust kihagyni. De roszszúl is van írva a' *bölcseség* szó is. Miért rontjuk meg az Euphoniát? holott ezt mind kimondani mind írni szebb így b ő l c s e S-S é g. Már ez elől *ártatlan dévajkodás* hamarébb elmaradhat az articulus; mert az elsőbb testvérsubjectum előtt meg van, ha meg van. Egyébaránt az *ártatlan dévajkodás* előttem nem jó kifejezés itt. Mert, elhallgatva azt, hogy én a' *dévaj* szóval soha életembenn nem éltem még ott is, a' hol lehetett volna, csak azt jegyzem meg, hogy itt jobb szó a' b o l o n d s á g; mert ez tropice tréfálódzást jelent: de a' *dévaj* szó nequam vagy petulans jelentéssel bírvánn a' deákbann, tsupa káros haszontalanságokat űző-fűző, nem igen derék erkölcsi-tulajdonsagú, és a' mások' rovására magát tilalmasann is gyönyörködtető, ki tsapongó embert jelent; ellenbenn a' b o l o n d o z ó, a' maga eredeti értelménn túl, másod jelentéssel, t r é f á l ó d z ó t, e n y e l g ő t ád elő; itt pedig éppenn arra volna szükség. *Rokon karokkal váltogatnak bennünket...* Nekem ez az egész kifejezés nem tetszik. Mert itt *rokon-kar*-t mondani sem lehet; minekutánna a' *rokon* szó a t y a f i s á g' vagy b a r á t s á g' ídeáját tesz fel: a' bőltsesség és bolondság köztt pedig ellenkezés van, nem rokonság; inkább tehát a' k ö l t s ö n ö s szót lehetett volna itt használni. *Váltogatni* itt nem jól hangzik; más helyenn jobbann lehetett volna ezt is alkalmaztatni. *Vannak olly*

dolgok, *mikre*... Jobb szerettem vólna, a' *Vannak* helyett tevődött volna Vagynak: de már ez még is tsak szenvedhetőbb, mint a' „*dolgok*, *mikre*" constructio. Mert a' *mikre* szó itt nem alkalmatos. Tudniillik a' *mi* és melly pronomen relativumok között nagy a' külömbség: mert a' *mi* a' legnagyobb generalitásokra és abstractiókra, igazábbann mondva pedig, indeterminata tzélozásokra alkalmaztatható a' Magyar nyelv' tulajdonsága szerént, péld. o. mikor illy meghatározatlanúl akarok szóllani „már annak nagynak kell lenni, *a' mi* engemet megindít," nem jó vólna, ha így mondanám, „már annak nagynak kell lenni, *a' melly* engem megindít"; mert a' *melly* pronomen meghatározott Subjectumú kimondásokbann használtatik, péld. o. az a' könyv, *mellyet* nékem ajéndékoztál igen gyönyörködtető; nem jó vólna tehát így mondani, az a' könyv, *mit*'s a' többi. Következésképpenn az egész Mondáskát jobb lett vólna így ejteni, akár nekem akár Nektek: *Eltünk' egygyik gyönyörüsége abbann áll, hogy a' bölcsesség' és az ártatlan bolondság' karjainn ide amoda vetődünk. Vagynak olly dolgok, mellyekre a' komoly okosság szemöldököt rántzol.*. 'S a' többi. A' többiről, t. i., nem szóllok egyebet annál, hogy akárki mondotta, igen igaz: de már negyvenkét esztendős ember' szájába nem való. Nints hát egyéb hátra, hanem hogy a' dolog' helyrehozására tedd, azt a' mit

lehet; akár ezen Levelemnek Világ eleibe való botsátása, akár okos kimentésed által. Okosságodra bízom a' dólgot; tsak arra kérlek, hogy elpirúlásomat sáppaszd le! Mert, valóban, szégyenlem Vén léttemre a' szerelmes dalt. *Turpe senilis amor est.* Arra, azombann, mindenek felett kérlek, kedves Palim! valami módonn, a' most igen lábra kapott illetlen pennahartzba ne vegyűljünk. Az igazságot esmérd el; és hallgassunk el vele, mihelyt ki lészek mentve! Erőssenn szerettelek mindég; 's most is így szeretlek, midőnn nyílt és, sérteni nem akaró, szívvel írok.

Eddig a' magam dolgában.

Most meg nem állhatom, hogy elkezdett Levelemet tovább is ne folytassam a' nevezett könyvetekre nézve. Én ugyan elég profanusnak érzem magamat arra, hogy jót vagy roszszat szóllhassak a' más' munkájáról: mindazonnáltal nem kerűlhetem ki, hogy bele ne vegyűljek némelly jegyzésekbe. Első, a' mit meg kell említenem, hogy Könyvetek' Czímje engem zavarba hozott. Mert ezen kifejezés alatt „*Élet és Literatúra*" az értetne, hogy valami Életleírások foglaltatnak a' könyvbenn, a' Literatúráról való Értekezésekkel egyetembenn. Igy értette ezt más is; nem tsak én. Azombann látom, hogy itt nem illy értelmet adtatok kifejezésteknek; hanem, a' mint részszerént gyanítom részszerént látom is, az „*Élet*" szó alatt azt

akartátok érteni, hogy az emberi életet érdeklő mindenféle Mondásoknak és Igazságoknak Gyűjteménnye. — *Aphorismi et Maximae in Vitam humanam:* a' „*Literatúra*" alatt pedig a' Magyar Literatúrának kissebb nagyobb egygy egygy Darabjai, vagy azokra tett Értekezések' Öszveszedése értetett Általatok. 'S ha így van: talánn jó lett volna a' Czímlapot az Olvasó Közönségre nézve így alkotni:

ÉLET ÉS LITERATÚRA.
VAGY IS
A' KÖZÖNSÉGES EMBERI ÉLETRE
ÉS
MAGYAR LITERATÚRÁRA
SZOLGÁLÓ
MONDÁSOK', JEGYZÉSEK', MUNKÁK'
ÉS ÉSZREVÉTELEK'
GYŰJTEMÉNYE.

Igy minden meg lett vólna fejtve. Második, a' mit el nem mellőzhetek, az, hogy az Orthográphiára nézve erőssebb meghatározásokat 's rendet kellene követni, mint sok helyekenn tapasztaltam. Sehol sem volna ezt könnyebb tenni, mint a' Magyar nyelvbenn: még is talán sehol sem vétenek az ellen többet, mint a' Magyar nyelvbenn. Ezeket tisztogassátok, édes barátom; és Egyformaságot állapítsatok meg ennyi *Varians Lectiók* után. Mejj, pectus, be nem jól íródik *Melly*-nek! hogy a' qui, quae, quod jelentésével öszvezavartasson. Egygy helyenn írjátok *közönségesbb*, más helyenn

alkalmatosb 's *egyenesb*. *Vonzott* pro vonszott; *kormányok* pro kormányok vagy kormányjok. 'S a' többi illy számtalanok, mellyekbenn igen nagy consequensséget kellene tartani és követni. Harmadszor. Sok szép igazság, és elme' remekmunkája van ezenn kis Gyűjteménybe betakarítva; de sok igazságtalanságok és méltatlanságok is vagynak benne, mellyeket a' Veszekedő Tudósok egygymáson követnek el. Látom én, hogy tsak ugyan nints élesebb és hegyesebb fegyver a' pennánál; de igazságtalanabb sints sokszor. Ezért legyen hát Literatorrá valaki, hogy egygymást vérben fagyban hagyja? Miért nem mondja meg nagyobb kímélléssel *) és

*) Gyakran hallottam a' Tollcsatákat gyaláztatni, 's a' történt személyes Sértegetéseket illetleneknek 's erkölcstelenségnek mondatni. Hogy illetlenek, megtörténhetik: hogy erkölcstelenek, nem merném állítani. Annyi bizonyos, hogy nem érdemlenek sem annyi figyelmet, sem annyi neheztelést, a' mennyit rendszerént reájok 's ellenek fordítanak. Bámúlva olvassuk 's olvastatjuk Cicerónak Beszédeit, mellyekben Antoniusnak, Clodiusnak, Gabiniusnak és Pisónak 'st., a' leggyalázatosbb vonásokkal terjeszti elő hibájikat, vétkeiket 's életeiket. A' mi a Földkerekség' Urainak a' magok személyes ellenségei ellen nem vala szégyen: miért kell annak a' Tudomány' Fijai köztt megbocsáthatatlan véteknek lenni? Cicero nem volt inkább ellenségi helyhezetben Clodius és Piso eránt: mint közöttünk Baróti és, Rajnissal együtt, Révai; mint Verseghi és,

kevesebb despotismussal eggyik a' másiknak, a' mit akar? és miért egyenesenn annak magának nem, mint másnak? a' másik pedig, némelly ártatlan és kinyílt szívből származott észrevételbenn és igaz mondásbann, miért keres rendkívűl való megsértetést? és mind a' ketten, miért nem tekintenek a' Természet azon' nagy Tűkörébenn, melly ama' nevezetes γνῶθι σεαυτὸν név alatt esméretes, de kevés ember által használtatik? Úgy vólna a' Literatúra is szép, ha minden olly igazsággal kívánna más ellen is szóllani, mint maga ellen, és megfordítva is; az pedig, a' ki ellen szóllanának, ne keresne ott nagy megbántatást, a' hol csak a' szabad és kinyílt szívből származott Vélekedés' szavai hangzanak. De, fájdalom! az emberi hiúság, kevélység és,

---

Révaival együtt Víg László 's többek, egymás eránt, voltanak. Nem hiszem én, hogy volt volna valaha Tollesata, mellyben illetlenebb mocskolódások jelentek volna meg: mint azok, mellyeket Cicero Piso ellen ontott ki. Nem a' legalacsonyabb nép' szájából vétettek e azon gyönyörü czímek: furcifer, carnifex, scelus, cadaver, os foetidum, 's más századk? Az illyenek tulajdonképen a' legnyomorúltabb rabszolgának ékességei valának. 'S hogyan fogjátok azokat az imádott nagy ember' szájában kimenteni? En bizonyos vagyok benne, hogy ti Cicerónak mentségére ezer módokat fogtok találni: de, ne felejtsétek, hogy Cicerónak Mentsége az egymással pörlő írókra is jól rá fog illeni! Balla.

magos poltzra hágott, Egoismus elkegyetlenítette, rész szerént pedig elgyengítette az emberi szívet. Találjatok Emberek már egygyszer közép útat mind a' hibák' felfedezésébenn és feddödzésbenn, mind annak hallásábann és érzésébenn!! Tsak a' szeretet legyen Vezéretek: erre is reá mentek. De míg a' hiúság miatt egymást úgy nézitek, mint a' két ellenkező Polus' lakosai szokták egymást: soha a' közép ösvényt el nem találjátok. — — — —

XIII. (DÖBRENTEI GÁBOR. Nov. 25dik. 1826.) Bizony díszesen jelenétek-meg Élet és Literatúra czím alatt kiadott Gyűjteményetekkel. De, megálljunk. Elébb hadd támadjalak-meg Benneteket: azután, elé a' dicsérettel!

Czímmel nyitottam volna ki talán mással azt a' Classicusok' lelkében emelt Odéumot, mellybe vezettek. Vagy azt akarátok éreztetni, hogy az az élet, mellyben észrevételeiteket Magatokról fájdalmak után, másokról csendesen szedétek, más élet annál, mellyben a' magát magának teremtő lelki körben a' Literatúra' virágai teremnek? és így, minthogy mind a' kettőből vagynak benne szülemények, azért azokat, külön választva, mutatjátok? Maradjon hát czímetek; de munkáitokat osztottátok volna bár bizonyos czikkelyek alá, mellyeknek felírása előre jelentse, hogy miket fog ottan az Olvasó találni. Igaz, hogy rossz kép, mellynek alája kell írni, mit jelent; rossz

beszéd 's írás, mellynek csak a' czíme van meg; 's jobb, mellynek velőssége az Olvasóval tétet reá czímet: azonban az írott munkát még sem alkalmaztatnám az *avant la lettre* módú képekhez. Ennél fogva az I—V. Szám alatt lévőket neveztem volna *Mindennapi életből meritett észrevételeknek*, 's a' VI és VII. Számmal megjegyzettet így: *A' gondolkodó s' főkép Iroi emberre befolyó környülállások.* Be gyönyörű darab ez a' VIIdik; akarmellyitek ez a' Cselkövi: hanem, mintha tudnám, ki Kölcseyskedik abban az Anagrammában! De, mi a' patvar? Hová szököm? Még akadékoskodnom kell Bennetek, 's nem dicsérni. Tehát: A' Harmadik Rész' ajtajára megint fel kellett volna írnotok, hogy az mi? 's itt, e' Levelek' sorában, ugyan megtámadlak Téged, Kölcsey, azért a' jegyzésben lévő, Berzsenyivel való perlekedésedért. Elmondád vélekedésedet a' Tudom. Gyűjteményben Poeziséről, el ő a' magáét a' Tiédre; 's most Téged én hallgatva szerettelek volna látni: vagy, ha azt gondolád, hogy némelly vélekedésert felelet nélkűl azért nem hagyhatod, mert a' Te előbb kimondottjaidat, azok' tüzes árja, ifju emberek előtt, meggyengítenék; vetted volna fel sorra az ő válaszait, 's úgy reájok ellenek nem igazoló feleleteiddel; de nem azzal a' bizonyos megszesszentő indúlattal, és személyességet még csak távolról sem érdekelve. Hanem, csak heves emberek vagyunk mi, látom. Ifju korunk hanyatlik, de kebelünk láng;

a' melly ugyan épen elkerülhetetlen szükséges a' szép pálya' szép míveihez: azonban néha, kivált midőn ingereltetünk, oda ragad bennünk, a' hová való kitévedést magunk se hagyjuk helyben. Mert hogy Te, Kölcsey, egyébaránt a' legjobb, szelídebb érzésű emberek közül való vagy, azt tudom; 's hogy Berzsenyi barátunk is az, 1814ben, midőn Báró Wesselényi Miklóssal nála valék 28 óráig Niklán, jól érzettem 's tapasztaltam. Hanem más a' cselekedet' heve, más az írásé: amarra szédítő környülállások kapnak, 's ha megvan, meg nem esetté nem tehetjük; de a' mit egy órában ingerlődve leírunk, azt másnap', midőn kihűté az álom a' tüzet, simára fordíthatjuk, 's boldog elcsendesülésében a' meleg indulatnak, szeretetre méltó humanitásúvá szelídíthetjük szavainkat. Én ugyan untam és unni fogom a' Tudós Veszekedést; 's csintalan apró suhintásnál egyebet (de a' melly ne fájjon), a' mellynek egész szelleme csak jó-kedv' nyájaskodása legyen, ennél, mondom, egyebet nem igen szeretnék magamnak megengedni. A' mit az Iliász' Első Eneke' fordításával volt történetről akartam volt mondani, már elhagyom; mivel a' F. M. O. Minerva 's a' Tudom. Gyűjtemény eligazíta Kazinczy és Köztetek mindent. Így tehát dicséretetekre! minekutána elébb elmondám, mi nem tetszik Életetekben és Literátúrátokban. Másképen tevék, lássátok, mint rend szerint Recensens Uraimék, kik elébb felmagasztalják a' könyv' érdemét, azután

a' sok De — De kifogásokkal állanak elé; másképen, mint a' közéletben is az emberek, midőn egy egy nevezetes személyről előre bocsátják jelessége' említését, azután annyi Hanemmel állanak elé, hogy az elejét egészen elhomályosítják. Azonban Nektek elhomályosíthatástól nem kell félni, Sz. és K.

Körner' Zrínyijét, Te elsőbb, jelesen fordítád: csínos a' nyelv, helyes a' jámbussal való bánásod benne. Csak ezt a' Te fordításodat kellene ezután Szinjátszóinknak adniok — ha jambust declamálni vagy tudnának vagy szeretnének. — Körner' Munkája éles értelemmel van felfogva Kölcseynek Recensiójában. Részemről tökélletesen megegyezem a' felőle mondottakban. Zrínyi Epósz' tárgya, nem Szomorú-játéké; ezt gyanítám még mikor Körner' kidolgozását nem is ismertem. 1814ben láttam legelőszer Bécsben a' Wiedenen; 's akkor nagyon meggyőződtem abban, a' mit mondék. A' sok széphangzásu hazafiúi mondás a' Magyart tüzeli benne; de a', csak dialogizálás sok készülés, minden pompás decoratio mellett sem elégítheti-ki a' dolgozás' művészségében is gyönyörködőt. Szeretem én itt látni, mint kezdi az illyenben 'Tanítványi-Nemzet' egyike az eddig volt Tanító-Nemzet' egyik Híresének kimutatni botlásait. Az illyen nyit szemet; az illyen eszméltetheti mostan kelő ifjabb Íróinkat arra, hogy eredetibbképen áljanak élé, 's Nemzetünknek tulajdon Nemzeti-Szint,

lékességet teremtsenek Literatúrájára. Jó jel! Szeme közé mosolyg a' Serdűlő, dajkájá ak: hogy nem minden meséje igaz. Stylustok? Az az általam óhajtott lelkes, könnyü értelmű stylus, (Kölcsey *svermerségeskedéseit* kivéve) mellyben írtok, olly velős kerek fordulásu 's a' nyelv' törzsökére okosan oltott ujítással ingerlő eléadásokat! mint a' Tiéitek; 's prózánk leszen, a' minek olly nagy szűkében érezzük még magunkat.

XIV. (ONODI SÁNDOR. Dec. 31dik. 1826.)

— — — — jele, barátim, Redactor Urak: hogy principiumokat excerpálni, 's — értelemmel alkalmaztatni, nem mindég együtt jár. — — — —

Nem lesz talán vétek óhajtanunk, hogy Ifjaink, minekelőtte a' Művészség' tárgyairól a' Közönség előtt Ítéleteket mondanának, hosszu és komoly Studium által készűljenek a' nem-épen-könnyü pályára. A' Studium pedig nem csak olvasgatásban, de az idegen és saját gondolatok' újra meg' újra vizsgálásában, 's a' művészség egész tartományának gyakori és nem fölüleges által meg' által tekintésében áll. Csak igy tehetjük, hogy ítéleteink habzók, zavarosok 's egyoldalúak ne légyenek.

Ha Valakinek, 's épen itt, ez a' jegyzés keserűnek tetszenék: figyelmeztetem őtet Kritikánknak mostani állapotára. Meg

kell gondolnia, hogy Literatoraink' csekély számához képest nagyon sokan vagyunk, kik, a' művészségnek egészével még ismeretlenül, saját erőnket még nem gyakorolva, féloldalu theoriával 's temérdek előítéletekkel kikészítve, — Aestheticai Edictumokat Claudius Caesárhoz illő szaporasággal halmozunk rakásra.

Illy környűlményben nem lehet ártalmasnak tartani, midőn egymást az egyedűligaz ösvény' keresésére integetjük.

Rövid intés gyakran hosszu magunkbaszállást okoz; egyetlen egy megigazított tévelygés száz következni-akartaknak elejét veheti. — — — —

XV. (A. P.) AD VIRUM GENERE, VIRTUTISQUE, ET DOCTRINAE AMORE ILLUSTREM LADISLAUM VIDA DE FELSŐPENCZ ET FEGYVERNEK, QUUM UNGARICI NATIONALIS THEATRI, PROPRIIS IMPENDIIS STABILITI, DIRECTIONEM SUSCIPERET. PESTINI, I-A FEBR. MDCCCX. EX VERNACULA LATINUM FACTUM PER A. P. JURIS UTRIUSQUE DOCTOREM.

Quum formosam alius calida inter brachia sponsam
Versans, Amoris dulce sorbet toxicum,
Inque jocis gnati, transactis junior annis,
Suä, reversum, aestate, roseum ver agit;
Conjuge Tu charâ, et dulcis solamine nati
Orbus, cui omnes Atropos spes abscidit,
Deliciis procul usque tuis, ac Te procul ipso,
Tali querelâ tempus adgredere imminens:
Nullus adest, quicum tantum juvet ire viarum,
Qui corruenti dextram opiferam porrigat,
Quo nitar, qui me cupiat prensare vicissim,
Errareque simul, et quiescere velit.

Heu! ubi moestarum premar aegra mole dierum,
Et fessa baculum recipiat acclinem manus,
Numquis erit, dorso pondus qui demat iniquum,
Animumque det illis transpositum amplexu ostiis?
Cerno equidem, cum Sol, largus pater ille bonorum,
Cadit, Universum hoc integi luctu gravi;
Absentem seri adspirans gemit aura Favoni,
Rurisque flores lacrymantur conditum:
Me quis, ubi geniale solum, convexaque coeli
Praecludet avidus noctis aeternae sinus,
Imbre rigaturus tepido est, Umbraeque silenti
Memor benedicet? quis Cupressi addet decus?
Nemo. Mundus hic est simulacrum prole carenti:
Sterilis soli est arena, quamque is contigit;
Unde miser gressus ut primum evolvit, in ipsa
Evanida vanescunt via vestigia.
An vivam Patriae? summi haec sunt munera Civis,
Qui sibi colossum statuat aureum quoque:
Cui tantum lacrymae, cui tantum est pectoris ardor,
Pro Patria illi nil, nisi emori licet.
O si, qui praestant aliis, sic angerentur,
Famaeque suae sic extimescant nubila,
Donec promoveant communem floris honorem,
Atque, sibi clari, solis ex stadio evolent!
Qui faciles in ver rigidam convertere brumam,
Radios, adinstar evibrant Lunae, algidos;
Et sperant tamen, ut Veneratio fida colentum
Sepulchrum, ubi exciderint, adornet marmore.
Incassum! vivus, meritô, perit omnis, inanis.
Metit perenne, merita qui serit, decus.
Illum lenta prement oblivia; quum Tibi jugem
Peperere tua vitam benefacta in Patriam.
Ráday cum Weselény tuitus gentile Theatrum est,
Vortex vetustus poene quod jam sorpserat;
Hoc, Patrii vindex Moris, Lingvaeque, et Amictûs,
Directionem Tu recepsti sub Tuam.
Atque en, turmatim, laniant quos taedia, acerbis
Curis relevandi, tecta properant sub Tua;
Panduntur portae subeuntibus, atque molestae
Gaudent solutis illico vitae vinculis.
Hic placidus Lar est, tutum hic patientis Asylum,

Oppressus onere hic omne dejicit jugum;
Atque cui implicitas Tellus male detrahit alas,
Aëra volatu liberum hic nanciscitur.
Hic gradus, hic aetas, hic gens, hic relligio omnis
Mentem jocando moribus informat probis:
Quem neque consilians, neque mortua litera tangit,
Is quoque speculi hujus imagine conformabitur.
Tu claris vitam reddens heroibus olim,
Facinora eorum suscitas elinguia;
Tu corpus largire suum Virtutibus, unde
Spectator igne pectora sacro incenditur.
Mollia tunc horrent rigido praecordia ferro,
Cruore primum hic saxeum pectus madet,
Abjicit immanis populorum flagra Tyrannis,
Vindicta rabidae mitius tigridis furit.
Sic dum quemque Boni, dum ducit regula Pulchri,
Animumque Virtus mascula firmat aegide,
Tuto etiam in Vallem Noctis, mediasque tenebras
Ducis, severo Scelera quoque digito notans:
Ut cernatque Malos, tetra illa opprobria terrae,
Aconita pessum quos dedere criminum,
Pygmaeosque greges, Vanorum exempla tuatur;
Odisse et illos discat, hos derideat.
Si quis adhuc superest, Patriam fulcire labentem
Tardans, cui pro Rege non bullit cruor,
Si judex, qui non pendit justa omnia lance,
Locuplesque torpidus misereri pauperem;
Vitricus in proprios, charissima pignora natos,
Sobolesque, sancte quae parentes non colat,
Si quis adhuc, fratrem amplexus frigentibus ulnis,
Consangvineisque subdola oscula dividens;
Quive odiis Thalami socialia foedera turbet,
Audax datam violare pro lubitu fidem,
Si levis, inconstansque amor, et malefidus amicus,
Denique sit ostentum hominis, hominem Tu facis.
Gaude, Vir Generose! Tibi nam irrupta manebunt,
Vivis sepulti queis ligantur, vincula.
Quisque suae Gentis virtutes expolit, ille
Memores relinquit fata gnatos post sua.

M. T. AKADÉMIA KÖNYV-TÁRA